

شماره

تاریخ ۱۳.....

پیوست

طرح ارزیابی اقتصادی مناطق آزاد
تجارتی - صنعتی

معاونت امور اقتصادی

سال ۱۳۷۰

iranecozones.ir

این گزارش تحت نظر استاد مشاور
جناب آقای دکتر اکبر کمیجانی

و با همکاری کارشناسان
خانم ناهید کلپاسی انارکی
آقای داریوش یزدانیپناه

تهیه شده است

نقل مطالب ، با ذکر مأخذ مجاز است .

کلیه حقوق مربوطه متعلق به معاونت امور اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارائی میباشد .

انتشار این گزارش به معنی تأیید آراء و اندیشه نویسندگان آن نیست

iranecozones.ir

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	مقدمه
۱	
۴	تعریف منطقه آزاد
۵	ویژگیهای مناطق پردازش صادرات
۸	تجربه گذشته مناطق آزاد
۱۶	توسعه اقتصادی و مناطق آزاد
۲۲	انتقال تکنولوژی
۳۴	از تجارت آزاد تا بندر آزاد
	فصل اول :
۴۴	بررسی تجارب سایر کشورها
۴۸	مناطق آزاد تجاری آسیا
۵۳	بندر آزاد شنژهن در سنگاپور
۵۵	مناطق آزاد تجاری در کره جنوبی
۶۹	مناطق آزاد تجاری در چین
۷۰	مناطق آزاد تجاری در مالزی
۷۲	مناطق آزاد تجاری در سریلانکا
۷۴	مناطق آزاد تجاری در هنگ کنگ
۷۷	مناطق آزاد تجاری در اندونزی و تایلند
۷۹	مناطق آزاد تجاری در تایوان
۸۲	مناطق آزاد تجاری در هندوستان
۸۵	مناطق آزاد تجاری در فیلیپین
۸۷	مناطق آزاد تجاری در پاکستان

صفحه	عنوان
۱۳۹	کیش
۱۴۰	موقعیت جغرافیائی
۱۴۱	سابقه تاریخی جزیره کیش
۱۴۲	بررسی جمعیت کیش
۱۴۴	تسهیلات و امکانات و تأسیسات زیربنائی
۱۴۶	آئین نامه های اجرایی و قوانین و مقررات موجود در کیش
۱۵۵	قشم
۱۵۵	موقعیت جغرافیائی
۱۵۶	منابع آب در جزیره قشم
۱۵۸	سابقه تاریخی جزیره قشم
۱۵۹	بررسی جمعیت در جزیره قشم
۱۶۰	کشاورزی ، شیلات و ماهیگیری
۱۶۱	معادن و انرژی
۱۶۲	صنایع
۱۶۶	چابهار
۱۶۶	موقعیت جغرافیائی
۱۶۷	جمعیت
۱۶۸	وضع تامین آب در چابهار
۱۶۸	صادرات و واردات و اسکله های موجود
۱۷۱	موقعیت صنعتی چابهار
۱۷۲	بوشهر
۱۷۵	تحلیل مقایسه ای از مناطق آزاد جمهوری اسلامی ایران
۱۷۸	مقایسه مناطق آزاد تجاری جمهوری اسلامی ایران با سایر مناطق آزاد جهان

صفحه	عنوان
	فصل سوم :
۱۸۳	تحلیل هزینه - فایده از مناطق پردازش صادرات
۱۸۳	منافع کلان اقتصادی
۱۹۰	هزینه های غیر مستقیم و سوبسیدها
۱۹۱	هزینه های سرمایه گذاری ، عملیاتی و نرخ بهره برداری
۱۹۳	شاخص های ارزیابی
۱۹۸	تحلیل تجربی هزینه - فایده از مناطق پردازش صادرات
۱۹۹	منطقه پردازش بعنوان يك كالای تجاری بین المللی
۲۰۱	مدلهای هزینه
۲۰۸	تحلیل هزینه فایده از مناطق آزاد تجاری در جمهوری اسلامی ایران
۲۰۸	کیش
۲۲۱	قشم
	فصل چهارم :
۲۳۱	خلاصه و نتیجه گیری
۲۳۶	بررسی تجارب سایر کشورها
۲۳۷	تجزیه و تحلیل مناطق آزادج ۰۱۰ ایران
۲۴۶	نتیجه گیری و پیشنهادات

برنامه ریزی برای توسعه در جهت نیل به خودکفایی در تمامی زمینه های اقتصادی ، اجتماعی از مهمترین ضروریات کشورهای جهان سوم بشمار میرود . در این میان انتخاب استراتژی موثر و مناسب توسعه در جهت بهکارگیری ظرفیت های ملی و استفاده از قدرت و توان نیروهای درونی جامعه با توجه به ساختار اقتصادی و امکانات مادی موجود از ضروریات است . یکی از منابع مهم کسب درآمد برای کلیه کشورهایی که به طریقی به دریای آزاد راه دارند ، ایجاد مناطق آزاد تجاری است . بدین ترتیب میتوان علاوه بر تحقق هدف فوق نسبت به ایجاد تسهیلات برای رفع نیازهای جامعه از طریق دستیابی سریع به کالاهای خدمات مورد نیاز با شرایط سهل تراقدام نمود . در واقع انتخاب الگوشی از تجارت مناطق آزاد در نواحی جنوبی کشور میتواند مبنای تنظیم مبادلات مرزی و مسوق دادن آنها به سمت فعالیت های سالم اقتصادی باشد .

صرفه جویی در مصارف ارزی ، تامین مواد اولیه و قطعات بدکی مورد نیاز منابع ، دستیابی به بازارهای آزاد ، جلب سرمایه های خارجی ، کسب تکنولوژی و ورود سهل تر آن ، ازدیاد درآمد ارزی ناشی از صنعت توریسم ، ایجاد اشتغال ، تقویت منابع داخلی ، افزایش سطح رفاه اقتصادی و مادی مردم کشور و ... از جمله امتیازاتی است که کشورهای دارای این قبیل بنادر آزاد از مزایای آنها بهره مند میشوند . به همین دلیل است که امروزه اکثریت قریب به اتفاق کشورهای کناره آب های بین المللی نسبت به احداث یک یا چند بندر آزاد تجاری همت گماشته اند بطوریکه تعداد این بنادر از ۴۵۰ منطقه گذشته است .

تقریباً اکثر کشورهای در حال توسعه آسیا درصددند که با ایجاد مناطق آزاد تجاری ، اقتصاد بیمار خود را بهبود بخشند و از این طریق حجم مبادلات و تراز پرداختها را به تعادل رسانند . بررسی مشکلات مناطقی که تاکنون تاسیس شده اند نشان میدهد که همه مناطق بدلائل خاص موفق نبوده و بسیاری از آنها دچار معضلات خاص میباشند . اینگونه عدم موفقیت ها بیشتر در کشورهایی بوده که در محاصره سایر کشورها میباشند ، نظیر افغانستان که به دریای آزاد راه ندارد ، چرا که این گروه کشورها با هزینه های سرسام آور روبرو بوده و بدلیل افزایش قیمت تمام شده کالاهای قادر به رقابت در بازارهای بین المللی نمی باشند .

در دوده گذشته تقریباً " سی کشور در حال توسعه جهان به تاسیس مناطق پردازش صادرات پرداخته که هدف آنها جلب سرمایه های خارجی و توسعه اقتصادی این کشورها است. در این فعالیت کشورهای آسیایی واقیانوسیه به سرعت شروع به احداث این بنادر نموده اند تا براساس آن بتوانند در توسعه اهداف ملی موفق شوند. مطالعات اخیر بیانگر آنست که گذشته از آنکه این مناطق موفق شده سرمایه های خارجی را جذب کنند، مبادلات خارجی رانیز تسریع بخشیده و منجر به تشویق صادرات شده اند. در واقع زمانی که نرخ رشد اجتماعی و ارقام هزینه و درآمد اینگونه مناطق مورد ارزیابی قرار گیرد می توان اثرات مثبت و منفی آنرا بررسی نمود.

هرچند این مناطق در توسعه اقتصادی نقش موثری داشته ولی انتقاداتی نیز بر آنها وارد شده است، از جمله کاهش فعالیت های داخلی کشورها، رکود برخی امور نظیر کشاورزی و صنعت سنتی، کاهش درآمد های دولت از عوارض گمرکات؛ تشدید نابرابری های اقتصادی درونی، مصرفی شدن جامعه و پیامدهای سوء احتمالی ناشی از اثرات فرهنگی اقتصادی و... قابل ذکر است که شرکت های دولتی نسبت به شرکت های خصوصی کمتر موفق بوده و غالباً " بازگشت سرمایه در مورد شرکت های دولتی روند منفی داشته است. لذا اکثر کشورها برای تلاش اند که نقش خود را در این مشارکتها تقلیل دهند چرا که دولت هرگز مدیر تجاری خوبی نبوده است. آمار برخی سرمایه گذارهای انجام شده در آسیا بیانگر آنست که شرکت های کمتر انحصار دولت بوده اند. نتوانسته اند در آمدی معادل هزینه انجام شده داشته باشند و بی پایان اینگونه شرکتها نشان دهنده ضرر و زیان آنهاست. معمولاً " هزینه های پرسنلی، تعمیر و نگهداری و سائل در شرکت های دولتی بسیار گران تمام می شود.

آمارهای موجود و بررسی های انجام شده حاکی از آنست که در مناطق تجسارت آزاد تمایل بیشتر گسترش صنایع پوشاکی، پارچه و تهیه مواد غذایی، اسباب و لوازم الکترونیکی و نیازمندی های مربوط به آنست. علاوه در گزارش کمیته اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد برای آسیا واقیانوسیه آمده: در جنوب آسیا مناطق تجاری معمولاً " دچار موفقیت چندانی نیستند برای آنکه از محمولاتی استفاده می کنند که دارای کیفیت نامطلوب بوده و استخدام کارگر ارزان و غیر ماهر باعث می شود که کالاهای تولید شده از کیفیت

مطلوبی برخوردار باشد. حداکثر فشار دولت آنست که از مناطق یاد شده بتواند حداکثر سود را ببرد، لیکن چنین تحرکی موجب میشود که اثرات منفی بازارهای جهانی بدلیل کیفیت پائین، اعتبار این مناطق را تحت الشعاع قرار دهد.

کشورها نیز که از دیرباز با کشف نفت و صدور آن و کسب درآمد ارزی بطور تقریباً کامل به یک اقتصاد تک محصولی وابسته بوده و هست، از مدت‌ها قبل جهت گریز از این روند و توسل به منابع دیگر ارزی یا صادرات کالاهای غیر نفتی و عدم اتکاء به صادرات نفت، نسبت به ایجاد مناطق آزاد مبادرت ورزیده است. در برنامه پنجاهم^۱ اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ح. ۱۰۱۰ نیز علاوه بر جزیره کیش تأسیس سه منطقه آزاد تجاری-صنعتی دیگری پیش بینی شده است. ایران با داشتن موقعیت جغرافیایی خاص و وجود بیش از ۱۵۰۰ کیلومتر مرز آبی در جنوب و همسایگی با کشورهای مختلف از قابلیت ویژه‌ای برای مبادلات و دادو ستدهای بین‌المللی برخوردار است. در واقع ایران بدلیل وجود منابع طبیعی سرشار نفت و گاز، موقعیت مناسب جغرافیایی و نزدیکی به بازارهای مصرف، امکانات طبیعی و سواحل وسیع از امتیازات ویژه‌ای برای تأسیس این مناطق برخوردار میباشد.

در این نوشتار سعی خواهد شد پس از ارائه تعریف منطقه آزاد به بررسی تجارب کشورهای پرداخته و ویژگیها و مشخصه‌های اصلی لازم برای یک بندر آزاد ترسیم شود. سپس به بررسی امکانات جغرافیایی تسهیلات زیرساختی و منابع طبیعی مناطق آزاد جمهوری اسلامی بمنظور تأسیس منابع مختلف خواهیم پرداخت. آنگاه تحلیل‌های هزینه فایده از مناطق مزبور بعمل آورده و فصل آخر به نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات اختصاص خواهد یافت.

تعریف منطقه آزاد

www.kajim.com

برای معرفی مناطق آزاد از اصطلاحاتی چون منطقه پردازش صادرات
(Export Processing Zone) منطقه تجارت خارجی
(Free Export Zone) و سایر واژه ها استفاده میشود. هر چند تعریف
جامعی از منطقه آزاد وجود ندارد ولی بنظر میرسد تعریف بانک جهانی نسبتاً کامل
باشد. این تعریف بقرار زیر است:

منطقه آزاد تجاری قلمرو معینی است که غالباً در محدوده داخل یک بندر یا
در مجاورت آن قرار گرفته و در آن تجارت آزاد با سایر نقاط جهان مجاز شناخته شده
است. چنانکه کالاها را میتوان بدون پرداخت حقوق و عوارض گمرکی از این مناطق صادر
کرد یا بدین مناطق وارد نمود و آنها را برای مدتی در انبار ذخیره و در صورت لزوم
بسته بندی و مجدداً صادر کرد. کالاهایی که از منطقه آزاد تجاری به کشور میزبان وارد
میشوند، حقوق و عوارض گمرکی مقرر را میپردازند. مناطق پردازش صادرات علاوه بر
تسهیلات فوق اینیه و خدمات مورد نیاز جهت تولید ((تبدیل مواد خام و کالاهای واسطه^۱
وارداتی به محصولات نهائی)) را باهدف صدور آنها و برخی اوقات جهت فروش در بازار
داخلی به شرط پرداخت حقوق و عوارض گمرکی معمول فراهم می نمایند. از این جهت
منطقه آزاد پردازش صادرات ناحیه صنعتی ویژه ای است که تولیدات آن جهت گیسری
صادراتی دارند. تسهیلات این مناطق جهت جلب سرمایه گذاران خارجی و تسهیل استقرار
آنهاست و معمولاً با مشوق های دیگری نیز همراه است.^۱

لازم بذکر است که در مقاله نامه مورخ ۱۹۷۳ کیوتو در باره مناطق آزاد، بین
مناطق آزاد تجاری و مناطق آزاد صنعتی تمایز قائل شده است. بدینگونه که در مناطق
آزاد تجاری کالا تا انتقال بعدی پذیرفته میشود و معمولاً پردازش یا ساخت کالا ممنوع
است. اما میتوان در مورد کالاهای پذیرفته شده در مناطق آزاد صنعتی، عملیات پردازش -

۱ : بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، روند نشریه علمی تخصصی، سال اول، شماره

مجاز صورت داد. برخی از مناطق آزاد جهان فقط جنبه تجاری دارند مانند منطقه آزاد تجاری کلون در باناما و برخی دیگر به تولید کالاهای صنعتی و سایر کالاهای مورد نیاز نظیر مناطق آزاد تایوان، کره جنوبی و ...

ویژگیهای مناطق پردازش صادرات

غالباً "مناطق پردازش صادرات در کشورهای در حال توسعه بمنظور تشویق منابع صادراتی شکل میگیرند. واردات مواد خام و اولیه، کالاهای واسطه‌ای و تجهیزات و ماشین‌آلات مورد نیاز از عوارض گمرکی معاف میباشند. ویژگیهای مناطق آزاد تجاری متعدد و متفاوت میباشند ولی پنج ویژگی مشخص آنها عبارتند از: معافیت از عوارض گمرکی مواد خام و کالاهای واسطه‌ای، معافتهای مالیاتی، مدیریت کارآ، تسهیلات زیربنایی و سوبسیدها.

۱- مواد خام و کالاهای واسطه‌ای

مواد خام و کالاهای واسطه‌ای برای تولید کالاهای صادراتی را میتوان با استفاده از معافیت گمرکی و بدون توجه به محدودیتهای مقداری مورد عمل در اقتصاد داخلی وارد کرد. همچنین میتوان تولیدات را بدون پرداخت مالیات بر صادرات یا عوارض فروش صادر نمود.

کالاهای تولید شده در این مناطق معمولاً در اقتصاد داخلی قادر به فروش نخواهند بود معذالک هنگامیکه این کالاها در بازارهای خارجی جذابیت نداشته باشند میتوانند در بازارهای محلی به فروش روند. فروش کالاها به این صورت بعنوان واردات تلقی شده و عوارض گمرکی معمول به آنها تعلق میگیرد.

بمنظور تشویق ارتباطات پسین بین صنایع مستقر در منطقه و اقتصاد داخلی، خرید مواد خام و کالاهای واسطه‌ای از منابع داخلی غالباً "همراه با سوبسید می باشد و این سوبسیدها بمنظور جبران نمودن اثرات حمایت از منابع داخلی اعطاء میشود.

۰۲. معافیت های مالیاتی

معافیت های مالیاتی از مالیات بر درآمد ، غالباً " برای مدت خاصی ((۳ تا ۱۰ سال)) اعطا میشود . مرسوم است که شرکتهای منطقه برای ادامه این انگیزه های مالی تا مدتی طولانی بعد از انقضای آن مذاکره میکنند و معمولاً " موفق میشوند . چنانچه دولت میزبان حاضر به ادامه این معافیت نباشد ، شرکتهای آن کشور را بسته انتخاب محل دیگری در کشور دیگر تهدید میکنند .

در کشور فیلیپین بجای اینگونه معافیت های مالیاتی ، کاهش در میزان مالیات پرداختی پیش بینی شده است و درآمد مالیاتی اندکی از این مناطق حاصل شده است چرا که عملکرد اکثر شرکتهای مبین زیان حاصل از فعالیتهای آنها میباشد . در حالیکه هنوز تولید میکنند و در برخی موارد عملیات خود را به میزان چشمگیری گسترش داده اند ، بخوبی مشهود است این شرکتهای سود خود را با استفاده از قیمت گذاری مبادراتی جابجا میکنند . این جابجائی بمنظور کاهش تعهدات مالیاتی و جلوگیری از مخاطرات سیاسی انجام میشود .

۲- مدیریت کارآ

شرکتهای مناطق پردازش مبادرات معمولاً " با مشکلات مقرراتی و اداری کمتری - برای ثبت گمرکی ، واردات مواد خام و کالاهای سرمایه ای و فرآورده های نهائی - مبادراتی روبرو هستند تا دیگر شرکتهای در اکثر کشورهایی که اقدام به تأسیس مناطق آزاد نموده اند ، اداره جداگانه ای برای ارتباط بین دولت و شرکتهای منطقه ایجاد شده است . هدف از این امر کاهش هزینه های اداری شرکتهای منطقه و جلوگیری از تاخیرات غیر ضروریست . حدود اختیارات و وظایف این ادارات که از جانب دولت عمل میکنند - متفاوتست ولی بخشهای دیگر اغلب از این دخالت در امور ناخوشود هستند .

شرکتهای مستقر در مناطق آزاد معمولاً " از قوانینی که در اقتصاد داخلی مستقر مالکیت خارجی شرکتهای ، برگشت سود ، اشتغال خارجییان در قسمت های مدیریت و نظارت

ی
فنی و واردات ماشین آلات سرمایه‌ای حکمفرماست معاف میباشند. همچنین بنگاه‌ها
مستقر در مناطق آزاد میتوانند از دسترسی به سهمیه های وارداتی کشور میزبان —
بهره مند شوند.

۴- تأسیسات زیربنایی

يك منطقه پردازش صادرات از منطقه‌ای محصور شده یا مدخلی که توسط کارکنان
گمرک به منظور جلوگیری از قاچاق کالاهای معاف از مالیات به داخل کشور حفاظت
میشود تشکیل شده است. گرچه امکانات زیربنایی نظیر جاده ها، ارتباطات تلفنی و
تلفن آنهمه بهتر از انواع مشابه در خارج از منطقه میباشد ولی معمولاً از
موارد متشابه نسبت به مناطق آزاد کشورهای صنعتی نامرغوب تر میباشد.

۵- سوبسیدها

در برخی مواقع به تسهیلات مورد استفاده عموم در مناطق پردازش صادرات سوبسید
تعلق میگیرد. تعرفه های برق در این زمینه دارای اهمیت ویژه است. زیرا شرکت‌های
تولید کننده کوچک در مناطق پردازش صادرات نیروی برق زیادی مصرف میکنند. سطح
قیمت در این مناطق معمولاً پایین تر از سطح قیمتی است که صنایع در بخش‌های
دیگر کشور میپردازند. شرکت‌ها میتوانند فضای مورد نیاز خود را در منطقه اجاره —
کنند. ((نرخهای اجاره نیز غالباً پایین تر از نرخهای تجاری صنعتی
در سایر نقاط کشور میباشد)) همچنین شرکت‌ها میتوانند زمین مورد نیاز را اجاره و —
تأسیسات خود را در آن بنا سازند و در صورت ترك منطقه میتوانند این تأسیسات را به
فروش رسانیده و یا اجاره دهند.

1 Peter G. war ,Export processing zones and Trade policy , finance
& Development , vol 26 No2 , June 1989.

تجربه گذشته مناطق آزاد

世界貿易組織報告 1995 年 1 月 1 日 生效

اخیراً اکثر کشورهای در حال توسعه آسیا اقدام به تأسیس مناطق آزاد تجاری بمنظور دستیابی به اهداف توسعه اقتصادی نموده‌اند. گرچه این مناطق در ایجاد اشتغال، کسب درآمدهای ارزی، افزایش درآمد ملی، و نقش موثری داشته‌اند معذالک اثرات منفی آنها را نیز نباید از نظر دور داشت. مطالعات اخیر نشانگر آنست که گرچه مناطق پردازش سرمایه‌های خارجی را بخود جذب کرده، مسوولیت اشتغال بوده و درآمدهای ارزی کلانی را نصیب مملکت میسازند ولی در عوض دارای اثرات نامطلوبی بر اقتصاد محلی نیز میباشند. بطوریکه ممکن است در کوتاه مدت، منجر به مشکلات عظیم اقتصادی - اجتماعی شده و اختلافات منطقه‌ای را تشدید نمایند. از آنجا که تجربه مناطق آزاد تجاری - صنعتی میتواند در اتخاذ تصمیم‌های صحیح و ترسیم خطوط برنامه ریزی آینده برای توسعه این مناطق موثر واقع شود لذا در این قسمت به بررسی اثرات منفی حاصل از تأسیس این مناطق میپردازیم.

- سهم مناطق پردازش صادرات در توسعه اقتصادی کشور میزبان تاکنون امدوار کننده نبوده است چرا که معمولاً این مناطق صنایعی را بخود جذب کرده که بسیار ساده و غالباً يك مرحله از تولید را تکمیل نموده‌اند. در واقع نگاه‌های خارجی، مراحل کاربر پروسه تولیدی خود را بدلیل هزینه‌های نازل نیروی کار به این مناطق منتقل مینمایند و مراحل از تولید که نیاز به تکنولوژی پیچیده‌تر دارند در کشورهای صنعتی به انجام می‌رسانند در حقیقت اکثر منابع مستقر در این مناطق هیچگونه ارتباط واقعی با بخش صنعت کشور میزبان برقرار نکرده‌اند.

- اشتغال ایجاد شده در مناطق پردازش کشورهای در حال توسعه حدود ۲/۶ درصد کل نیروی کار در صنایع تولیدی این گروه کشورها میباشد. از آنجائیکه عمده مشاغل ایجاد شده بمتخصص خاصی نیاز ندارد و غالباً " عملیات ساده‌ایست که در کوتاه مدت قابل فراموشی است

1- United Nations , Conference on Trade and development , Export Processing Free Zones in developing Countries , 1985.

لذا تاسیس مناطق آزاد تجاری - صنعتی بر افزایش مهارت‌های نیروی کار تأثیر
چندانی بر جای نگذاشته است.

- در بسیاری از کشورهای در حال توسعه سهم مناطق پردازش صادرات در کسب
صادرات صنعتی و شبه صنعتی کمتر از ۵ درصد می‌باشد. همچنین میزان ارزش افزوده -
داخلی در صادرات این مناطق غالباً " از ۲۵ درصد تجاوز نکرده است."
- سهم سرمایه‌گذاری‌های خارجی در مناطق پردازش صادرات نسبت به موجودی سرمایه
کشور میزبان نسبتاً " ناچیز بوده چرا که اکثر کارخانجات مستقر در این مناطق پروسه
های تولیدی ساده را که بسیار کاربر می‌باشند و نیاز به ماشین آلات و تجهیزات گسترده‌ای
ندارند منتقل می‌کنند. سرمایه‌گذاری‌های خارجی در مناطق آزاد در خلال دهه ۱۹۷۰ بطور
موردی از مبلغ ۱ میلیون دلار تجاوز نکرده و در بسیاری از موارد کمتر از مبلغ ۵۰۰,۰۰۰
دلار بوده است.^۱

- درآمدهای ارزی ایجاد شده برای کشور میزبان مبلغی است که بصورت ارزش افزوده
داخلی ایجاد شده است و لذا به هزینه های دستمزد و برخی مخارج خدماتی محدود میشود.
از آنجائی که در اکثر موارد سود حاصل از سرمایه‌گذاری‌های انجام شده به کشور موطن
بر میگردد و به سرمایه‌گذاری مجدد اختصاص نیابد لذا میزان صادرات خالص از این
مناطق منهای هزینه های ارزی برای نهاده های وارداتی، درآمد ارزی حاصل از منطقه را -
بیش از میزان واقعی بیان میکند بعلاوه ذخائر مورد نیاز برای استهلاک لزوماً " در اقتصاد
کشور میزبان نگهداری نمیشود. همچنین درآمدهای مالیاتی حاصل از بنگاههای مستقر
در این مناطق که معرف قسمتی از درآمد ارزی کشور میزبان میباشد، در اکثر موارد ناچیز
بوده است چرا که اکثر کشورهای در حال توسعه معافیت‌های مالیاتی را برای دوره های
طولانی تری تمدید میکنند.

- عملیات مناطق پردازش صادرات غالباً " با صرفه های بیرونی همراه نبوده و شواهد
موجود بیانگر آنست که فعالیتهای صنعتی در مناطق آزاد منجر به کسب مهارت‌های

لازم برای ارتقاء کیفی نیروی کار نشده و لذا کارگران پس از ترك مناطق قادر به جذب در سایر بخشهای صنعت داخلی نخواهند بود.

– ترك شركتهای خارجی مستقر در مناطق آزاد بسیار با لایت هزینه های نسبتاً " پائین سرمایه گذاری ، استفاده از تجهیزات ساده و ارزان ، فقدان حلقه های ارتباطاتی با اقتصاد محلی و دسترسی به تاسیسات استاندارد در سایر مناطقی ، شركتها را قادر میسازد تا در تغییر مکان از يك کشور به کشوری دیگر با مشکل مواجه نباشند. لذا رقابت بین کشورهای در حال توسعه برای جذب سرمایه گذاران خارجی به مناطق پردازش صادرات شدید بوده و تمایلاتی برای اعطای معافیت های مالی و مالیاتی بیشتر در بین کشورهای در حال توسعه وجود داشته است.

– تبدیل فعالیت مناطق آزاد از عملیات ساده به عملیات پیچیده تر صنعتی و امکان ایجاد ارتباط بیشتر با اقتصاد محلی موضوعی است که محدودیتهای زیادی در آن دخیل میباشد. سه محدودیت عمده برای تشویق صنایع مستقر در این مناطق عبارتند از :

۱- استراتژیهای سرمایه گذاری شركتهای خسارجی عمدتاً " بر مبنای استفاده از نیروی کار ارزان میباشد. هنگامیکه سطوح دستمزد در کشور میزبان افزایش یابد ، عکس العمل این شركتها تغییر مکان به کشور در حال توسعه دیگر با دستمزدهای - پائین خواهد بود.

۲- مناطق آزاد تجاری ، مزیت های نسبی کشور میزبان را آشکار میکنند. برای کشور در حال توسعه که در مراحل اولیه صنعتی شدن هستند ، چنین مزیت نسبی تولید کالاهای واسطه ای را در برنمیگیرد و لذا صرفاً " ظرفیت تولید داده های اولیه در این مناطق افزایش یافته است .

۳- سیاستهای تجاری کشورهای توسعه یافته در خصوص واردات بسیاری از کالاهایی

که نوعاً " در مناطق پردازش صادرات تولید میشود بمنظور تشویق استفاده از کالاهای واسطه ای این گروه کشورها میباشد. بعنوان مثال بسیاری از کشورهای توسعه یافته آن - نسبت از محصولات وارداتی را که از منابع داخلی تهیه شده از عوارض گمرکی معساف میسازند. همچنین محدودیتهای سهمیه ای که دسترسی به بازار را در اختیار يك شركت خاص قرار میدهد از جمله موانع موجود در سر راه توسعه صنایع مستقر در چنین

مناطق است. در واقع با توجه به این محدودیتها موفقیت مناطق بستگی به توسعه اقتصادی و قدرت رقابت کشور میزبان و نیز سیاستهای تجاری کشورهای وارد کننده دارد. - مناطق پردازش صادرات نیایستی تنها بعنوان ابزاری برای جذب سرمایه های خارجی تلقی شوند. مشارکتهای کشور میزبان خصوصا " در شکل سرمایه گذار پیسای مشترک بایستی با منابع سرمایه ای، مدیریت و تکنولوژی داخلی آمیخته شوند. در برخی مناطق تجاری نظیر کاندلا در هندوستان، مالکیت صد در صد خارجی و یا مشارکت با حداکثر سهام برای خارجیان در برخی رشته های صنعتی مجاز شناخته نشده است. در حالی که مهارتهای فنی و امکانات بازاریابی از جمله مشارکتهایی است که انتظار میرود سرمایه گذاران خارجی به آن مبادرت ورزند. مشارکت بیشتر سرمایه گذاران داخلی در منابع مستقر در مناطق آزاد موجب کاهش عدم ثبات منطقه و افزایش سرمایه ارزش افزوده داخلی میگردد.

- واردات نامحدود و معاف از عوارض گمرکی داده ها، منجر به دسترسی سهل تر صنایع مستقر در مناطق آزاد به کالاهای ساخته شده خارجی میگردد و از اینرو مناطق پردازش صادرات در خنثی سازی عوارض سیاست حمایت از صنایع داخلی از سایر مکانیزمهای نظیر لغو حقوق گمرکی یا سیستم واردات ترجیحی که برای صنایع مستقر در خارج از منطقه اعمال میشود موثرتر میباشد. معذالك این مناطق در جبران عوارض نامطلوب حمایت از صنایع داخلی بر عرضه محصولات صنایع داخلی ناتوان هستند و از اینرو تعاملی به سمت واردات گسترده تر بمنظور تولید برای صادرات در این مناطق مشهود است.

- از آنجا که پروسه تولید مرکب از عملیات مختلف میباشد، لذا اکثر شرکتهای مادر تعامل دارند که کارخانجات كوچك و متعددی را در نواحی مختلف تأسیس کنند. گرچه این امر هزینه های مدیریت و حمل و نقل بیشتری را می طلبد، معذالك گسترش عملیيات در کشورهای مختلف از ریسك موجود برای سرمایه گذاران خارجی میکاهد.

- از آنجائیکه شرکتهای به حفظ موقعیت رقابتی خود در بازارهای داخلی و خارجی علاقه مند هستند ترجیحا " در کشورهایی سرمایه گذاری خواهند نمود که هزینه دستمزد در سطح مسوچ پایین تری قرار داشته باشد. همچنین در مواقعی که جانشینی نیروی کار برای ماشین آلات

هزینه کمتری را به همراه داشته باشد شرکتها پروژه کاربر را در این مناطق تعقیب خواهند نمود. حتی در مواقعی که مکانیزاسیون کم هزینه تر باشد بنگاهها ترجیح میدهند که از نیروی کار ارزان کشورهای در حال توسعه استفاده کنند خصوصا " در مواردیکه خطر منسوخ شدن تجهیزات قبل از استهلاك کامل آنها بدلیل مرعست تغییرات تکنولوژی وجود داشته باشد.

۱- میزان تولیدات در مناطق پردازش عمدتا " براساس تقاضای کشورهای توسعه یافته شکل میگیرد، چراکه این کشورها بازار اصلی برای محصولات نهائی محسوب میشوند. شرکتهای چند ملیتی مستقر در این مناطق از شبکه های فروش و بازاریابی خود برای این منظور استفاده کرده و قسمت عمده ای از تجارت مناطق توسط معاملات این شرکتها صورت میگیرد. معذالك تولیداتی که توسط سرمایه گذارهای مشترک و یا بنگاههای محلی انجام میگیرد بندرت به شبکه های فروش و بازاریابی شرکتهای چند ملیتی وابسته میباشد و نتیجتا " کشورهای میزبان غالبا " در دستری مستقیم بسهم بازارهای صادراتی موفق نمی باشند.

۲- بطورکلی مواد خام محلی بیش از یک سوم مواد خام مورد استفاده در مناطق آزاد تجاری - صنعتی نبوده و غالباً " کمتر از این مقدار میباشد. مدیران شرکتها مانع اصلی برای خرید مواد محلی را کیفیت پایین و غیر قابل اتکای آنها میدانند. از آنجا که این شرکتها در خرید مواد خام مختارند لذا تنها بر صورتی داده های محلی را انتخاب خواهند کرد که در قیمتهای جهانی و با کیفیت مناسب عرضه شوند. همچنین ترکیب صنایع مستقر در مناطق در میزان استفاده از مواد خام داخلی موثر میباشد ((بعنوان مثال صنعت پوشاک یا کفش درصد بیشتری از مواد خام داخلی را استفاده میکند صنعت الکترونیک)) البته استراتژی شرکتهای چند ملیتی در این راستا حائز اهمیت میباشد. شرکتهای مادر تمایل دارند که از قدرت تحرك بین المللی بالایی برخوردار باشند و لذا گسترش روابط بلند مدت تجاری با عرضه کنندگان محلی را در

1- Peter ,G.war , Export Processing Zones and Trade Policy, Finance & Development , vol 26 No2 , June 1989.

راستای این هدف نمی دانند.

— درآمد حاصل از عرضه داده های محلی به بنگاههای مستقر در مناطق آزاد در اکثر موارد ناچیز بوده چرا که ارتباطات اندکی با صنایع داخلی برقرار کرده اند. بعنوان مثال در تونس برای صنعت پوشاک، تمامی داده های واسطه ای مورد نیاز از خارج وارد میشود. در این راستا گرچه منابع داخلی مورد بررسی قرار گرفته اند ولی آنجا که محصولات داخلی نسبت به مشابه خارجی دارای کیفیت نازلتر و گرانتر میباشند لذا این صنعت همچنان به واردات مواد اولیه و کالاهای واسطه ای ادامه میدهد. همین درحالی است که ناحیه ماسان در کره جنوبی در افزایش استفاده از مواد خام داخلی بسیار موفق بوده بگونه ای که فروش مواد خام داخلی به بنگاههای مستقر در مناطق مستقر آزاد حدود ۲۴/۶ درصد ارزش صادرات نسبی خالص این کشور در سال ۱۹۷۹ میباشد. — شرکتهای مستقر در مناطق آزاد موقعیت های مدیریتی اندکی را برای پرسنل محلی فراهم میکنند و بسیاری از وظایف مدیریتی نظیر بازاریابی و برنامه ریزی تولید بعهده شرکت مادر میباشد. در واقع تمام مشاغل کلیدی نظیر مدیریت عمومی و خزانه داری توسط پرسنل مهاجرین شرکتها اداره میشود ولی برای مشاغل مدیریت در سطوح متوسطه و یا حرفه های مهندسی از کارمندان محلی استفاده میکنند. — شواهد موجود نشانگر آنست که دستمزد پرداختی به کارکنان در مناطق آزاد — تجاری درصد عمده ای از ارزش افزوده داخلی در صادرات این مناطق و بالطبع بخش عمده ای از درآمدهای ارزی کشور میزبان را نشان میدهد. بعنوان مثال در مکزیک — دستمزد و حقوق پرداختی در خلال سالهای ۱۹۷۷ الی ۱۹۷۹ به ترتیب حدود ۷۱/۳ درصد، ۷۰/۵ درصد و ۷۱ درصد ارزش افزوده داخلی را تشکیل میداده است.

— سایر عناصر ارزش افزوده داخلی در مناطق آزاد تجاری عمدتاً شامل آب و برق، اجاره زمین، اجاره ساختمان و همچنین خدمات بخش خصوصی نظیر حمل و نقل، بسته بندی و تعمیرات میباشد. قابل توجه است که مبالغ صرف شده برای این اقلام بیش از میزان خرید مواد خام و داده های واسطه ای داخلی است. معذالند درآمد حاصل

1- United Nations , Conference on trade and Development , Export Processing Free Zones in Developing Countries , New york , 1985.

از اینگونه خدمات کمتر از ۲۵ درصد ارزش افزوده داخلی بوده است.^۱ البته باید به این نکته نیز توجه داشت که خدمات فوق ممکن است در سطح نسبتاً "بالایی از داده های وارداتی استفاده کنند".

— سهم ارزش افزوده داخلی صادرات از مناطق پردازش نسبت به کل ارزش افزوده — صنایع کشور میزبان نسبتاً "پائین می باشد". این رقم در سال ۱۹۷۴ برای کشورهای مسالزی، فیلیپین و کره، به ترتیب معادل ۰/۹، ۰/۵ و ۱/۹ درصد بوده است.^۱

— براساس گزارش بانک جهانی دو عامل عمده مورد آوری مناطق پردازش صادرات را زاتی تحت تأثیر قرار میدهد که عبارت است از، هزینه تأسیس این مناطق و هزینه سوبسیدها و امتیازاتی که توسط دولت به سرمایه گذاران اعطا میشود. بنابراین پیشنهاد شده از صرف هزینه های مفرط برای توسعه این مناطق اجتناب شود. علاوه دولت میزبان بابتی یا دقتی خاص هزینه سوبسیدها و امتیازاتی را که به صنایع مستقر در این مناطق است اعطا میکند مورد ارزیابی قرار دهد.

— معافیت از عوارض گمرکی برای پناگاههای مستقر در مناطق آزاد انگیزه ای موثر برای جذب سرمایه گذاران خارجی است. معذالک معافیت کامل از مالیات بر سود شرکت در تصمیم گیری آنها برای سرمایه گذاری چندان موثر نبوده و سرمایه گذاران — حتی با نرخهای مالیاتی معتدل نیز حاضر به ادامه فعالیت بوده اند.

— تجربه مناطق آزاد تجاری موید آنست که فعالیتهای صنعتی در این مناطق منجر به تعلیم نیروی کار نشده و آموزش مهارتهای نظیر تهیم ابزار، مباشرت و نظارت، تنها در مقیاس های محدودی صورت میگیرد. کارگران عمدتاً "برای کارهای ابتدائی و پروسه های تولیدی غیر پیچیده آموزش میبینند و لذا تأثیر این مناطق بر ارتقاء سطح مهارتهای نیروی کار در حاداً ممکن میباشد. معذالک گاهی مشاهده شده شرکت های خارجی حاضرند کارمندان محلی را در سطوح تکنیسین و مدیریست در سطوح متوسط آموزش دهند اما این وجود شمار چنین مشاغلی در اکثر مناطق آزاد — تجاری محدود میباشد.

— بطور کلی اثرات بیرونی مفید یا مضر گسترده‌ای در این مناطق مشاهده نمیشود.^۱
در واقع بدلیل ویژگی ناحیه‌ای این مناطق اثرات بیرونی مناطق پردازش صادرات بسیار محدود میباشد. اثرات آموزشی بر اقتصاد داخلی بدلیل عدم انتقال تکنولوژی و ارتقاء سطوح مهارتها به حداقل رسیده است.

با توجه به نکات مطرح شده و نیز بدلیل رقابت موجود میان مناطق پردازش صادرات این مسئله برای کشورهای در حال توسعه حائز اهمیت خاص است که قبلاً تأسیس این مناطق، ارزیابی دقیقی از هزینه‌ها و منافع حاصل از عملیات چنین مناطقی بعمل آورده و سپس نسبت به ایجاد آنها تصمیم‌گیری کند.^۱

1- United Nations , Conference on trade and Development , Export Processing Free Zones in Developing Countries , 1985.

توسعه اقتصادی و مناطق آزاد

اخیراً " حدود ۲۰ کشور در حال توسعه اقدام به تاسیس مناطق پردازش صادرات و مناطق آزاد تجاری بعنوان ابزاری برای جذب سرمایه های خارجی ، تسهیل در توسعه اقتصادی ، ایجاد اشتغال و جذب درآمدهای ارزی نموده اند . تا سال ۱۹۸۰ بیش از ۸۰ منطقه پردازش و منطقه آزاد تجاری تاسیس شده و بیش از ۴۰ منطقه دیگر در دست تاسیس میباشد . تاکنون کشورهای آسیا و کشورهای حوزه اقیانوس آرام بیش از سایر کشورها از مناطق آزاد بعنوان ابزاری برای توسعه اقتصادی بهره برده اند ، بطوریکه سرمایه گذارها و اشتغال ایجاد شده در مناطق آزاد کشورهای آسیا بیش از نیمی از تمامی مناطق را بخود اختصاص داده است .

برنامه ریزان آسیائی بر این عقیده اند که مناطق آزادی که براساس مناطق پردازش صنعتی در اروپا در دهه ۱۹۵۰ تاسیس گردیده موجب ایجاد انگیزه برای رشد اقتصادی خواهند بود . این مناطق موجب اشتغال افرادی خواهند شد که به سختی قابل استخدام در صنعت داخلی میباشد ، از منابع محلی که ممکن است کارآئی بالائی نداشته باشند استفاده کرده و اثرات فزایندهای بر توسعه اقتصادی در سطح ناحیه های و ملی خواهند داشت .

منطقه آزاد تجاری ابزاری برای توسعه اقتصادی

این مناطق برای شرکتهای چند ملیتی بدلیل حذف یا کاهش عوارض گمرکی جذاب هستند ، حمل کالاهای آنها به بازارهای بین المللی آسانتر نموده و دارای انعطاف پذیری تجاری بیشتری میباشند که آنها میتوانند در این مناطق ذخیره شوند و لذا مناطق پردازش ابزاری قانونی برای کمب مواد اولیه و داده های مورد نیاز برای صادرات بدون پرداخت عوارض میباشد .

-
- 1- Dennis A Rondinelli . Export Processing Zones and Economic Development in Asia , Journal of Economics and Sociology , vol 46 , No 1 , Jan 1987.

معافیت از قوانین گمرکی مجزئی از محرکهای ارائه شده توسط دولتها بمنظور جذب سرمایه های خارجی است و دولتهای آسبائی سعی دارند که مکانهای جغرافیائی مناسب برای تجارت بین العلی همراه با تسهیلات بندری و زیربنائی و مناسب معافیت آب و برق را به این مناطق اختصاص دهند.

مهمتر از خدمات و تسهیلات فیزیکی، دسترسی به نیروی کار فراوان و دستمزدهای نازل، حذف سهمیه های وارداتی و کنترلهای ارزی درون منطقه و معافتهای مالیاتی میباشد. بعلاوه موفقیت منطقه در گرو کارآئی اجرائی و رهائی از مراحل بوروکراتیک و دست و پاگیر اداریست. شرکتهای چند ملیتی غالباً^۱ به سمت مناطقی تمایل پیدا میکنند که دارای ثبات سیاسی و اقتصادی بوده و خطر اعتصاب اتحادیه های کارگری در آنجا کنترل شده باشد.

گرچه مناطق پردازش صادرات بالذاته برای شرکتهای چند ملیتی جذاب هستند، معذالك قویاً توسط دولتهای کشورهای در حال توسعه حمایت میشوند. این مناطق مورد توجه برنامه ریزان اقتصادی قرار میگیرند چراکه بدلیل استعدادهای بالقوه ای که برای جذب صنایع خارجی دارند، میتوانند کارگران محلی را استخدام کرده، استفاده از تسهیلات موجود را افزایش دهند، سرمایه گذارهای خارجی را بمنظور سرمایه گذاری مجد در خارج از منطقه جذب نموده و دانش فنی و مدیریتی بهمراه آورند. همچنین انتظار میرود که بازارهای گستردهتری برای صادرات کشور بوجود آورده و ارتباطات بیشتری با صنایع داخلی برقرار نمایند و در نتیجه اثرات فزاینده ای بر اقتصاد داخلی بجای بگذارند.

مطالعات اخیر نشان میدهد که این مناطق حدود ۳/۵ میلیون شغل در کشورهای در حال توسعه ایجاد کرده اند. (در آسیا صد هزار شغل در مناطق چین، ۱۲۰،۰۰۰ در کره، ۷۷۰۰۰ در تایوان و ۵۶۰۰۰ در مالزی) همچنین در کره و تایوان درآمد ارزی کم شده در این مناطق مغرط بوده است بطوریکه در ماسان کره حدود ۸۴۸ میلیون دلار در خلال دهه ۱۹۷۰ و در تایوان نیز حدود $\frac{1}{4}$ مازاد ارزی کشور توسط این مناطق حاصل شده است. همچنین مناطق پردازش صادرات در بسیاری از کشورهای آسیای بدلیسل

منافع حاصل از آزاد سازی تجاری ، استفاده از تکنولوژی مدرن و گسترش نظم نیروی کار صنعتی اثرات نمایشی به همراه داشته‌اند .

گرچه مناطق آزاد تجاری برای شرکتهای چند ملیتی جذاب میباشند ولی بدلیل اثرات معکوسی که بر اقتصاد محلی کشور میزبان بجای گذاشته مورد انتقاد قرار گرفته‌اند . بسیاری از این مناطق در کشورهای آسیای منافع کلان اقتصادی را که به چنین مناطقی نسبت داده میشوند به همراه نداشته و تعداد اندکی از کشورهای آسیای مقادیر ارزش خارجی را که در گمرک و تاپوان کسب شده بدست آورده‌اند . اکثریت مناطق پردازش صادرات در کشورهای در حال توسعه تاکنون اندکی بیش از ۱۰ میلیون دلار ارزش خارجی کسب کرده و ارزش افزوده داخلی بوسیله صنایع منطقه در اکثر کشورها کمتر از ۲۵ درصد ارزش صادرات ناخالص آنها بوده است .

گرچه نرخ بازدهی سرمایه‌گذاری در مناطق پردازش عموماً مثبت میباشد ولی مناطقی که تحت اختیار دولت بوده‌اند نرخهای بازدهی پایین تری نسبت به سرمایه گذاری بخش خصوصی داشته‌اند ، در بسیاری از مناطق جدید التاسیس آسیا درآمد حاصل از تسهیلات عمومی برای پوشش هزینه های عملیاتی کافی نبوده و در برخی سرمایه گذاریهای خارجی ، از هزینه ساخت ، نگهداری و هزینه های زیربنایی تجاوز نگرفته است .

بعنوان مثال گرچه چین از سال ۱۹۷۵ چهار منطقه تجاری تاسیس کرده ولی نیمی از سرمایه گذاریهای خارجی به ناحیه شنژن سرازیر شده است . دولت تاکنون بیش از ۱۰ میلیارد دلار برای این منطقه سرمایه گذاری کرده ولی تا بحال کمتر از ۸۴۰ میلیون دلار سرمایه خارجی کسب نموده است . بسیاری از فعالیتهای در این منطقه فعالیتهای تجاری خرده فروشی بوده تا فعالیتهای تولیدی . صنعتی . بعلاوه کارآیی صنعتی در این منطقه حدود ۴۵ درصد کمتر از میزان کارآیی متوسط در سطح ملی بوده است .

منافع حاصل از انتقال تکنولوژی و ایجاد اشتغال برای بسیاری از کشورهای جنوب و جنوب شرقی آسیا بسیار آهسته بوده است . بعنوان مثال در سریلانکا از سه

منطقه‌ای که در سال ۱۹۷۷ تاسیس شدند تنها منطقه کانونیاك مشغول فعالیت شده و از ۱۵۸ پروژه مصوب تنها ۳۹ پروژه به اجرا در آمده است. منافع ناشی از سرمایه گذاریها در منطقه بسیار محدود بوده، مواد اولیه از خارج وارد ششیده و هیچگونه انتقال تکنولوژی صورت نگرفته است.

منطقه آزاد تجاری کاندلا نیز که در سال ۱۹۶۵ تاسیس شد موفقیت ناچیزی کسب نموده بطوریکه تا سال ۱۹۸۲ تنها موفق به جذب ۵۲ پروژه با تکنولوژی پایین شده و صنایع کاربر، امکان اشتغال کمتر از ۳ هزار کارگر را فراهم آورده است. تقریباً تمام شرکتها در مالکیت هندسیها هستند و سرمایه گذاری خارجی در مقیاس بسیار ناچیزی صورت میگیرد. منطقه سانتاکروز نیز که در سال ۱۹۷۳ تاسیس شد وضعیت بهتری نداشته و تنها ۱۷ کارخانه از ۳۵ کارخانه موفق به جذب سرمایه گذاری های خارجی گردیده اند.

در بسیاری از کشورهای آسیائی هزینه تهیه داراییهای صنعتی برای مناطق پردازش بسیار بالا بوده و علیرغم مقادیر متناهی سرمایه گذاریهای خارجی، تعداد مشاغل ایجاد شده بسیار مایوس کننده بوده است. بعنوان مثال ۴۹ منطقه در آسیا در سال ۱۹۷۸ حدود ۴۷۴,۰۰۰ شغل ایجاد کرده که حدود ۱/۳ آن متعلق به چهار کشور بوده است. صنایع مستقر در مناطق پردازش مالزی حدود ۸۰,۰۰۰ نفر، سریلانکا کمتر از ۲۰,۰۰۰ نفر و فیلیپین کمتر از ۲۰,۰۰۰ نفر را به اشتغال در آورده است. علاوه بر هزینه ایجاد اشتغال در مناطق آزاد نسبت به ایجاد اشتغال در بخش کشاورزی و صنایع کوچک و متوسط بالاست. بعنوان مثال در سریلانکا هزینه ایجاد هر شغل حدود ۱۲۰۰ دلار و در ناحیه باتان این رقم معادل ۱۴۰۰ دلار بوده است. همچنین در ناحیه ماسان گره گرچه منافع حاصل از تاسیس منطقه شامل دستمزد، درآمد ارزی، فروش مواد خام و اجاره در مجموع این ناحیه را از نقطه نظر هزینه - فایده موجه نموده لیکن هزینه ایجاد هر شغل حداقل معادل ۵,۰۰۰ دلار بوده است.

نکته در خور توجه تنها تعداد مشاغل ایجاد شده و یا هزینه ایجاد آنها نیست بلکه مسئله حائز اهمیت نوع مشاغل ایجاد شده و مسائل اجتماعی حاصل از آن میباشد. مطالعات انجام شده حاکی از آنست که اکثر صنایع جذب شده به چین مناطقی، صنایع غذایی، پوشاک، منوجات، الکترونیک و قطعات، محمولات فلزی، کشتی سازی و فعالیتهایی است که عمدتاً "کاربر میباشد" ثبات مشاغل ایجاد شده، تحت تاثیر این واقعیت که بدلیل افزایش دستمزدها دولتها علاقه کمتری به آن منطقه نشان میدهند قرار گرفته و لذا برخی دولتها نظیر تایوان و کره به تشویق صنایع باتکنولوژی های پیچیده تر علاقمند میباشد.

در اکثر صنایع مناطق آزاد از تعداد زیادی کارگران زن که دستمزدهای نسبتاً ناچیزی دریافت میکنند استفاده میشود. بعنوان مثال در هشت منطقه پردازش صادرات مالزی ۷۵ درصد نیروی کار را در سال ۱۹۸۰ بانوان جوان تشکیل داده اند. مطالعات انجام شده نشان میدهد که سطوح دستمزد برای کارگران زن در نواحی مالزی نسبت به همتهای آنها در بخش های کشاورزی، معدن و خدمات شهری بسیار پائین تر میباشد. همچنین صنایع مستقر در مناطق آزاد تجاری گروههایی را به استخدام در میآورد که در کشور خود قادر به فعالیت نیستند. بعنوان مثال در ناحیه پنانگ بیش از ۴۶ درصد کارگران صنایع از بومیان مالاکا ((در آفریقا)) هستند. گرچه مناطق پردازش صادرات تاثیر چندانی بر کاهش نرخ بیکاری ((بطور کلی)) نداشته ولی در کاهش نرخ بیکاری در ناحیه مورد نظر موثر بوده اند. اغلب این مناطق افراد فقیر و روستایی مهاجر را که در شهرها در جستجوی کار میباشد بخود جذب کرده اند. ((در مالزی حدود ۳۰ درصد از افرادی که در مناطق آزاد کار میکنند در نواحی اطراف بدینا آمده و اکثراً از مناطق روستایی و شهرهای کوچک بوده اند.))

ویژگی تحت محاصره بودن يك منطقه پردازش در کشورهای در حال توسعه برای شرکتها چند ملیتی بسیار جذاب میباشد. سرمایه گذاران زاپنی معتقدند مهمترین مزیت يك

منطقه تجاری برای شرکتهای ژاپنی آنست که در حقیقت این مناطق بصورت کشوری مستقل در درون کشور مادر عمل میکنند. شرایطی که در آن شرکتهای چند ملیتی فعالیت داشته و امتیازات ترجیحی که دریافت میکنند نظیر معافیتهای مالیاتی و قوانین تعرفه‌ای برای صنایع داخلی قابل دسترس نیست. معذالک از يك منطقه پردازش نمیتوان انتظار داشت که اثرات محرکه چندانى بر مناطق اطراف خود بچشم‌انداز گذارد.

یکی از مشکلاتی که ممکنست تاسیس مناطق آزاد تجاری بر اقتصاد محلی بجای بگذارد مختل نمودن فعالیت بخش کشاورزی و بخش سنتی صنایع مستقر در این منطقه است. بعضی‌ها می‌توان مثال در ناحیه پنانگ گرچه تاسیس مناطق آزاد منجر به سه برابر شدن تولید ناخالص داخلی ایالت گردید اما آنچنان ویژگی اقتصادی ناحیه پنانگ را تغییر داد که زبانهای فراوانی را به مردم منطقه تحمیل نمود. بطوریکه قبیل از تاسیس این مناطق که کشاورزی ۱۵٪ GDP ایالت را تشکیل میداد تا سال ۱۹۸۴ این رقم به کمتر از ۵/۴ درصد رسید. علاوه سهم رشته‌های ساختمان، عمده فروشی، خرده فروشی، بیمه و سایر خدمات کاهش یافت و تنها سهم صنایع تولیدی در GDP از ۲۱ درصد به ۲۵ درصد افزایش یافت. در واقع تاسیس مناطق آزاد تجاری در ناحیه پنانگ، اقتصاد این کشور را به محصولاتی که در ناحیه محاصره شده توسط شرکتهای خارجی تولید میشود وابسته‌تر نموده و بخشهای سنتی را که اهمیت بسزایی در زندگی اقتصادی گروههای بیشماری از مردم داشته تضعیف کرده است. کاهش فعالیت شرکتهای چند ملیتی در ناحیه پنانگ منجر به کاهش میزان اشتغال در این ناحیه شده است. از سال ۱۹۸۳ بدلیل کاهش در تولید صنایع الکترونیک حدود ۲۰۰۰ نفر بیکار شده و بسیاری از کارگران دستمزدی حدود ۲۰ درصد پائین‌تر را پذیرفته‌اند. فعالیت کوتاه مدت شرکتهای چند ملیتی در مناطق آزاد بدلیل کمبود تحرک بین‌المللی آنها باعث بروز مشکلاتی در کشورهای در حال توسعه شده و کارگران منطقه همواره با خطر بیکاری مواجه می‌باشند. مسئله حادتر آنکه، بخش‌های سنتی اقتصاد فرصتهای اشتغال

اندکی را برای کارگران فراهم میکنند و لذا در صورتیکه این شرکتها تصمیم به انتقال فعالیت خود به ناحیه دیگری بگیرند کشور را دچار مشکلات اقتصادی اجتماعی حادی مینمایند.

تجارب مناطق آزاد تجاری موید آنست که نرخ شهرنشینی در این نواحی شتاب بیشتری گرفته و در اغلب موارد این نرخ مافوق ظرفیت محلی برای پاسخگویی به نیازهای مسکن، خدمات حمل و نقل و سایر نیازهای شهری است. در خلال سالهای ۱۹۶۹ تا ۱۹۷۴ که ناحیه ماسان در کره جنوبی تاسیس شده جمعیت این منطقه از ۱۷۹،۰۰۰ نفر به بیش از ۳۶۰،۰۰۰ نفر افزایش یافت. تا قبل از سال ۱۹۶۹ جمعیت با نرخ رشد سالانه‌ای معادل ۲/۲ درصد رشد میافتد در حالیکه در طی پنجسال تاسیس منطقه جمعیت با نرخ معادل ۱۶ درصد رشد داشته است. رشد سریع جمعیت باعث ایجاد کمبودهای اساسی در زمینه مسکن گردیده بطوریکه در خلال سالهای ۱۹۶۹ تا ۱۹۷۳ با کمبودی معادل ۱۴،۰۰۰ واحد مسکونی مواجه بوده است. در ناحیه پنانگ نیز تاسیس مناطق آزاد تجاری موجب افزایش قیمت زمین شده و جایگزینی زمینهای کشاورزی را برای مصارف صنعتی تشدید نموده است. علاوه بر رشد سریع شهرنشینی منجر به افزایش تقاضا برای تسهیلاتی نظیر مسکن و سایر خدمات شهری شده است.^۱

انتقال تکنولوژی

برگشت سریع سرمایه و سود هنگفت موجب میشود که بخاطر دسترسی به نیروی کار ارزان کشورهای در حال توسعه آخرین مرحله از فرایند تولید، یعنی پردازش های ساده و مونتاژی که اغلب از نوع کاربر هستند مناطق آزاد تجاری پابگیرند. از سوشی دیگر عدم اعتماد به ثبات سیاسی و تامین اقتصادی در کشورهای در حال توسعه موجب شده سرمایه گذاری در نازلترین حد ممکن انجام پذیرد. در واقع سرمایه گذاران خارجی به مسئله انتقال تکنولوژی علاقه ای نداشته و حجم سرمایه گذاریها در زمینه آموزش و تحقیقات صنعتی بسیار اندک میباشد.

در ارزیابی عملکرد مناطق آزاد تجاری، عدم موفقیت این مناطق را نمیتوان به يك

۱ : همان ماخذ

علت خاص نیست داد، در میان عوامل مختلف مهمترین عامل موقعیت مکانی و جغرافیائی منطقه است، بسیاری از مناطق در مکانی نامناسب و بسیار دور از تسهیلات ارتباطاتی و یا در ناحیه‌ای که به اندازه کافی توسعه نیافته تاسیس شده‌اند. برخی از شرایط نامناسب سیاسی در کشور میزبان یا در همسایگی آن دچار زیست‌مانده و تعداد اندکی نیز بدلائل سازمانی قادر به جذب سرمایه های خارجی نبوده‌اند. همین ترتیب توسعه سریع يك منطقه آزاد را نمیتوان ناشی از يك عامل خاص نظیر سطوح دستمزدها، ثبات سیاسی، کارآئی نیروی کار، موقعیت مکانی و یا شرایط سازمانی دانست. بلکه مجموعه این عوامل در موفقیت يك منطقه دخیل میباشد. یکی از این عوامل مسلط مثبت که توجه کمتری به آن معطوف شده ماهیت منطقه آزاد تجاری بعنوان ابزاری برای توسعه منطقه‌ایست در واقع مناطق آزاد را میتوان بعنوان ابزاری برای توسعه تکنولوژیکی در کشور میزبان بکار گرفت.

یکی از عناصر مهم در مشارکت شرکتهای خارجی بر توسعه تکنولوژیکی کشور میزبان ماهیت و تراکم مبادلات میان آنها با صنایع داخلی و بالطبع با اقتصاد محلی است. بطوریکه با خرید مواد اولیه، قطعات و کالاهای ماشین آلات، شرکت خارجی میتواند بطور مستقیم یا غیر مستقیم مهارت‌های فنی عرضه کنندگان را افزایش دهد. کیفیت و تراکم این ارتباطات پسین بستگی به سیاستهای بنگاه خارجی داردولی تجربه نشان میدهد که سیاستهای کشور میزبان در خصوص تامین مواد اولیه از طریق منابع داخلی و واردات ماشین آلات و قطعات نیز در این میان دخیل هستند. وجود یا عدم وجود چنین ارتباطاتی تحت تاثیر سطوح کلی توسعه صنعتی در کشور میزبان قرار میگیرد. اگر کشور میزبان دارای میانی صنعتی توسعه یافته باشد این امر منجر به تشویق بنگاههای خارجی به استفاده از منابع و قطعات محلی میشود چرا که بدلیل کاهش هزینه های حمل و نقل قیمت‌ها در سطوح رقابتی تری تعیین خواهند شد.

یکی دیگر از کانالهای نفوذی موثر بر توسعه تکنولوژیکی ایجاد ارتباطات پیشین با صنایع و اقتصاد کشور میزبان است. بعنوان مثال اگر بنگاهی ماشین آلات کشاورزی تولید میکند در بلند مدت میتواند بر سطح کارآئی و تکنیکی بخش کشاورزی تاثیر

بیگذارد.

علاوه بر ارتباطات فوق، فعالیت بنگاه خارجی، سایر بنگاههای موجود محلی در آن بخش و یا در سایر منابع را تحت تاثیر قرار میدهد. از آنجا که محصولات شرکتی خارجی بدلیل استفاده از تکنولوژی پیچیدهتر و قیمت نازلتر برای مشتریان جذابتر میباشد ممکنست منجر به ورشکستگی و خروج بنگاههای محلی از آن صنعت شوند ولی نیایستی آمروى سکه را از نظر دور داشت و آن اینکه این بنگاهها میتوانند محیط رقابتی تری ایجاد کرده و بنگاههای داخلی را تشویق به ارتقاء سطح تکنولوژی و افزایش فعالیتهای تحقیقاتی نمایند، به علاوه افزایش انتظارات مصرف کنندگان بدلیل وجود محصولات ارزانتر و کیفیت بالاتر موجب گسترش تقاضا برای محصولات صنعتی جدید بنگاههای داخلی خواهد شد.

یکی از عواملی که ایجاد چنین حلقه های ارتباطی را تضعیف میسازد جهت یابی صادراتی این مناطق میباشد. به عبارت دیگر مناطق پردازش صادرات با هدف تشویق صادرات برپا شده و غالباً تمام محصولات خود را صادر میکنند. حتی هنگامیکه در فروش قسمتی از تولیدات به بازار داخلی مجاز باشند این امر منوط به پرداخت عوارض گمرکی، واردات و سایر محدودیتهای خواهد بود. به دیگر سخن بنگاههای مستقر در مناطق پردازش صادرات نمیتواند تاثیر و تاثرات اقتصادی تکنولوژیکی را که سایر بنگاههای خارج از منطقه بر صنعت داخلی دارند به همراه داشته باشند. عامل دیگری که مانع از توسعه چنین ارتباطات تکنولوژیک میشود، اتکال بیش از حد شرکتها به داده های وارداتی است. این جهت یابی وارداتی بدلیل امتیازاتی است که به مناطق پردازش صادرات اعطا گردیده ((نظیر معافیت از عوارض گمرکی محدودیتهای وارداتی، مقررات ارزی))، لذا بنگاهها بیشتر متمایل به وارد کردن داده ها میباشد تا به خرید از منابع داخلی و این بدان معناست که اکثر شرکتیهای خارجی در موقعیتی نیستند که با منابع داخلی ارتباط برقرار نمایند.

سومین عامل، طیف تولیدات بنگاههای مستقر در مناطق آزاد تجاری است: از آنجا که محصولات صنعتی این مناطق مقدماتی در بازارهای کشورهای صنعتی بفروش

میرسند کاملاً" در ارتباط با میزان تقاضا ، ویژگیهای تکنیکی و سطوح درآمدی در این کشورها میباشد . به علاوه اکثریت بنگاههای مستقر در مناطق آزاد به صنایعی تعلق دارند که بدلیل ماهیت تکنولوژی تولید ، متعایل به ایجاد ارتباطات گسترده با اقتصاد محلی نمی باشند . بعنوان مثال صنعت منسوجات و پوشاک که حدود ^۱/_۳ اشتغال موجود در این مناطق را بخود اختصاص داده از این نقطه نظر مثال خوبی است . گرچه این صنعت از نظر تاریخی نقش مهمی در توسعه صنایع عرضه کننده خصوصاً " صنایع برقی ، شیمی و ماشین آلات ایفا نموده است ولی امروزه از چنین تاثیرات فزاینده تکنولوژیک اثری در میان نیست . پیچیدگی و حجم ماشین آلات مورد استفاده - در صنعت منسوجات چنان است که بنگاههای مستقر در منطقه آزاد ، عملاً " مجبوره خرید آن از خارج میباشند . همچنین بنظر نمیرسد محصولات نهائی این صنعت همان اثرات فزاینده تکنولوژیکی را بر اقتصاد کشور میزبان داشته باشد که صنایعی نظیر کامیون ، ماشین آلات صنعتی ، ابزار کشاورزی و یا تجهیزات ارتباطاتی .

نهایتاً " بایستی توجه داشت که صنایع اندکی با نقطه نظر بهره برداری از منابع داخلی ، مهارت های منتهی و تجارب صنعتی و تکنیکی کشور میزبان در مناطق آزاد - تاسیس شده اند . صنایع شیمیائی مستقر در مناطق آزاد توپاکو بمنظور بهره برداری از منابع نفت این کشور و بزرگترین صنعت مستقر در منطقه آزاد غنا که با هدف تبدیل بوکسیت به آلومینیوم تاسیس شده اند استثناهائی بر این قاعده کلی میباشند .^۱ در اکثر موارد صنایع مستقر در مناطق پردازش صادرات و تکنولوژی بکار رفته در پروسه تولید هیچگونه ارتباطی با آنچه در کشور میزبان اتفاق می افتد ندارند . بعنوان مثال در فیلیپین صنعت منسوجات محلی پارچه های تزئینی تولید میکنند در حالیکه کارخانجات مستقر در مناطق آزاد ، پوشاک بشور و بیوش تولید مینمایند .

۱- United Nations , Economic and Social effects of multinational enterprises in export processing zones , International Labour office , Geneva , 1988.

از آنجا که مناطق پردازش صادرات با هدف تشویق صادرات و ایجاد اشتغال ناپسند شده‌اند، لذا این تصور که این مناطق بعنوان اهرمهای توسعه تکنولوژیکی بکار گرفته شوند تا حدودی غیر واقعی بنظر میرسد. اعتقاد برنامه ریزان بر آنست که موفقیت یک منطقه پردازش صادرات بستگی به ماهیت ناحیه دارد و این از ایجاد ارتباطات بین صنایع مستقر در منطقه با بخش صنعت کشور میزبان نشأت میگیرد. در واقع عدم وجود ارتباط میان این مناطق با اقتصاد کشور میزبان یکی از عواملی است که منجر به رشد سریع صنایع مختلف در مناطق پردازش صادرات شده است.

انتقال تکنولوژی به صنایع مستقر در مناطق پردازش صادرات

علیرغم نکات مطرح شده نمیتوان ادعا کرد که هیچگونه انتقال تکنولوژی به کشورها میزبان صورت نگرفته است. مشهورترین و قابل رویت ترین آن، انتقال تکنولوژی تولید اساسی از شرکت مادر به بنگاه مکمل آن در منطقه آزاد است. روشهای تولیدی بکار رفته بوسیله شرکت های مستقر در منطقه از روشهای بکار رفته توسط شرکت های مادر متفاوت نبوده و مهندسين توليد، ناظرين با تجربه، مباحثين، همراه با پرسنل مسدیریت در سطوح بالا، با برنامه های آموزشی به منطقه اعزام میشوند و حتی ممکن است برخی تکنیسین های داخلی و ناظرین برای آموزشهای لازم به شرکت مادر اعزام شوند.

بهر حال میزان آموزشی که کارگران از آن بهره‌مند میشوند و یا میزان سرمایه گذاری اختصاص یافته به آموزش در ارتباط نزدیک با ترکیب نیروی کار بنگاه میباشد. با توجه به این واقعیت که اکثریت کارکنان مناطق آزاد را زنان تشکیل میدهند و تنها برای چند سال در منطقه فعالیت خواهند داشت، روشن است که شرکت های مادر بیش از احتیاجات ضروری برای آموزش نیروی کار سرمایه گذاری نخواهند کرد. ولی بهر حال صنایع مناطق آزاد نقش موثری در توسعه فرهنگ صنعتی در کشور میزبان ایفا نموده‌اند. کار در کارخانه با ساعت کار مشخص، دیسپلین و نظم سازمانی،

مکانیزمهای کنترل کیفی بسیار متفاوت از کار در مزرعه یا در بخش صنایع بومی است.^۱ در واقع کارگران از طریق مکانیزمهای آموزشی و آشنائی جهت کار با ماشین آلات مدارائی تکنولوژیکی نامحسوسی را پدید میآورند که در بلند مدت برای اقتصاد کشور میزبان و توسعه بخش صنعتی حائز اهمیت خاص میباشند.

دکتر بیونگوان در زمینه انتقال تکنولوژی از طریق مناطق آزاد تجاری در مسوورد کره جنوبی بیان میکند که انتقال تکنولوژی از این مناطق بمنواحی داخل کشور بخصوص در زمینه صنعت الکترونیک شروع گردیده است.^۲ بطور نمونه در حدود ۳۰۰۰ نفر تکنیسین و مهندسی در منطقه گسترش صادرات ماسان و کشورهای خارجی ((عمدتاً «ژاپن»)) در رشتههای مختلف صنعتی بویژه در صنعت الکترونیک آموزش دیده اند. هم چنین ۴۰۰ نفر از افراد آموزش دیده در منطقه گسترش صادرات ماسان پس از کسب تجربه لازم به سایر مناطق کره بازگشته و در حال خدمت در شرکتهای سازنده وسائیل الکترونیک میباشند.^۳

در کشور تایوان نیز بمنوع دیگری از مناطق آزاد تجاری در جهت انتقال تکنولوژی استفاده بعمل آمده است. یکی از مسائل عمده ارتباط بین صنایع واقع در مناطق آزاد و صنایع داخل کشور میباشد. تا مدتها بدلیل پائین بودن کیفیت مواد خام یا نیمه ساخته داخلی، کارخانه های واقع در مناطق آزاد تجاری در تهیه مواد خام و قطعات نیمه ساخته خود از بازارهای داخلی رغبت چندانی نشان نمیدادند. کارخانجات داخل کشور زیر نظر و سرپرستی دولت جلساتی تشکیل داده و به این نتیجه رسیدند که از طرف کارخانجات واقع در مناطق آزاد، افرادی برای بررسی کنترل کیفیت و تطبیق آن با استانداردهای جهانی به کارخانجات داخل کشور فرستاده شوند و این کارخانجات از نظرات و توصیه های تخصصی آنها استفاده لازم را بعمل آورند. از طرفی ابزار آلات و تجهیزات

1-United Nation ,Economic and social effects of multinational enterprises in export processing zones ,International labour office , Geneva , 1988,

۲- امیر مانیان، آشنائی با مناطق آزاد تجاری - صنعتی، پایان نامه کارشناسی - ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۶۷.

آزمایشگاهی جهت امر کنترل کیفیت در اختیار کارخانجات داخل کشور که تامین کنند مواد اولیه شرکتهای واقع در مناطق آزاد تجاری میباشد قرار داده شود.

مجموعه این اقدامات دارای نتیجه مثبتی بود. بطور نمونه از ۵۴ میلیون دلار مواد اولیه وارده به این مناطق در سال ۱۹۶۹ تنها ۴ میلیون دلار آن مواد خام و نیمه ساخته داخل کشور بود در حالیکه در سال ۱۹۷۹ از کل واردات مواد خام و نیمه ساخته به این مناطق یعنی ۶۱۰ میلیون دلار سهم واردات از مناطق داخل کشور ۴۶/۳ درصد یعنی ۲۸۲ میلیون دلار بوده است. در اوایل دهه ۱۹۸۰ عرضه کنندگان داخلی حدود ۵۰ درصد کل واردات مواد اولیه به این مناطق را بخود اختصاص داده اند.

بطور کلی پروسه انتقال تکنولوژی از طریق آموزش از زمان تاسیس مناطق آزاد به دو روش زیر صورت گرفته است :

الف: اعزام کارگران ، مهندسين و مديران جهت آموزش به خارج از کشور

ب : آموزش ضمن خدمت به کارگران غیرماهر توسط متخصصین

بسیاری از شرکتهای خارجی تکمیلین ها و مهندسين تابوانی را جایگزین متخصصین خارجی کرده اند بطور مثال يك کارخانه سازنده وسائل الکترونیکی آمریکائی ۳۰ تن از افراد بومی را جایگزین کارمندان خود نمود. همچنین يك کارخانه اروپائى افراد بومی را جایگزین متخصصین خارجی کرده است. ۱۰ بین جایگزینی شامل مدیر عامل نیز گردیده است.

از دیگر انواع انتقال تکنولوژی ، همکاری فنی با کمپانی های خارجی میباشد. در این مورد چهار موافقتنامه در طی ۱۳ سال منعقد گردیده که ۱۵ قرارداد آن در سال ۱۹۷۹. همچنان به قوت خود باقی بود. موارد فوق الذکر در مورد کشورهای کره جنوبی و تایوان نمونه های مناسبی در جهت معرفی مناطق آزاد تجاری ، بعنوان تسریع کننده امر انتقال تکنولوژی میباشد.

انتقال تکنولوژی از طریق سرمایه گذاریهای مشترک

گرچه مناطق پردازش صادرات غالباً " بصورت يك ناحیه تحت محاصره طراحی شده و بالطبع ارتباطات پیشین و پسین اندکی را با اقتصاد محلی برقرار میمانند و لسی در واقع کانال اصلی برای انتقال تکنولوژی ، سرمایه گذاریهای مشترک میباشد . سرمایه گذاریهای مشترک اشکال متفاوتی داشته و ممکن است از مشارکت ۵۰ - ۵۰ سرمایه - گذاران داخلی و خارجی در سرمایه ، تکنولوژی و مدیریت تا مشارکت نامتساوی و یا عقد قرارداد بین يك سرمایه گذار متحرك و يك شريك محافظه کار که تنها در تهیه قسمتی از سرمایه مشارکت میکند انجام شود .

سرمایه گذاریهای مشترک ، هنگامیکه این مشارکت واقعی باشد ، کانال موثری برای انتقال تکنولوژی از شرکا ، به بنگاههای جدید میباشد ((بدلیل ریسک موجود برای سرمایه هر شريك)) . تکنولوژی ، مهارتهای مدیریتی ، دانش سازمانی و تجربه بازاریابی بتدریج از طریق پروسه های آموزشی به بنگاه شريك انتقال میابد . نکته حائز اهمیت آنکه پروسه انتقال تکنولوژی نمیشود از طریق شرکت خارجی به شريك محلی بلکه از شريك داخلی به شرکای داخلی خارج از منطقه نیز صورت میگیرد . ملاقاتهای شخصی که بین سرمایه گذاران محلی و مدیران و مهندسان تولید بنگاه خارجی صورت میگیرد ، گرچه بسیار مفید هستند و لسی این بدان معنی نیست که اینگونه برخوردها بی اهمیت باشند . درك این مطلب که چگونه يك مشکل تولید برطرف میشود و یا اینکه چرا برخی از انواع قطعات و مواد خام بر بقیه مرجس مسطح است ، برای بنگاه ارتقا ، تکنولوژیک به همراه میآورد . این نوع دانش و اطلاعات فنی ویسؤگی اساسی برای بهبود عملکرد تولیدی محسوب میشود .

نکته قابل تعمق در این راستا آنکه ، بنظر میرسد پروسه انتقال تکنولوژی بسبب اقتصاد محلی بیشتر تحت تاثیر سیاستهای بخش خصوصی باشد تا سیاست خاص دولت کشور میزبان . عدم وجود يك سیاست صنعتی خاص در کشور میزبان در مناطق پردازش صادرات ممکنست به دلایل متعددی مرتبط شود . یکی از این دلایل نوظهور بودن پدیده

منطقه پردازش صادرات و ماهیت مقررات سازمانی مربوط به این مناطق میباشد. در اکثر کشورها، توسعه چنین مناطقی بعهده يك مقام دولتی و یا سازمانی با قدرت عظیم سیاسی و اداری واگذار شده است.

این مقامات مسئولیت اجرائی سرمایه گذاریهای زیربنایی را بعهده دارند چنانکه موفقند بنگاههای خارجی را به منطقه جذب نمایند. در واقع موفقیت مسئولین يك منطقه بوسیله شمار بنگاهها و منابعی که در محل، تاسیس میشوند و تعداد مشاغل جدیدی که بوجود میآیند قابل اندازه گیری است. این علاقه بر حق برای احداث کارخانه های بیشتر، همراه با تعهدات مالی سنگین برای امور زیربنایی بمنظور ایجاد فرصتهای اشتغال جدید، چنین قدرتی را ابزار نامناسبی برای تشویق توسعه تکنولوژی و یا حتی تشویق ارتباطات میان بنگاههای خارجی و اقتصاد داخلی میازد. چراکه چنین هدفهایی بسیار بدور از تمایلات اولیه آنهاست. در واقع در بسیاری از مناطق آزاد و یا مناطق پردازش صادرات اصولاً مسئله انتقال تکنولوژی مطرح نبوده و کالاهای تولیدی با تکنولوژی ساده تولید شده و در حد کالاهایی چون پوشاک و وسائل خانگی يك متوقف مانده است. بطوریکه تا سال ۱۹۸۰، سی درصد از شرکتها تاسیس یافته در مناطق آزاد در زمینه مونتاژ قطعات الکترونیکی ((که عمدتاً در کشورهای شرق آسیا و مکزیک مستقرند)) و ۲۰ درصد در زمینه صنایع نساجی و پوشاک ((که عمدتاً در فیلیپین، هند و سریلانکا مستقرند)) مشغول به فعالیت بوده اند. از دیگر صنایع فعال در این مناطق میتوان از صنایع تولید محصولات چوبی، صنایع پلاستیکی و سایر صنایع سهل نام برد که اصولاً نقش تکنولوژی در فرآیند تولید این محصولات ناچیز بوده و تأثیر چندانی در پیشرفت تکنولوژی صنعتی کشورهای در حال توسعه نداشته اند.

معذالك بایستی به آن روی سکه هم توجه نمود. اول آنکه با تدوین مقررات ویژه تا حدودی ارتقاء مهارتهای فنی و حرفهای به منافع سرمایه گذاران گره میخورد ((مقرراتی نظیر اعطاء مشوقها برای جذب صنایع با تکنولوژی پیشرفته، اعطای معافیتهای مالیاتی به هزینه های آموزشی و ...)) کار با خارجیان متخصص و آموزش فرهنگ

صنعتی به کارگران، آموختن سیستم‌های تعمیر و نگهداری، آشنایی با نظم سازمانی و مکانیزم‌های کنترل کمی و کیفی، انتقال غیر ملموس تکنولوژی کسبه در بلند مدت آثار خوبی در صنعتی شدن بهار می‌آورد. زیرا بوسیله اینگونه تماس‌های ساده مستمر و بلند مدت بسیاری از ریزه کاری‌های فراگیر تولید آموخته می‌شود و بعدها همین اطلاعات جزئی و مهم در راه اندازی و نگهداری واحدهای تولیدی مشابه مورد استفاده قرار می‌گیرد. در واقع نشانه‌های موفقیت در ارتقاء سطح مهارت‌ها را میتوان در موارد زیر مشاهده نمود:

۱- در بسیاری موارد دیده شده که نرخ رشد اشتغال از نرخ رشد تولید آهن‌سنگ کنتوری داشته که نشانه بازاری از افزایش بازدهی نیروی کار و به تعبیری ارتقاء سطح مهارت‌ها میباشد.

۲- با توسعه و بهبود شرایط اقتصادی کشورها ((که احتمالا" میتواند ناشی از ایجاد منطقه آزاد باشد)) بخاطر تورم داخلی، احتمالا" سطح دستمزدها افزایش می‌یابد گرچه این امر موجب تنزل میزان سرمایه گذاریها و یا حتی تغییر مکان بعضی واحدهای تولیدی به سایر مناطق آزاد تازه تاسیس شده در کشور دیگر میشود، اما دیگر صاحبان صنایع را نیز مجبور می‌سازد تا بدلیل عدم صرفه اقتصادی در نقل و انتقال، راه مجهز کردن واحد تولیدی خود به سیستم‌های سرمایه‌بر و تطابق با شرایط جدید را بپذیرند.

گرچه شرکتهای چند ملیتی در اغلب موارد علاقمند به سرمایه گذاری در واحدهای کاربر هستند ولی مدیران مناطق آزاد سعی بر آن دارند حتی الامکان سطح سرمایه گذاری در واحد تولیدی را افزایش داده و به صنایع و محصولات تنوع بخشند. در این راستا اعطای معافیت‌های مالیاتی ((مالیات بر درآمد و سود)) بمسئورت محدود و یا گاهی نامحدود، تامین اعتبار برای شرکتهای کوچک بین المللی که فاقد

۱ - م کفایتی، نقش مناطق آزاد در کشورهای در حال توسعه، روند نشریه علمی - تخصصی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، سال اول شماره دوم، پائیز ۱۳۶۹.

سرمایه کافی ولی دارای قابلیت فراوان برای انتقال تکنولوژی هستند ، دادن تعهدات نسبتاً "طول مدت در مورد پایبندی به اصول اقتصاد آزاد و کاهش نقش دولت در اقتصاد منطقه ((سیاستگذاری و کنترل و نه دخالت)) میتواند در پروسه انتقال تکنولوژی موثر واقع شود .

بهرجهت سود بیشتر و عدم امنیت اقتصادی در عامل اصلی در احداث صنایع کاربر بر با تکنولوژی ساده در این مناطق میباشد . از جمله موارد دیگر میتوان از مشکلات - تشکیلاتی و مدیریتی ، نامناسب بودن مکان ((مشکلات سیاسی قرار گرفتن در ناحیه سه تشریح آمیز ، توسعه نیافتگی ناحیه و ۰۰۰)) و از همه مهمتر ظرفیت پائین صنعتی و عدم امکان جذب سرمایه‌گذاریهای سنگین نام برد .

تجارب سه دهه اخیر موبد آنست که بیشترین سطح انتقال تکنولوژی موقعی فراهم گردیده که فراگرد توسعه صنعتی مناطق پردازش صادرات بطور موثری در اقتصاد کشور میزبان ادغام شده باشد . این امر میسر نخواهد بود مگر با تبادل تکنولوژیکی از طریق ایجاد ارتباطات با اقتصاد داخلی ؛ همچنین استفاده از سباده های تولیدی کشور میزبان نظیر مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای و نیمه ساخته و نیز جذب محصولات منطقه آزاد - در اقتصاد داخلی . هرچه میزان ارتباطات بین منطقه آزاد و اقتصاد داخلی مستقیم یابد و هرچه تکنولوژی محصولات یک منطقه پیچیده تر شود ، ارزش افزوده بیشتری نصیب منطقه میشود . مواردی که میتوانند در گسترش ارتباطات تکنولوژیکی با اقتصاد محلی موثر واقع شوند عبارتند از :

بهبود کیفیت کالاهای داخلی و ارتقاء سطح تکنولوژی نهاده های تولیدی از طریق تطابق با استانداردهای بین‌المللی و رقابتهای جهانی ، تحکیم روابط اقتصادی از طریق خدمات پس از فروش ((فروش قطعات ، کالاهای نیمه ساخته و واسطه‌ای)) ، مشارکت در سرنوشت سود و زیان بین سرمایه داران داخلی و خارجی .

اصولاً "نباید از مناطق پردازش صادرات انتظار داشت که کمکهای قابل ملاحظه‌ای برای ارتقاء سطح مهارتهای نیروی کار و قابلیت های تکنولوژیکی اقتصاد داخلی و یا توسعه ارتباطات با بخشهای مختلف اقتصاد ملی را بیار آورند . کوشش برای بهبود

پایه‌های صنعتی و تکنولوژیکی کشور میزبان می‌تواند بر صنایع اقتصاد داخلی متمرکز شود. فقط باید توقع داشت درآمدهای ارزی حاصل از عملیات این مناطق پس از کسر موارد مورد نیاز ادامه بهره برداری و توسعه منطقه برای کمک به توسعه صنعتی مصرف شود. بنظر می‌رسد مناطق آزاد صرفاً "ابزاری بمنظور افزایش پیچیدگی تکنولوژی فراگردهای صنعتی نباشند بلکه از مزایای تکنولوژیکی موجود، سطح توسعه اقتصادی و رقابت پذیری صادراتی کشور میزبان نیز بهره مند میشوند بهمین دلیل بدون کوشش در بهبود صنعت داخلی هرگز موفقیت در تولید کالاهای واسطه‌ای و با تکنولوژی بالا حاصل نمیشود. البته تصحیح سیاست‌گذاریهای دولتمردان کشور میزبان نیز در این راستا قابل توجه میباشد. در این مورد، ایجاد هماهنگی از طریق توافقیهای همکاری صنعتی بین سرمایه گذاران خارجی و مدیران داخلی را میتوان از عوامل موثر در ارتقاء تکنولوژی مناطق پردازش صادرات بر شمرد.

" از تجارت آزاد تا بندر آزاد "

بررسی نظریه های تجارت بین المللی از اقتصاد دانان کلاسیک با نظریه های مزیست مطلق (آدام اسمیت) و مزیت نسبی (ریکاردو) در برقراری تجارت بین کشورها، تاتثوری های جدید تر مثل نظریه هکشر و اوهلین و مدل لیندر نشان میدهد که تجارت آزاد در صورت وجود رقابت کامل، با ایجاد تخصص بین المللی گارو تامین بهینه نیاز مندیهای جامعه موجب میگردد تا هر کشوری به سقف بالاتری از تولید و مصرف برسد و در ضمن نرخ نهایی جانشینی تولید و مصرف بین کشورها یکسان گردد. در صورتی که عدم وجود تجارت آزاد از طریق ایجاد تفاوت بین قیمت داخلی و قیمت بین المللی، منجر به دور شدن از چنین تعادلی خواهد شد.

مهمترین استدلال طرفداران تجارت آزاد بهره مندی از محاسن ایجاد تخصص است که سه آن را نمیتوان انکار کرد. وجود بازده بیشتر عوامل تولید در صورت تخصصی شدن امور غیر قابل انکار است. در این چارچوب دولتها سعی کرده اند با وضع قوانین ضد تراست و ضد کارتل از انحصار جلوگیری کرده، با فراهم آوردن زمینه های امکان رقابت، دستیابی به بازده بیشتر (ناشایی از تخصص بالاتر) را امکان پذیر سازند. اما مخالفین آزادی تجارت بر این اعتقادند که دخالت های ارشادی دولت نمیتواند ابزار موثری برای از بین بردن عوارض ناشی از عدم رقابت کامل باشد. ضمن آنکه معلوم نیست حتما " موجب افزایش بازده اقتصاد کشور شود."

امروزه بسیاری از کشورهای در حال توسعه، تجارت آزاد را رها کرده اند. مهمترین دلایل این کشورها در اتخاذ این سیاست عبارتست از:

۱- حمایت از صنایع نوزاد

۲- رهایی از تنگ محمولی. کشورهای در حال توسعه که اقتصادشان وابسته به صدور یک محصول مشخص است به علت تاثیر پذیری شدید از نوسان قیمت آن کالا در بازار جهانی به سیستم تجارت ارشادی و یا حمایتی روی می آورند تا بتدریج صادراتشان را تنوع دهند و باعث کاهش وابستگی گردند.

۳- افزایش درآمد دولت.

دلایل مختلف دیگری از قبیل ایجاد اشتغال، برقراری موازنه تجاری و حتی اهداف غیر اقتصادی نیز وجود دارند که دارای اهمیت کمتری میباشند.

در هر حال همه این کشورها، درازی اس انتخاب خود و دور شدن از اقتصاد آزاد، هزینه های

اقتصادی بر جامعه خود تحمیل میکنند.

برای اینکه میزان این هزینه را مشخص سازیم با توجه به آنکه معمولترین ابزار ارشاد تجارت بین الملل، برقراری تعرفه های گمرکی است با مثال زیر اثر اقتصادی آن را بر سطح رفاه جامعه مورد مطالعه قرار میدهیم.

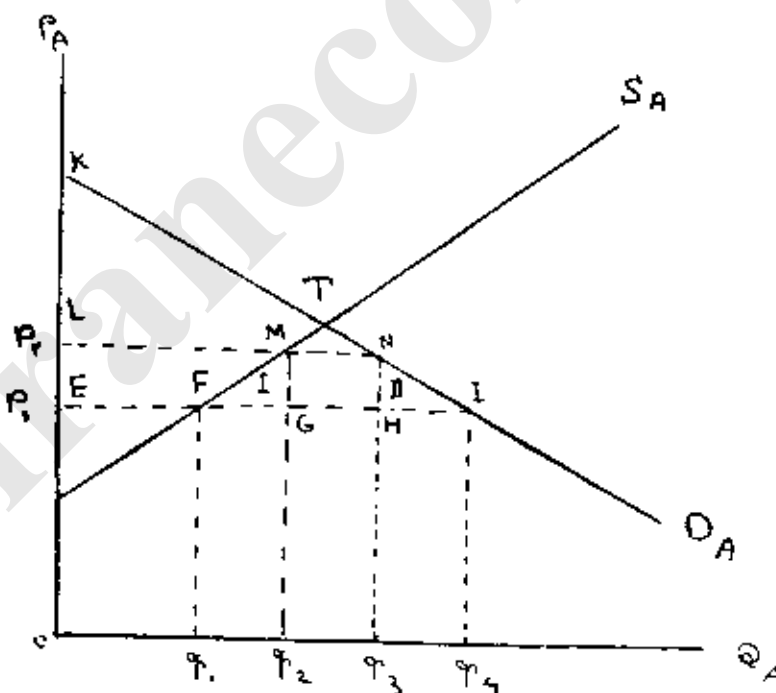
در شکل (۱) منحنی های S_A و D_A معروضه و تقاضای کالای B میباشد. میدانیم که برقراری تعرفه موجب بالا رفتن قیمت های داخلی میشود بنابراین در ابتدا فرض میکنیم کسسه قیمت کالای A قبل از برقراری تعرفه P_1 باشد در این حالت مقدار مصرف برابر OQ_4 خواهد بود و چون مقدار تولید کالای داخلی A برابر OQ_1 بوده است ناچاریم به اندازه Q_1Q_4 این کالا را وارد نمائیم. سپس فرض میکنیم در اثر برقراری تعرفه قیمت کالای A به اندازه t افزایش یافته به سطح P_2 برسد ($P_2 = t + P_1$) این تغییر مقدار مصرف را به OQ_3 کاهش داده و تولید داخلی را بالا برده به مقدار OQ_2 ارتقا میدهد. در نتیجه وضع تعرفه:

۱- $LNIE$ کاهش یافته است (کاهش مصرف)

۱- اضافه رفاه مصرف کننده به اندازه سطح

۲- $LMFE$ افزایش یافته است (افزایش تولید)

۲- اضافه رفاه تولید کنندگان به اندازه سطح

۳- درآمد دولت به اندازه سطح

HNMG فزونی داشته است (حقوق گمرکی در اثر واردات)

۴- و جاسعه به اندازه مجموع دو سطح I و II اضافه رفاه خود را از دست داده است (هزینه اقتصادی)

مثلت I نمایانگر عدم ختمیم منابع برای تولید در اثر وضع تعرفه است و توجیه اقتصادی آن این است که اگر این کشور منابع موجود خود را به اندازه Fq_2q_1 در نمایم صادراتی مورد استفاده قرار میداد در اثر آن قادر بود، ارز کافی برای خرید q_1q_2 از کالای A بدست آورد. اما وقتی بجای آن اقدام به تولید در داخل کرده است، ناچاراً "منابع بیشتری را بکار گرفته و به اندازه Fq_1q_2 از منابع موجود استفاده برده است. حاصل تفاوت این دو روش I خواهد بود. مثلت II نشان دهنده ایجاد انحراف در میزان مصرف، در اثر برقراری مقررات گمرکی است. قابل ذکر است که این تحلیل بصورت ایستا انجام گرفته و در حالت دینامیک احتمالاً اثرات متفاوت دیگری وجود خواهد داشت. مثلاً ممکن است با کم شدن واردات، صادرکنندگان خارجی برای دستیابی به بازار از دست رفته، قیمت کالای خود را کاهش دهند. این عمل ضمن آنکه در نهایت به معنی بهبود رابطه مبادله کشور واردکننده و در نتیجه بهبود درآمد واقعی است، کل جامعه نیز بصورت غیر مستقیم از آن نفع خواهد برد. اما تاثیر آن بر اقتصاد کشور وضع کننده تعرفه، بستگی به مقدار تعرفه و تفاوت نسبی دارد که در قیمت داخلی با قیمت بین المللی ایجاد میکند و میزان کشت پذیری کالای آن نقش مهمی خواهد داشت.

در نظریه تعرفه ها فرض بر این است که وضع آن بصورت عمومی و بدون هیچ تبعیضی انجام میگردد. اما دولتها برای دستیابی به نتایج بهتر، انواع تبعیض قائل میشوند یکی تبعیض در نوع کالاست که در این حالت بر حسب ترجیحات مختلف، نرخ های متفاوتی را در تعرفه اعمال میکنند و عوارض نابرابری دریافت میگردد و دیگری تبعیض بین کشورهای صادرکننده است. بدین معنی که نرخ تعرفه را نسبت به مبادی مختلف صدور کالای تغییر میدهند، تا بعضی کشورها قادر به صدور کالای نباشند.

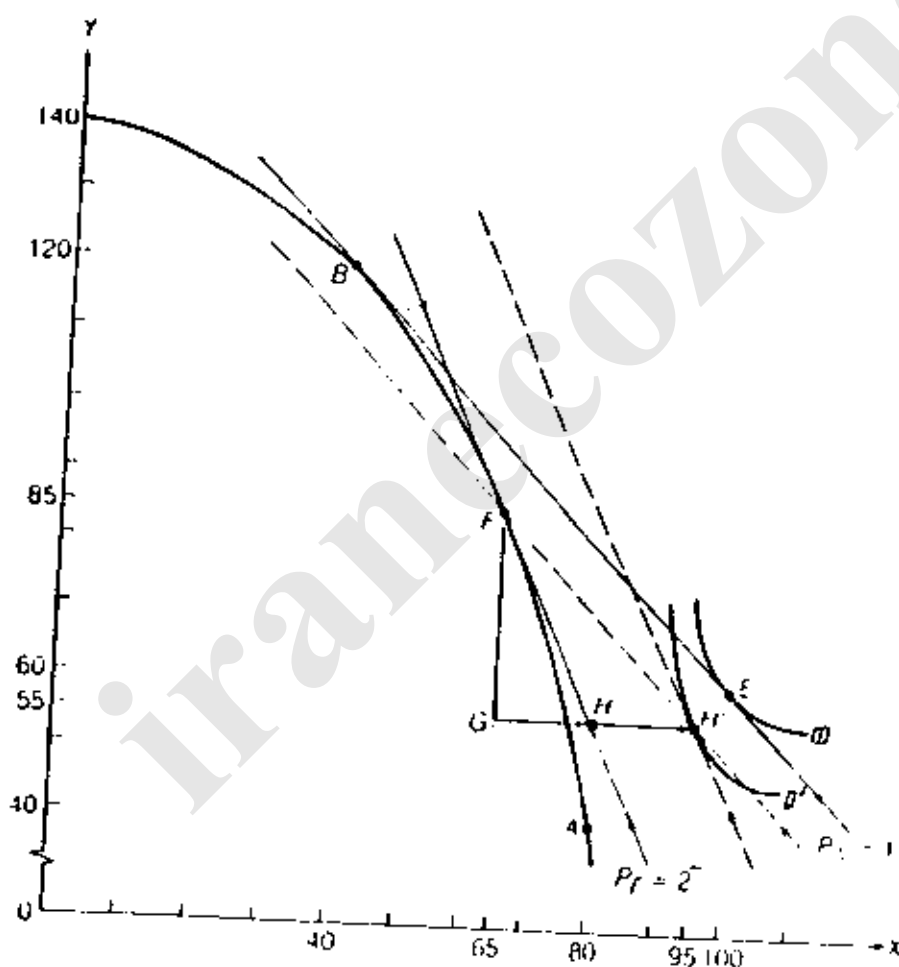
از آنجاکه برقراری تعرفه های گمرکی بطور مستقیم بر هزینه تولید کالاهای صادراتی تاثیر گذاشته با افزایش آن مزیت نسبی این کالاهای کاهش میابد. یکی از روشهای معمول آن است که دولتها برای رفع آن اقدام به اتخاذ سیاستهای مبتنی بر تشویق کالاهای صادراتی می نمایند. مهمترین مشوق های صادراتی عبارتند از:

۱- پرداخت نقدی: موثرترین روش کاهش قیمت کالاهای صادراتی است که کمتر متداول است.

- ۲- معافیت گمرکی یا برگشت گمرکی: در این سیستم تولید کنندگان صادراتی یا بسترای مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای وارداتی مورد نیاز خود حقوق گمرکی پرداخت نمیکنند و بوسیله در صورت پرداخت، هنگام صدور کالای تولید شده عین مبلغ را باز پس میگیرند.
 - ۳- معافیت مالیاتی: در این حالت دولتها روشهای مختلفی را اتخاذ میکنند، یا صادرکنندگان را برای مدتی از پرداخت مالیات کلاً معاف می‌نمایند و یا نرخ مالیات را کاهش میدهند و یا روشهایی از قبیل مبانی محاسبه استهلاك برفع مودی را بمورد اجرا میگذارند.
 - ۴- ایجاد مناطق آزاد تجاری (FREE TRADE ZONE)
- علت اصلی اتخاذ این روش آن است که روش "برگشت گمرکی" در اکثر مواقع باعث محاسبات مشکل و دوباره کاریها، وقت گیر بوده و از نظر عملی با مشکلات زیادی همراه است. لذا دولتها برای تشویق صادرات، کنار یک نظام تجاری کاملاً محدود و محافظت شده، دریچه محدودی معین، بهترین شرایط را برای تولید کالای صادراتی ایجاد می‌نمایند. در این سیستم دولتها ناحیه معینی را تفکیک کرده، صنایع صادراتی بخصوصی را که نیاز به واردات بیشتری دارند در آن منطقه مستقر می‌نمایند تا کالاهای واسطه‌ای مورد نیاز آنها بدون پرداخت گمرک وارد و پس از تولید به بازار جهانی عرضه گردد. این روش بعداً تکمیل شد و برای آنکه بازده بهتری داشته باشد در نواحی مرزی متمرکز گردید تا هزینه حمل مواد اولیه و واسطه‌ای از مبدأ ورود تا کارخانه و بالعکس صرفه جویی شود و زمانی که در حاشیه یک بندر قرار گرفت بنام بندر آزاد شهرت یافت (البته بندر آزاد مفهوم مفصل‌تری دارا استفاده از این ابزار سیاست اقتصادی بتدریج کاربرد وسیع‌تری پیدا کرد و خیلی زود در کشورهای در حال توسعه برای خودجایی یا زونمسودو مفهوم و محتوی عمیق‌تری پیدا کرد. امروزه در بهره‌گیری از این ابزار سیاستگذاری اهداف بسیار متفاوتی مد نظر میباشد.

اثرات تعرفه در يك کشور كوچك:

فرض كنيد منحنی امکانات توليد در كشوری به شكل زیر (۲) باشد. این کشور در تولید کالای Y تخصص دارد و آنرا برای واردات کالای X صادر میکند. چنانچه از شکل مشاهده میشود مشخص است اگر در بازارهای جهانی $\frac{P_x}{P_y} = 1$ باشد، کشور مزبور بقدری كوچك است كه نمیتواند قیمتهای جهانی را تحت تاثیر قرار دهد و در نقطه B تولید میکند و ۶۰ واحد از کالای X را با ۶۰ واحد از کالای Y تعویض میکند و در نقطه E مصرف میکند (بر منحنی بی تفاوتی III در حالت تجارت آزاد).

شكل شماره (۲)

شكل ۲ - اثرات تعرفه در يك کشور كوچك

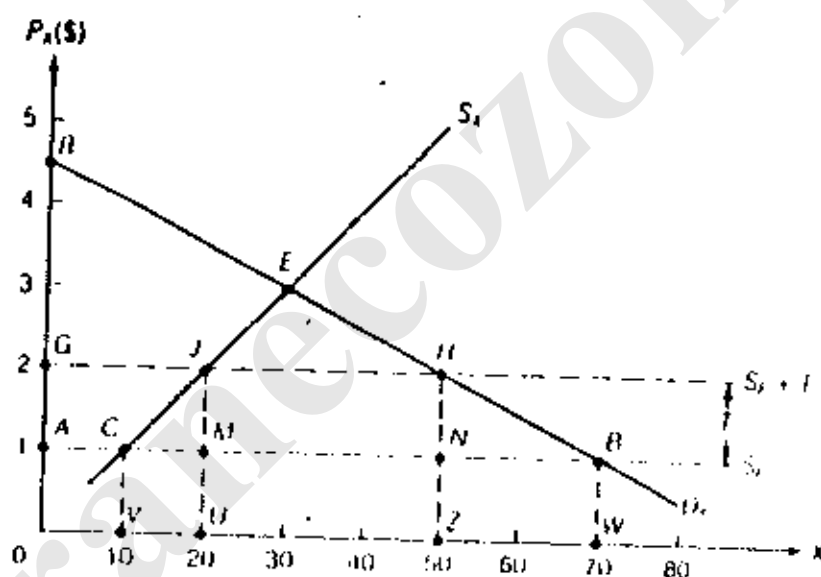
اگر دولت تعرفه ۱۰۰٪ بر واردات کالای X وضع کند قیمت نسبی کالای X افزایش می‌یابد و نسبت $\frac{P_x}{P_y}$ معادل ۲ خواهد بود (برای تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان داخلی) و نسبی در بازار جهانی این نسبت معادل ۱ باقی می‌ماند. با توجه به افزایش نسبی قیمت کالای X تولیدکنندگان داخلی به تولید این کالا تشویق شده و تولید در نقطه F انجام می‌گیرد. (خط قیمت ۲ = P_F) بنابراین جامعه به میزان بیشتری از کالای وارداتی X تولید و به میزان کمتری از کالای Y تولید میکند. چنانچه از شکل مشاهده می‌شود برای صادرات FG (۳۰ واحد) جامعه به اندازه GH' وارد می‌کند که به میزان GH نصیب مصرف‌کنندگان شده و به اندازه HH' بوسیله دولت جذب می‌شود (بدلیل وضع تعرفه ۱۰۰٪ بر کالای X).

توجه داریم که منحنی بی‌تفاوتی Π' بر خط موازی با $P_F = 2$ مماس می‌شود چرا که مصرف‌کنندگان با قیمت‌های تعرفه‌ای $\frac{P_x}{P_y} = 2$ مواجه می‌شوند معادل LK از آنجا که دولت تعرفه‌ها را جمع‌آوری کرده و آنرا مجدداً در فرمهای مختلف توزیع می‌کند منحنی بی‌تفاوتی شماره Π' باید بر خط موازی $P_H = 1$ مماس باشد چرا که جامعه به‌طور کلی با قیمت‌های جهانی $\frac{P_x}{P_y}$ مواجه است. بنابراین نقطه مصرف جدید در نقطه H' از تلاقی دو خط مذکور حاصل می‌شود. زاویه بین دو خط موازی معادل نرخ تعرفه ۱۰۰٪ می‌باشد. با تولید در نقطه F و مصرف در نقطه H' جامعه ۳۰ واحد Y را برای ۳۰ واحد X پس از وضع تعرفه صادر می‌کند. بنابراین پس از وضع تعرفه، کالای وارداتی X به میزان بیشتری در داخل تولید می‌شود (نسبت به حالت تجارت آزاد) و مصرف در نقطه H' بوقوع می‌پیوندد. منحنی بی‌تفاوتی Π' (بهمین از وضع تعرفه) که در زیر نقطه E بر منحنی بی‌تفاوتی Π که مصرف در حالت تجارت آزاد را نشان می‌دهد قرار دارد چرا که با وضع تعرفه تخصیص در تولید کاهش یافته و منافع حاصل از تجارت آزاد کاهش خواهد یافت.

تجزیه و تحلیل تعرفه بر اساس تعادل جزئی:

وقتی کشوری بر واردات يك کالا تعرفه وضع میکند، این تعرفه معمولاً "منجر به افزایش قیمت داخلی آن کالا، کاهش مصرف و افزایش تولید داخلی میشود ولی این مسئله منجر به عدم کارایی های بسیاری خواهد شد که هزینه حمایت ناشی از تعرفه نامیده میشود. برای روشن شدن موضوع به بررسی و تحلیل تعادل حزیبی تعرفه میپردازیم.

در شکل ۳- منحنی تقاضا D_x و منحنی عرضه S_x میباشد. در شرایطی که تجارت وجود نداشته باشد تلاقی منحنی عرضه و تقاضا معرف نقطه تعادلی E خواهد بود که در آن ۳۰ واحد X عرضه و تقاضا میشود (در قیمت دلار ۲ = P_x). در شرایط تجارت آزاد با قیمت جهانی P_x معادل یک دلار، کشور شماره یک ۷۰ واحد از کالای X مصرف میکند (معادل AB) که به اندازه AC توسط تولید داخلی انجام میشود و معادل CB از خارج وارد خواهد شد. خط افقی SF معرف کشت نامحدود منحنی عرضه تجارت خارجی کالای X برای کشور است.

شکل ۳- تجزیه و تحلیل تعرفه بر اساس تعامل جزیی

اگر کشور تعرفه‌ای معادل ۱۰۰٪ بر واردات وضع کند. قیمت کالای X برای تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان داخلی به ۲ دلار افزایش می‌یابد ($P_X = 2$ دلار)، در این قیمت کشور معادل ۵۰ واحد از کالای X مصرف می‌کند (CH) که معادل GJ توسط تولیدکنندگان داخلی عرضه می‌شود و بقیه JH توسط واردات تامین می‌شود. خط افقی $SF+T$ معرف منحنی عرضه کالای X برای این کشور خواهد بود. بنابراین وضع تعرفه منجر به کاهش مصرف داخلی، به اندازه BN (۲۰ واحد) خواهد شد. ولی در عوض میزان تولید داخلی، به اندازه X (۱۰ CM) افزایش خواهد یافت. همچنین وضع این تعرفه منجر به کاهش واردات به اندازه $(BN+CM)$ معادل ۳۰ واحد X میگردد و درآمد دولت معادل ۲۰ دلار خواهد بود (با وضع تعرفه ۱ دلار بر ۳۰ واحد کالای وارداتی) که در مجموع معادل مساحت مستطیل $MJHN$ میباشد.

در شرایط تجارت آزاد نسبت $\frac{P_X}{P_Y}$ معادل ۱ دلار خواهد بود که با توجه به اینکه مصرف‌کنندگان حاضرند به اندازه مساحت $ORBW$ برای ۲۰ واحد کالای X بپردازند و با توجه به اینکه عملاً "به اندازه مساحت $OABW$ پرداخت میکنند. اضافه رفاه مصرف‌کننده معادل مثلث ARB میباشد که پس از وضع تعرفه، اضافه رفاه به مساحت RGH کاهش می‌یابد. بنابراین کاهش در اضافه رفاه مصرف‌کننده معادل مساحت $AGHB$ خواهد بود که مساحت مستطیل $MJHN$ نصیب دولت میشود. و میزان $AGJC$ بین تولیدکنندگان توزیع و مساحت مثلث‌های $CJM + BHN$ معرف هزینه حمایت یا ضرر خالص اجتماع میباشد.

اما اینکه چگونه بهره مالکانه $AGJC$ نصیب تولیدکنندگان میشود بشرح زیر میتوان توضیح داد:

در شرایط تجارت آزاد قیمت کالای X معادل ۱ دلار بوده و تولیدکنندگان داخلی به اندازه ۱۰ واحد تولید میکنند و دریافتی معادل ۱۰ دلار خواهند داشت. با وضع تعرفه قیمت کالای X به ۲ دلار رسیده و در این حالت به ازای ۲۰ واحد کالای تولیدی X در مجموع ۴۰ دلار دریافت خواهند کرد. در این میان ۳۰ دلار افزایش در درآمد تولیدکنندگان وجود خواهد داشت. مساحت $CJUV$ معرف افزایش هزینه حمایتی تولید است. در حالیکه مساحت $AGJC$ معرف رنت تولیدکنندگان است. در واقع ضرر خالص اجتماعی بدلیل آنست که با وضع تعرفه برخی منابع داخلی از تولیدات کارآتر (نظیر کالای صادراتی X) به تولید کالاهایی با کارآیی کمی کمتر

(کالای وارداتی) انتقال میابد و موجب ضرر خالص CJH برای تولید کنندگان میگردند.
 از طرفی با وضع تعرفه قیمت کالای X نسبت به سایر کالاها افزایش یافته و الگوی مصرف در این
 کشور تغییر میابد، لذا ضرر خالص برای مصرف کنندگان معادل مساحت BHN خواهد بود
 و در مجموع ضرر خالص اجتماع (هزینه حمایت) معادل مساحت $CJH + BHN$ می باشد.^(۱)
 در واقع با توجه به مباحث فوق میتوان ادعا کرد که وضع تعرفه یا برقراری محدودیت های
 تجاری منجر به عدم کارآیی خواهد شد. گرچه ممکن است استدلالاتی به نفع برقراری تعرفه های
 گمرکی مطرح گردد از جمله :

۱- حمایت از نیروی کار داخلی در مقابل نیروی کار ارزان بیگانه

۲- برابر ساختن هزینه کالاهای وارداتی با هزینه تولید داخلی، تابدین وسیله امکان
 رقابت با تولید کنندگان خارجی فراهم آید.

۳- پائین آوردن بیکاری در داخل از طریق تولید داخلی بعضی از کالاهایی که قبلاً وارد —
 میشده اند.

۴- بهبود کسری تراز پرداختهای کشور

۵- بهبود رابطه مبادله و رفاه بیشتر برای مردم کشور

در پاسخ به استدلال ۱ باید گفت گرچه ممکن است دستمزدها در داخل بیش از خارج باشد
 ولی در صورتیکه بهره وری نیروی کار بقدر کافی بالاتر باشد سهم عامل نیروی کار در هزینه
 تولید کمتر از خارج خواهد بود و هیچ حمایتی برای نیروی کار داخلی ضرورت نخواهد داشت.
 حتی اگر چنین هم باشد، منافع متقابل حاصل از تجارت که بر اصل مزیت نسبی استوار است، میتواند
 روی دهد و لذا حمایت تعرفه ای غیر قابل توجیه گردد. استدلال ۲ از آن جهت مردود است که هر
 گونه اختلاف در هزینه ها و تجارت میان کشورها و منافع حاصله را نادیده میگیرد.

استدلال ۳ و ۴ و ۵ در طرفداری از تعرفه در واقع سیاست فقیرتر کردن همسایه اند و لذا معمولاً
 استدلالاتی بی اعتبار هستند. بطور مشخص يك کشور با وضع تعرفه میتواند بیکاری داخلی را کاهش
 دهد و موازنه پرداختها، رابطه مبادله و رفاه خود را بهبود بخشد. با اینحال چون منافع ایمن
 کشور بزیان دیگر ممالک بدست میاید، سایر کشورها نیز به احتمال زیاد مقابله به مثل خواهند
 کرد و در نهایت همه کشورها بازنده خواهند بود. در واقع بیکاری و کسری موازنه پرداختهای کشور
 باید با اتخاذ سیاستهای پولی و مالی مناسب مرتفع شود نه با تعرفه گمرکی که بمنظور کاهش

1- Salvatore Dominick • International Economics , Chapter 8, University
 of Pennsylvania , 1983.

واردات خاصی وضع شده است.

در دینای امروز که تجارت بین الملل بخش مهمی از اقتصاد کشور ها را تشکیل میدهد، کشورها بعنوان یکی از شیوه های تشویق تجارت بین المللی آزاد، اقدام به ایجاد مناطقی نموده اند که در آنها روال گمرکی خاصی برای واردات کالاهایی که به کشور وارد میشوند و مقصد معینی ندارند در نظر گرفته شده و تسهیلات گوناگونی برای اعطای ترجیحات مختلف پیش بینی میشود. در اصل اکثر این تسهیلات امکان بر خورداری از معافیت واردات از عوارض گمرکی را فراهم میسازند. در اکثر موارد کالاهای بصورت آزاد، برای ذخیره سازی یا مونتاژ به مناطق خاص وارد میشوند. در واقع معمولاً "کالاهای خارجی که برای استفاده به منطبق با تجارت آزاد وارد میشوند معاف از پرداخت حقوق و عوارض گمرکی میباشند."

از آنجا که یکی از مزایای مناطق تجارت آزاد برای سرمایه گذاران معافیتهای مالیاتی و معافیت از تعرفه ها و عوارض گمرکی است، لذا منافع حاصل از تجارت آزاد را میتوان در این مناطق متصور شد، چرا که عدم وجود محدودیتهای گمرکی منجر به رفع هزینه های حدایتی شده و در مجموع رفاه جامعه بدلیل تخفیف در تولید و کارآیی اقتصادی افزایش خواهد یافت. در واقع مناطق آزاد تجاری میتوانند با رفع محدودیتهای تجاری و تعرفه ای متضمن افزایش منافع حاصل از تجارت آزاد باشند و کل رفاه جامعه را به حداکثر برسانند و لذا این مناطق الگوی روشنی از تجارت آزاد را بدست میدهند.

" فصل اول "

بررسی تجارب سایر کشورها

منطقه پردازش صادرات بمنظور تامین اهداف برنامه های توسعه صادرات برای —
نخستین بار در قرن هجدهم شکل گرفت و هدف اصلی از تاسیس آن صادرات مجدد و تشویق
صادرات صنعتی بود . در راستای این هدف اجازه ورود و صدور کالا بدون پرداخت عوارض
گمرکی صادر میشد . معذالک در ۲۰ سال گذشته مفهوم این مناطق تغییر یافته و شامل
تولیدات معاف از حقوق و عوارض گمرکی میگردد . این امر بدلیل تغییر در سیاستهای
اقتصادی کشورهای در حال توسعه بمنظور پیروی از سیاست توسعه صادرات در مقابل
تبعیت از سیاست جایگزینی واردات میباشد .
گرچه مقررات و محرکها در مناطق پردازش صادرات در کشورهای مختلف متفاوت
بوده ولی تقریباً " همگی بر اساس مدل استاندارد شکل گرفته اند . یکی از اولین نمونه
های مناطق آزاد ، منطقه آزاد تجاری شان در ایرلند است که مواجه با کاهش اشتغال
و رکود فعالیتهای اقتصادی بود . بدین منظور محرکهای مالیاتی و معافیت از عوارض
گمرکی برای سرمایه گذاران خارجی در نظر گرفته شد و این منطقه در جذب سرمایه
های خارجی موفق شد بگونه ای که قادر به ایجاد ۴۰۰۰ شغل جدید گردید و ارزش افزوده
داخلی از ۲۸ درصد در سال ۱۹۶۵ به ۴۸ درصد در سال ۱۹۷۵ افزایش یافت . این مدل در اکثر
کشورهای در حال توسعه دنبال شد . دسترسی به مواد خام بدون پرداخت حقوق و عوارض گمرک
تجهیزات سرمایه ای و تسهیلات مشابه برای صادرات از جمله ویژگیهای این مناطق در
اکثر کشورهای میباشد . در برخی کشورها نظیر مناطق آزاد چین و جزیره باتام تسهیلات در
طیف گسترده تری اعطا میشود و علاوه بر بخش صنعت بخش خدمات را نیز در بر میگیرد .
در عرض پنجاه سال گذشته شمار مناطق آزاد بنحو قابل ملاحظه ای افزایش داشته ، اما
نکته درخور توجه ، تغییر در سیاستهای اقتصادی برخی از کشورهای جهان سوم خصوصاً
کشورهای تازه صنعتی شده است . بدین معنا که این گروه کشورها بجای تشویق

1-Jean currie " Export processing Zones in the 1980 S , EIU ,
Special Report NO .190.

صابع مادرانی ، علاقمند به تاسیس صنایعی با تکنولوژی پیچیده میباشند .

رشد مناطق آزاد و تاثیر آن بر اشتغال

از دهه ۱۹۷۰ رشد فزاینده‌ای در کشورهای جهان سوم که تسهیلات عاری از عوارض ، گمرکی را عرضه میکنند وجود داشته است . بطوریکه شمار این مناطق از ۹ منطقه بسه ۳۴ منطقه در بیست کشور در سال ۱۹۷۴ و به ۵۷ منطقه در ۲۹ کشور تا پایان سال ۱۹۷۹ افزایش یافته است و در اواسط سال ۱۹۸۴ ، ۷۹ منطقه مهم تجاری در ۳۵ کشور مختلف فعالیت داشته‌اند . جالب توجه است که این مناطق در کشورهای گوناگون بسا سیستم های اقتصادی مختلف شکل گرفته‌اند ، از کشور هندوستان با اقتصاد مختلط گرفته تا کشور چین با سیستم برنامه ریزی دولتی .

مناطق آزاد قاره آسیا با ایجاد ۵۷ درصد از اشتغال ایجاد شده توسط مناطق آزاد -

تجاری ، بالاترین سهم را در ایجاد اشتغال داشته و پس از آن کشورهای آمریکای مرکزی و حوزه کارآشيب با ایجاد ۲۹ درصد از اشتغال ایجاد شده توسط مناطق آزاد تجاری درمقا دوم قرار گرفته‌اند و سه کشور آمریکای جنوبی سهمی معادل ۸ درصد اشتغال را بخود اختصاص داده‌اند . یکی از ویژگیهای قابل توجه در اشتغال این مناطق آنست که اکثر کارگران را زنان تشکیل میدهند . بعنوان مثال ۸۰ درصد از شاغلین در موریسانی ، ۷۷ درصد در مکزیک ، ۷۵ درصد در کره جنوبی ، ۸۰ درصد در تایوان و ۸۸ درصد در سریلانکا را زنان تشکیل میدهند!

جدول شماره ۱ - میزان اشتغال صنعتی در مناطق آزاد تجاری

۱۹۸۲	۱۹۷۸	
۴۷۸۵۰۰	۳۶۰۷۰۰	آسیا
۱۵۰۰۰	—	چین
۷۰۰۰۰	۵۹۶۰۰	هندوکش
۳۲۰۰	۱۲۰۰۰	هندوستان
۴۰۰	—	پاکستان
۲۴۷۰۰	۱۹۷۰۰	فیلیپین
۱۰۵۰۰۰	۱۰۵۰۰۰	سنگاپور
۲۵۶۰۰	۵۲۰۰	سريلانكا
۸۳۴۰۰	۷۷۴۰۰	تايوان
۶۰۰	—	تايلند
۲۳۵۰۰	۲۱۲۰۰	خاورميانه و مدیترانه
۱۲۳۰۰	۱۰۰۰۰	مصر
۶۰۰	۶۰۰	اردن
۶۰۰	۶۰۰	سوريه
۱۰۰۰۰	۱۰۰۰۰	تانزانیا
۲۹۲۰۰	۱۸۰۰۰	آفريقا و اقيانوس هند
۲۸۹۰۰	۱۷۴۰۰	ماريتيوس
۳۰۰	۳۰۰	سنگال
۱۳۴۸۰۰	۹۵۱۰۰	آمریکای مرکزی
۶۰۰	—	کاستاریکا

ادامه جدول شماره ۱

۲۹۰۰	۲۹۰۰	السالوادور
۶۰۰	—	گواتمالا
۱۰۰۰	۲۰۰	هندوراس
۱۲۹۰۰۰	۹۰۷۰۰	مکزیک
—	۶۰۰	نیکاراگوا
۷۰۰	۷۰۰	پاناما
۶۴۳۰۰	۴۷۲۰۰	آمریکای جنوبی
۶۰۰۰۰	۴۳۸۰۰	برزیل
۶۰۰	۶۰۰	شیلی
۳۷۰۰	۲۸۰۰	کلمبیا
۱۰۷۲۰۰	۱۰۷۳۰۰	کشورهای حوزه کارائیب
۱۴۴۰۰	۱۴۴۰۰	جمهوری دومینیکن
۸۷۹۰۰	۸۷۹۰۰	هایتی
۹۰۰	۱۰۰۰	جامائیکا
۴۰۰۰	۴۰۰۰	پورتوریکو
۸۲۷۵۰۰	۶۴۹۵۰۰	جمع کل

Jean currie Export Processing Zones in the 1980 S , EIU ,
 specical Report No . 190

طی سالهای گذشته شمار کشورهایی که تسهیلات معاف از عوارض گمرکی را فراهم نموده‌اند افزایش چشمگیری یافته است.^۱ بطورکلی کشورهایی را که به ایجاد مناطق آزاد تجاری اقدام نموده‌اند میتوان به ۴ گروه تقسیم کرد:

- ۱- کشورهای تازه صنعتی‌شده که دارای اقتصاد آزاد میباشند مانند کره جنوبی ، تایوان . این کشورها مناطق آزاد تجاری خود را زمانی تاسیس کردند که جهان از نظر سر اقتصادی در وضعیت مطلوبی بسر میبرد و در نتیجه صنایع نوپایی به اینگونه مناطق جذب شد . دولتهای این کشورها تمهیدات نسبتاً "طویل‌مدتی را نسبت به اصول اقتصاد آزاد نشان دادند و بازار را بعنوان حاکم اصلی تخصیص منابع ، معتبر شناختند . نتیجه این مکانیزم سرازیر شدن مداوم سرمایه های خارجی به کشور نه تنها در زمینه صنایع سبک بلکه در زمینه صنایع سنگین نیز بود ، بنابراین بوسیله این مناطق ، استراتژی توسعه صنعتی ، از طریق افزایش صادرات به ثمر رسید و با اتخاذ سیاستهای مناسب اقتصادی در ارتباط با سرمایه گذاریهای خارجی ، نتایج حاصله مضاعف شد .
- ۲- کشورهایی که فاقد نیروی انسانی و منابع اولیه فراوان بودند . هدف از ایجاد مناطق آزاد تجاری در اینگونه کشورها ، استفاده از منافع سیستم آزاد تجاری میباشد . از خصوصیات این کشورها وجود حکومتهای نسبتاً "با ثباتی است که توانسته‌اند تضمین‌های کافی و بلند مدت برای سرمایه گذاران خارجی تامین نمایند .
- ۳- کشورهایی نظیر هندوستان و چین که خود را بطور جدی درگیر استراتژی توسعه صنعتی از طریق افزایش صادرات نکرده بلکه به توسعه صنعتی از طریق انقلاب کشاورزی - معتقد بودند . با اینحال این کشورها سعی کردند سرعت توسعه صنعتی را بوسیله تاسیس مناطق آزاد تجاری و جذب سرمایه و تکنولوژی خارجی افزایش دهند . اینگونه کشورها به بازگردن دروازه های اقتصاد خود در مقابل هجوم اقتصاد آزاد اعتقاد نداشته و لذا سرمایه هائی به این مناطق روی سآوردند که عمدتاً "بدنیال نیروی انسانی ارزان بودند . این

۱ : رجوع شود به جدول شماره ۲

سرمایه ها به سمت صنایع مطلوب جذب نشده و بیشتر در زمینه صنایع نوپا نظیر تولید پوشاک و وسائل برقی بکار گرفته شدند.

۴- کشورهای نظیر بریتانیا و فیلیپین که اخیراً "به تاسیس مناطق آزاد تجاری اقدام نموده و به این نتیجه رسیده اند که سرمایه مورد انتظار را نمیتوانند به مناطق آزاد تجاری جلب کنند" علل عمده عدم موفقیت این کشورها را میتوان در موارد زیر دانست:

- عدم ثبات سیاسی.
 - رجعت صنایع نوپا به کشورهای پیشرفته صنعتی.
 - استفاده از مناطق آزاد تجاری بعنوان ابزاری برای حفظ اقتصاد دوگانه.
- این موضوع از دیدگاه سرمایه گذاران خارجی نشانه ای از عدم تعهد کامل دولتهای مزبور نسبت به سیستم اقتصاد آزاد است و مستوجب میگردد آینده سرمایه گذاریهای خارجی بلند مدت نامشخص و مبهم باشد.

جدول شماره ۲- تأسیس تسهیلات مناطق آزاد تجاری در خلال سالهای ۸۴- ۱۹۶۰

کسب و کار	۱۹۸۰-۸۲	۱۹۷۵-۷۹	۱۹۷۰-۷۴	۱۹۶۵-۶۹	۱۹۶۰-۶۴	آسیا
۲۸	۱۴	۷	۱۲	۴	۱	بنگلادش
۱	۱	-	-	-	-	چین
۴	۲	-	-	-	-	هندوکش
۱	-	-	-	-	-	منطقه
۲	-	-	۱	۱	-	هندوستان
۲	۱	۱	-	-	-	اندونزی
۱۰	-	۲	۸	-	-	مالزی
۱	۱	-	-	-	-	پاکستان
۶	۲	۲	-	۱	-	فیلیپین
۲	-	۱	۱	-	-	کر جنوبی
۲	۱	-	-	-	-	سنگاپور
						منطقه
۲	۱	-	-	-	-	سرلانکا
۴	۱	-	۲	۱	-	تایوان
۱	۱	-	-	-	-	تایلند
۱۴	۲	۹	۲	-	-	خاور میانه و جزیره

منبع: انـــــــــــــــــه

ادامه جدول شماره ۲

ک	۱۹۸۰-۸۴	۱۹۷۵-۷۹	۱۹۷۰-۷۴	۱۹۶۵-۶۹	۱۹۶۰-۶۴	
۱	۱	۱	-	-	-	فلسین
۴	-	۲	-	-	-	مصر
۱	۴	-	۱	-	-	اردن
۷	۲	۵	-	-	-	سوریه
۲	-	۲	-	۱	-	آفریقا و اقیانوس هند
۱	-	۱	-	-	-	لیبریا
۱	-	-	-	-	-	موریتانی
				شرایط مشابه منطقه		
۱	-	۱	-	-	-	سنگال
۷	۲	۱	۲	۱	-	حوزه کارائیب
۵	۲	-	۲	۱	-	جمهوری
						نومینیک
۱	-	-	۱	-	-	هائیتی
۱	-	۱	-	-	-	جامائیکا
۱	-	۱	-	-	-	پورتوریکو
A	۲	۲	۲	۲	-	آمریکای مرکزی

اندامه جدول شماره ۲

کيل	۱۹۸۰-۸۳	۱۹۷۵-۷۹	۱۹۷۰-۷۴	۱۹۶۵-۶۹	۱۹۶۰-۶۴	
۲	۲	-	-	-	-	کاستاریکا
۱	-	-	۱	-	-	السالوادور
۱	-	-	۱	-	-	کواتیمالا
۱	-	۱	-	-	-	هندوراس
۱	-	-	-	-	-	مکزیک
۱	-	۱	-	شرايط متشابه منطقه	-	نيکاراگوا
۱	-	-	-	۱	-	پاناما
۹	۱	۲	۵	۱	-	آمریکای جنوبی
۱	-	-	-	۱	-	برزیل
۲	-	۲	-	-	-	شیلی
۶	۱	-	۵	-	-	کلمبیا
۷۹	۲۷	۲۳	۲۲	۹	۱	جمع کل

Jean currie Export Processing Zones in the-1980 S , (IU special Report NO , 190.

ساخته :

این بندر با وسعت حدود ۳۲۷ کیلومتر مربع یکی از بزرگترین مناطق آزاد است که تقریباً "نیمی از مساحت سنگاپور را تشکیل میدهد و بیشترین میزان سرمایه‌گذاری خارجی را بخود جذب کرده است". براساس آمار ارائه شده توسط مسئولین منطقه تا سال ۱۹۸۳، حدود ۲۳۳۰ موافقتنامه با سرمایه‌گذاران خارجی به ارزش ۱/۷ میلیارد دلار منعقد گردیده است. سرمایه‌گذاریهای خارجی در رشته‌های صنعت، مسکن، مسافرت، توریسم و تجارت بیشترین سهم را بخود اختصاص داده است. همچنین در بخش نفت و ارتباطات سرمایه‌گذاریهای مشترکی وجود دارد. در برخی موارد سهم سرمایه‌گذاران خارجی بوسیله کالاهایی که در این مناطق تولید میشود پرداخت میگردد، معذالسه سرمایه‌گذاریهای بزرگتر حدود ۲۰ الی ۵۰ درصد از تولیدات خود را در بازارهای محلی بفروش میرسانند چرا که بازارهای خارجی از رونق چندانی برخوردار نیستند.

مقررات سرمایه‌گذاری

تجربه سنگاپور در زمینه توسعه صادرات صنعتی از طریق مناطق آزاد تجاری نقطه مقابلی در برابر تجربه مالزی است که سیاست جایگزینی واردات را دنبال میکند. در واقع تولید برای صادرات از اهداف منطقه آزاد تجاری سنگاپور است. از سال ۱۹۶۷ معافیت‌های مالیاتی برای صادرات صنعتی و منایمی که در منطقه مستقر میشوند به اجرا درآمده است و هیچگونه مالیات بر سود سرمایه وجود ندارد. همچنین از سال ۱۹۷۰ عوارض وارداتی بر کلیه مواد خام حذف شده است. عوارض گمرکی تنها بر کالاهای محدودی نظیر بنزین، الکل و تنباکو وضع میشود. هیچگونه محدودیتی بر ورود سرمایه و یا بازگشت سود وجود ندارد و مقررات تجاری به حداقل گاهش یافته است. طیف گسترده‌ای از اعتبارات سرمایه‌گذاری و مالیاتی بمنظور جذب سرمایه‌گذاریهای جدید خارجی وجود دارد. حدود ۳۰ تولیدات صنایع مستقر در منطقه به خارج صادر میشود و سهم سرمایه‌گذاری خارجی در صنایع منطقه بسیار بالاست.

در سال ۱۹۸۲، ۷۱ درصد صادرات متوسط شرکت‌های تولیدی شده
 بود که کاملاً در مالکیت خارجی‌ان قرار داشت و ۲۱ درصد توسط شرکت‌های
 که سرمایه‌گذاری خارجی سهم عمده‌ای در آنها داشته است، صادرات
 الکترونیک حدود ۳۶ درصد کل صادرات در سال ۱۹۷۹ را تشکیل می‌دهد
 در حالیکه پوشاک و منسوجات سهمی معادل ۷ درصد را بخود اختصاص
 داده اند.

یکی از مشکلات اقتصادی سنگاپور کمبود نیروی کار در ایمن
 کشور میباشد، لذا محرک‌های خاصی برای تشویق بنگاه‌ها به استخدام
 نیروی کار خارجی وجود دارد. گرچه این کشور نیروی انسانی فراوانی در اختیار
 ندارد ولی نمونه موفقی از مناطق آزاد تجاری میباشد. شاید بتوان
 موقعیت خاص جغرافیایی و ارائه تضمین‌های لازم به سرمایه‌گذاران خارجی
 را یکی از دلایل موفقیت این کشور ذکر نمود. سنگاپور از معدود کشورهایی
 است که تجارت آن بیش از کل تولید ناخالص داخلی آنست، بعنوان مثال
 در سال ۱۹۸۷ تجارت سنگاپور حدود ۳۰۷ درصد تولید ناخالص داخلی این کشور
 بود. در واقع سنگاپور بعنوان مرکز تهیه و توزیع پایگاهی برای محصولات
 صنعتی بین‌المللی محسوب میشود، بین سالهای ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۶ سهم صادرات
 مجدد سنگاپور بطور متوسط حدود ۲۵ درصد کل صادرات این کشور بوده است.
 البته این رقم در طی سالهای اخیر به ۴۰ درصد رسیده است.
 ایمن منطقه بعنوان یک مرکز تحقیقاتی در جنوب شرقی
 آسیا در نظر گرفته شده است و تا سیزده مرکز تحقیقاتی
 وابسته به دانشگاه سنگاپور، از جمله انگیزه‌های دولت برای جهت‌گیری
 علمی فعالیتها در منطقه میباشد.

۱ : همان ماخذ

۲ : موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، سنگاپور، از -
 سری انتشارات نظری اجمالی به کشورها.

مناطق پردازش صادرات کره

대한민국 수출자유지역

کره جنوبی پس از تجربه موفق سنگاپور در زمینه ایجاد مناطق آزاد اقدام به تاسیس اینگونه مناطق نمود. ایجاد مناطق پردازش صادرات در کره بعنوان جزئی از سیاستهای جذب سرمایه های خارجی محسوب میشود. اهداف عمومی از تاسیس مناطق پردازش صادرات در کره عبارتند از: تسريع در رشد اقتصادی از طریق جذب سرمایه - گذاريهای خارجی، تشويق صادرات، ایجاد اشتغال و تسهيل در انتقال تکنولوژی و دانش فنی. در واقع کره اولین کشور بزرگ در حال توسعه است که از این ابزار سیاست اقتصادی در استراتژی بلند مدت برنامه ریزی برای توسعه صنعتی بهره برده است. شایسته توان گفت کره جنوبی از مهمترین کشورهایی است که ایجاد مناطق آزاد تجاری در صنعتی شدن آن تاثیر بسزائی داشته است.

در واقع دولت کره با پیگیری استراتژی توسعه صنعتی از طریق تشويق صادرات، در سال ۱۹۶۵ اقدام به تاسیس شش منطقه تجاری ((سه منطقه در سئول و سه منطقه در اینسیون)) نمود که هدف از تاسیس آنها فراهم نمودن سرمایه لازم برای رشد بخش صنعت بود. همچنین دولت کره در سال ۱۹۷۵ اقدام به تاسیس منطقه آزاد تجاری در ماسان نمود و در سال ۱۹۷۶ نیز يك منطقه در ابیري تاسیس کرد. موسسات تجاری در صورتیکه دارای یکی از مشخصات زیر باشند قادر به فعالیت در این مناطق هستند:

- ۱- موسساتی که کالاهای صادراتی را تولید، تکمیل و یا مونتاژ کنند.
- ۲- موسساتی که منحصر " در مالکیت سرمایه گذاران خارجی قرار دارند.
- ۳- سرمایه گذاريهای مشترك میان سرمایه گذاران خارجی و کره ای که در آن بیش از ۵۰ درصد سهم سرمایه گذار خارجی بصورت نقدی پرداخت شده باشد.

ساختار مدیریت منطقه

منطقه پردازش صادرات کره يك ناحیه صنعتی خاصی است که بهنگاهای سرمایه گذار

خارجی میتوانند مواد خام و یا کالاهای شبه نهایی را وارد کرده و به تولید یا مونتاژ محصولات صادراتی بصورت معاف از عوارض گمرکی بپردازند.

ی منطقه پردازش صادرات توسط وزارت صنعت و تجارت کره طراحی میشود و ویژگیها یک ناحیه محاصره شده‌ای را دارد که در آن قوانین و مقررات بطور کامل و یا تنها حدودی تخفیف یافته و یا لغو میشوند. پرداخت عوارض ممکنست مادمی که کالاهای تهیه شده از مواد خام وارداتی صادر میشوند لغو گردد. نگاههای مستقر در منطقه پردازش، مجاز به وارد کردن مواد خام بدون اجازه و تصویب دولت میباشد. در این نواحی دولت تسهیلات گوناگونی را برای اجاره ایجاد میکند. تسهیلات شامل زمین، کارخانه و ساختمانهای استاندارد کارخانه برای شرکتهای مستقر در منطقه میباشد. همچنین معافیتها و انگیزه های مالیاتی در این ناحیه به مورد اجرا، گذارده میشود. تمام خدمات اداری شامل تصویب جواز سرمایه گذاران خارجی، فی المجلس ارائه میشود.

مدیر کل اداره منطقه صادرات کره نه تنها دارای وظایف زیر میباشد بلکه مسئولیت نظارت بر آژانس های اجرایی منطقه نظیر اداره گمرک، اداره مهاجرت، اداره پست، اداره کار، اداره قرنطینه، اداره آتش نشانی و پلیس را نیز سعهده دارد. خدمات ارائه شده توسط اداره منطقه پردازش صادرات کره شامل موارد زیر

است:

- حفاظت از کالاهای و دارائیهای متعلق به منطقه.
- دریافت درآمدهای منطقه و بستن قرارداد برای اجاره زمین و کارخانه.
- صدور پروانه کار و نظارت بر فعالیت شرکتهای حمایتی.
- مدیریت خدمات عمومی و تسهیلات رفاهی.
- خدمات بیمه، حوادث صنعتی.
- مدیریت ایمنی.
- اعلام وصول و رسیدگی به درخواستهای سرمایه گذاران خارجی.
- اعلام وصول و رسیدگی به درخواستهای انتقال تکنولوژی.
- صدور جواز واردات و صادرات و مسائل مرتبط به تشویق صادرات.

- بازرسی واردات و صادرات *
- مسائل مربوط به حمل و نقل کالا به خارج از منطقه *

موقعیت جغرافیائی

某家宜商素所經從發展型型型型

منطقه صادرات ماسان در شهر ماسان ، در ساحل جنوب شرقی کره در حدود ۶۰ کیلومتر غرب پوسان واقع شده است ((بزرگترین شهر بندری کره است)) منطقه پردازش ابری نیز در مجاورت شهر ابری در قسمت داخلی غربی کره واقع شده است .
زمین و تسهیلات در مناطق پردازش صادرات به فروش نمیرسد و تنها اجاره داده - میشود کل مساحت در منطقه بالغ بر ۱,۱۲۲,۰۰۰ متر مربع است که ۸۱۷,۰۰۰ متر مربع آن قابل اجاره است . جدول شماره ۳ معرف موقعیت مناطق پردازش کره در پایان سال ۱۹۹۰ میباشد که نشان از موفقیت مناطق پردازش کره است چراکه ۹۸٪ از زمینهای قابل اجاره کرایه داده شده است .
موقعیت زمینهای مناطق پردازش کره در سامبر ۱۹۹۰ ((واحد : هزار متر مربع))

منطقه پردازش	کل	زمین قابل اجاره ((A))	زمینهای اجاره شده ((B))	نسبت (($\frac{A}{B}$))
ماسان	۸۰۳	۵۲۵	۴۹۷	٪۷۵
ابری	۳۱۹	۲۹۲	۲۹۳	٪۱۰۰
جمع	۱/۱۲۲	۸۱۷	۷۹۹	٪۹۸

مساحت:

Ministry of trade and industry, Republic of Korea, The Korean Export processing Zones, 1991.

تسهيلات پشتهباني

منطقه پردازش ماسان داراي دويندر با ظرفيت ۲۰/۰۰۰ تن و منطقه ايري نيز داراي يك اسكله ۲۰/۰۰۰ تني است. ساير تسهيلات ارائه شده براي شرکتهای سرمايه گذاري شامل کارخانه های استاندارد براي اجاره، خوابگاه برای کارمندان، تسهيلات بهداشتی و تسهيلات نهارخواری کارکنان میباشد، که به قرار زیر است:

جدول تسهيلات ارائه شده در مناطق پردازش کره در سامب ۱۹۹۰

تسهيلات	تعداد در ماسان	تعداد در ايري	مقیاس ((ماسان))	مقیاس ((ايري))
کارخانه استاندارد	۷	۲	۸۸۹۵۲	۱۷۳۶۹
خوابگاه کارمندان	۲	۴	۳۳۰۰	۵۶۰۰
سلف سرویس نهارخواری	۲	۱	کارگر ۶۰۰۰	کارگر ۱۵۰۰
کارکنان				
عرضه برق	۱	۱	کیلووات ۲۰۰۰۰	کیلووات ۶۰۰۰۰
عرضه آب	۱	۱	مترمکعب ۲۰۰۰۰	مترمکعب ۴۰۰۰۰
اسكله بندرگاه	۱	۱	دواسكله ۲۰۰۰۰	يك اسكله ۲۰۰۰۰
			تنسي	تنسي
				ودواسكله ۱۰۰۰۰
				تنسي

ملاحظات:

Ministry of trade and Industry , Republic of Korea, The Korean Export processing zones , 1991.

انگیزه ها و معافیت‌های موجود

در بسیاری از کشورهای در حال توسعه معافیت‌ها و انگیزه های خاصی در ارتباط با سرمایه گذاران خارجی اعمال میشود. از نقطه نظر سرمایه گذار خارجی، فرمت‌های سرمایه گذاری گوناگونی در ارتباط با موقعیت مکانی پروژه، شرایط ورود و انتظارات سود وجود دارد. اکثر معافیت‌هایی که در کشورهای وارد کننده سرمایه به اجرا درمیاید در اقداماتی بمنظور کاهش ریسک‌های غیر تجاری و تضمین بازدهی با لاتر برای سرمایه گذار خارجی خلاصه میشود. بعنوان مثال هرچه میزان ریسک در کشوری با لاتر باشد، سودآوری با لاتری برای تشویق جریان سرمایه خارجی به داخل کشور بایستی تضمین شود. مناطق پردازش صادرات کمره معافیت های مالیاتی و کمکهایی به سرمایه گذاران خارجی اعطاء میکند که در شرایط عادی برای تجار داخلی وجود ندارد.

معافیت مالیاتی

بنگاههای مستقر در مناطق پردازش کمره از مالیات بر درآمد، مالیات بر شرکت، مالیات بر کسب، مالیات بر دارایی و مالیات بر زمین به نسبت موجودی سهام سرمایه گذاران خارجی معاف و یا مشمول تخفیف میشوند. ۱- مالیات بر درآمد و مالیات بر شرکت برای درآمدهای کسب شده از طریق تجارت که مشمول معافیت و یا تخفیف میشوند برای سال مالی که روز شروع فعالیت در آن واقع میشود مورد معافیت قرار میگیرند و برای دو سال بعدی مالیات‌ها بمیزان ۵۰٪ کاهشش خواهد یافت.

۲- مالیات بر شرکت و درآمد برای سود سهام و موجودی سهام سرمایه گذاران خارجی بمیزان ۵۰٪ برای مدت ۵ سال کاهش خواهد یافت.

۳- مالیات بر کسب، مالیات بر دارایی و مالیات بر زمین بمیزان ۵۰٪ برای مدت ۵ سال برای شرکتهای سرمایه گذار خارجی کاهش مییابد.

و بالاخره تعرفه های کمرگی برای مواد خام و مواد تسهیلاتی وارده به منطقه لغو

خواهد شد.

حمایتهای قانونی

«سرمایه گذاران خارجی همواره با ریسک و نااطمینانی های ذاتی مواجه هستند.»
بمطابق جبران این عوامل، اقدامات قانونی گوناگونی برای حمایت از سرمایه گذاران
خارجی ضروریست. برخورد مناسب با سرمایه گذاران خارجی در نقل و انتقالات —
بین المللی سرمایه بسیار حیاتی است بطوریکه یکی از اقتصاددانان معتقد است یکی
از انگیزه های جالب توجه برای سرمایه گذاران خارجی آنست که مورد تبعیض واقع
نشوند، خصوصا "انتظار دارند که از نظر قانونی برخوردی معادل با اتباع جمهوری کره
با آنها شود».

تضمین بازگشت سود و سرمایه

قانون جذب سرمایه های خارجی روش مختارانه ای را در مورد بازگشت سود سهام
سرمایه ارائه میکند. دولت بازگشت سود توزیع شده و یا سهام سرمایه گذاران خارجی
را تضمین میکند و در صورت تعارض با سایر موارد قانونی این قانون برتری خواهد
داشت. بعنوان مثال، ورود سرمایه خارجی بصورت سرمایه گذاری در سهام و اشتراك
در موجودی و یا سهام حاصل از سرمایه گذاری مستقیم خارجی تابع قانون تجارت خارجی
نبوده و نیازی به جواز واردات ندارد. در حالیکه بعنوان يك قانون کلی برای ورود —
کالا های سرمایه ای صدور مجوز توسط وزارت تجارت و صنعت کره ضروریست. «معذالك
تجهیز سرمایه های خارجی مستلزم بررسیهای خاصی مجزا از فعالیتهای وارداتی
قانونی است و وزارت تجارت و صنعت تنها میتواند نظرات خود را در مورد تصویب
سرمایه گذاری مستقیم خارجی اظهار کند».

محرك ها و معافیتها در مناطق پردازش

بمنظور تسريع در اشغال منطقه توسط شرکتهای سرمايه گذار خارجی ، انگيزه های گوناگونی از جنبه های مالیاتی و قانونی ارائه میشود ، مشهورترین مثال در این زمینه اتعام کلیه پروسه های اداری شامل تصویب سرمايه گذاریهای خارجی که در شرایط عادی توسط وزارت دارائی انجام میشود ، در اداره منطقه آزاد صادراتی شکل میگیرد .

الف) تکمیل پروسه های اداری در منطقه

اداره اجرایی منطقه آزاد صادراتی دارای اختیاراتی بمنظور ارائه خدمات اداری - گوناگون شامل تصویب سرمايه گذاریهای خارجی است :
- تصویب و یا لغو ارائه خدمات پس از سرمايه گذاریهای خارجی نظیر قراردادهای تکنولوژیکی بنمایندگی وزارت دارائی .

- مسائل مرتبط به صادرات و واردات بنمایندگی از وزارت تجارت و صنعت ،
- مسائل مرتبط به اجازه کسب زمین برای سرمايه گذاران خارجی
- مسائل مرتبط به بهداشت عمومی بنمایندگی از وزارت بهداشت و امور اجتماعی ،
- مسائل مربوط به استقلال و اختیارات محلی نظیر جواز ساخت ،

ب) لغو مقررات قانونی

بر اساس قانون جذب سرمايه های خارجی هیچگونه کسالی سرمايه ای قابل دسترس داخلی را نمیتوان با سرمايه خارجی وارد کرد . در مورد يك منطقه پردازش صادرات ، - چنین مقرراتی لغو میشود بطوریکه کسالا های سرمايه ای قابل دسترس داخلی را میتوان - با سرمايه خارجی به يك منطقه آزاد صادراتی وارد کرد .

ج) وجود شرکتهای پشتیبانی

در مناطقی آزاد صادراتی میتوان اقدام به تاسیس شرکتهای حمایتی نظیر انبارکالا ،

خدمات سریع ، تخلیه و بارگیری و شرکتهای بسته بندی بمنظور تسهیل فعالیتهای تجاری نمسود .

د) سیستم مدیریت کارخانه و زمین

در منطقه پردازش صادرات کره ، وزیر تجارت و صنعت کره مسئول اجاره زمین کارخانه به شرکتهای سرمایه گذار در منطقه است . تحت سیاست فعلی دولت ، زمین تنها اجاره داده میشود و بفروش نمیرسد .

زمین در قطعات حداقل ۱۷۰۰ متر مربع و یا بیشتر براساس مقیاس تجاری بنگاه شریک اختصاص می یابد . معذالک بمنظور استفاده کارآتر از زمین ، زمین کارخانه نبایستی از دوبرابر فضای کارخانه پیشی بگیرد . در حال حاضر ۷ واحد کارخانه بسا مساحتی معادل ۸۸۹۵۲ متر مربع مشغول فعالیت هستند . کارخانه های استاندارد مرکب از چهار طبقه ساختمانی بتونی که هرقسمت با آسانسورهای الکتریکی ، تهیلات آتش نشانی ، تهیلات گرمائی و سایر تجهیزات مدرن مجهز شده است .

سیستم صادرات و واردات

شرکتهای مستقر در منطقه ملزم به دریافت جواز تجاری براساس قانون تجارت -- خارجی میباشد و مجاز هستند که بطور آزادانه مشغول فعالیتهای صادراتی و وارداتی بدون اخذ جواز شوند . مواد خام ، ماشین آلات و تجهیزات مورد نیاز برای تولید را - میتوان با اجازه مدیر اداره منطقه آزاد صادرات توسط شرکتهای منطقه وارد نمود - گرچه ورود این اقلام در شرایط عادی محدود و یا ممنوع اعلام شده است . همچنین هیچ گونه محدودیتی بر واردات مواد خام وجود ندارد .

کالا های وارد شده به منطقه پردازش صادرات ، محصولات صنعتی و یا مونتاژ شده در منطقه ، کالا های باطله و محصولات فرعی که در پروسه تولید ایجاد میشوند نبایستی بدون اجازه مدیر اداره منطقه آزاد صادرات و اجازه مدیریت گمرکی منطقه به ناحیهای

تعارف دار در داخل کشور فرستاده شود. برای این اساس یک بنگاه شریک ملزم به تولید، تکمیل و یا مونتاژ مواد خام وارداتی بمنظور صدور کامل آنها میباشد.

وضعیت موجود مناطق پردازش کره

در ناحیه ماسان، شمار بنگاههایی که برای فعالیت مجاز شناخته شده اند از ۴ بنگاه در سال ۱۹۷۰ به ۱۱۵ بنگاه در سال ۱۹۷۳ رسیده و پس از آن با برخی نوسانات به تعداد ۹۶ بنگاه در پایان سال ۱۹۸۹ کاهش یافته است.^۱

سرمایه گذاریها بمنظور تولید محصولات صادراتی مختلف انجام شده است و از کل سرمایه گذاریها، ۶۶/۲٪ به تولیدات الکترونیکی و محصولات الکتریکی اختصاص یافته است. محصولات دقیق مهندسی ۹/۵٪، منسوجات ۸/۵٪، محصولات فلزی ۸٪، کفش ۲/۲٪، محصولات غیر فلزی ۰/۸٪، درآمد و ماشین آلات ۱/۱ درصد از سرمایه گذاریها را بخود اختصاص داده اند.^۱

نرخ رشد صادرات در خلال سالهای ۷۶-۱۹۷۱ افزایش چشمگیری داشته، همچنین در خلال سالهای ۷۹-۱۹۷۷ افزایش قابل توجهی در میزان صادرات وجود داشته است. سهم صادرات از دو منطقه پردازش صادرات، در پایان سال ۱۹۹۰ در حدود ۳ درصد کل صادرات بوده است.

اشتغال

فرصتهای فزاینده اشتغال، توسعه جوامع منطقه ای، همراه با توسعه صادرات و افزایش در ظرفیت تکنولوژیکی از طریق مناطق پردازش صادرات مسائل قابل توجهی در اقتصاد کره میباشد. این جنبه ها خصوصاً "در کشورهای در حال توسعه که دارای نیروی کار فراوان بلا استفاده در مناطق روستایی میباشد حائز اهمیت خاصی است."

1- Ministry of trade and Industry, Republic of Korea, The Korean Export Processing Zones, 1991.

تأثیر مناطق پردازش بر اشتغال از دو بعد کمی و کیفی مورد توجه قرار میگیرد چراکه با تغییر محیط کار، برانگیختن وجدان کاری و تاکید بر آموزشهای حرفه‌ای تحولی را در کیفیت نیروی کار ایجاد میکنند.

در سال ۱۹۸۷، میزان اشتغال ایجاد شده در مناطق پردازش کره ((ماسان و ایری)) بالغ بر ۴۱۵۱۸ نفر بوده که پس از آن بدلیل رکود اقتصاد جهانی روند نزولی داشته است. بنظر نمیرسد آمار اشتغال دستخوش تحول اساسی شود و احتمالاً در سطح ۴۰۰۰۰ نفر باقی میماند.^۱

ارتباط بین مناطق پردازش کره و صنایع محلی

در خلال سالهای گذشته، مناطق پردازش صادرات از طریق ایجاد اشتغال، افزایش دستمزدها و مخارج مربوط به رفاه کارکنان و افزایش تولیدات تأثیر قابل توجهی بر توسعه مناطق محصور داشته است. معذالک اهمیت نسبی مناطق پردازش صادرات در توسعه مناطق ماسان و ایری تا حدودی بدلیل ظهور نواحی صنعتی جدید در همسایگی آنها در سالهای اخیر کاهش یافته است. بدلیل ماهیت اساساً "مستقل مناطق"، سهم منطقه ماسان در اقتصاد منطقه‌ای — عمدتاً "تجاری بوده و ماهانه حدود ۸۰ میلیون دلار دستمزد و حدود ۱۸۲ میلیون دلار — برای خرید محصولات به منطقه وارد میشود. بسیاری از بنگاهها، مواد و قطعات مورد نیاز خود را از طریق قراردادهای فرعی ((مقاطعه کاری)) با بنگاههای خارج از منطقه بدست میآورند و ارزیابی تأثیر چنین فعالیتهایی بر توسعه اقتصادی منطقه بسیار مشکل است.

در حال حاضر حدود ۴۵٪ تمام مواد تولیدی مورد نیاز منطقه ماسان توسط شرکتهای محلی در مرزهای گمرگی کره عرضه میشود. در واقع ۴۲ شرکت در منطقه ماسان مواد تولیدی مورد نیاز خود نظیر قطعات، اجزای سایر مواد را از ۳۲۹ بنگاه مقاطعه

کار محلی خریداری میکنند.^۱

سرمایه گذاری در مناطق آزاد صادراتی و صادرات آن نسبت به صنایع اقتصاد جهانی بسیار حساس است. در اواخر دهه ۱۹۷۰ شرایط اقتصادی نگاههای مناطق پردازش کره-بدلیل انقضاء دوره رونق و ظهور دومین شوک نفتی سخت تر شد و در نتیجه بسیاری از شرکتها چنان خود را در بدهی یافتند که حتی برای کناره گیری با مشکلات عمده ای مواجه شدند.

نقش مناطق پردازش کره در تکامل منطقه ای

از آنجا که يك منطقه پردازش صادرات اساساً "يك سیستم مشوق صادراتی است نقش آن - به افزایش حجم تجاری در ناحیه آسیا محدود شده است. ارتباط و همکاری اندکی بیسین کره و سایر نگاههای مناطق پردازش وجود دارد، وسعت همکاری ارائه شده توسط مناطق پردازش کره به سایر مناطق پردازش به ارائه دانش فنی و تکنولوژی محدود میشود. اداره منطقه آزاد صادرات کره و شرکتهای مستقر در منطقه ادعا میکنند که در رقابت با سایر مناطق پردازش نیستند. معذالک از آنجا که مناطق پردازش صادرات در يك منطقه تقریباً "انگیزه های یکسانی را ارائه میکنند و تحت شرایط مشابهی فعالیت میکنند بطور غیرمستقیم در جذب سرمایه های خارجی و مدور محصولات صنعتی در رقابت هستند بنابراین مبرم که مزیت يك منطقه نسبت به سایر مناطق پردازش در يك ناحیه عمدتاً "وابسته به کارآئی اجرایی منطقه باشد تا سایر انگیزه ها و معافیت ها.

۱ : همان مأخذ.

شمار بنگاههای مستقر در مناطق پردازش صادرات کره و میزان سرمایه گذاری

سال	شمار شرکتها			میزان سرمایه گذاری (میلیون دلار)		
	ماسان	ایری	کل	ماسان	ایری	کل
۱۹۷۰	۴	—	۴	۱۴	—	۱۴
۱۹۷۱	۲۲	—	۲۲	۵/۲	—	۵/۲
۱۹۷۲	۷۰	—	۷۰	۳۶/۹	—	۳۶/۹
۱۹۷۳	۱۱۵	—	۱۱۵	۸۲/۸	—	۸۲/۸
۱۹۷۴	۱۱۰	۱	۱۱۱	۸۸/۹	۲/۲	۹۱/۲
۱۹۷۵	۱۰۵	۶	۱۱۱	۸۹	۳/۲	۹۲/۲
۱۹۷۶	۹۹	۱۴	۱۱۳	۹۸	۵/۳	۱۰۳/۳
۱۹۷۷	۹۹	۱۵	۱۱۴	۱۰۳/۹	۶/۷	۱۱۰/۶
۱۹۷۸	۹۷	۱۴	۱۱۱	۱۱۱/۹	۶/۷	۱۱۸/۶
۱۹۷۹	۹۴	۱۴	۱۰۸	۱۱۵	۶/۹	۱۲۱/۹
۱۹۸۰	۸۸	۱۲	۱۰۰	۱۱۲/۹	۷/۵	۱۲۰/۴
۱۹۸۱	۸۹	۱۷	۱۰۶	۱۱۷/۲	۱۱/۹	۱۲۹/۱
۱۹۸۲	۸۳	۱۶	۹۹	۱۱۶/۲	۱۱/۸	۱۲۸
۱۹۸۳	۸۴	۱۸	۱۰۱	۱۱۸/۲	۱۵/۳	۱۳۳/۵
۱۹۸۴	۷۹	۱۹	۹۸	۱۲۸/۲	۱۶/۸	۱۴۴
۱۹۸۵	۷۹	۲۰	۹۸	۱۲۵/۹	۱۴/۲	۱۴۰/۲
۱۹۸۶	۷۶	۲۰	۹۶	۱۳۹/۲	۱۷/۳	۱۵۶/۵
۱۹۸۷	۷۵	۲۴	۹۹	۱۴۳/۶	۲۸/۱	۱۹۱/۷
۱۹۸۸	۷۵	۲۵	۱۰۰	۱۴۶/۵	۴۵/۳	۲۴۱/۸
۱۹۸۹	۷۰	۲۶	۹۶	۲۱۸	۴۱/۳	۲۵۹/۳

منبع:

: Ministry of trade and Industry , Republic of Korea , The Korean
Export Processing Zones , 1991.

شمار بنگاه‌های مستقر در مناطق پردازش صادرات کره بر حسب نوع محصولات و میزان سرمایه گذاری در رشته های مختلف

محصولات	شمار بنگاهها			میزان سرمایه گذاری (میلیون دلار)		
	مسان	ایری	کل (%)	مسان	ایری	کل (%)
الکترونیک و محصولات الکتریکی	۲۴	۶	۳۰ (۳۱/۵)	۱۵۲/۹	۲۰	۱۷۲/۹ (۶۶/۷)
محصولات فلزی	۱۴	۱	۱۵ (۱۵/۶)	۲۰/۳	۰/۳	۲۰/۶ (۸/۰)
محصولات ظریف	۹	—	۹ (۹/۴)	۲۴/۷	—	۲۴/۷ (۹/۵)
منسوجات	۷	۱۱	۱۸ (۱۸/۸)	۵/۱	۱۷	۲۲/۱ (۸/۵)
ماشین آلات	۳	—	۳ (۳/۱)	۲/۹	—	۲/۹ (۱/۱)
کفش	۳	—	۳ (۳/۱)	۵/۷	—	۵/۷ (۲/۲)
محصولات غیر فلزی	۳	۳	۶ (۶/۲)	۰/۸	۱/۲	۲ (۰/۸)
سایرین	۷	۵	۱۲ (۱۲/۵)	۵/۶	۲/۸	۸/۴ (۳/۲)
کل	۷۰	۲۶	۹۶ (۱۰۰)	۲۱۸	۴۱/۳	۲۵۹/۳ (۱۰۰)

ماخذ: Ministry of trade and Industry , Republic of Korea , The Korean Export Processing Zones , 1991.

عملکرد صادراتی مناطق پردازش کره ((واحد به میلیون دلار))

سال	صادرات			درصد نسبت به کل صادرات
	کیسه	مسان (درصد)	ایری (درصد)	
۱۹۷۱	۱۰۶۷	۰/۹(۰/۱)	—	۰/۹(۰/۱)
۱۹۷۲	۱۶۲۴	۹/۷(۰/۶)	—	۹/۷(۰/۶)
۱۹۷۳	۳۲۲۵	۷۰/۴(۲/۲)	—	۷۰/۴(۲/۲)
۱۹۷۴	۴۴۶۰	۱۸۱/۵(۴/۱)	—	۱۸۱/۵(۴/۱)
۱۹۷۵	۵۰۸۱	۱۷۴/۸(۳/۴)	۰/۲(۰)	۱۷۵(۳/۴)
۱۹۷۶	۷۷۱۵	۳۰۳(۳/۹)	۵/۳(۰/۱)	۳۰۸/۳(۴)
۱۹۷۷	۱۰۰۴۶	۳۶۷/۹(۳/۷)	۱۸/۶(۰/۲)	۳۸۶/۵(۳/۸)
۱۹۷۸	۱۲۷۱۰	۴۸۴/۸(۳/۸)	۳۳/۷(۰/۳)	۵۱۸/۵(۴/۱)
۱۹۷۹	۱۵۰۵۵	۶۰۰۶(۴)	۴۲/۵۱(۰/۳)	۶۴۳/۱(۴/۳)
۱۹۸۰	۱۷۵۰۴	۶۳۸/۱(۳/۶)	۴۶/۱(۰/۳)	۶۷۴/۳(۳/۹)
۱۹۸۱	۲۰۹۹۲	۶۹۶/۳(۳/۳)	۵۳/۴(۰/۳)	۷۴۹/۷(۳/۶)
۱۹۸۲	۲۱۶۱۶	۶۰۱/۲(۲/۸)	۵۷/۲(۰/۳)	۶۵۸/۵(۳)
۱۹۸۳	۲۴۴۴۵	۷۰۶/۵(۲/۹)	۶۲(۰/۳)	۷۶۸/۵(۳/۱)
۱۹۸۴	۲۹۳۴۵	۸۷۸/۶(۳)	۷۴/۸(۰/۳)	۹۵۳/۴(۳/۳)
۱۹۸۵	۳۰۲۸۳	۸۰۹/۳(۲/۷)	۸۰/۵(۰/۳)	۸۸۹/۸(۳)
۱۹۸۶	۳۴۷۱۴	۱۰۳۳/۲(۳)	۱۱۵/۳(۰/۳)	۱۱۴۸/۷(۳/۳)
۱۹۸۷	۴۷۲۸۰	۱۳۹۹/۵(۳)	۱۳۵/۳(۰/۲)	۱۵۳۴/۸(۳/۱)
۱۹۸۸	۶۰۷۰۰	۱۷۶۹/۲(۲/۹)	۱۴۵/۱(۰/۲)	۱۹۱۴/۳(۳/۱)
۱۹۸۹	۶۲۴۰۰	۱۶۶۶/۷(۲/۷)	۱۳۹/۹(۰/۲)	۱۸۰۶/۶(۲/۹)

مخبر:

Ministry of trade and Industry, Republic of Korea . The Korean
Export processing Zones .1991.

مناطق آزاد تجاری در چین

یکی از مهمترین تحولات در دهه ۱۹۸۰ را میتوان ایجاد مناطق آزاد — تجاری در کشور چین دانست. جمهوری خلق چین که برای مدت ۳۰ سال در زمان مائو سه تنگ سرمایه گذاری خارجی را ممنوع اعلام کرده بود — طرح جدیدی با عنوان سیاست درهای باز را به مرحله اجرا در آورد. یکی از محورهای این طرح ایجاد مناطق آزاد تجاری بمنظور بهره گیری از شرایط و امکانات بین المللی و عدم اتکا به خارج بود. در این جهت چهار منطقه ساحلی که از جمله مناطق فقیر نشین چین محسوب میشدند از سوی دولت بعنوان مناطق آزاد تجاری انتخاب شدند. این مناطق عبارتند از:

۱- منطقه آزاد شین ژن برای ارتباط با هنگ کنگ

۲- منطقه آزاد جوخای برای ارتباط با ماکائو

۳- منطقه آزاد شیامین برای ارتباط با تایوان

۴- منطقه آزاد شن ژو برای ارتباط با کشورهای جنوب شرقی آسیا

در واقع چهار شهر ساحلی و محروم چین پس از تبدیل شدن به منطقه آزاد امروز از جمله شهرهای مدرن و اقتصادی چین محسوب میشوند. این مناطق در توسعه صادرات موفق بوده به گونه ای که حجم صادرات چهار منطقه آزاد چین در یکسال به ۲/۷ میلیارد دلار رسید. لازم بذکر است که پنجاه درصد از تولیدات مناطق آزاد چین صادر و بقیه برای تامین نیاز عمومی وارد بازارهای داخلی میشود.

مقررات سرمایه گذاری

دولت چین برای تقویت مناطق آزاد تجاری، سیاستهای ویژه مالیاتی و اعتباری و

گمرگی را به مرحله اجرا گذاشته است، از جمله :

- ۱- پائین آوردن نرخ مالیات به میزان ۱۵ درصد
 - ۲- حق صد درصد مالکیت و مدیریت برای سرمایه گذاران خارجی
 - ۳- عدم اخذ درآمد مالی از مناطق آزاد تجاری توسط دولت مرکزی تا ده سال
 - ۴- معافیت کالاهای تولیدی مناطق آزاد از مالیات
 - ۵- کمک به تقویت بخش دولتی مناطق آزاد
 - ۶- ایجاد تسهیلات برای سرمایه گذاری و آزاد شدن سرمایه گذاری بانکهای خارجی
- در مناطق آزاد تجاری

چین
استراتژی کشور چین در زمینه ایجاد مناطق آزاد اجاره ارزان زمین و دستمزدهای پایین بود بنحویکه نسبت به مناطق تجارت آزاد هنگ کنگ اجاره زمین ۹۰ درصد و دستمزد ۷۵ درصد کمتر میباشد. در ابتدا سرمایه داران خارجی از کشور چین بسوی مناطق " دن دن " و " شگو " هجوم آوردند و ۲۰۰۰ مورد سرمایه گذاری با حجم ۲۰۰ میلیون دلار - بکار گرفته شد و واحدهای صنعتی در زمینه صنایع سبک و کاربر ایجاد گردید.^۱
موفقیت های اقتصادی، اجتماعی چهار منطقه آزاد تجاری چین باعث گردید تا دولت در سال ۱۹۸۴ با تجربه عملکرد این مناطق طرح جدید ایجاد مناطق ویژه و شهرها باز را در چهارده شهر کشور تهیه و اجرا کند. در مناطق ویژه یا شهرهای باز، دولت مرکزی سیاستهای حمایتی خاصی را برای جذب سرمایه گذاریهای خارجی بکار اجرا گذاشته است. (مناطق آزاد چین زیر نظر شهردار گهاز سوی استاندار به دولست پیشنهاد و منصوب میگردد اداره میشود).

حدود شصت درصد از سرمایه گذاریها، مشترك و چهل درصد باقیمانده متعلق بسـه سرمایه گذاران خارجی است. از شصت درصد سرمایه گذاریهای مشترك بخشهایی مربوط به شرکتهای دولتی است و بقیه به شرکتهای خصوصی و تعاونی اختصاص دارد.
بعلاوه استفاده از نیروی انسانی خارجی آزاد بوده ولی باید طبق نظام اداری کشور

۱ : موسسه اطلاعات و پژوهشهای بازرگانی، آشنائی با مناطق تجارت آزاد، تراز

هفته نامه بازرگانی خارجی، تهران سال ۱۳۶۵، شماره ۴۳.

و مقررات داخلی فعالیت کنند. همچنین برای ایجاد تاسیسات زیربنایی در مناطق آزاد دولت چین وام بصورت اعتبار در اختیار شرکتهای متقاضی قرار میدهد. میزان دستمزد پولی بدخواه تعیین شده، وسائل و ابزار کار بدون هیچ محدودیتی از خارج وارد میشود و زمین مورد نیاز بسترای مدت ۲۰ الی ۳۰ سال با شرایط سهل و آسان و با نرخهای پائین به شرکتهای خارجی واگذار میشود.

دولت تاکنون حدود یک میلیارد دلار در ناحیه شین ژن در نزدیکی هنگ کنگ سرمایه گذاری کرده است. در همین منطقه شرکتهای داخلی و خارجی حدود ۸۴۰ میلیون دلار سرمایه گذاری کرده اند که توسط بخش خصوصی انجام شده و در مقایسه با آنچه دولت انجام داده قابل مقایسه نیست. جالب اینکه پس از گذشت پنجسال عملیات ساختمانی در شین ژن سرمایه گذاری دولتی و بخش خصوصی توانسته است ۲۵٪ از تولیدات ملی چین را به این منطقه آزاد تجاری اختصاص دهد، که در مقایسه با تولیدات ملی چین رقم حیرت آوری است. علاوه بر این دولت چین سعی نموده است که ادامه سرمایه گذاریها خود را در منطقه ژو هو ((ZHU-HU)) در نزدیکی ماکائو انجام دهد و برای نیل به این مقصود تاسیسات توریستی عظیمی را در این ناحیه صنعتی قرار داده است.

مناطق آزاد تجاری در مالزی

مناطق آزاد مالزی در اوایل سال ۱۹۷۰ تاسیس و از جذب صنایع الکترونیک و دیگر صنایع کاربر سنگاپور بهره مند شده. شمار مناطقی که در این مناطق تاسیس شده از ۶۴ شرکت در سال ۱۹۷۸ به ۸۵ شرکت در سال ۱۹۸۲ افزایش یافت و میزان اشتغال از ۵۰،۰۰۰ نفر در سال ۱۹۷۸ به حدود ۷۰،۰۰۰ نفر در سال ۱۹۸۲ رسید. فعالیتهای مختلفی در زمینه صنعت در این کشور شکل گرفته ولی صنایع الکترونیک مهمترین بخش

۱ : سازمان برنامه و بودجه، "مروری بر مناطق تجارت آزاد ((FIZ)) و مناطق بسته بندی کالاهای صادراتی ((EPZ))"، نشریه شماره ۲۵ استان هرمزگان، بهار ۱۳۶۶.

صنعت از زمان تاسیس این مناطق میباشد. از کل شرکتهایی که در سال ۱۹۸۳ فعالیت می‌کردند ۵۹ شرکت در بخش الکترونیک یا رشته های مرتبط ، ۸ شرکت در زمینه ماشین آلات و ۹ شرکت در زمینه منسوجات و پوشاک فعالیت داشتند ((سرمایه - گذاریهای بعمل آمده در رشته الکترونیک بطور کامل در مالکیت شرکتهای خارجی است)) گرچه میزان اشتغال ایجاد شده در این مناطق با توجه به نیازهای منطقه ناچیز میباشد ولی قابل توجه است که ۱۷ درصد از ۴۱۶,۰۰۰ شغل صنعتی طی سالهای ۱۹۷۰ الی ۱۹۸۰ را بخود اختصاص داده است.^۱

مقررات سرمایه گذاری

بر اساس قانونی که اخیراً " به تصویب رسیده ((NEP)) از موسسات تحت مالکیت خارجی درخواست شده ۷۰ درصد سهام خود را تا قبل از سال ۱۹۹۰ به سرمایه - گذاران مالزیایی واگذار نمایند. تحت این تفسیرات ، مالکین خارجی مجاز خواهند بود در صد مالکیت را در اختیار داشته باشند مشروط بر آنکه صنعت مربوط ۵۰ درصد یا بیش از پنجاه درصد از تولیدات خود را صادر نماید یا ۲۵۰ کارگر - مالزیایی را بطور تمام وقت استخدام نموده و یا تولیدات آن با محصولات مشابه صنعتی داخلی که برای عرضه به بازارهای داخلی تولید میشوند رقابت ننماید. همچنین مالکیت صد درصد خارجی برای هتلداری و پروژه های توریستی مجاز شناخته شده است.^۲

پیشنهاداتی که برای حذف معافیتهای مالیاتی برای کمپانیهای خارجی بعمل آمده بود به کنار گذاشته شده و دولت مالزی در ژوئن ۱۹۸۹ اعلام کرد که کمپانیهای خارجی که قبلاً از معافیت پنجاهاله استفاده نکرده اند تا اول ژانویه ۱۹۹۱ مجاز به استفاده

-
- 1- Jean currie , Export processing Zones in the 1980 S , EIU , Special Report No 190.
 - 2- The Economist Intelligence unit , country profile , Malaysia Annual survey of political and Economic background, 1990-91

از معافیت‌های مالیاتی میباشند.

مناطق آزاد تجاری در سریلانکا

در سال ۱۹۷۷ دولت سریلانکا بعنوان بخشی از برنامه آزاد سازی اقتصادی تصمیم گرفت تعدادی منطقه آزاد تجاری ایجاد کند. بدین جهت یک منطقه آزاد با ۴۶۰ هکتار در منطقه کاتون پالک و دو منطقه دیگر در بیاگاما ایجاد نمود. منطقه کاتون پالک از آغاز با سرعت خاصی گسترش یافت. در سال ۱۹۷۹، ۵۲۰۰ شغل در منطقه ایجاد شد و این رشد همچنان ادامه داشت بطوریکه تا سال ۱۹۸۳، ۲۵۶۰۰ نفر را به اشتغال در آورد. تولیدات این منطقه اکثراً "در زمینه منموجات میباشد بگونه‌ای که از ۶۴ کارخانه موجود در منطقه در سال ۱۹۸۳، ۳۴ کارخانه به تولید پوشاک اشتغال دارند. ایسین کارخانجات ۷۶ درصد اشتغال و ۸۰ درصد صادرات ناخالص را در سال ۱۹۸۳ به خود اختصاص داده‌اند. سایر صنایع مستقر در منطقه عبارتند از: لاستیک، فولاد، ماشین‌آلات، دخانیات و نوشابه.

سرمایه گذارهای خارجی قسمت اعظم سرمایه‌گذاریهای منطقه را تشکیل میدهد. از ۳۲ کارخانه موجود در منطقه ۱۰ کارخانه با سرمایه هنگ‌کنگ، ۲ کارخانه با سرمایه هندوستان، ۴ کارخانه با سرمایه کره جنوبی، یکی با سرمایه تایلند و یکی با سرمایه سنگاپور تاسیس گردیده است. سرمایه گذارهای عمده در پوشاک توسط کشورهای آمریکا و آلمان غربی صورت گرفته است. همچنین ایران در تولید تی‌شیرت در کشور سریلانکا سرمایه‌گذاری نموده است. سرمایه گذارهای کره و هندوستان در صنعت کفش و سرمایه‌گذاری هنگ‌کنگ در محصولات غیرفلزی صورت گرفته است.

1- Jean currie . Export processing Zones in the 1980 S , EIU , Special Report , No 190.

مقررات سرمایه گذاری

සමස්ත ජාතික සංරක්ෂණ කොමිෂන් සභාව

دولت سریلانکا بعنوان زمینه‌ای برای گشایش مناطق تجارت آزاد قانون اساسی کشور را تغییر داده و حق ملی کردن سرمایه های خارجی را از آن حذف نموده، مهم‌ترین عامل جذب سرمایه های خارجی به سریلانکا نیروی کار بسیار ارزان و اعطای امتیازات برای جذب سرمایه های خارجی است تا حدی که اجازه داشتن حسابهای سری به سبک سوئیس را به سرمایه گذاران خارجی اعطا کرده است.

دولت سریلانکا برای تشویق و ترغیب سرمایه گذاران اعلام کرد که فعالیتها تا مدت ۱۰ سال بدون مالیات بوده و از آن پس تنها به میزان ۲ درصد مالیات بر فروش صادرات وضع میگردد. در سال ۱۹۸۰، حدود ۸۶ درصد نیروی کار منطقه آزاد کاتونیاک در صنعت پوشاک اشتغال داشته و این صنعت ۹۲ درصد درآمد منطقه فوق را تأمین مینموده. با توجه به اینکه این صنعت کاربراست در می یابیم که این منطقه توانسته سرمایه چندان را جذب کشور کرده و با تکنولوژی پیچیده‌ای را به آن وارد کند. بنابراین بهره های توسعه صنعتی حاصل از این سرمایه گذاریها بسیار محدود بوده است.

معذالله اخیراً "سرمایه گذاریهای خارجی توسط دولت تشویق شده و این رویه به عنوان یکی از ابزارهای توسعه اقتصادی قلمداد شده است." جاذبه معافیتهای مالیاتی در مناطق آزاد تجاری بنحو قابل ملاحظه‌ای توسعه یافته، همچنین پروژه هائی که جهت گیری صادراتی داشته و یا منجر به انتقال تکنولوژی شده ((حتی در خارج از مناطق آزاد تجاری)) مشمول معافیتهای مالیاتی میگردند. سرمایه گذاران از کنترلها ارزی معاف بوده و در برگشت سرمایه و سود به کشور موطن آزاد میباشند. همچنین در انتقال سهام و پرداخت سود سهام به سهامداران مهاجر مختار هستند. به علاوه — تمامی سرمایه گذاریهای خارجی از حقوق سلب مالکیت، مصون میباشند.

-
- ۱ : وزارت امور اقتصادی و دارائی، مجله اقتصادی، شماره ۱۲، پانزده اسفند ۱۳۶۸.
 - 2- The Economist Intelligence unit, country profile, srilanka, Annual survey of political and Economic background, 1990-91

مناطق آزاد هنگ کنگ

هنگ کنگ امروزه با حدود ۵/۵ میلیون نفر جمعیت بخاطر تمامی تجربه ها ، ابتکارها و مهارت‌هایش در صنعت و تجارت به شهرت جهانی دست یافته است . هنگ کنگ ظرف ۳۰ سال گذشته با نوعی جهش اقتصادی از موقعیت يك بندر كوچك تجاری به يك جامعه صنعتی مادر كنده تبدیل شده است . عمده ترین گرایش تولیدی منطقه به سمت كالا های سبك مصرفی است . چنانچه بخشهای نساجی ، پوشاك ، الكترونیك و پلاستك حدود ۶۲ درصد از نیروی كار و ۶۶ درصد صادرات داخلی كشور را تشكيل - میدهند .

صنعت نساجی بعنوان مهمترین بخش اقتصادی كشور ، حدود ۴۳ درصد از نیروی كار و ۴۱ درصد از صادرات داخل كشور را در بر میگیرد . بهمین دلیل این كشور از بزرگترین صادر كنندگان پوشاك بشمار میرود . دومین رقم صادراتی هنگ كنگ كالا های الكترونیکی است . حدود ۱۶ درصد از صادرات داخلی منطقه را فرآورده های الكترونیکی تشكيل می دهد . در هنگ كنگ صنعت پلاستك سازی در رده سوم اهمیت قرار دارد كه ۸ درصد از صادرات منطقه را بخود اختصاص میدهد و ۱۰ درصد از نیروی كار صنعتی را بخود جذب کرده است . همچنین صنایعی نظیر ساعت سازی ، لوازم الكترونیکی ، ماشین ابزارهای صنعتی ، صنعت كشتی سازی و هواپیما سازی از دیگر صنایع عمده در این منطقه میباشد .^۱

آمارها نشان میدهند كه ۵۰۰ كارخانه هنگ كنگی یا تماماً " متعلق به سرمایه گذاران خارجی است یا بخشی از آنها در تملك خارجی هاست . سرمایه گذاران خارجی بیش از ۱۵ هزار میلیون دلار در هنگ كنگ سرمایه گذاری کرده اند و بیشتر سرمایه گذاران - آمریکائی ، ژاپنی ، چینی و انگلیسی هستند . شایان ذكر است كه ۱۰٪ نیروی كسار تولیدی در این ۵۰۰ كارخانه اشتغال دارند .

۱- ناخذ: بهمن خسروی ، پژوهشی در ساختار صنعتی - اقتصادی هنگ كنگ ، ماهنامه

دولت هنگ کنگ از ایجاد صنایع نوین و پیچیده که به تکامل زیر بنای صنعتی کشور منجر شود بشدت حمایت میکند. برخی از صنایع مورد توجه دولت که امکانات خوبی در اختیار سرمایه گذاران قرار میدهد بقرار زیر است:

کامپیوتر و سیستم های کامپیوتری ، تلویزیون ، تجهیزات سمعی و بصری ، — ماشین های فاکسی مایل ، سیستم های میکروویو ، وسایل الکترونیکی ، تجهیزات بصری و عکاسی ، تولیدات دقیق مهندسی ، ابزار آلات ماشین های صنعتی ، ورقه های فلزی مصالح ساختمانی ، صنایع شیمیائی و ...

در طی دوره ۸۷ - ۱۹۸۶ ، صادرات داخلی در سطح بالایی قرار داشت. صادرات در سال ۱۹۸۶ با ۱۹ درصد افزایش و در سال ۱۹۸۷ با ۲۷ درصد افزایش بترتیب معادل ۱۵۴ میلیارد دلار هنگ کنگ و ۱۹۵ میلیارد دلار هنگ کنگ بوده است. انتظار میرود صادرات هنگ کنگ به آمریکا به عنوان بزرگترین بازار رو به کاهش بگذارد ، چرا که دولت ایالات متحده تصمیم گرفت از سال ۱۹۸۹ هنگ کنگ را از فهرست کشورهای مشمول تعرفه خارج کند. بعد از آمریکا چین بزرگترین بازار کالاهای صادراتی هنگ کنگ است.

میزان کالاهایی که به هنگ کنگ وارد و دوباره از آن صادر میشود و — اصطلاحاً "مدور مجدد در سال ۱۹۸۷ ، با ۴۹ درصد افزایش به ۱۸۲ میلیارد دلار هنگ کنگ رسید. چین بزرگترین بازار کالاهای صادرات مجدد هنگ کنگ بشمار میرود. — کالاهایی که بصورت صادرات مجدد به چین صادر میشود عبارتند از : منسوجات ، ماشین آلات الکترونیکی ، وسایل مخابراتی ، ضبط صوت و ماشینهای اداری. شایان ذکر است که ایالات متحده آمریکا دومین بازار کالاهای مدور مجدد هنگ کنگ میباشد.

۱- س. سایان ، نگاهی به موقعیت تجاری صنعتی هنگ کنگ ، نشریه مناطق آزاد تجاری و

صنعتی ، سال اول شماره هفتم شهریور ۱۳۷۰.

۲- همان مأخذ.

جاذبه های سرمایه گذاری

- از بین این جاذبه ها میتوان به موقعیت استراتژیکی ویژه این منطقه در حاشیه —
باختری سواحل آسیائی اقیانوس آرام اشاره نمود . بعلاوه نزدیک بودن آن به بازار —
مصرف چین میتواند بعنوان انگیزه اصلی برای سرمایه گذاران قلمداد شود . از دیگر —
جاذبه های منطقه میتوان به موارد زیر اشاره کرد :
- دولت هنگ کنگ در پیروی از سیاست حداقل دخالت در بازار و تعقیب اصل —
تشویق سرمایه گذاری و تجارت آزاد ، به سرمایه گذاری های خصوصی میدان داده —
است .
- در هنگ کنگ هیچگونه تبعیضی میان سرمایه گذاران داخلی و خارجی وجود ندارد . —
— بندر هنگ کنگ بعنوان يك منطقه آزاد تجاری به مواد اولیه در سراسر جهان —
دسترسی دارد .
- نظام مالیاتی هنگ کنگ بسیار ساده است و سطح مالیاتهای مربوط به اشخاص —
حقیقی و حقوقی در سطح نازلی قرار دارد .
- در هنگ کنگ هیچگونه محدودیت ارزی خاصی در مورد انتقال سرمایه یا سود ناشی —
از آن به خارج از منطقه اعمال نمیشود .
- نظام آموزشی هنگ کنگ حفظ و بهبود مهارتهای فنی این منطقه را تضمین میکند —
و روابط صنعتی در سطح عالی توصیف شده است .
- پائین بودن دستمزد نیروی انسانی در مقایسه با کشورهای پیشرفته —
— امکان اجاره و خرید زمین با نرخهای مناسب
- ایجاد محیط مناسب و تنوع کافی از لحاظ ایجاد تسهیلات پشتیبانی صنعتی و —
خدمات فنی و آزادی سرمایه گذاران در زمینه فعالیت در رشته های مختلف .
- بعلاوه در هنگ کنگ مرکزی بنام واحد خدمات سریع وجود دارد که هرگونه اطلاعات —
صنعتی و اقتصادی را ظرف کوتاهترین مدت در اختیار سرمایه گذاران قرار میدهد . ایمن —
واحد میتواند به کلیه پرسش ها از قبیل قابلیت نیروی کار ، قوانین ایمنی ، بهداشت —
عمومی ، اماکن صنعتی ، تسهیلات و خدمات جانبی و نظایر آن پاسخ گوید .

مناطق آزاد تجاری در اندونزی و تایلند

در این بخش به بررسی مناطق آزاد تجاری در اندونزی و تایلند پرداخته می‌شود.

علیرغم اهمیت صادرات صنعتی، توسعه تسهیلات مناطق آزاد در اندونزی کاهش یافته است. اخیراً قرار است که جزیره باتام در نزدیکی سنگاپور بعنوان يك منطقه آزاد تجاری در نظر گرفته شود. در واقع این جزیره بعنوان جزیره تکمیلی برای فعالیتهای سنگاپور طراحی شده و شامل فعالیتهای صنعتی و جاذبه توریسم میباشد. تنها بندری که اخیراً در اندونزی مورد بهره برداری قرار گرفته، منطقه صادراتی جاکارتا است که در سال ۱۹۷۲ تأسیس گردید. اکثر صنایع مستقر در منطقه به تولید پوشاک اشتغال دارند. برخلاف سایر مناطق آزاد تجاری، سرمایه گذاریهای خارجی در این منطقه متعلق به کشورهای خاور دور میباشد. ۱۱ کارخانه که کاملاً در مالکیت خارجیان میباشد به کشورهای هنگ کنگ، سنگاپور و تایوان اختصاص دارد. در حالیکه سرمایه گذاریهای مشترک اکثراً با مشارکت چینی ها و هندیها صورت گرفته است و تنها سه کارخانه در مالکیت اسبی اندونزی است. فعالیتهای این منطقه در مقایسه با نیازهای کشور اندونزی محدود است بطوریکه در سال ۱۹۸۲ تنها ۷۰۰ نفر را به اشتغال در آورده و صادرات آن معادل ۱۱ میلیون دلار بوده است. معذالک در این سال ۲۸ درصد از کل صادرات پوشاک اندونزی از این منطقه صورت گرفته است. علیرغم اهمیت صادرات صنعتی تایلند تنها در سالهای اخیر موفق به ایجاد يك منطقه آزاد تجاری شده است. هشت شرکت در این منطقه مشغول فعالیت هستند که همگی به غیر از يك کارخانه تولید دستکش ((استرالیائی)) به تایلند تعلق دارند و کالاهایی نظیر لوازم التحریر، خشکبار، پوشاک و مصنوعات الکتریکی در منطقه تولید میکنند.

1- Jean currie Export processing Zones in the 1980 S , EIU , special Report , No 190.

مقررات سرمایه گذاری

بر اساس قانونی که در سال ۱۹۶۷ در اندونزی بتصویب رسید به کمپانیهای خارجی اجازه داده شد تا در پروژه هایی که بتصویب دولت رسیده سرمایه گذاری کنند و برای یکدوره ۳۰ ساله از حقوق بازگشت سود و حمایت از سلب مالکیت برخوردار باشند. ولی در سال ۱۹۷۴ از سرمایه گذاران خارجی خواسته شد که سرمایه گذاریهای مشترکی با مشارکت اندونزی ها انجام دهند و یک جدول زمانی برای انتقال حداقل ۵۱ درصد از سهام خود به مالکین اندونزیایی ارائه دهند. بواسطه قانون جدید، سرمایه گذاران خارجی برای مدت ۲ تا ۶ سال از دادن مالیات بر شرکت معاف میباشند، البته صنایعی که در رشته هایی مادی مادی فعالیت داشته و با از مواد خام داخلی استفاده میکنند و یا بنگاههایی که کالاهای اساسی نظیر غذا و پوشاک تولید میکنند. همچنین تسهیلاتی در زمینه کاهش حداقل سرمایه مورد نیاز برای پروژه های سرمایه گذاری خارجی، مع برخی قوانین در زمینه عدم اشتغال مهاجرین و نیز عدم استفاده از داده های وارداتی مبسوطه اجرا، در آمده است.

اقتصاد تایلند یک اقتصاد منگی بر بازار است که از سال ۱۹۶۱ سیاست تشویق سرمایه گذاری خارجی را دنبال نموده و امتیازات ترجیحی را به سرمایه گذاران خارجی اعطا کرده است. این رویه شامل امتیازات خاص برای بنگاههای صنعتی خارجی است. بگونه ای که مالکیت زمین برای آنها مجاز بوده و در بازگشت سرمایه کاملاً مختارند. معافیت های مالیاتی برای یکدوره چند ساله به اجرا در می آید و عوارض واردات برای کالاهای سرمایه ای لغو شده است. در حال حاضر تاکید بیشتری بر صنایع مادر اتمی، خصوصاً " صنایعی که از مواد خام داخلی استفاده میکنند وجود دارد.

1- The Economist Intelligence unit , Indonesia , country profile, Annual survey of Political and Economic background ,1990-91.

2- The Economist Intelligence unit , Thailand , country profile, Annual survey of political and Economic background ,1990-91.

مناطق آزاد تجاری در تایوان

در سال ۱۹۶۵ نخستین منطقه تجارت آزاد در خارج از اروپا و آمریکا در کائو-هیونگ تاسیس شد و در سال ۱۹۷۰ دولت تصمیم گرفت دو منطقه تجارت آزاد دیگر در نانتز و تسی چونگ تاسیس کند.

گرچه هدف دولت تایوان از تاسیس این مناطق، جذب سرمایه های خارجی برای تسریع رشد صنعتی در جهت صادرات بیشتر و از بین بردن بیکاری بود با اینحال محدودیتهای زیر را برای سرمایه گذاریهای خارجی در این مناطق قائل شد:

- سرمایه گذاریهای جدید نباید بر منابع بومی این کشور تاثیر نامطلوب بگذارد.
- همه تولیدات باید صادر شوند.

— حداقل سرمایه گذاری باید ۱/۵ میلیون دلار آمریکائی باشد و ارزش افزوده ای معادل ۲۵٪ ارزش FOB محصول صادراتی ایجاد کند.

علیرغم این محدودیتهای مناطق تجارت آزاد تایوان سرمایه های زیادی را بخود جذب نمود، در سال ۱۹۷۲ دو سال بعد از افتتاح دو منطقه نانتز و تسی چونگ، جمعا ۱۶۴ شرکت با سرمایه ای معادل ۵۰۱۷ میلیون دلار مشغول فعالیت بودند. در حال حاضر ۸۲/۷ درصد از سرمایه گذاریهای موجود متعلق به خارجیان است. در مجموع این مناطق بجز از جهت توجیهی از طریق اعطاء امتیازات مالی و محلی لازم برای صدور مجدد کالاهای واسطه ای بعد از افسزودن ارزشش به آن موفق بوده اند.

جذابیت مناطق تجارت آزاد از طریق اعطاء معافیت به کشورهای پیشرفته از تعرفه های ورود کالا، افزایش یافت و نتیجتا "سرمایه گذاری در این مناطق با سرعت بیشتری رشد یافت تا جایی که تا پایان سال ۱۹۸۱ در این منطقه آزاد مجموعا ۱۲۱ میلیون دلار سرمایه گذاری شد، گرچه در دهه ۶۰ و اوائل ۱۹۷۰ صادرات

۱ : موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، مناطق آزاد تجاری-صنعتی، اسفند

ماه ۱۳۶۸.

این مناطق ((عموداً " مصنوعات با تکنولوژی پایین و کاربر نظیر مسوجات)) ۱۰٪ کل صادرات کشور را تشکیل میداد ولی در حال حاضر این نسبت کمتر از ۶ درصد میباشد و در حال کاهش نیز هست.^۱ در واقع علت کند شدن آهنگ رشد مناطق آزاد را میتوان در دو مورد خلاصه نمود:

اولاً " در تایوان روند حرکت از سوی صنایع سبک به سمت صنایع سنگین مورد تأکید است. ثانیاً " دستمزدها در مناطق تجارت آزاد تایوان نسبت به سایر مناطق بالاتر میباشد. علیرغم کند شدن آهنگ رشد این مناطق، میتوان تاثیر آنها را بر رشد صنایع داخلی مشاهده کرد. در حقیقت بین سالهای ۱۹۶۶ تا ۱۹۷۷ علیرغم بحران نفتی، تولیدات صنعتی از رشدی معادل ۱۵٪ برخوردار بوده است. همچنین در ایستگاه دهه بعد از تأسیس منطقه تجارت آزاد گائو هسیونگ تولید ناخالص داخلی تایوان ۹۰٪ افزایش یافت و — درآمد سرانه کشور از ۶۵ دلار در سال ۱۹۶۶ به ۸۹۸ دلار در سال ۱۹۷۷ و به ۲۶۱۲ دلار در سال ۱۹۸۱ رسید.^۱

بنابراین میتوان گفت که مناطق تجارت آزاد تایوان، به هدفهای عمده‌ای خود مائل شده‌اند گرچه فی‌نفسه موفق نبوده‌اند ((هر سه این مناطق در سال ۱۹۸۰ جمعا " معادل ۱/۲ میلیارد دلار آمریکا کالا تولید کرده‌اند که این مقدار تنها معادل ۶٪ تولیدات صنعتی است)) اما کل اقتصاد بواسطه فعالیت این مناطق به حرکت درآمد.

مقررات سرمایه‌گذاری

جذابیت تایوان برای سرمایه‌گذاران خارجی را میتوان از این حقیقت دریافت که علیرغم وجود صد در صد سود و امکان خروج ۱۵ درصد از سرمایه، تنها ۲۸ درصد از سود خالصی^۱ فعالیت‌های تجاری در مناطق آزاد در دهه ۱۹۷۰ از کشور خارج شده و بقیه صرف سرمایه‌گذار مجدد شده است.^۱

۱ : موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، مناطق آزاد تجاری - صنعتی، اسفند

از آنجا که بر طبق مقررات درآمد عمده‌ای از تولیدات مناطق تجارت آزاد باید مادر شوند، بنابراین فرصتی برای فروش این محصولات در بازارهای پر تقاضای داخلی باقی نمی‌ماند و سرمایه‌گذاران خارجی دیگری مناطق کشوری را برای سرمایه‌گذاری جدید مناسبتر می‌بینند. باید گفت تایوان دیگر به جیسند سرمایه‌گذاری در زمینه صنایع با تکنولوژی ساده ((نظیر نساجی و مونتاژ کالاهای برقی)) علاقمند نیست و لذا اکثر صنایعی که مشخصه عمده آنها نیاز به کارگر فراوان و تکنولوژی ساده داشته‌بودند تشویق‌های نظیر معافیت‌های مالیاتی قایم‌سبب جذب بود از تایوان به مناطق جدیدی در فیلیپین و تایلند منتقل شده‌اند و برای آن دسته از صنایع که منتقل کردن آنها به مناطق جدید اقتصادی ممکن نبوده است تنها راه باقیمانده، مجهز کردن صنایع به سیستم‌های سرمایه‌بر و اتوماتیک است.

سرمایه‌گذاری خارجی در تایوان برای پروژه‌هایی که استراتژیک بوده و یا برای توسعه اقتصادی کشور حیاتی هستند تشویق می‌شود. سرمایه‌گذاران خارجی از شرایط مشابه سرمایه‌گذاران داخلی برخوردارند و از همان انگیزه‌های مالیاتی که سرمایه‌گذاران داخلی استفاده می‌کنند بهره‌مند می‌شوند. تنها تفاوت در ارتباط با حمایت مالی کوتاهمدت دولت از سرمایه‌گذاران داخلی است. هیچگونه محدودیتی در مورد میزان مشارکت خارجی وجود ندارد مگر در مورد برخی پروژه‌های دولتی. در واقع سرمایه‌گذاری خارجی در انحصارات دولتی، خدمات عمومی و صنایع استراتژیک ممنوع اعلام شده است. بازگشت سرمایه تا میزان ۲۰ درصد در سال از اولین سال پس از سرمایه‌گذاری اولیه مجاز می‌باشد. محرک‌های مالی برای پروژه‌هایی که به تصویب دولت رسیده شامل معافیت پنج‌ساله و معافیت از عوارض واردات می‌باشد. شایان ذکر است که دولت در سالهای اخیر لیست بخش‌هایی را که سرمایه‌گذاری خارجی آنها مجاز می‌باشد توسعه داده است، خصوصاً " باتاکید بر صنایع صادراتی و سنگین.

در واقع یکی از اهداف مهم کشور تایوان در دهه ۱۹۸۰ در مورد مناطق آزاد تجاری

1- EIU , Country profile Taiwan Annual survey of political and Economic Background , 1990-91.

تشویق تکنولوژی است ، تایوان نخستین کشوری است که در این راه قدم برداشته و اقدام به تاسیس مجتمع های علمی فنی (science Park)) نموده - است که هدف از آن جلب سرمایه گذاریهای خارجی با تکنولوژی پیشرفته است. در سال ۱۹۸۰ در تایوان منطقه تجارت آزاد جدیدی به اسم پارک علم و صنعت هسین چو افتتاح شد . در حال حاضر در این منطقه ۱۷ کارخانه کامپیوتر و الکترونیک مشغول به کار است . مقامات مسئول انتظار دارند شرکت های جدیدی با تخصصی در زمینه علوم ، مواد خام ، علوم مربوط به انرژی و تولید ابزار دقیق در این منطقه تاسیس شوند . بر خلاف سایر مناطق آزاد ، بنگاه های مستقر در این مکان قادرند که محصولات خود را در بازار داخلی عرضه کنند . علاوه بر معافیت های مالیاتی ، امکان مشارکت دولست در سرمایه گذاریها و اعطای وام های بلند مدت با بهره کم از جمله تسهیلات موجود میباشد .

مناطق آزاد تجاری در هندوستان

منطقه کاندلا (Kandla)) در هندوستان یکی از قدیمی ترین مناطق آزاد در جنوب آسیاست که در سال ۱۹۶۶ تاسیس شد . همچنین منطقه سانتاکروز- (Santa Cruz)) در نزدیکی بمبئی در سال ۱۹۷۲ از قدیمی ترین مناطق تجاری محسوب میشود . صادرات صنعتی به ارزش ۴۱۰۰ میلیون دلار در سال ۱۹۸۰ از این مناطق خصوصا " در زمینه پوشاک که هندوستان در آن دارای مزیت نسبی است ، نشانگر نقش ناچیز مناطق آزاد تجاری هند در فعالیتهای اقتصادی است . دولت در صدد است مناطق دیگری در نزدیکی مدراس ، کوشین و فالتا در بنگال غربی تاسیس کند . در واقع منطقه تجاری کاندلا بمنظور جذب سرمایه گذاری در منطقه فقیر گوجارات و کاهش معاملات قاچاق در این منطقه طراحی شده بود تا هدف تشویق صادرات ، از اواخر سال ۱۹۷۰ توسعه مناطق شتاب بیشتری به خود گرفت و کل صادرات منطقه از ۶/۷ میلیون دلار در سال ۷۹ - ۱۹۷۸ به ۴۴/۷ میلیون دلار در سال ۸۲ - ۱۹۸۲ افزایش

یافت^۱

منطقه سانتاکروز در سال ۱۹۷۲ در نزدیکی بندر بین المللی بمبئی تاسیس شد. این منطقه بمنظور جذب سرمایه های خارجی در تولید مصنوعات الکترونیک و همچنین انتقال تکنولوژی تاسیس گردیده است و در ۶ سال گذشته موفقیت روز افزونی حاصل کرده است. بطوریکه تعداد واحدهای تولیدی از ۱۵ کارخانه در سال ۱۹۷۷ به ۴۶ کارخانه در سال ۱۹۸۳ رسید و ارزش صادرات ناخالص از ۷/۶ میلیون دلار در سال ۷۹ - ۱۹۷۸ به ۵۷/۸ میلیون دلار در سال ۱۹۸۳ افزایش یافت. تنها سه کارخانه سه در مالکیت کامل خارجیان میباشد. ۲۵ کارخانه با مشارکت مالی و ۵ کارخانه با مشارکت فنی خارجیان تاسیس گردیده است. که ایالات متحده آمریکا مهمترین منبع تامین مالی سرمایه و تخصص های مورد نیاز میباشد.

مقررات سرمایه گذاری

در دهه ۱۹۶۰ هندوستان در مورد موضوع مالکیت سرسختی نشان میداد و بر موضع خود دال بر مشارکت خارجیان حداکثر به میزان ۴۰ درصد پافشاری میکرد و بدین خاطر سرمایه گذاران خارجی به هندوستان به مثابه یک کشور میزبان غیر قابل انعطاف نگاه میکردند. از سوی دیگر هندوستان تشخیص داد که سرمایه گذاریها در مناطق تجارت آزاد سرمایه های خارجی اندک و غیر قابل اهمیتی از تکنولوژیهای جدید را به همراه آورده است. همچنین این مناطق درآمد صادراتی نسبتاً کمی را نصیب کشور کرده اند. در نتیجه هندوستان علاقه خود را نسبت به استراتژی صنعتی شدن از طریق افزایش صادرات و مناطق تجارت آزاد از دست داد و امروزه این مناطق در اختیار شرکتهای بزرگ صنعتی صادراتی هندی هستند که برای بازارهای

1- Jean currie Export Processing Zones in the 1980S , EIU , special Report , No 190.

آفریقا و غرب آسیا کالا تولید میکنند.

گرچه استراتژی توسعه صنعتی از طریق افزایش صادرات و ایجاد مناطق آزاد در هندوستان چندان موفق نبوده است، با اینحال این موارد مانع از توسعه صنعتی و دریافت تکنولوژی خارجی نشده است. در حقیقت بیشتر صنایع با تکنولوژی پیچیده با تکنولوژی خود را به هندوستان فروخته‌اند و با کارگاههایی با مشارکت هندیها در آن کشور برپا کرده‌اند. نتایج عملکرد مناطق آزاد تجاری هند، این کشور را یاری داد تا در شرایط حاضر دهمین قدرت بزرگ صنعتی جهان بشمار آید بطوریکه سهم تولیدات صنعتی در صادرات این کشور در سالهای اخیر حدود ۴۶ درصد است.^۱ در واقع مناطق تجاری آزاد هند باعث گردید تا مشکلاتی که خیلی از کشورهایی که در مسیر صنعتی شدن گام بر میدارند با آن مواجه هستند در این کشور وجود نداشته باشد. اخیراً "دولت بعنوان کالبد به واحدهای مد در صد صادراتی کلاه" در سال ۱۹۸۰ در هند تأسیس شده و وظیفه تولید و صادرات کالاهای صنعتی و کالاهای با تکنولوژی پیچیده را بر عهده داشته باشند، مزایایی اعطاء نموده از قبیل واردات آزاد ماشین آلات و ابزار و مواد اولیه و معافیت مالیات خرید کالاهای سرمایه‌ای و مواد اولیه داخلی. همچنین محدودیت فروش به بازار داخلی لغو شده و فروش ۹۵ درصد تولیدات این واحدها به بازار داخلی و به قیمت‌های داخلی مجاز شناخته شده است.

۱- وزارت امور اقتصادی و دارایی، آشنایی با مناطق تجارت آزاد، سلسله مقالات تراز.

۲- موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، بررسی تطبیقی شیوه‌های صادرات در چند کشور منتخب، ۱۳۶۹.

مناطق آزاد تجاری در فیلیپین

این بخش به بررسی مناطق آزاد تجاری در فیلیپین می‌پردازد.

فیلیپین در سال ۱۹۶۹ اقدام به تأسیس منطقه آزاد تجاری در ناحیه باتان ((Bataan)) نمود. این بندر سهم بزرگی در اقتصاد ملی دارد، به گونه‌ای که از سال ۱۹۷۹ میزان اشتغال در هر سال افزایش یافته است. در پایان سال ۱۹۷۸، ۴۶ صنعت در منطقه مستقر شده بود که جمعاً ۱۸۹۰۰ نفر را به اشتغال در آورده و صادراتی معادل ۷۶ میلیون دلار را بخود اختصاص داده است. مناطق آزاد صادراتی فیلیپین از رکود سال ۱۹۸۲ متاثر شده بطوریکه میزان اشتغال در حدود ۱۸۷۰۰ نفر ((تقریباً معادل سال ۱۹۷۸)) ثابت باقی‌مانده است. گرچه میزان صادرات به ۱۶۰ میلیون دلار رسیده معذالک این منطقه در جذب سرمایه‌گذاری خارجی چندان موفق نبوده است. حدود $\frac{2}{3}$ کل سرمایه‌گذاریها در منطقه تا پایان سال ۱۹۸۲ از داخل کشور تأمین شده است و بدلیل عدم موفقیت منطقه در جذب سرمایه‌های خارجی، مسئولین در مورد تأسیس مناطق جدید تردد به اینحال دو منطقه جدید در ناحیه ماکتان ((Mactan)) و باگیو ((Baguio)) از سال ۱۹۷۹ مشغول فعالیت می‌باشد و الگوی اشتغال در این مناطق کاملاً متفاوت است. (۱)

کارخانه‌های الکترونیک در باتان ۱۹ درصد از اشتغال و ۱۸ درصد از صادرات فیلیپین را بخود اختصاص داده‌اند، ولی مهمترین فعالیت در زمینه پوشاک است که ۴۲ درصد از اشتغال و ۱۹ درصد از صادرات را در سال ۱۹۸۳ بخود اختصاص داده است. در ماکتان و باگیو ۸۰ درصد از ۳۵۰۰ نفر نیروی کار شاغل در سال ۱۹۸۳، در صنایع الکترونیک

1- Jean Currie , Export Processing Zones in the 1980 S, EIU ,
Special Report , No 190.

مشغول فعالیت هستند و سرمایه گذارها در این دو منطقه عمدتاً " توسط کارخانه هایی که در مالکیت کامل خارجیان است انجام میگیرد و ۹۵ درصد سرمایه گذارها متعلق به ایالات متحده آمریکاست.^۱

هر دو منطقه ماکتسان و باگیو با مشکلات حمل و نقل کالا مواجه میباشند و شاید این امر را بتوان عاملی برای فعالیت ناچیز شرکتها در منطقه دانست. ((تا پایان سال ۱۹۸۳ تنها ۱۲ کارخانه در این مناطق فعالیت داشتهاند)) یک منطقه آزاد مaderاتی دیگر بنام کاویت ((Cavite)) اخیراً در دست تاسیس است. همچنین دو منطقه آزاد تابانگو ((Tabango)) و ایزابلا ((Isabela)) نیز در سالهای ۱۹۸۱ و ۱۹۸۲ تاسیس شدند. تابانگو از تسهیلات شرکت گاز فیصل برای تولید گاز مایع استفاده میکند، در حالیکه دو کارخانه مستقر در ایزابلا به تولید کاتدهای مس و کدوهای شیمیایی اشتغال دارند.

مقررات سرمایه گذاری

دولت سرمایه گذاری خارجی در برخی مناطق منتخب را تشویق کرده است. در اکثر رشته های صنعتی و صادراتی که ۷۰ درصد تولید آنها صادر می شود و صنایع مناطق پردازش صادرات، میزان مشارکت خارجیها تا حد در حد مجاز شناخته شده است. محرکهای ویژه، خصوصاً از نوع مالیاتی به صنایع پیشرو، پروژههای صادراتی، پروژه های کشاورزی، معدن، نفت و صنایع انرژی بر اختصاص یافته است. از مارس ۱۹۷۳ - سرمایه گذاران در بازگشت کامل سرمایه به موطن خود مجاز شناخته شده اند. همچنین از - اکتبر ۱۹۸۳ سرمایه گذاران در بازگشت کامل سود به کشور مادر مجاز هستند.^۲

1- Jean currie Export Processing Zones in the 1980 S , EIU ,special Report , No 190.

2- EIU ,country profile , philippines , Annual survey of political and Economic background, 1990 - 91.

مناطق آزاد تجاری در پاکستان

دولت پاکستان در جهت تشویق صادرات و چرخش به سمت فعالیتهای صنعتی اقدام به تاسیس منطقه توسعه صادرات در کراچی نموده است. هدف از ایجاد این منطقه گسترش سرمایه گذاری خارجی در منابع صادراتی این کشور است. همه کارخانه‌هایی که بنگاههای صنعتی در منطقه تولید میکنند باید صادر شود و تنها چند کالا وجود دارد که صدور آن بستگی به اجازه مقام اداره کننده منطقه دارد. همه تولیدات صادراتی از گمرک و مالیات معافند. ترکیب تولیدات در این منطقه کاملاً متعادل از سایر مناطق آزاد است. تنها ۵ کارخانه به تولید پوشاک، ۵ کارخانه به نصب موتور، ۳ کارخانه در زمینه موتور اتومبیل و ۸ کارخانه به تولید مواد دارویی اشتغال دارند. همچنین فعالیتهایی در زمینه تولید مصنوعات الکترونیک، ساعت و جواهرات صورت میگیرد. ۸۱ درصد از منابع سرمایه گذاری توسط کشورهای عضو OECD تهیه شده و آمریکا با سهمی معادل ۴۱ درصد بزرگترین سرمایه گذار منطقه است. پس از آن آلمان غربی و کانادا هر یک با تامین ۱۵ درصد سرمایه منطقه در رده های بعدی قرار میگیرند. صنایعی که تولید آنها در منطقه توسعه صادرات کراچی ممنوع است عبارتند از: انواع معینی از منسوجات، کالاهای ورزشی، کفش، چمدان، مهمات، تولیدات بخش دولتی و صنایعی که مشکلات آلودگی را به همراه دارند. در منطقه کراچی به صنایع کاربر و صنایعی که مواد خام تولیدی محل را مورد استفاده قرار میدهند، اولویت داده شده است.^۲

1- Jean Currie, Export Processing Zones in the 1980 S, EIU, Special Report, No 190.

۲- حشمت ۲۰۰۱ رضوی، جایگاه مناطق توسعه صادرات در اقتصاد ملی پاکستان، نشریه مناطق آزاد تجاری-صنعتی، سال اول، شماره هفتم، شهریور ۱۳۷۰.

مقررات سرمایه گذاری

امتیازات و تسهیلاتی که به سرمایه گذاران کالاهای صادراتی اعطاء میشود عبارتند از :

۱- معافیت مالیاتی

۲- معافیت از پرداخت حقوق و عوارض گمرکی در مورد اقلام وارداتی

۳- معافیت از مقررات کنترل ارز و حرکت آزاد ارزها در داخل و خارج پاکستان

۴- وارد کردن يك اتومبیل سواری مردس بنز برای استفاده شخصی بدون پرداخت هر

گونه تعرفه

شی

در ژوئیه ۱۹۸۹، دولت این کشور دو امتیاز زیر را برای آن عده از پاکستانیها که در منطقه توسعه صادرات کراچی سرمایه گذاری میکنند، اعلام داشت :

۱- پاکستانی های مقیم اجازه دارند در سرمایه گذاریهای مشترک با بازرگانان -

خارجی، تا چهل درصد سرمایه گذاری کنند. در حالیکه تا پیش از این تاریخ سرمایه گذاران پاکستانی میتوانند تا سقف ۱۵ درصد مشارکت نمایند.

۲- پاکستانی های غیر مقیم اجازه دارند که سرمایه و سود را به کشور محل اقامت خود برگردانند اما قبلاً چنین مجوزی وجود نداشت.

هیچ

قانون سرمایه گذاری خصوصی خارجی (اصوب سال ۱۹۷۶) تنصیب میکند که سرمایه

سرمایه گذار خارجی بدون پرداخت غرامت کافی ملی نخواهد شد. این قانون تسهیلاتی

را در زمینه ارسال آزادانه سود و سرمایه برای سرمایه گذاران خارجی مقرر میدارد.

برای جلب سرمایه های خارجی امتیازهای گوناگونی نظیر معافیت از مالیات بر

واردات و امتیازات گمرکی در مورد منابع مجاز پیشنهاد میشود. همچنین تسهیلاتی

فراهم آمده که بازگرداندن سرمایه توسط سرمایه گذاران خارجی را بیش از میزان

سرمایه گذاری اصلی و مبلغ اضافی ناشی از افزایش ارزش سرمایه را مجاز میدارد.

واردات مجاز به دو دسته تقسیم میشوند: فهرست واردات آزاد و فهرست واردات -

مشروط. فهرست واردات آزاد ۴۹۰ قلم کالا را در بر میگیرد که ۸۱ درصد این

اقلام را وارد کنندگان واجد شرایط میتوانند بدون محدودیت وارد کنند. ۱۱ درصد

واردات برای مصارف صنعتی و ۸ درصد متعلق به بخش دولتی است . فهرست واردات -
مشروط ۲۰ قلم کالا را در بر میگیرد . این کالاهای را با وام یا اعتبار و از طریق
تجارت پایاپای و یا برنامه کمک غذایی آمریکا میتوان بدست آورد . شمار کالاهایی
که ورود آنها اکنون ممنوع بوده کاهش یافته است . عمده ترین کالاهایی که ورودشان
ممنوع است عبارتند از آن دسته کالاهای مصرفی که تولیدشان در پاکستان تشویق
میشود .^۱

1- E & U , Country Profile , Pakistan , Annual Survey of Political and Economic
background , 1988-89.

مناطق آزاد تجاری در ترکیه

ترکیه در ایجاد مناطق تجارت آزاد پیشینه قدیمی دارد. نخستین قانون مربوط به این مناطق در سال ۱۹۵۲ از تصویب مجلس ترکیه گذشت. مناطق آزاد ترکیه برسر طبق قانون مناطقی هستند که جز قلمرو کشور محسوب میشوند اما خارج از محدوده گمرکی بشمار میآیند. کالاهای خارجی را میتوان بدون انجام تشریفات متداول گمرکی در انبارهای مناطق آزاد نگهداری یا در کارخانه های مستقر در آن به کالاهای دیگر تبدیل کرد. این اقدام مستلزم پرداخت حقوق گمرکی، عوارض یا مالیات نیست، با آنکه ظاهراً "مالیات و گمرک و عوارضی در میان نیست، معیناً آنقدر وجوه گوناگون از سرمایه گذاران برای استقرار در منطقه دریافت میشود که جبران همه سرمایه گذاریها را میکند.

در سال ۱۹۸۳، دو بندر مهم و استراتژیک آنتالیا و مرسین بعنوان بنادر آزاد شناخته شدند. در این مناطق همه فعالیتهای تجاری نظیر اسارداری، بسته بندی، خرید و فروش کالا، بیمه، بانکداری، تولید و مونتاژ کالا مجاز است. مشروط بر آنکه این قبیل فعالیتهای نقشی در آلودگی محیط زیست نداشته باشند. تا سال ۱۹۹۰، حدود ۱۷۵ شرکت در دو منطقه مذکور مشغول فعالیت بوده اند و جمعاً "مبلغ ۴۲ میلیون دلار در این دو منطقه سرمایه گذاری و ۵۰۲۴ شغل ایجاد گردیده است. ارزش افزوده حاصل از این سرمایه گذاریها، معادل ۱۲۴۱ میلیون دلار برآورد شده است.

علاوه بر دو منطقه فوق ترکیه درصدد است که به ایجاد پنج منطقه آزاد جدید مبادرت نماید. این مناطق عبارتند از: منطقه آدانا سومورتالیک (ADANA-YUMURTALIK)، منطقه آزاد اژه در امتداد بندر ازمیر، منطقه آزاد استامبول، منطقه آزاد کارخانه انرژی حرارتی ((علی آقا)) در ازمیر و منطقه آزاد ترابزون.

۱- محمد علمی، ویژگیهای مناطق آزاد ترکیه، نشریه مناطق آزاد تجاری - صنعتی، سال اول، شماره دوم، فروردین ۱۳۷۰.

مقررات سرمایه گذاری

سرمایه گذاری خارجی در مناطق آزاد ترکیه از امتیازات جالبی برخوردار است بدین ترتیب که سرمایه گذار میتواند هر وقت که بخواهد ۱۰۰٪ سرمایه خود را به خارج انتقال دهد و ضد هر حد میزان سرمایه گذاری میتواند متعلق به سرمایه گذار خارجی باشد . همچنین سرمایه گذاران خارجی میتوانند در تمام رشته هائی که بخش خصوصی ترکیه اجازه فعالیت دارد سرمایه گذاری کنند .

بطور کلی میتوان امتیازات مناطق آزاد ترکیه را در موارد زیر بیان نمود :

۱- فعالیت در مناطق آزاد از پرداخت مالیات مستثنی است . به علاوه از دستمزدهای

پرداختی ، سود سهام یا بهره بانکی مالیات اخذ نمیشود .

۲- در منطقه حقوق گمرکی ، عوارض از کالاهای وارداتی یا صادراتی اخذ نمیشود .

۳- پول رایج در مناطق آزاد ترکیه ارزهای معتبر بین المللی است .

۴- سرمایه گذاران میتوانند افراد تحت استخدام یا درآمدهای حاصل از منطقه

را به خارج یا داخل ترکیه انتقال دهند . این اقدام نیازی به اخذ مجوز قبلی یا پرداخت مالیات ندارد .

۵- استخدام مدیران یا متخصصین خارجی در مناطق آزاد ترکیه مجاز است .

۶- نرخ اجاره زمین در این مناطق بسیار ارزان است و از هر متر مربع ۲ دلار در سال

تجاوز نمی کند .

۷- هزینه استفاده از تسهیلات عمومی در مناطق آزاد ترکیه ارزانتر از هزینه های

مشابه در کشورهای حوزه مدیترانه است .

۸- بوروکراسی و تشریفات اداری در تمام مراحل سرمایه گذاری در مناطق آزاد ترکیه

به حداقل رسیده است .

۹- تسهیلات یا واحدهای تولیدی مستقر در مناطق آزاد را میتوان با موافقت هیئت

مدیره مناطق آزاد ترکیه به شرکتهای دیگر واگذار نمود .

۱۰- در مناطق آزاد ترکیه اعتماد تا مدت ده سال ممنوع اعلام شده است .

۱۱- مقررات استاندارد یا قوانین دست و پاگیری که در سایر نقاط ترکیه وجود -

دارد در مناطق آزاد این کشور قابل اجرا نیست.

علاوه بر امتیازات فوق، مزایایی دیگری نیز برای افراد یسسا موسساتی که علاقمند به سرمایه گذاری در مناطق آزاد هستند در نظر گرفته شده است که از آن جمله ۴ صندوق حمایت از بهره برداری منابع میباشد. این صندوق به سرمایه گذاران وام اعطا میکند. میزان این وام به مکان سرمایه گذاری و رشته آن بستگی دارد. سرمایه گذارانی که مایلند در مرسین و آنتالیا فعالیت کنند میتوانند از این امتیازات برخوردار شوند. مهمترین امتیاز مناطق آزاد ترکیه دسترسی به بازارهای بین المللی و جاذبه های توریستی و فرهنگی است که در این نقاط ایجاد شده است. برای سرمایه گذاری کمتر از ۵ میلیون دلار، دوره بهره برداری ۲۰ سال در نظر گرفته شده است که قابل تعدیل میباشد. همچنین معادل نیم درصد ارزش کالاهایی که به مناطق آزاد وارد و یسا از آنها صادر میشود باید بعنوان کارمزد جهت عمران و نگهداری این مناطق پرداخت شود. البته کالاهایی که از ترکیه به مناطق آزاد وارد میگردند از پرداخت کارمزد مزبور معاف است.

بطور کلی برنامه ریزان اقتصادی ترکیه نگرش همه جانبه ای به امکان سرمایه گذاری های هرچه بیشتر خارجی در کشور خود دارند و کلیه قوانین و مقررات را در جهت جذب سرمایه ها منعطف و همسو میسازند. مناطق آزاد ترکیه از نظر کلی و برنامه ریزی تابع وزارت برنامه و بودجه و از نظر قلمرو اداری حفاظتی تابع استانداری ^{بین} نزدیکتر استان میباشد. اما اختیارات قابل توجهی به مدیریت هر منطقه داده شده است. راه آهن سازمانهای بنادر و کشتیرانی و هواپیمایی و وزارت راه و ترابری کمکهای بسیار ذیقیمتی در اختیار مدیریت این مناطق میگذارند و انواع معافیت ها و تسهیلات بمنظور جلب سرمایه های خارجی ارائه میگردند. بنادر آزاد خارج از مرزهای گمرکی قرار گرفته و بازرسی ها و تشریفات ارائه شده در قانون گمرک در این مناطق کاربرد ندارد. قوانین مربوط به مالیاتها و محدودیت های ارزی نیز در این مناطق استثنای اعمال نمی شود.

بندر آزاد جبل علی ((دوبی))

منطقه آزاد جبل علی در شیخ نشین دوبی در حدود ۲۵ کیلومتری جنوب غربی دوبی از سال ۱۹۸۵ کار خود را رسماً آغاز کرد و در مدت کوتاهی چندین میلیارد دلار قرار داد میان شرکت‌های مختلف تجاری و صنعتی جهان با مسئولین منطقه که بطور مستقل و جدا از قانون صادرات و واردات کشور عمل میکنند به امضا رسید. کل مساحت منطقه آزاد حدود ۲۵۰۰ جریب و منطقه صنعتی در حدود ۵۰۰ جریب میباشد. حجم انبارهای سرپوشیده حدود ۴۸۰۰۰ مترمربع است و سردخانه‌هایی نیز به وسعت ۴۲۰۰۰ مترمربع ایجاد شده است. اجاره‌ای که برای هر مترمربع زمین در سال در نظر گرفته شده حدود ۱/۴۵ دلار میباشد. همچنین قطعات ۵۰۰۰ متری نیز تفکیک شده است که اجاره ثابت سالانه آن ۹۴۶۰ دلار است و بعد از حداقل ۵ سال اجاره داده میشود که البته برای ۵ سال دیگر نیز قابل تمدید است.

با احداث منطقه آزاد جبل علی برای اولین بار مکانی در حوزه خلیج فارس بوجود آمد که شرکت‌های خارجی توانستند از سهم صد درصد بهره مند شوند. در سال ۱۹۸۵ حجم تجارت در جبل علی بیش از ۴ میلیارد دلار ذکر شده که در مقایسه با رقم ۴ میلیارد دلار درآمد ناشی از نفت و ۱۱ میلیارد دلار حجم کل تجارت دوبی در سال مذکور رقم قابل توجهی است.

در منطقه آزاد جبل علی، در کنار تجارت کالا به مسئله توسعه صنعتی نیز توجه شده و ایجاد کارخانه‌های بزرگ صنعتی، نظیر کارخانه نمک زدائی آب، واحدهای تولید کابل سیمی و آلومینیوم، تصفیه آلومینیوم، گاز مایع، روغن موتور و تولید مواد غذایی از جمله طرح‌های صنعتی این منطقه میباشد. همچنین طرح کارخانه مونتاژ اتومبیل به ظرفیت ۱۲ هزار دستگاه در سال در دست بررسی است. طرح احداث تولید اسید فسفریک به مبلغ ۶۰ میلیون دلار نیز از برنامه‌های آینده منطقه است. این شرکت یک میلیون تن متریك سنگ فسفات وارده از اردن را پس از تبدیل به هندوستان صادر خواهد کرد. دوبی در سالهای ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۲ بعنوان اولین صادر کننده مجدد کالا در منطقه جهان شناخته شده است.

۱: سازمان عمران کیش، فصلنامه کیش، شماره اول، پائیز ۱۳۶۹.

مقررات سرمایه گذاری

در این بندر امتیازات و معافیت‌هایی اعطاء میشود که بقرار زیر است :

۱- امکان ۱۰۰٪ مالکیت خارجی در منطقه آزاد

۲- امکان ۱۰۰٪ برگشت سود و سرمایه

۳- اجازه استخدام در محل و عدم وجود هر نوع محدودیت برای کار در منطقه

۴- عدم محدودیت هر نوع ارز خارجی

۵- عدم اخذ هر نوع مالیات و عوارض

به تمامی اینها میتوان وجود انرژی ارزان و نیز نیروی کار فراوان و کم بهسای متخص و غیر متخص مهاجر را افزود . مجموعه این عوامل توانسته است حدود ۲۸۱ - شرکت خارجی را به منطقه جذب کند . مهمترین شرکتهای بین‌المللی در این منطقه عبارتند از ((XEROX)) و ((3M)) و ((BLACK & DEKER)) و درکنار اینها ۱۷ تولید کننده پوشاک و یک کمپانی آمریکایی نیز که با لوازم ژاپنی تلویزیون مونتاژ می‌کند وجود دارد . شرکتهای صنایع سنگین و صنایع غذایی با نام صنایع بسته بندی گوشت نیز در دبی فعالیت دارند .

در این بندر شرکتهای آمریکایی جزء بزرگترین سرمایه‌گذاران در جبل‌علی هستند و در ۱۵۰ میلیون دلار از سرمایه‌گذاریهای داخلی شریک شده‌اند و ... شرکتهای ژاپنی نظیر سیتی زن و سونی نیز در منطقه فعالیت دارند .

علل گسترش شرکتهای خارجی در منطقه را میتوان در موارد زیر خلاصه نمود :

— وجود امکانات زیربنایی مناسب و وجود تاسیسات زیر ساختی بسیار خوب ((شامل

دسترسی به جاده ها ، دریاها و حمل و نقل هوایی))

— اجازه داشتن مالکیت و مدیریت کامل در اداره محل

— وجود ثبات سیاسی پایدار در بندر

— آزادی در برگرداندن سرمایه

— هزینه های پائین نیروی کار و کرایه حمل بار ((نرخهای پرداختی به نیروی کار

غیر ماهر ۱۷۰ دلار، کارگران نیمه ماهر ۲۷۰ دلار و کارگران ماهر ۴۰۰ دلار میباشد))

1- MEED, DUBAI 1990, SPREADING WINGS, JULY 1990.

- آزادی شرکتها در ساخت يك محل و يا استفاده از محل آماده شده
- تهیه مربع مجوز برای ساخت کارخانه در مدت دو هفته
- امکان استفاده از نیروی کار با ملیتهای مختلف
- عدم وجود اعتصاب ((با وجود آنکه ۱۲۰۰۰ نفر کارگر در منطقه مشغول بکار هستند تاکنون حتی يك مورد اعتصاب وجود نداشته است.))

مناطق آزاد تجاری در آمریکای لاتین و حوزه کارائیب

مهمترین منطقه آزاد تجاری در این ناحیه مکزیک میباشد.

مکزیک

این منطقه در سال ۱۹۶۹ تاسیس گردید. تسهیلات مکزیک باعث جذب کارخانجاتی شد که در جستجوی مکانی نزدیک به بازارهای آمریکا بودند. اکثر این کارخانچسبات از انگیزه های مالیاتی برای سرمایه گذاریهای صادراتی سود میبردند. مزیت دیگر، اعطای حق صد در صد مالکیت به خارجیان و معافیت از حقوق و عوارض گمرگی است. گرچه اکثر صنایع مستقر در منطقه در زمینه ممنوعات الکترونیک و پوشاک فعالیت داشتند ولی ویژگی جدید، گسترش فعالیتهای مختلف صنعتی در منطقه است. بطوریکه در سال ۱۹۷۶، ۶۰ درصد از ۴۴۸ بنگاه در صنعت الکترونیک و ۲۹ درصد در پوشاک و کفش فعالیت داشتند. در حالیکه در سال ۱۹۷۹ که ۵۳۱ بنگاه مشغول فعالیت بودند سهم صنعت الکترونیک به ۳۷ درصد و سهم صنعت پوشاک و کفش به ۲۵ درصد کاهش یافته است.

این ناحیه در ایجاد اشتغال نقش موثری داشته بطوریکه در سال ۱۹۸۲، ۶۶۲ کارخانه موجود ۱۲۹،۰۰۰ نفر را به استخدام درآورده است. صادرات ناخالص در سال مذکور معادل ۴۴۶ میلیون دلار بوده که تاثیر مهمی بر تعدیل تراز پرداختهای این کشور داشته است. اقدام اخیری که در پنج سال گذشته اتخاذ شده، اعطاء اجازه فروش کالا در بازارهای محلی است، مشروط بر آنکه تولید کننده مشابه داخلی برای آن محصول وجود نداشته باشد.^۱

1- Jean Currie , Export Processing Zones in the 1980 S , EIU, Special Report No 190.

آمریکای مرکزی

میتوان ادعا کرد که به استثنای پاناما، هیچیک از مناطق آزاد تجاری آمریکای مرکزی موفق نبوده اند. در السالوادور در منطقه بارتولو ((Bartolo)) در سال ۱۹۸۲ تنها ۸ شرکت مشغول فعالیت بوده و میزان اشتغال کمتر از ۱۰۰۰ نفر میباشد.^۱ در نیکاراگوا در منطقه لاس مرسدس ((Las Mercedes)) — هیچگونه فعالیتی وجود ندارد. تنها سه شرکت در گواتمالا در منطقه سانتوتوماس ((Santo Tomas)) مشغول فعالیت هستند و این علیرغم توسعه تسهیلات زیربنایی است که در منطقه ایجاد شده است. در منطقه هندوراس نیز تنها ۵ شرکت در سال ۱۹۸۲ مشغول فعالیت بوده اند. دو منطقه کوچک در کاستاریکا نیز که در سال ۱۹۸۲ مورد بهره برداری قرار گرفته از تجارب کشور تایوان استفاده کردند، معذالك توسعه آهسته آهسته صورت گرفته است.

کلن ((Colon)) در پاناما منطقه بسیار موفق تجاری بوده است که با منطقه بند مجدد کالاهای ژاپنی و سایر کشورهای خاور دور، این کالاهای را به مقصد آمریکای مرکزی و جنوبی صادر میکند و حدود ۷۰۰۰ نفر نیروی شاغل در سال ۱۹۸۲ در ایمن منطقه به فعالیت اشتغال داشته اند. گرچه فعالیتهای صنعتی از سال ۱۹۷۶ مجاز شناخته شده است ولی این رشته پیشرفت ناچیزی داشته و تنها سه کارخانه ای که در سال ۱۹۷۸ مشغول فعالیت بوده اند در سال ۱۹۸۲ نیز فعالیت داشته اند.^۱

مناطق آزاد تجاری در حوزه کارائیب

مناطق آزاد تجاری حوزه کارائیب در چهار کشور جامائیکا، هائیتی، پورتوریکو و دومینیکن تاسیس شده اند. در سال ۱۹۶۲ منطقه تجاری مایاگوئش —————
((Mayaguez)) در پورتوریکو تاسیس شد. این منطقه از موقعیت جغرافیائی بسیار مناسبی برخوردار است چراکه به بازارهای آمریکا دسترسی داشته و برای

۱ — همان مأخذ

تأسیس فعالیتهای صنعتی مناسبتر میباشد. بندرپرت اوپرس ((Port au Prince)) در هائیتی در نزدیکی بند راضلی و فرودگاه قرار گرفته و نیروی کاری معادل ۷۸۹۰۰ نفر را در سال ۱۹۷۶ به اشتغال در آورده است. در کشور دومینیکن موفقترین منطقه آزاد منطقه لارومانا ((La Romana)) است که از سال ۱۹۶۹ تأسیس گردید. در سال ۱۹۷۸، ۱۸ کارخانه در این منطقه مشغول فعالیت بودند که همگی خارجی و تقریباً " همگی آمریکائی بودند. ۱۰ کارخانه در زمینه پوشاک و کفش، سه کارخانه در زمینه الکترونیک و ۵ کارخانه در سایر رشته ها فعالیت داشتند. شمار شرکتها در سال ۱۹۸۲ به ۲۰ عدد افزایش یافت. همچنین منطقه دیگری بنام سن پدر و دوماکنس ((San Pedro de Macores)) با ۱۷ کارخانه و سانتیاگو ((Santiago)) با ۲۰ کارخانه تولیدی در اواخر دهه ۱۹۷۰ تأسیس شد که آمریکا مهمترین منبع سرمایه و بزرگترین بازار برای کالاهای این کارخانجات محسوب میگردد.

منطقه آزاد تجاری جامائیکا ((Jamaica)) در سال ۱۹۷۶ تأسیس شد و تا آخر سال ۱۹۷۸ تنها سه کارخانه در آن مشغول فعالیت بودند. تسهیلات زیربنائی با کمک بانک جهانی بسرعت توسعه یافته است معذالک در سال ۱۹۸۲ تنها ۱۰ شرکت مورد بهره برداری قرار گرفته که ۷ تای آنها کارخانه تولیدی بودند. میزان اشتغال در این ناحیه در سال ۱۹۸۲ کمتر از ۱۰۰۰ نفر بوده است.^۱

آمریکای جنوبی

در ناحیه آمریکای جنوبی تنها سه کشور شیلی، برزیل و کلمبیا اقدام به تأسیس مناطق آزاد نمودند. کلمبیا از سال ۱۹۶۰ به سرمایه گذاری در کالاهای صادراتی تمایل نشان داد. تبدیل ۷ منطقه آزاد تجاری به مناطق تجاری - صنعتی در سال ۱۹۷۰ یکی از -

1- Jean currie , Export Processing Zones in the 1980 S , EIU , special Report , No 190.

استراتژیهای توسعه صادرات در این کشور بشمار میرود. گرچه کلمبیا در توسعه صادرات صنعتی تا حدودی موفق بوده معذالک سهم این مناطق در دستیابی به هدف مذکور ناچیز میباشد. تنها در منطقه بارانکیلا (Barranquilla)) اشتغال بالغ بر ۱۰۰۰ نفر میگردد. هر خلاف بسیاری از مناطق آزاد تجاری، دسترس به بازار داخلی در این ناحیه مجاز شناخته شده است و حدود ۴۰ درصد از تولیدات برای مصرف داخلی در نظر گرفته شده است.

منطقه کارتاژنا (Cartagena)) که در سال ۱۹۸۲ مورد بهره برداری قرار گرفت، بمنظور توسعه صادرات کشاورزی و صنعتی طراحی شده است. چهارکارخانه در این ناحیه مشغول فعالیت هستند که در مجموع ۸۴۰ نفر را به اشتغال در آورده اند. منطقه مانائوس (Manaus)) در برزیل یکی از قدیمی ترین مناطق تجاری است که در سال ۱۹۶۶ بمنظور ایجاد اشتغال در ایالات آمازونیا تأسیس گردید و تا سال ۱۹۸۳، ۶۰،۰۰۰ شغل جدید ایجاد کرد. منطقه ایکویک (Iquique)) در شیلی نیز بعنوان يك انبار تجاری مورد بهره برداری قرار گرفته است.^۲

مناطق آزاد تجاری در افریقا

دو ناحیه عمده تجاری در آفریقا سنگال و ماریتیوس میباشد. از آنجا که تجربه منطقه اول ناموفق بوده در این قسمت به بررسی ویژگیهای ناحیه ماریتیوس میپردازیم:

۱ - همان مآخذ

- 2- Laurence cock Croft and Roger C.Riddell, " Foreign Direct Investment in sub - saharan Africa " , working papers , world Bank , March 1991 .

تصمیم ناسیس منطقه آزاد تجاری در سال ۱۹۷۰ با هدف کاهش وابستگی به محصول شکر اتخاذ شد که در سال ۱۹۶۰، ۹۷ درصد صادرات و ۴۲ درصد GNP کشور را تشکیل میداد. این کشور در عرض مدت کوتاهی به موفقیت چشمگیری نائل شد به گونه‌ای که سهم محصولات صنعتی در GNP از ۴ درصد در سال ۱۹۷۰ به ۱۲ درصد در سال ۱۹۸۲ افزایش یافت و تقریباً "این رشد متکی بر توسعه مناطق آزاد کشور بود".^۱ این کشور در خلال سالهای ۸۶ - ۱۹۷۶ موفق به جذب ۱۵۰ میلیون دلار سرمایه در مناطق آزاد شد و تا سال ۱۹۸۲ صادرات از این مناطق بالغ بر ۶۲۰ میلیون دلار گردید که حدود ۰ درصد کل صادرات را در سال مذکور تشکیل میداد. سرمایه گذاری خارجی حدود نیمی از سرمایه گذاریهای منطقه را بخود اختصاص داده است. بیشتر سرمایه گذاریها در زمینه منسوجات و لباس صورت گرفته بطوریکه اشتغال در این رشته ایجاد شده است. اشتغال در سال ۱۹۷۵ به ۱۰,۰۰۰ نفر و در سال ۱۹۸۴ به ۲۸,۹۵۴ نفر افزایش یافت.^۱

یکی از ویژگیهای منطقه ماریتیموس آنست که سهم بالایی از سرمایه های خارجی از کشور هنگ کنگ تامین میشود. منبع دیگر تامین سرمایه گذاریها، کشور فرانسه میباشد. سهم سرمایه گذاران هنگ کنگی غالباً "بین ۸۰ تا ۱۰۰ درصد بوده درحالیکه سرمایه گذاران فرانسوی از سرمایه گذاریهای مشترک با سهمی معادل ۳۵ تا ۸۰ درصد استقبال میکنند."

محورهای سرمایه گذاری که در این منطقه اعطاء میشود اشکال مختلفی دارد منجمله معافیت از عوارض گمرکی برای ورود ماشین آلات، تجهیزات، قطعات و مواد خام، واگذاری آب و برق به نرخ ارزان و اعطای سوبسید به کرایه های حمل و هوایی و دریایی، عدم وجود ممنوعیت برای ارسال سود و سرمایه، اعطای وام به نرخهای بهره ترجیحی توسط بانک توسعه و بانکهای تجاری. همچنین هیچگونه

محدودیتی برای مشارکت سرمایه گذاران خارجی وجود ندارد و بسیاری از بنگاه‌ها در مالکیت کامل ((صدرمد)) خارجی‌ان می‌باشد. علاوه بر محرک‌های نظیر تخفیف‌های مالیاتی بر حقوق کارگران خارجی و مصونیت سرمایه گذارهای خارجی در مقابل ملی شدن از دیگر جاذبه‌های مناطق آزاد ماریتیوس می‌باشند.

در منطقه سنگال نیز امتیازاتی از قبیل معافیت از عوارض گمرکی برای تمام کالاها و مواد وارداتی وجود دارد. همچنین تا سال ۱۹۹۹ واردات از انواع مالیات مستقیم و غیر مستقیم معاف می‌باشد. در واقع معافیت ۲۵ ساله برای صنایع کسسه در منطقه تاسیس شده‌اند در نظر گرفته شده‌است و تسهیلات زیربنایی توسعه یافته است. این منطقه در سال ۱۹۷۴ تاسیس شد ولی تا سال ۱۹۸۵ تنها ۲ بنگاه بر آن مشغول فعالیت بودند که همگی به امر صادرات اشتغال داشتند.

مقایسه عملکرد مناطق آزاد سنگال با ماریتیوس نشان می‌دهد که مناطق آزاد تجاری هنگامی موفق خواهند بود که انگیزه‌ها و محرک‌های خاصی را ارائه نمایند. تجربه موفق مناطق آزاد نظیر ماریتیوس و تایوان بیانگر آنست که این کشورها دارای جوامع تجاری دینامیکی هستند و در موقعیتی قرار دارند که ارتباطات موثری را با سرمایه گذاران خارجی برقرار می‌سازند و سرمایه گذارهای خارجی را با سرمایه داخلی شریک می‌نمایند. ساختار مشخصه این مناطق آنست که هزینه‌های محلی تولید کالاها قادر به رقابت در بازارهای بین‌المللی می‌باشند. معذالک در سالهای اخیر تداوم موفقیت منطقه ماریتیوس مورد تردید قرار گرفته‌است. چرا که از سال ۱۹۸۹ عملکرد آن تا حدودی مایوس‌کننده بوده‌است و صادرات تنها بمیزان ۴٪ در سال ۱۹۸۹ افزایش داشته است. همچنین پیش‌بینی‌های بعمل آمده برای سال ۱۹۹۰ نشانگر آنست که هیچگونه افزایشی در این نرخ رشد وجود نخواهد داشت. رشد اشتغال متوقف شده و نرخ بالای بهره برداری به همراه فشار برای افزایش دستمزد واقعی، مزیت منطقه را در رقابت‌های بین‌المللی محدود ساخته است.

1- Laurence cockcroft and Roger C. Ridell, " Foreign Direct

Investment in Sub- saharan Africa ", working Papers ,world Bank , March 1991.

مناطق آزاد در خاورمیانه

سه کشور مصر ، اردن و سوریه مناطق آزاد تجاری خود را در سال ۱۹۷۰ به مناطق صنعتی بدل نمودند. در واقع مناطق آزاد مصر مهمترین مناطق آزاد خاورمیانه محسوب می‌شوند. در سال ۱۹۷۲ چهار منطقه تجاری الکساندریا ((Alexandria)) قاهره ((Cairo)) بندر پرت سعید ((Port Said)) و منطقه سوئز ((Suez)) مجاز به انجام فعالیتهای اقتصادی شدند. تا پایان سال ۱۹۸۲ ، ۳۶۱ پروژه با سرمایه معادل ۲۴۵۰ میلیون دلار به تصویب رسید که اکثراً " از منابع خارجی تامین میشود . ترکیب تولیدات این مناطق با تولیدات سایر مناطق آزاد تجاری آسیا کاملاً متفاوت است. بگونه‌ای که ۱ واحد در بسندگی و یا فیدگی؛ ۱ واحد در زمینه صنایع شیمیائی ۶ واحد در صنایع غذایی ، ۵ واحد در زمینه تولیدات فلزی ، ۵ واحد در زمینه دارو سازی و ۵ واحد در زمینه مواد نفتی به فعالیت اشتغال دارند. فروش محصولات در بازار داخلی بسیار بیشتر از سایر مناطق تجاری آسیاست و وجود نرخهای متعدد ارز و تشریفات اداری شدید عاملی در به تعویق انداختن توسعه منطقه محسوب میشود . فعالیتهای صادراتی در منطقه آزاد تانزانیا از اهمیت خاصی برخوردار میباشد این منطقه پردازش صادرات به بنگاههایی که صد در صد تولیداتشان صادر میشود اختصاص یافته است. در مورد میزان اشتغال در سالهای اخیر آماری در دسترس نیست ولی تقابلاً سال ۱۹۷۶ بالغ بر ۱۰،۰۰۰ نفر را به اشتغال درآورده و بازار عمده محصولات آن اروپا فعالیتهای ناچیزی در سایر مناطق آزاد خاورمیانه صورت گرفته است. بنگاههای تولیدی در مناطق آزاد سوریه عمدتاً " در مقیاس های کوچک فعالیت دارند و منطقه عقبه ((Aqaba)) در اردن نیز بسیار کوچک میباشد .

1- Jean currie , Export Processing Zones in the 1980 5 , EIU
Special Report No 190

منابع سرمایه گذاری

اکثر منابع سرمایه گذاری در مناطق آزاد تجاری عمدتاً " از کشورهای توسعه یافته تامین میشود ((جدول شماره ۳)) . تاکنون ایالات متحده آمریکا مهمترین منبع سرمایه گذاری در مناطق آزاد محسوب میشود و در اکثر مناطق دنیا سرمایه گذاری نمونه در حالیکه سرمایه گذاریهای اروپا عمدتاً " در کشورهای آسیائی ، آفریقا ، خاورمیانه و ناحیه مدیترانه صورت گرفته است . سرمایه گذاران ژاپنی نیز غالباً " علاقمند به سرمایه گذاری در مناطق آسیائی بوده اند . همچنین اخیراً " سرمایه گذاریهای از سوی کشورهای تازه صنعتی شده ((خصوصاً " کره جنوبی و هنگ کنگ)) در کشورهای در حال توسعه صورت گرفته است . این سرمایه گذاریها در مناطق محدودی نظیر هند سرلانکا و موریتانی تمرکز یافته است . سرمایه گذاری از منابع داخلی شیوه ای است که کمتر در این مناطق بکار گرفته شده و معمولاً " دال بر شکست دولتها در جذب سرمایه های خارجی میباشد .

صنایع مستقر در مناطق آزاد تجاری

الکترونیک

حدود ۳۰ درصد کارخانجات تاسیس شده مناطق آزاد تجاری در جهان به فعالیت در رشته های الکترونیک اشتغال دارند که ۵۵ الی ۶۰ درصد اشتغال را بخود اختصاص داده اند و اکثراً " به فعالیت هایی نظیر شبیه سازی قطعات الکترونیکی ، تولید کالاهای مصرفی نظیر رادیو ، ضبط صوت ، تلویزیون رنگی و سیاه و سفید میپردازند . صنعت الکترونیک عمدتاً " در مناطق خاصی نظیر کشورهای آسیای شرقی ((هنگ کنگ ، کره جنوبی ، سنگاپور ، - مالزی ، تایوان)) و مکزیک تمرکز یافته است .^۱

1- Jean currie , Export Processing Zones in the 1980 S , EIU,

Special , Report , No 190.

در خلال سالهای ۸۳ - ۱۹۷۸ حداقل ۱۶۴ شرکت جدید در مناطق آسیای تاسیسیس شده و سرمایه‌گذارهای قابل توجهی در رشته الکترونیک در کشور مکزیک صورت گرفته است. این سرمایه‌گذاری در مناطق تجاری آسیا نیز بوقوع پیوسته و همزمان شرکتها آمریکایی با رقابت سرمایه‌گذاران ژاپنی مواجه بوده‌اند. نتیجتاً " انگیزه‌ای برای انتقال تکنولوژی به کشورهای در حال توسعه با دستمزدهای پایین بوجد آمده است. در واقع بیش از نیمی از کارخانجات الکترونیک که در مناطق تجاری آسیا تاسیسیس شده‌اند تولید کنندگان قطعات الکترونیکی هستند. این صنعت بیشتر در کشورهای هنگ‌کنگ، تایوان و سنگاپور رشد یافته است. در تایوان سرمایه‌گذارهای کلاسی در زمین تاسیسیس مجتمع‌های علمی - فنی (Science Park)) صورت گرفته و بازار داخلی نیز از رشد قابل ملاحظه‌ای برخوردار بوده است. منطقه موفق دیگر در تولید قطعات الکترونیک ناحیه بانتاکروز در هندوستان است که دسترسی به بازارهای نوظهور اروپای شرقی نوعی مزیت برای این بندر محسوب میشود.

منسوجات و پوشاک

این صنعت پس از صنعت الکترونیک با ایجاد ۲۵ - ۱۵ درصد اشتغال موجود در مناطق آزاد در درجه دوم اهمیت قرار دارد. سرمایه‌گذاری در این صنعت بر خلاف صنعت الکترونیک در مناطق مختلف جهان گسترده است.

در مناطق تجاری آسیا صنعت منسوجات در کشورهای هنگ‌کنگ و سریلانکا، ونیز در ماریتیوس و مکزیک از اهمیت خاصی برخوردار است. از آنجاکه صنعت پوشاک کمتر از صنعت الکترونیک به شبکه‌های ارتباطاتی هوایی وابسته است، لذا این صنعت غالباً " در مناطقی استقرار یافته که دسترسی به آنها مشکل‌تر میباشد نظیر بندر ایری در کره جنوبی، باتان در فیلیپین و کاندلا در هندوستان.

اکثر کارخانجات پوشاک در مناطق آزاد کشورهای در حال توسعه توسط سرمایه‌گذارهای مشترک یا محلی اداره میشود. از آنجا که این صنعت به صنعت کاملاً

رقابیتی است نرخ عدم موفقیت در آن بسیار بالاست . در سال ۱۹۷۹ ، ۴۰ درصد از بنگاههایی که در این صنعت مشغول فعالیت بودند قادر به ادامه تولید نبوده اند . معذالك سرمایه گذاری جدید در این رشته همچنان ادامه داشته به گونه ای که ۲۲۶ بنگاه در خلال سالهای ۸۲ - ۱۹۷۸ آغاز به فعالیت کرده در مقایسه با ۶۶ شرکتی که تولیداتشان متوقف شده است . با تحلیل وقایع گذشته بنظر میسرست که عامل عمده در این روند نقش اساسی داشته است :

اولاً " بر خلاف سرمایه گذاری در صنعت الکترونیک ، کشورهای تازه صنعتی شده نظیر هنگ کنگ ، تایوان و کره جنوبی منبع عمده سرمایه گذاری در منسوجات محسوب میشوند . بدون شك محدودیتهای سهمیه ای در این کشورها نقش موثری در توسعه این صنعت خصوصا " در سرمایه گذاری در کشورهای سریلانکا و اندونزی داشته است . به علاوه این سرمایه گذاریها ، دسترسی بیشتری به بازارهای مشخص (نظیر بازارهای اروپای شرقی) از طریق کاندلا داشته است . همچنین اغلب صنایع پوشاک کمپوزیک بوده و به سرمایه ثابت کمتری احتیاج دارند . چنین صنایعی معمولاً " از طریق منابع داخلی تامین میشوند ."

گرچه سایر صنایع از نظر ایجستساز اشتغال حائز اهمیت کمتری هستند ، معذالك شمار کارخانجاتی که در سایر رشته ها فعالیت دارند هم از نظر تعداد و هم از نظر سهم رو به گسترش میباشد . با توجه به رکود حاکم بر کشورهای غربی در اواخر دهه ۱۹۸۰ و روند فزاینده دستمزدهای واقعی در کشورهای توسعه یافته ، صنایع کاربری نظیر برش شگهای قیمتی ، تولید محصولات چرمی و کالاهای جدید به کشورهای در حال توسعه انتقال یافته است . بمنظور کاهش مخاطرات ، چنین شرکتی گاه اقدام به انتقال تولید قسمتی از محصول در سایر کشورها میکنند و غالباً " ترجیح میدهند که در سرمایه گذاریهای مشترک شرکت کنند ."

1- Jean currie , Export Processing Zones in the 1980 S , EIU , Special Report No 190.

ترکیب صنعتی مناطق آزاد موفق نشانگر آنست که صنایع مکملی بمنظور ارزش
خدمات به صنایع الکترونیک و منسوجات تأسیس گردیده است. بعنوان مثال از صنعت
پلاستیک در مالزی جهت تولید روکش و لوله فلزی برای صنایع الکترونیک مستقر در مالزی
و سنگاپور استفاده می‌شود.

کل سرمایه گذاری خارجی در پایان ۱۳۹۳

سرمایه گذاری در مناطق آزاد در سال ۱۳۹۳

سهم سرمایه خارجی (درصد)	سهم سرمایه های داخلی (درصد)	کل	آسیا
—	—	—	بنگلادش ۸۰
—	۲۰.۶۰	—	چین
—	—	۲۶	هندوستان ۲۵۰۰
—	۱۰۰	۲۱	کاندا —
۴۰	۶۰	۱۵	سانتاکروز —
۷۰	۳۰	۲۳	اندونزی ۵۷۶۰
—	—	۳۰.۳	مالزی : ۲۸۸۰
۹۰	—	۲۱۹	FI/
۸۰	—	۸۴	کمربلات مرزی —
—	—	۲	پاکستان ۷۹۰
۲۹	۵۱	۱۱۵	فیلیپین ۱۸۲۰
۳۷	۶۲	۶۱	بالتان —
—	—	—	کره جنوبی ۱۵۰۰
۸۴	۱۶	۱۱۳	مالان —
—	—	۱۶	ایری —
۷۰	۳۰	۳۷۸۴	بنگلادش ((۱۹۸۳)) ۳۷۸۴
۷۰	۳۰	((۱۹۸۳)) ۶۷	بنگلادش ۷۰
		۱۰۸	

سرمایه گذاری در مناطق آزاد در سال ۱۹۸۳		کل سرمایه گذاری خارجی در پایان ۱۹۷۸	
سهم سرمایه خارجی (برصد)	سهم سرمایه های داخلی (برصد)	کل	سایمان
۸۵	۱۵	۳۰۲	۱۱۷۹۵
۲۰	۸۰	۱۶	۲۴۵
—	۲	((۱۹۸۲)) ۵۵۱	مصر
—	۱۰۰	—	اردن
—	۱۰۰	—	سوریه
—	—	—	آفریقا و اقیانوس هند
۵۱	۴۹	۱۸	ماریتیموس
۷۰	۳۰	۹	سنگال
—	—	—	حوزه کارآئیب
—	—	—	جمهوری دومینیکن
—	—	—	دانیشی
—	—	۳	جامائیکا
—	—	۱۲	پورتوریکو
—	—	—	آمریکای مرکزی
—	—	۲	کاستاریکا

کل سرمایه گذاری خارجی در پایان ۱۹۷۸

سرمایه گذاری در مناطق آزاد در سال ۱۹۸۳

سهم سرمایه خارجی (برصد)	سهم سرمایه های داخلی (برصد)	کل	
—	کاملاً " خارجی	—	۱۵۰
—	کاملاً " خارجی	۲	۲۹۰
—	کاملاً " خارجی	۲	۲۷۰
—	کاملاً " خارجی	۸۷	۶۰۰۰
—	کاملاً " خارجی	۲	۳۱۴۰
—	کاملاً " خارجی	۱۸۰	۱۳۵۲۰
—	کاملاً " محلی	—	۱۴۴۰
—	کاملاً " محلی	—	۱۵۱۰

السالوادور

کواتمالا

هندوراس

مکزیک

پاناما

آمریکای جنوبی

برزیل

شیلی

کلمبیا

Jean Currie , Export Processing Zones in the 1980 S , EIU , Special Report No 190.

ماخذ :

ویژگیهای لازم برای يك منطقه آزاد تجاری - صنعتی

مجموعه‌ای از مناطق آزاد تجاری - صنعتی

صرف داشتن هدف برای ایجاد مناطق آزاد تجاری جهت دستیابی به امتیازات ویژه آن، برای تبدیل هر منطقه یا جزیره به بندر آزاد کافی نیست. در انتخاب این مناطق پارامترهای مختلفی را باید در نظر گرفت که فقدان هر یک از آنها در کاهش موفقیت مناطق یاد شده نقش موثری خواهد داشت. بطور مثال اگر منطقه مورد نظر با فاصله زیادی از آبهای آزاد قرار گرفته باشد، چندان موفقیتی در نقل و انتقال کالا نمیتواند داشته باشد. بعنوان نمونه، مناطق آزاد در دو کشور افغانستان و مغولستان که برای حمل مواد خام و کالاهای تمام شده جز راههای هوایی امکانات دیگری ندارند، از این نظر مورد انتقاد هستند. در واقع یکی از عوامل عدم موفقیت در مشارکت جهت توسعه اقتصادی منطقه عدم وجود موقعیت جغرافیایی مناسب میباشد. بنابراین انتخاب این مناطق با ویژگیهای همراه است که اهم آنها بقرار زیر میباشد:

۱- ثبات سیاسی وسیله‌ای برای تضمین سرمایه ها

مجموعه‌ای از مناطق آزاد تجاری - صنعتی

ثبات سیاسی از مهمترین عوامل در تعیین موقعیت جغرافیایی منطقه آزاد در کشور میزبان میباشد. منظور از چنین ثباتی برای مناطق آزاد صنعتی وجود چنان حالتی است که بتواند به سرمایه گذاران خارجی برای سرمایه گذاری میان مدت و بلند مدت و برگشت سود آن اطمینان خاطر بدهد. حتی ممکن است در کشوری ناآرامی هائی بروز کند ولی این تضمین باید برای سرمایه گذاران وجود داشته باشد. بعنوان مثال ثبات سیاسی یکی از عوامل جذب سرمایه های خارجی در کشور مالزی محسوب میشود. علیرغم بالا بودن نرخ دستمزد در این کشور نسبت به کشورهای همسایه، سرمایه گذاران خارجی علاقه بیشتری به سرمایه گذاری در این منطقه دارند. ولی بعضی از اوقات با وجود ثبات اجتماعی و سیاسی با زهم سرمایه گذاران اعتماد لازم را پیدا نمی کنند که در این مورد میتوان به کشور چین اشاره نمود. علیرغم امکاناتی که چین برای جلب سرمایه های خارجی در اختیار این سرمایه گذاران گذاشته از قبیل ۱۰۰٪ حق مالکیت سرمایه خارجی، ۱۰۰٪ مدیریت خارجی و ۰۰۰۰٪

ولی سرمایه گذاران خارجی استقبال چندانی از این امر نکردند. هرچند در اواسط منطقه زن زن و شکو حدود ۴۰۰ سرمایه گذار خارجی علاقمند را بخود جذب کرد ولی غالب آنها چینی های مقیم خارج بودند و تا سال ۱۹۸۲، ۶۰۰ میلیون دلاری که سرمایه گذاری شده بود اکثراً " در صنایع سبک و کاربر یا تکنولوژی بسیار پاشین بود.

در شرایط فعلی سرمایه گذاران خارجی حتی به کشورهایی که در کنار اقتصاد حمایت شده خود اقدام به تاسیس مناطق آزاد میکنند و یک حالت دوگانه بوجود می آورند خوشبین نیستند و این پدیده را نشانی از عدم تعهد کامل دولتها به سیستم اقتصاد آزاد میدانند و نسبت به آینده سرمایه گذاری در این کشورها بسیار مشکوکند.

۲- تطابق عملی طرح بنادر و مناطق آزاد با استراتژی توسعه کشور میزبان

این تطابق و حرکت همراستا با خط مشی کلی اقتصاد مهمترین خصوصیت بنادر-

موفق است. بعنوان مثال در حائیکه هدف اصلی ایجاد مناطق آزاد جلب سرمایه های خارجی و جذب تکنولوژی با لا از طریق استراتژی توسعه صنعتی با تشویق صادرات میباشد، کشور هندوستان از سال ۱۹۴۰ مدل کلاسیک توسعه اقتصادی از طریق انقلاب کشاورزی را انتخاب کرده بود و در این راه پیشرفتهای چشمگیری نیز داشت: حتی صنایع داخلی هند با توجه به حمایت کامل تعرفه ای در مقابل واردات و یا پشتیبانی انقلاب موفق کشاورزی آن ^{نست}توان رشد مداومی داشته باشد. نتیجتاً " این کشور نمی توانست مناطق و بنادر آزاد را که فقط در چارچوب استراتژی توسعه از طریق تشویق صادرات دارای ارزش بودند و در آنزمان به تقلید از کشورهای کره جنوبی و تایوان تاسیس شده بودند چندان جدی بگیرد. در نتیجه بدین دلیل که هرگز تممیم نداشت روند آزاد گراشی را به کشور سرایت دهد و هم بخاطر آنکه با توجه به تجربه تاریخی خود بدبینی واقع گرایانه ای نسبت به خارجیان داشت، از همان حداکثر سهم ۴۰٪ مجازی که برای داخل هند اعلام کرده بود فراتر نرفت و نتیجتاً " نتوانست سرمایه خارجی کافی و بالطبع تکنولوژی مناسبی را از این طریق جذب نماید.

۳- تناسب زمانی اجرای طرح

منظور از این ویژگی آن است که اجرای طرح باید در يك موقعیت زمانی مناسب صورت گیرد. اولین کشورهای موفق جنوب شرقی آسیا، سنگاپور و کره به این طرح توجه کردند تا با تکیه بر نیروی کار ارزان خود سرمایه‌های خارجی را به کشور جلب نمایند و توانستند خود را از بین ببرند. جهت گیری سرمایه از مرکز سوی پیرامون بود و از طرف دیگر انواعی از گالاهای صنعتی در زمینه پوشاک، الکترونیک و اسباب بازی وجود داشت که نیاز به کارگران ارزان و فراوان بود لذا سرمایه‌گذاران ترغیب شدند که در این دو کشور سرمایه‌گذاری نمایند ولی بالعکس کشورهای نظیر فیلیپین و سریلانکا موقعی به تاسیس مناطق آزاد دست زدند که تغییرات مهمی صورت گرفته بود و مهمتر از آن — انقلاب الکترونیک اواسط دهه هفتاد موجب شده بود که بسیاری از صنایع کاربردی الکترونیک، ماشینی شده و به صنایع سرمایه بر تبدیل گردند.

۴- دسترسی به بازارهای مختلف

دسترسی به يك بازار مرجع برای بنگاههای مستقر در چنین مناطقی حائز اهمیت ویژه‌ای است. بعنوان مثال صنایع الکترونیک هنگامی که بدلیل دسترسی بندر آزاد — مانند اکروز به بازارهای اروپای شرقی و روسیه مایل به سرمایه‌گذاری در این ناحیه بودند. همچنین دسترسی به بازار جامعه اقتصادی آفریقا، یکی از عوامل جذب صنایع مختلف به منطقه صادراتی سنگال محسوب میشود.

ه نیروی کار ارزان

از آنجا که نرخ دستمزد در کشورهای توسعه یافته نوعاً "حدود ۱۰ تا ۱۸ برابر يك کشور در حال توسعه میباشد، این امر در تصمیم گیری کلی برای جذب سرمایه‌های

1- Jean Currie Export Processing Zones in the 1980 S, EIU, Special Report No 190.

خارجی به چنین مناطقی حائز اهمیت خاص میباشد. ولی بایستی به این نکته نیز توجه داشت که نرخ دستمزد در کشورهای مستقر در يك منطقه جغرافیائی بندرت از نسبت ۲ به ۱ پیشی میگیرد، لذا تصمیم گیری برای انتخاب يك منطقه خاص غالباً " تحت تاثیر عواملی نظیر فراوانی نیروی کار، کارآئی، هزینه های حمل و نقل و هزینه تاخیرساز بود و گراسی قرار میگیرد."

۶- کارآئی نیروی کار

کارآئی نیروی کار از جمله عواملی است که در تصمیم گیری برای جذب سرمایه های خارجی به منطقه خاص تجاری - صنعتی دخیل میباشد. بعنوان مثال در مطالعاتی که در - مورد صنعت پوشاک در کلمبیا در سال ۱۹۸۰ بعمل آمد مشخص شد که کارآئی در صنعت پوشاک در آسیای شرقی حدود ۴۰ الی ۶۰ درصد بالاتر از کارآئی نیروی کار در صنعت پوشاک کلمبیاست. همچنین گزارش اخیر ^۱ حاکی از آنست که میزان کارآئی نیروی کار در مناطق آزاد تجاری - صنعتی مختلف بطور متوسط بمیزان ۲۰ الی ۵۰ درصد متغیر میباشد. کارآئی نیروی کار در مناطق هنگ کنگ، سنگاپور و تایوان بالا، در - کلمبیا، قبرس و تانزانیا متوسط و در کشورهای هندوستان، بنگلادش، ماریتوس و - سریلانکا نسبتاً " پائین میباشد."

۷- هزینه های حمل و نقل

تفاوت در هزینه های حمل و نقل گاهی از تفاوت هزینه نیروی کار حائز اهمیت بیشتری است. هزینه های حمل شامل هزینه تخلیه محموله، تسهیلات گندرتلی، هزینه خدمات متداول و هزینه بار و بیمه میباشد. بعنوان مثال هزینه حمل با کشتی در هزار میل

۱ - همان مأخذ.

دریائی بین اروپا و خاور دور حدود ۲۰۰ دلار میباشد ولی کرایه حمل به آفریقا و سایر مناطق آسیا بیش از این مقدار است. به علاوه رشد يك منطقه تجاری میتواند منجر به صرفه های اقتصادی شود. بعنوان مثال بنگاههای مناطق پردازش ماریتیوس از تخفیف نرخ برای حمل کالاها استفاده میکنند در حالیکه در دهه گذشته متقاعد کردن کمپانیهای کشتیرانی برای پذیرش چنین تخفیف هائی بسیار مشکل می نمود.

چنانچه در جدول شماره ۴ مشاهده میشود هزینه های حمل و نقل در هر کیلومتر برای مناطق مختلف کاملاً متفاوتست. در بررسی هزینه ها، هزینه حمل مواد خام و اولیه نیز نظیر هزینه حمل کالای نهائی برای صدور در تعیین هزینه کل موثر میباشد. لذا مناطقی نظیر سنگاپور و کشورهای جنوب شرقی آسیا که در نزدیکی منابع و مواد خام ارزاقیمت هستند نسبت به مناطقی نظیر ماریتیوس از اولویت ویژه ای برخوردارند. علیرغم آنکه کرایه تسهیلات بندری بعنوان دومین مشکل پس از مشکل بوروکراسی در مناطق پردازش صادرات موریتانی مطرح شده بعنوان حادثترین مشکل برای کارخانه های سنگ کبکی در موانعنامه های همکاری بین المللی شان با کشور جیب مطرح بوده است و - لذا مقامات چینی برای مقابله با این مشکل وجوه قابل توجهی را به توسعه تسهیلات بندر ارتباطی در مناطق آزاد اختصاص داده اند.

۸. هزینه تاخیر بوروکراسی

کاهش هزینه بوروکراسی یکی از اهداف اولیه در تاسیس مناطق تجاری - صنعتی معاف از عوارض گمرکی است. گرچه هنوز بوروکراسی اداری در این مناطق مشهود است و متداوم مشکل بر سر راه صنایع مستقر در منطقه میباشد ولی کاهش در مراحل بوروکراتیک را میتوان یکی از عوامل موثر در تصمیم گیری برای سرمایه گذاری قلمداد نمود. حتی در مناطقی نظیر ماریتیوس مشکل بوروکراسی بعنوان مهمترین مشکل در منطقه گزارش شده بگونه ای که ۲۲ شرکت از ۶۵ شرکت مستقر در منطقه از این مشکل شکایت داشته. در حالیکه ۱۹ شرکت از مسئله هزینه حمل بار و ۱۸ شرکت نرخ بهره و هزینه های بانکی را مشکل عمده

میدانستند^۱

مطالعه‌ای که توسط موسسه تحقیقات اقتصادی، اجتماعی دهلی بعمل آمده نشان میدهد که واحدهای صد در صد صادراتی بدلیل تاخیر در تصویب موافقتنامه هایشان مواجه با هزینه های هنگفتی بوده‌اند^۲ در واقع شواهد تجربی نشان میدهد که درجه بوروکراسی یکی از عوامل تعیین کننده در مقابل سرمایه گذاری در مناطق آزاد تجاری صنعتی است^۳ ((این امر در ناحیه سانتاکروز هندوستان کاملاً" مشهود است^۴))

چنانچه قرض کنیم نرخ بهره سالانه معادل ۱۲ درصد باشد يك شرکت نوعی در منطقه آزاد با واردات مواد خام با ارزشی حدود ۷۰ درصد، در صورت تاخیر زمانی در ورود یا صدور کالا، با يك درصد کاهش در دریافتی ناخالص حاصل از صادرات مواجه خواهد بود^۵ در حالیکه معمولاً " هزینه حقوق و دستمزد در يك شرکت نوعی در منطقه آزاد حدود ۱۰ الی ۱۵ درصد دریافتی ناخالص حاصل از صادرات میباشد^۶ در واقع میتوان ادعا نمود^۷ هزینه ناشی از ترخیص کالا حدود یکدهم هزینه حقوق و دستمزد خواهد بود و چنانچه هزینه زیان ناشی از سفارشات در شرایط رقابتی را نیز در نظر بگیریم، زیانهای ناشی از مراحل بوروکراتیک با وضوح بیشتری نمایان خواهد بود^۸

علاوه بر موارد فوق عوامل مهم دیگر عبارتند از: وجود پشتیبان قوی از نظر —————

اجرایی و توان مالی، برخورداری از قوای انتظامی کافی، مدیریت مستقل و قوی، —

تأمین نیازهای تجاری و خدماتی برای شرکتهای داخلی و خارجی و امکان ایجاد ارتباط هماهنگ با دنیای خارج و غیره که همه این عوامل میتواند هر منطقه‌ای را بعنوان يك بندر آزادسوق معرفی نماید^۹

۱- همان‌جاخذ.

نرخ و ... متر (۱ دلار در ۱۰۰۰ متری)	فاصله (۱ کیلومتر)	نرخ و ... (۱ دلار / کیلو گرام)	نرخ و ... (۱ دلار / کیلو گرام)	بشکلاش هنگامه	هندو سان (بیشی)	اندوزی (جاکا رشا)	مالری	فیلمین (مانیل)	سنگاپور	سریلانکا	تایوان	تایلند	خاورمیانه	متر	آفریقا و اقیانوس هند	مارشس	سنگال	جزیره کارآئیب	جمهوری دومینیکن
۰/۱۵	۸۰۰۷	—	۴	بشکلاش	هندو سان (بیشی)	اندوزی (جاکا رشا)	مالری	فیلمین (مانیل)	سنگاپور	سریلانکا	تایوان	تایلند	خاورمیانه	متر	آفریقا و اقیانوس هند	مارشس	سنگال	جزیره کارآئیب	جمهوری دومینیکن
۰/۳۰۷	۹۶۳۸	۲	۲/۷	هنگامه	هندو سان (بیشی)	اندوزی (جاکا رشا)	مالری	فیلمین (مانیل)	سنگاپور	سریلانکا	تایوان	تایلند	خاورمیانه	متر	آفریقا و اقیانوس هند	مارشس	سنگال	جزیره کارآئیب	جمهوری دومینیکن
۰/۳۰۸	۷۸۹	۱/۵	۴/۳	هندو سان (بیشی)	اندوزی (جاکا رشا)	مالری	فیلمین (مانیل)	سنگاپور	سریلانکا	تایوان	تایلند	خاورمیانه	متر	آفریقا و اقیانوس هند	مارشس	سنگال	جزیره کارآئیب	جمهوری دومینیکن	
۰/۷۳۳	۱۱۷۳۱	—	۸/۶	اندوزی (جاکا رشا)	مالری	فیلمین (مانیل)	سنگاپور	سریلانکا	تایوان	تایلند	خاورمیانه	متر	آفریقا و اقیانوس هند	مارشس	سنگال	جزیره کارآئیب	جمهوری دومینیکن		
۰/۶۱۶	۱۰۵۴۱	—	۶/۵	مالری	فیلمین (مانیل)	سنگاپور	سریلانکا	تایوان	تایلند	خاورمیانه	متر	آفریقا و اقیانوس هند	مارشس	سنگال	جزیره کارآئیب	جمهوری دومینیکن			
۰/۶۹۷	۱۰۷۵۹	—	۷/۵	فیلمین (مانیل)	سنگاپور	سریلانکا	تایوان	تایلند	خاورمیانه	متر	آفریقا و اقیانوس هند	مارشس	سنگال	جزیره کارآئیب	جمهوری دومینیکن				
۰/۶۶۳	۱۰۸۶۹	—	۷/۲	سنگاپور	سریلانکا	تایوان	تایلند	خاورمیانه	متر	آفریقا و اقیانوس هند	مارشس	سنگال	جزیره کارآئیب	جمهوری دومینیکن					
۰/۴۳۶	۸۷۳۰	—	۳/۸	سریلانکا	تایوان	تایلند	خاورمیانه	متر	آفریقا و اقیانوس هند	مارشس	سنگال	جزیره کارآئیب	جمهوری دومینیکن						
۰/۵۷۱	۹۷۹۴	۵/۶	۷/۹	تایوان	تایلند	خاورمیانه	متر	آفریقا و اقیانوس هند	مارشس	سنگال	جزیره کارآئیب	جمهوری دومینیکن							
۰/۶۳۹	۹۵۴۲	—	۶	تایلند	خاورمیانه	متر	آفریقا و اقیانوس هند	مارشس	سنگال	جزیره کارآئیب	جمهوری دومینیکن								
۰/۷۱۵۵	۳۲۹۴	—	۲/۵	متر	آفریقا و اقیانوس هند	مارشس	سنگال	جزیره کارآئیب	جمهوری دومینیکن										
۰/۵۷۳	۹۷۷۷	—	۵/۴	مارشس	سنگال	جزیره کارآئیب	جمهوری دومینیکن												
۰/۵۷۴	۴۳۵۶	—	۲/۵	سنگال	جزیره کارآئیب	جمهوری دومینیکن													
۰/۳۶۱	۷۵۰۰	۱۱۷ ۲/۷۱	۳/۶۱	جزیره کارآئیب	جمهوری دومینیکن														

جسمه‌دول شماره ۲ - هزینه حمل هوایی به لندن در سال ۱۹۸۴

نرخ ویت میلیون (دلار در ۱۰۰۰)	مساحت (کیلومتر ^۲)	نرخ ویت (دلار / کیلو گرام)	نرخ ویت (دلار / کیلو گرام)
۰/۳۸۹	۷۱۴۸	۳/۷۸	۳/۷۱
۰/۳۵۸	۷۵۳۲	—	۲/۷
۰/۰۹۷	۷۵۰۰	۰/۷۳	۲/۷
۰/۴۸۱	۸۷۳۳	۳/۴۳	۴/۵۶
۰/۳۱۶	۸۹۰۱	۲/۵۱	۴/۱۸
۰/۴۰۳	۸۴۴۸	۳/۴۱	۴/۵۵
۰/۴۰۹	۸۴۶۷	۳/۴۷	۴/۶۲

آمریکای جنوبی

کلمبیا

آمریکای مرکزی

پورتوریکو

جامائیکا

هایتی

السالوادور

مکزیک

پاناما

مخفف : Jean Currie , Export Processing Zones in the 1980's , ILO , Special Report NO 190.

((*)) نرخ ویت و نرخ است که برای کالاهای تولید شده در مناطق آزاد اعمال میگردد.

محركهای سرمایه گذاری

سرمایه گذاران در مناطق آزاد از دو نوع انگیزه مالی و مالیاتی برخوردار میشوند، انگیزه های مالیاتی غالباً "در شکل معافیت درآمد از پرداخت مالیات برای دوره هائی تا حداکثر ۲۰ سال و نیز معافیت از سایر مالیاتهای مستقیم و غیر مستقیم اعمال میشود، انگیزه های مالی شامل معافیت از کسب و کارهای ارزی و تضمین هائى بمنظور بازگشت کامل سود و سرمایه میباشد، همچنین اکثر کشورها تضمین هائی در مورد حمایت از حقوق مالکیت در مقابل منتهای ملی شدن را بمنظور جذب سرمایه گذاران خارجی تعهد مینمایند، مستـ انگیزه هائى که در مناطق آزاد تجاری اعمال میشود در اکثر موارد مشابه انگیزه های موجود برای صنایع خارج از منطقه است و تنها تفاوت آنکه معافیت های مالیاتی در مناطق آزاد ممکن است برای دوره طولانی تری تمدید شود، در هر صورت مهمترین جاذبه مناطق آزاد را میتوان در معافیت از حقوق و عوارض گمرکی قلمداد نمود^۱، بسیاری از کشورها، انواع سرمایه گذاریهای صنعتی را با نرخهای بهره پایین تا مین مالی میکنند، این تسووع کمکها صرفاً "برای عملیات صادراتی یکبار می رود معمولاً"

1-United Nations . Conference on trade and Development
Export Processing free Zones in developing countries .
Newyork , 1985

مورد علاقه بنگاههای داخلی است و تنها هنگامی برای وارد کنندگان سرمایه ارزشمند خواهد بود که نرخهای بهره به میزان قابل توجهی کمتر از نرخهای بهره بین المللی باشد.

یکی دیگر از انگیزه ها برای جذب سرمایه های خارجی سرمایه آماده سازی فضای کارخانه و زمین مربوطه و تأمین آنها به نسبت هزینه های نسبتاً پائین است. معمولاً فضای مورد نیاز با قرارداد اجاره بلند مدت در اختیار شرکت خارجی قرار میگیرد و گاهی نیز زمین و ساختمان بانرخ پائین بفروش میرسد. معمولاً اجاره مکان بیشتر مورد علاقه صنایع مستقر در چنین نقاطی است ((بدلیل قدرت تحرک بین المللی)) همچنین محرکهای دیگری در مناطق پردازش صادرات بکار گرفته میشوند ، تأمین آب و برق بانرخهای ترجیحی ، کمکهای مالی برای آموزش کارگران و بازاریابی برای کالاهای تولیدی از این موارد میباشد. این نوع انگیزه ها برای بعضی صنایع ((بعنوان مثال صنایع انرژی بر)) دارای اهمیت خاصی هستند.

ولی آیا چنین محرکهای بهترین روش برای جذب صنایع محبوب میشوند ؟ تمرکز بر انگیزه های سرمایه گذاری ، خصوصاً انگیزه های مالیاتی منعکس کننده این حقیقت است که دولتها در جستجوی راه حلهای آسان برای جذب سرمایه های صنعتی هستند . تجارب سایر کشورها نشانگر آنست که کشورهای که در جذب سرمایه های خارجی موفق تر بوده اند عمدتاً از سه روش زیر استفاده کرده اند :

۱- کاهش نرخ ارز بمنظور افزایش مزیت نسبی صادراتی — روی —

کار .

۲- حذف مراحل بوروکراتیک و دستوپا گیر

اداری .

۲- حذف مقررات مبهم و دو پهلو در مورد جفتب سرمایه‌های خارجی و افزایش تضمین‌های محلی و تعهدات سیاسی بمنظور تشویق سرمایه‌گذاران خارجی.^۱ مثلاً "به‌اینکه اینگونه کشورها محیط سرمایه‌گذاری کاملاً" مساعدی را فراهم کرده‌اند. شواهد متعددی وجود دارد که هزینه‌های تولیدی محیط سرمایه‌گذاری از مهمترین عوامل برای جذب سرمایه‌های خارجی بوده است.^۱

بعنوان مثال دولت کره جنوبی برای بنگاه‌های مستقر در مناطق پردازش صادرات - در سئول، ماسان، و ایری طیف گسترده‌ای از محرکها را اعمال کرده است که شامل معافیت از عوارض گمرکی واردات بر کالاهای سرمایه‌ای، مواد خام، قطعات و کالاهای شیمیایی و صادرات محصولات صنعتی میباشد. علاوه بنگاه‌ها از معافیت کلی بکسر درآمد، سود و دارایی شرکت و معافیت سود سهام و بازاد کسب شده برای مدت ۵ سال و ۵۰ درصد تخفیف برای سه سال بعدی برخوردار میباشند. همچنین دولت کره، معافیت دائمی از مالیات کسب و مالیات حقوق و دستمزد برای کارگران خارجی شامل در مناطق پردازش و مراکز مهم بوده است. شرکتی خارجی در بر گرداندن - سود برای مدت ۲ سال و تا میزان ۴۰ درصد نباید فروش آزاد هستند. همچنین مقررات سرمایه‌گذاری و جاری و اجبار برای استخدام کارگران منطقه از میان برداشته شده است.

انتظارات کشور میزبان

کشورهای مختلف انتظارات بسیار متفاوتی از تاسیس مناطق آزاد دارند. در برخی مناطق نظیر سنگاپور و ماریتیوس معافیت از عوارض گمرکی بمنظور توسعه بخش صادرات طراحی شده است. در حالیکه در سایر مناطق بعنوان مثال در منطقه

1- Anthony Edwards , How to Make offshore Manufacturing pay , EIU , special Report , No 171 , June 1984

کارتاگنا در کلمبیا و باتان هدف اصلی عمدتاً " توسعه منطقه‌ای میباشد . لذا موفقیت بنادر آزاد بایستی در ارتباط با اهداف این مناطق ارزیابی شود .

تجربشان میدهد که این گونه مناطق ابزار ساده‌ای برای توسعه اقتصادی بشماره نمی‌آیند و بایستی توجه کافی به‌ایس مسئله داشت که بازدهی منطقه جبران مخارج و امتیازات اعطائی مالی را بنماید . افزایش مداوم شمار مناطق آزاد تجاری - صنعتی که از نرخ رشد ۳ الی ۴ درصد در سال پیشی گرفته‌نشاندگرا همیت فزاینده این مناطق در استراتژی توسعه کشورها میباشد .

منافع مستقیمی را که از تاسیس این مناطق میتوان انتظار داشت عبارتند از : ایجاد اشتغال ، کمب درآمد ارزی و جذب سرمایه‌های خارجی . ولی در عین حال کشورهایی که اقدام به تاسیس چنین مناطقی میکنند از منافع غیر مستقیمی نیز در اشکال زیر بهره‌مند خواهند شد :

— بهبود مهارت‌های فنی و مدیریت

— انتقال تکنولوژی

— ایجاد حلقه‌های ارتباطی با اقتصاد محلی بعنوان موتور محرک

— دسترسی به بازارهای بین‌المللی

این منافع بایستی از هزینه‌های مربوطه ((شامل هزینه تاسیسات زیربنایی، هزینه‌های جاری منطقه و کاهش درآمد‌های دولت بدلیل معافیت‌های اعطائی)) پیشی گیرد تا عملکرد منطقه موفقیت‌آمیز تلقی گردد .

۱- اشتغال

چنانچه از جدول شماره ۱ . ملاحظه میشود میزان اشتغال در شرکت‌های موجود در مناطق آزاد از سال ۱۹۷۸ حداقل در ۱۸ کشور ((از ۳۵ کشور)) افزایش یافته است . تنها در سه کشور جامائیکا ، سنگال و نیکارگوا میزان اشتغال در حدود چند صد نفر کاهش داشته است . معمولاً " اشتغال ایجاد شده توسط مناطق آزاد در مقیاس ملی حائز اهمیت

چندانی نیست. ((بغیر از مناطق آزاد تجاری سنگاپور و هنگ کنگ)) ، تنها در ماریتیوس اشتغال ایجاد شده بالغ بر ۲۰ درصد نیروی کار بخش صنعت میباشد. همچنین در منطقه تجاری بارانکیلا در کلمبیا اشتغال ایجاد شده معادل ۱۴ درصد کل اشتغال در این شهر میباشد. در مالزی ۲۰ درصد تمام مشاغل صنعتی در سلانگور- و ۲۰ درصد مشاغل صنعتی پنانگ در مناطق آزاد تجاری بوجود آمده است. در واقع حدود ۱۰٪ کل مشاغل جدید صنعتی در مالزی در خلال سالهای ۱۹۸۰ - ۱۹۹۰ توسط این مناطق ایجاد شده است.^۱

بر خلاف صنایعی که در دوره استراتژی جایگزینی واردات تاسیس شدند، اشتغال در مناطق آزاد خصوصا " در صنایع الکترونیک و پوشاک عمدتا " توسط زنان اداره میشود. در اکثر کشورهای که آمار آنها در دسترس میباشد حدود ۷۵ درصد نیروی کار در این مناطق را زنان تشکیل میدهند. البته بایستی به این واقعیت نیز توجه داشت که اشتغال بانوان ممکن است مشکلات اجتماعی را به همراه داشته باشد. بعنوان مثال در سالهای ۱۹۷۵ الی ۱۹۸۲ کمبریج کار در ماریتیوس سالانه حدود ۱۰/۰۰۰ نفر افزایش می یافت ، فرصت اشتغال برای مردان در صنعت اصلی ((شکر)) کاهش یافت که عین حال که از ۱۲۴۰۰ شغل جدید در مناطق آزاد تنها ۲۴۰۰ شغل به مردان اختصاص داشت.^۱

۲- بهبود مدیریت

یکی از مزایای دیگری که از طریق تاسیس مناطق آزاد حاصل گردیده بهبود مدیریت است. گرچه در اکثر مواقع تنها قسمتی از پروسه تولید ((خصوصا " در صنعت الکترونیک)) به کشور میزبان انتقال می یابد و این امر مسئله انتقال تکنولوژی را محدود میکند ولی فن مدیریت همواره قابل انتقال خواهد بود. مثالهایی در مورد انتقال فن مدیریت به کشور میزبان در کشور موریسانی در مورد

1- Jean currie Export Processing Zones in the 1980 S , EIU , Special Report , NO 190.

صنعت کشف وجود دارد . همچنین گسروهای کارشناسان فنی و مدیریت در صنایع الکترونیک تایوان ، اقدام به تاسیس صنعت الکترونیک با استفاده از دانش تکنولوژیک و مدیریت خود نمودند .

۳- کسب درآمدهای ارزی

در مورد کشورهای که آمار و اطلاعات در مورد آنها در دسترس میباشد ، صنایع معاف از عوارض گمرکی نقش بزرگی در توسعه صادرات صنعتی این کشور ها ایفا می کنند ، بطوریکه این نوع صنایع ۴۰ درصد صادرات در کشورهای هنگ کنگ ، مالزی ، فیلیپین ، سنگاپور ، تایوان در آسیا و ماریتیوس ، مکزیک و تانزانیا در سایر نقاط جهان را بخود اختصاص داده اند .

همانطور که قبلاً نیز اشاره شد مدور محصولات صنعتی یکی از اهداف عمده تاسیس مناطق پردازش صادرات بوده است . البته از آنجا که این قبیل مناطق بخش عمده نهاده های مورد نیاز خود را از خارج وارد میکنند ، آنچه در این مورد حائز اهمیت است نه میزان صادرات ، بلکه خالص صادرات این مناطق است . در واقع تفاوت بین میزان صادرات کالاهای نهائی و واردات مواد خام و قطعات و کالاهای سرمایه ای ، معرف حداکثر منافع خالص ارز خارجی است . در مورد کشورهای که آمار آنها در دسترس میباشد ، با استثنای منطقه ماسان در کره جنوبی و مناطق آزاد تایوان و کلمبیا ، خالص واردات حدود ۶۰ درصد صادرات میباشد . ((جدول شماره ۵)) میتوان مثال در سال ۱۹۸۲ در سریلانکا این نسبت معادل ۶۸ درصد ، در مکزیک در سال ۱۹۷۷ ، ۷۵ درصد و در فیلیپین در سال ۱۹۸۲ نزدیک به ۷۲ درصد بوده است .

چنانچه از جدول شماره ۶ مشاهده میشود ترکیب واردات کاملاً به نوع صنعت بستگی دارد . میزان واردات صنعت الکترونیک در فیلیپین در سال ۱۹۸۲ معادل ۸۷ درصد صادرات و برای صنعت پوشاک حدود ۷۱ درصد صادرات بوده است . همچنین

در سریلانکا میزان واردات برای صنعت پوشاک در طی سالهای ۱۹۷۸ الی ۱۹۸۳ بطور متوسط نزدیک به ۷۴ درصد و برای صنعت الکترونیک حدود ۸۸ درصد بوده است ((در — مقایسه با متوسط واردات ۴۷ درصد در صنعت پلاستیک و ۲۴ درصد در صنعت لاستیک)) *

واردات مناطق آزاد به عنوان درصدی از صادرات	سهم صادرات مناطق آزاد نسبت به کل	صادرات کالاهای صنعتی ((میلیون دلار))		درصد تولیدات صادره شده از مناطق آزاد	آسیا
		صادرات مناطق آزاد ((۱۹۸۳))	صادرات کل ((۱۹۸۰))		
۴۰-۶۰	—	—	۴۳۷	—	بنگلادش
—	—	—	۸۱۵۰	۵۰-۸۰	چین
—	۱۰۰	((۱۹۸۲)) ۱۱۱۷۲	((۱۹۸۲)) ۱۱۱۷۲	۹۰	هند کنگد
—	۵	((۱۹۸۲)) ۲۰۰	۴۱۱۷	۷۵	هندوستان
۲۲	۲	۱۱	۵۳۳	۹۰	اندونزی
—	۳۵	((۱۹۷۹)) ۸۷۶	۲۴۶۴	۹۸	مالزی
—	—	—	۱۲۸۵	—	پاکستان
۷۳	۱	((۱۹۸۳)) ۳۵۱	۱۲۸۵	—	فیلیپین
—	۱۰۰	((۱۹۸۰)) ۱۰۴۵۳	۱۰۴۵۳	۹۰	سنگاپور
—	۴	((۱۹۷۸)) ۶۴۲	۱۵۷۲۲	۹۰	کره جنوبی
۶۸	۴۰-۵۰	۱۰۳	۱۹۸	۹۰	سريلانكا
—	—	—	—	۹۷	تايوان
—	—	—	—	۹۰	تایلند
میانگین و مدیریت شده					۱۲۶۰

ادامه جدول شماره ۵

واردات مناطق آزادیه ت عنوان درصدی از صادرات	سهم صادرات مناطق آزاد نسبت به کل	صادرات کل (میلیون دلار)		درصد تولیدات صادره شده از مناطق آزاد	
		صادرات مناطق آزاد (۱۹۸۳))	صادرات کل (۱۹۸۰))		
—	—	—	—	—	قبرس
—	—	—	۲۲۲	—	مصر
—	—	—	۲۰۱	—	اردن
—	—	—	۱۲۵	—	سوریه
—	—	—	—	—	آفریقا و اقیانوس هند
—	—	—	۲۰	—	لیبریا
۶۳	۹۹	(۱۹۸۳))۹۲	۹۳	۹۰	ماریتیموس
—	—	—	۷۲	—	سنگال
—	—	—	—	—	حوزه کارآشپ
—	—	—	۱۶۶	—	دومینیکن
—	—	((۱۹۷۳))۸۷	—	—	هائیتی
—	—	((۱۹۸۲))۸	۶۱۱	۹۵	جامائیکا
—	—	—	—	—	آمریکای مرکزی
—	—	—	—	۹۰	کاستاریکا

صادرات کالاهای صنعتی ((میلیون دلار))				درصد تولیدات صادرات شده از مناطق آزاد	
عنوان درصدی از صادرات	واردات مناطق آزاد	سهم صادرات مناطق آزاد نسبت به کل	صادرات مناطق آزاد ((۱۹۸۳))	صادرات کل ((۱۹۸۰))	
۴۰ ((۱۹۸۰))	—	—	۹ ((۱۹۷۸))	۲۵۵	۹۰ سالوادور
—	—	—	—	۳۵۹	۹۰ گواتمالا
—	—	—	—	۱۰۲	۹۰ هندوراس
—	—	—	۱۴۶۶ ((۱۹۸۲))	۳۳۸۹	فروش داخلی
—	—	—	—	۵۷	—
—	—	—	—	۲۱	۹۵ پاناما
—	—	—	—	۷۷۷۰	—
—	—	—	—	۷۵۸	—
—	—	—	—	۸۰۴	—
۴۰ ((۱۹۸۰))	۴	۴	۳۰ ((۱۹۸۰))	۸۰۴	۵۷ کلمبیا

1- Jean currie , Export Processing Zones in the 1980 S , EIU , Special Report , No 190.

جدول شماره ۶ - ترکیب واردات در دو منطقه منتخب آسیا ((درصد))

فیلمپین سرلانکا	الکترونیک	پوشاک	سایر
	۸۷	۷۱	۶۱
۸۳ - ۱۹۷۸	۸۸	۷۴	۴۰
۱۹۸۳	۸۰	۷۵	۴۰

Jean currie , Export Processing Zones in the 1980 S , EIU , Special Report , No 190.

خرید مواد اولیه

ترکیب وارداتی یا لا در مناطق پردازش صادرات در سالهای اخیر نشانه‌ای از ارتباط محدود با اقتصاد منطقه است . تاکنون مهمترین عنصر تعیین کننده ارزش افزوده داخلی هزینه دستمزد محسوب میشود که معمولاً " بین ۱۰ تا ۱۸ درصد ارزش فروش در صنایع مختلف میباشد . یکی از جاذبه های مناطق آزاد تجاری ، تسهیلات برای ورود مواد خام و اولیه است . در اکثر موارد خریدهای محلی ((از داخل کشور)) در سطح بسیار نازلی قرار دارد . بعنوان مثال در ناحیه پنانگ در سال ۱۹۷۹ ، تنها ۲ درصد از مواد خام مورد نیاز صنعت الکترونیک از منابع محلی تامین شده و این رقم برای صنعت پوشاک و منسوجات معادل ۴ درصد بوده است . مطالعه سایر مناطق نیز دلالت بر همین ویژگی دارد ، تنها ۴ درصد از مواد خام خریداری شده توسط صنعت پوشاک در سرلانکا در سال ۱۹۸۰ از منابع داخلی تامین شد . متأسفانه " در سال ۱۹۷۹ در مکزیک تنها ۲ درصد از مواد خام مورد نیاز صنعت کاغذ از منابع داخلی خریداری شد .

۱ - همان ماخذ

(۱)
جدول شماره ۷- میزان استفاده از مواد خام محلی در برخی مناطق آزاد تجاری
(درصد)

سایر مناطق آزاد	وارداتی	بازار داخلی	پوشاک
۲۰	۷۶	۴	پنانگ ((۱۹۷۸))
---	۹۷	۳	سريلانكا ((۱۹۸۰))
---	۹۸	۲	الکترونیک پنانگ ((۱۹۷۸))
۴۲	۵۴	۴	منسوجات پنانگ ((۱۹۷۸))
—	۹۸	۲	کلیه بنگاهها مکزیک ((۱۹۷۹))

۱- همان مآخذ

در عین حال خرید از سایر صنایع مستقر در مناطق آزاد تا حدودی بیش از منابع محلی است. بعنوان مثال در ناحیه پنانگ ۴۲ درصد از مواد خام مورد نیاز در صنعت ساجی و ۲۰ درصد از مواد خام مورد نیاز در صنعت پوشاک از سایر صنایع موجود در منطقه تامین شده است. همچنین در سنگاپور میزان فروش محلی بعنوان درصدی از کل فروش از ۱۳ درصد در سال ۱۹۷۵ به ۱۸ درصد در سال ۱۹۷۹ افزایش یافته است. در مجموع میتوان ادعا نمود که اثرات ارتباطی از توسعه يك صنعت صادراتی ممکن است از نقطه نظر منطقه ای حائز اهمیت بیشتری باشد تا از نقطه نظر ملی. فقدان تسهیلات حمل و نقل مناسب و نیز فقدان منطقه تجاری در نزدیکی يك منطقه پردازش صادرات از جمله عواملی هستند که امکان ایجاد چنین حلقه های ارتباطی را محدود میازند.

درآمدهای ثانویه

یکی از عواملی که موجب ایجاد درآمدهای ثانویه میشود هزینه های انجام شده برای خدمات محلی است. در سال ۱۹۷۹ در مکزیک حدود ۱۰۶ میلیون دلار برای ایجاد چنین تسهیلاتی صرف شد که معادل $\frac{1}{3}$ مخارج دستمزد و حقوق در آن سال بوده همچنین در سال ۱۹۸۰ در سریلانکا این رقم معادل ۲۴ درصد بوده است. بر خلاف خرید مواد اولیه و خام چنین مخارجی نسبت به صنایع مختلف متفاوت نبوده و درآمدهای حاصله فعالیتتسهیسات تکنیکی و حرفه‌ای متعددی را تامین میکند.

نرخ موفقیت

هیچگونه شواهدی وجود ندارد که سرمایه‌گذارانی که در یک منطقه آزاد تجاری مشغول فعالیت هستند بدلیل انگیزه‌های مالیاتی و یا تنبیه در شرایط دستمزد و حقوق به منطقه دیگری کشانده شوند. مطالعهای که توسط Conrado Sanchez در مورد عدم موفقیت شرکتهای تاسیس شده در سنگاپور در خلال سالهای ۱۹۶۰ تا ۱۹۷۸ و منطقه باتان در خلال سالهای ۱۹۷۳ تا ۱۹۸۳ انجام شد نشان میدهد که بر خلاف ذهنیت عمومی نرخ موفقیت برای سرمایه‌گذارهای کاملاً خارجی ((از کشورهای OECD)) بسیار بالا بوده است. بر اساس ادعای هیئت مدیره سازمان توسعه اقتصادی سنگاپور در سال ۱۹۷۸، تنها ۶/۱ درصد از ۱۹۷ شرکتی که کاملاً در مالکیت آمریکاییها، اروپاییها و ژاپنی‌ها بوده و در خلال سالهای ۱۹۶۰ تا ۱۹۷۸ تاسیس شده بودند با شکست مواجه شده‌اند. همچنین نرخ عدم موفقیت در سرمایه‌گذارهای مشترک از این کشورها حدود ۷ درصد بوده است. بالعکس نرخ عدم موفقیت در میان سایر بنگاههای کاملاً خارجی از دیگر مناطق آسیا حدود ۱۲ درصد در مورد سرمایه‌گذارهای مشترک حدود ۱۷ درصد بوده است. این در حالیست که نرخ عدم موفقیت در میان شرکتهای کاملاً سنگاپوری حدود ۳۸ درصد بوده است. الگوی مشابهی در منطقه باتان وجود دارد، از ۸۶ شرکتی که در خلال سالهای ۱۹۷۳ تا

۱۹۸۳ تأسیس شدند نرخ عدم موفقیت در مجموع حدود ۲۷ درصد بود. در حالیکه در سنگاپور نرخ عدم موفقیت در میان ۲۵ بنگاه آمریکایی، اروپایی و ژاپنی بسیار پایین بود ((۸ درصد)) همچنین تنها يك مورد از ۱۱ شرکتی که توسط سرمایه گذاری مشترك بوجود آمده بود با شکست مواجه شد. بالعکس تجربه سایر سرمایه گذاریهای خارجی ناموفق بوده است بطوریکه ۴۳ درصد از سرمایه گذاریهای کاملاً خارجی و ۲۷ درصد از سرمایه گذاریهای مشترك متوقف شده است. البته در این میان حذف معافیت های مالیاتی دلیل تعیین کننده ای نبوده ولی قابل توجه است که ۷ بنگاه از ۲۳ بنگاهی کسسه در صنعت رقابتی پوشاک و چهار بنگاهی که در تولید کفش فعالیت داشتند ممکن است تحت تاثیر افزایش محدودیتهای سهمیه ای ایالات متحده آمریکا قرار گرفته باشند.

از سوی دیگر تحلیل کارشناسان بانک تجاری ماریتیوس مبین این امر است که کاهش دوره معافیت مالیاتی دهساله ممکن است عاملی در عدم موفقیت بنگاههای مستقر در مناطق آزاد محسوب شود. معذالك عوامل دیگری نیز در این امر دخیل بوده است، بعنوان مثال بنگاهها در شرایط رقابتی شدید فعالیت داشتند و چنین شرایطی باعث ایجاد مشکلات بر سر راه این مناطق گردیده است. نتیجتاً " سود آوری عمدتاً " - پائین بوده و در مجموع برای سالهای ۱۹۷۸ و ۱۹۸۰ این منطقه ((ماریتیوس)) با زیان مواجه بوده است.

سرمایه گذاری در مناطق آزاد

اطلاعات موجود نشان میدهد که اغلب مناطق آزاد هر جذب سرمایه گذاریهای خارجی موفق بوده اند. معذالك اکثر صنایع مستقر در این مناطق بسیار کاربر بوده و سرمایه - شاك مورد نیاز برای هر شغل بسیار پائین میباشد خصوصاً " در دو صنعت عمده الکترونیک و پو

گرچه میزان سرمایه سرانه مورد نیاز برای هر شغل در صنایع مختلف متفاوتست ((جدول شماره ۸)) ولی در سایر رشته ها نسبت به صنایع پوشاک و الکترونیک غالباً " بالاتر میباشد . این امر نشانگر افزایش اهمیت تولیدات معاف از عوارض گمرکی است .

در برخی مناطق آزاد تجاری نظیر ناحیه سنگال و ماریتیوس از وجوه بین المللی برای تشویق فعالیتها استفاده بعمل میآید . بر خلاف صنعت الکترونیک که در آن تقاضا عمدتاً " برای بنگاههای کاملاً " خارجی وجود دارد در سایر رشته ها ، تقاضا اکثراً " برای سرمایه گذارهای مشترک شکل میگیرد ، و این امر تا حدودی بمنظور تشویق ارتباطات محلی و تامین سرمایه مورد نیاز توسط کشور میزبان میباشد . بسیاری از کشورهای مصمم هستند که سهم سرمایه محلی در پروژه های مشترک را افزایش دهند . بنسبوان مثال دولت تایوان وامهائی را در اختیار سرمایه گذاران صنایع با تکنولوژی پیچیده قرار میدهد و یا در سنگاپور مدیریت اداری، تامین مالی پروژه های با تکنولوژی - پیشرفته را بعهده میگیرد .

تایوان	فیلیپین	سریلانکا	
۱۹۸۳	۱۹۷۸	۱۹۸۳	
۱۶۷۰	۶۸۰۰	۱۶۱۹	پوشاک
۴۶۳۰	—	—	کشایف
۳۸۹۴	۱۷۸۰	۷۶۶	محصولات الکترونیکی
۵۰۱۲	۱۶۷۵۳	۵۸۱۳	سایر محصولات
—	۱۲۳۰۰	۲۵۰۹۲	لاستیک
—	—	۲۲۱۲	جواهر سازی
—	۷۶۵۰	۶۲۲۶	کفش
—	۵۲۷۰۰	—	محصولات چرمی
۲۹۱۲	۳۲۶۰	۹۷۹	محصولات پلاستیکی
—	—	۳۹۰۱	منقرضه
۵۲۰۰	—	—	محصولات چرمی
۵۹۲۰	—	—	مصایع دستی
۶۰۹۹	—	—	محصولات فلزی

ملاحظات:

Jean currie , Export Processing Zones in the 1980 5 , EIU , Special Report , No 190.

هزینه توسعه مناطق آزاد

تجربه شش سال گذشته نشانگر تاکید بر اهمیتست و نیاز به برنامه ریزیهای دقیق برای توسعه مناطق آزاد تجاری است. اصولاً " هزینه توسعه چنین مناطقی بسته به موقعیت جغرافیائی منطقه متفاوت خواهد بود. چنانچه در جدول شماره ۹ - مشاهده میشود هزینه توسعه منطقه باتان دو برابر هزینه توسعه مناطق ماکتسسان و ساگیسو در فیلیپین و سه برابر هزینه توسعه گرانترین ناحیه در سنگاپور میباشد. همچنین هزینه اداره اینگونه مناطق نیز قابل توجه است، تنها تعداد اندکی از مناطق آزاد تجاری موفق شده اند هزینه های خود را از طریق اجاره زمین و یا سایر پرداختها توسط بنگاههای مستقر در منطقه جبران کنند. معذالك هزینه اداره مناطق حائز اهمیت کمتری در تصمیم گیری برای سرمایه گذاری در منطقه است.

ادامه حیات و فعالیتست مناطق آزاد بستگی به جذب سرمایه گذاریهای خارجی در يك دوره کوتاه مدت دارد. موقعیت جغرافیائی منطقه در جذب سرمایه ها و محبوبیت منطقه بسیار موثر بوده و عموماً " توصیه میشود که مناطق آزاد نه تنها بایستی دارای نیروی کار فراوان باشند بلکه از نظر موقعیت جغرافیائی نیز رفت و آمد کارگران به منطقه سهل و آسان باشد. مناطق تجاری کرماندل در ماریتیوس، کائو - هیونگ در تایوان و منطقه بارانگیلا در کلمبیا همگی دارای این ویژگی میباشند.

اکثر معافیت هائی که به منابع مستقر در این مناطق تعلق میگیرد از توسعه معافیت های مالیاتی است ولی در عین حال در شرایطی متفاوت که تصمیم گیری برای سرمایه گذاری در منطقه از اهمیت بیشتری برخوردار است محرک های پیش بینی شده - دقیق تر ضروری بنظر میرسد. گزارش UNCTAD در مورد مناطق تجاری در سال ۱۹۸۳، براین مسئله تاکید دارد که محرک های مالی برای آموزش صنایع و برای کاهش هزینه تکنولوژی بایستی جایگزین معافیت های مالیاتی چند ساله شود.

جدول شماره ۹ - هزینه توسعه مناطق آزاد تجاری در آسیا

هزینه توسعه منطقه			
سال	مکان	وجه داخلی ((۱۰۰۰))	هزار دلار
۱۹۸۲	فیلیپین	۱۱۶۱۸۸۱	۱۵۵۸۸۳
۱۹۸۲	منطقه باتان	۸۶۰۸۶	۱۹۰۶۹
۱۹۸۲	منطقه ساکنان	۵۷۸۰۱	۷۳۳۸
۱۹۸۰	منطقه جورنگه	۱۴۰۹۵۰۰	۶۵۳/۵۴۶
۱۹۷۶	منطقه بک نیوتان	۲۶۸۷۳	۱۳۴۴۱
۱۹۷۶	کالانگه ایستادستریا	۳۷۲۰۰	۱۷۲۲۲
۱۹۷۶	وونلندزیوتان	۱۷۷۰۴	۸۱۹۶

• هزینه توسعه منطقه شامل هزینه تأسیس ساختمان و بناهای مورد نیاز برای کارخانجات و مناطق مسکونی برای کارگران میباشد ((پایتختها - هزینه زمین))

منابع : Jean currie " Export Processing Zones in the 1980 S , EIU , Special Report , NO 190.

بررسی امکانات جغرافیائی، تسهیلات زیربنائی و
منابع طبیعی و انسانی مناطق آزاد جمهوری اسلامی ایران

چهارمین همایش ملی اقتصاد آزاد و توسعه منطقه‌ای، تهران، ۱۳۹۷

پس از آنکه برنامه اول توسعه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بنموب رسید دولت درصد برآمد سرمایه های تجاری را به کانالهای صنعتی و تولیدی منتقل نماید. دراین راستا استفاده از مناطق تجاری - صنعتی که هم به ایجاد صنایع و انتقال تکنولوژی — کمک نموده و هم صادرات کشور را افزایش میدهد، مورد توجه خاصی قرار گرفت. با توجه به اینکه زمینه فعالیت سرمایه های خصوصی داخلی و بخصوص خارجی تا حدودی محدود میباشد، لذا ایجاد مناطق آزاد تجاری - صنعتی که فارغ از محدودیتها و قوانین دولتی باشد، میتواند در این امر بسیار موثر باشد. از سبب دیگر بیش بینی صادرات غیر نفتی بمیزان ۱۷/۸ میلیارد دلار در طول پنجسال اجرای برنامه با توجه به اینکه توان صادراتی کشور بسیار محدود میباشد، ضرورت ایجاد مناطقی آزاد را بیش از پیش مورد تاکید قرار داده، خصوصا " آنکه ایران از امکانات طبیعی و تسهیلات اقتصادی نسبتا " خوبی برخوردار است و این نکته در امکان افزایش موفقیت مناطق آزاد تجاری - صنعتی دخیل میباشد.

موارد فوق بهمراه گرایش مسئولین اقتصادی کشور به آزاد سازی اقتصادی از طریق استراتژی توسعه صنعتی با جهت گیری صادراتی موجب گردید که طرح استفاده از مناطق آزاد بمورب جدی مطرح شود که در برنامه اول توسعه اقتصادی نیز برای این منظور چنسد منطقه در نظر گرفته شده است.

در واقع ایران با داشتن موقعیت جغرافیائی خاص و وجود بیش از ۱۵۰۰ کیلومتر مرز آبی در جنوب کشور از قابلیت ویژه ای برای مبادلات و دادوستدهای بین المللی برخوردار است. برخورداری از این مزیت سبب میگردد تا با توجه به سایر ملاحظات سیاسی - اقتصادی و فرهنگی مطلوبترین گزینش را در انتخاب مکان جغرافیائی مناطقی آزاد — تجاری انجام داد و در درازمدت از مزیت های جغرافیائی و اقتصادی این مناطق استفاده

کرد . با در نظر گرفتن وضعیت منابع طبیعی و مواد خام در ایران و امکان تبدیل این منابع به مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای مورد نیاز میتوان در دراز مدت به کمک نیروی انسانی و تکنولوژی موجود و با برنامه ریزیهای لازم میزان ورود کالاهای واسطه‌ای و مواد اولیه را بتدریج کاهش داده و بدین‌حال آن سهم خالص صادرات را نسبت به سهم کل صادرات منطقه ارتقاء بخشید .

بطور کلی ایجاد مناطق آزاد تجاری در ایران از مزایای نسبتاً زیادی برخوردار خواهد بود اهم این مزایا عبارتند از :

- وجود منابع طبیعی سرشار نفت و گاز
- موقعیت جغرافیائی مناسب ، نزدیکی به بازارهای مصرفی غرب ، بازار مصرف داخلی و بازارهای سواحل جنوبی خلیج فارس
- امکانات طبیعی و سواحل وسیع ایران و وجود تجهیزات و تسهیلات مناسب در این سواحل

- سابقه خوب ایران در زمینه پایبندی به قراردادهای وادای دیون و نیز مقروض نبودن کشور

- مسدود شدن تاسیسی چنین مناطقی در کشور مابا مشکلاتی همراه خواهد بود که عمده ترین آنها عبارتند از :

- مشکلات و ابهامات قانونی در مورد سرمایه گذاریهای خارجی
- امکان وجود دوگانگی در استراتژیهای توسعه و طرح منطقه آزاد و امکان بروز اختلاف در سیاستهای کلی حمایتی در مقایسه با سیاستهایی که در ارتباط با مناطق آزاد اجراء میشود .
- مشکل وجود چند نرخ ارز در کشور در زمینه چگونگی احتساب سود سرمایه گذاریها و دستمزد کارگران ، لازم به تذکر است که معمولاً به سبب ملاحظات حیثیتی ملی ، پول رایج در منطقه آزاد باید همان پول ملی باشد .

— رقابت بنادر آزاد موجود در نزدیکی سواحل ایران مانند جبل علی • این مسئله موجب عدم استقبال احتمالی کشورهای منطقه از مناطق آزاد ایران خواهد شد مگر آنکه معافیتها و امتیازات بیشتری به سرمایه گذاران خارجی اعطا شود •

— عدم وجود امکانات ارتباطی پیشرفته مانند تلفن ، تلکس ، فاکس مایسل و ... :

در واقع ایران بدلیل وجود منابع طبیعی نسبتاً قــابــل ملاحظــه منابع سرشار نفت و گاز ، موقعیت جغرافیائی مناسب و نزدیکی به بازارهای مصرف دارای مزایای فراوانی جهت تاسیس مناطق آزاد تجاری است •

تاسیس این مناطق برای کشور منافع فراوانی را به بار خواهد آورد؛ از جمله آثار مثبتی که گسترش مناطق آزاد تجاری - صنعتی بر ساختار اقتصادی بجای میگذارد عبارتند از :

— تاثیر مثبت بر تراز پرداختها در نتیجه ایجاد درآمد ارزی حاصل از اجساره محل کار ، خدمات منطقه ، توسعه توریسم در جهت منافع مستقیم ترانزیت و صدور مجدد و افزایش صادرات غیر نفتی •

— ایجاد زمینه های مطلوب رشد و توسعه منطقه ای بشرط ارتباط مثبت مناسبات کشور با منطقه آزاد و انتقال آثار مثبت اقتصادی به آنها •

— توسعه و تشویق بازرگانی محلی و سایر فعالیتهای اقتصادی بومی •

— توسعه احتمالی صنایع دریائی

— حضور فعال ایران در منطقه خلیج فارس

— جذب سرمایه های سرگردان بویژه جذب سرمایه های ایرانیان مقیم کشورهای

حاشیه جنوبی خلیج فارس

— مقابله با قاچاق از طریق ایجاد اشتغال سالم و جلوگیری از مسافرتها بی رویه

ایرانیان به خارج از کشور

— جلوگیری از مهاجرت و تشویق اهالی به استقرار در این مناطق

البته تاسیس مسنطق آزاد تجاری مستلزم فراهم کردن شرایطی است که بناچار

برخی از آثار معنی احتمالی را نیز بدنبال خواهد داشت ، از جمله :

مصرفی شدن جامعه در کوتاهمدت ، تشدید نابرابریهای اقتصاد درونی و منطقه‌ای ،
ایجاد وابستگی شدید به بازارهای بین‌المللی ، سوء استفاده و خطرات ناشی از ارتباط
با شرکتهای چند ملیتی ، بروز مشکلات در ارتباط با تامین امکانات موردنیاز
در منطقه نظیر امکانات حمل و نقل ، خدمات ، مسکن و ...

از آنجا که در تبصره ۱۹ قانون برنامه اول جمهوری اسلامی ایران به دولت اجازه
تاسیس سه منطقه آزاد تجاری - صنعتی داده شده است ، لذا بررسی موقعیت جغرافیائی
و سیاسی این مناطق همراه با ارزیابی هزینه های ایجاد تاسیسات جدید در آنها و
مقایسه این هزینه ها با نرخ بازگشت سرمایه حائز اهمیت فراوان میباشد .

جهت مقایسه موقعیت بنادر و مناطق ایران ، میبایست از معیارها و ملاکهای
استفاده نمود . برای بدست آوردن این معیارها باید به عوامل موفقیت مناطق آزاد بطور
کلی توجه داشت . با بررسی این عوامل در میابیم که در کنار ملزوماتی چون تناسب
زمانی اجرای طرح ، وجود ثبات اجتماعی - سیاسی مطابقت عملی طرح بنادر و مناطق
آزاد با استراتژیهای توسعه ، وجود امکانات تخصصی و مدیریت برای اجرای طرح ،
ملاکها و مزیت‌های نظیر موقعیت جغرافیائی ، منابع طبیعی انسانی و ذخیره
تجهیزات سرمایه‌ای موجود ، با توجه به نوع فعالیتی که قرار است در منطقه آزاد صورت
پذیرد ، میتواند استاندارد خوبی برای داوری در مورد موقعیت بنادر و مناطق مختلف
کشور باشد .

لذا در این قسمت از گزارش به بررسی امکانات جغرافیائی ، تسهیلات زیربنائی
و منابع طبیعی و انسانی در سه منطقه کیش ، قشم و چاب‌سار میپردازیم و امکان
احداث صنایع مختلف را با توجه به ویژگیهای هر منطقه مورد بحث قرار میدهم .

کیش

بنادر آزاد باهدف‌های تجاری - صنعتی یا تلفیقی از این دو تاسیس می‌شوند . اولین بندر

از اینگونه بنادر در کشور ایران در سال ۱۳۴۸ با سام جزیره کیش در نظر گرفته شد و عملیات اجرایی آن با هدف احداث تسهیلات سباحتی در سال ۱۳۵۱ آغاز و پس از گذشت یکدوره شش ساله تحقق یافت .

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران و ایجاد تحولاتی در نحوه اداره این قبیل مراکز ، استفاده از جزیره کیش بعنوان يك مركز آزاد تجاری مورد نظر قرار گرفت ولی علیرغم اعلام جزیره کیش بسوان بندر آزاد تجاری در سال ۱۳۵۸ توسط شورای انقلاب در جهت انجام سرمایه گذاریهای تکمیلی تا سال ۱۳۶۵ هیچگونه اقدامی صورت نگرفت . در این سال سازمان عمران کیش با بهره مندی از قانون معافیت حقوق و عوارض گمرکی و کسب مجوزهای اولیه شروع به عملیات تکمیل ، بازسازی تاسیسات و ساختمانهای این جزیره جهت استفاده بهینه از امکانات موجود آن نمود .

موقعیت جغرافیائی

کیش جزیره ای بیضی شکل با طول ۱۵ کیلومتر و عرض ۲ کیلومتر و مساحت تقریبی ۷۷ کیلومتر مربع در موقعیت جغرافیائی ۲۶ درجه و ۴۳ دقیقه عرض شمالی و ۵۲ درجه و ۵۷ دقیقه طول شرقی در ارتفاع ۴۵ متری از سطح دریا قرار گرفته است . این جزیره در ۲۰۰ کیلومتری بندر عباس و نمز در مقابل بندر چابک در فاصله ۱۷ کیلومتر نزدیکترین منطقه از خاك اصلی کشور به جزیره کیش ، بندر گز به فاصله ۱۷ کیلومتر میباشد . فاصله کیش با دیگر بنادر و یا جزایر موجود در آبهای خلیج فارس اعم از جزایر ایرانی یا متعلق به کشورهای عرب بشرح زیر میباشد .

نام منطقه	فاصله
بندر چابک	۳۱ کیلومتر
بندر لنگه	۹۶ کیلومتر
بندر عباس	۲۵۰ کیلومتر
تنکه هرمز	۲۵۶ کیلومتر

نام منطقه	فاصله
بندر چاسپار	۶۷۵ کیلومتر
جزیره لوان	۵۹ کیلومتر
جزیره ابوموسی	۱۲۰ کیلومتر
بندر جبل علی دویی	۲۰۴ کیلومتر
شارجه	۱۸۹ کیلومتر
لبوظبی	۲۲۸ کیلومتر
دویی	۱۹۴ کیلومتر
بحرین	۳۳۳ کیلومتر
کویت	۶۸۵ کیلومتر

ماخذ: حمید عبدالحی، در جهت نیل به رونق اقتصادی مناطق آزاد تجاری صنعتی،
رونق، سال اول، شماره ۰۸

هوای جزیره کیش بدلیل موقعیت جغرافیائی آن گرم ((حداکثر دمای آن ۴۷ درجه در فصل تابستان و حداقل حدود ۱۹ درجه)) و میزان بارندگی سالانه آن در حدود ۲۲۰ میلیمتر میباشد. رطوبت جزیره نسبتاً بالا و در حدود ۷۰ درصد در سه ماه تابستان و ۵۵ درصد برای سه ماه سرد سال برآورد شده است. با وجود اینکه جزیره کیش حدود ۴۵ متر از سطح دریا ارتفاع دارد با اینحال تغییرات فشار هوا بسیار منظم و تابستان تغییرات درجه حرارت است.

سابقه تاریخی جزیره کیش

طیات

جزیره کیش از لحاظ تاریخی دارای سوانق بازرگانی میباشد بطوریکه مرکز ارتباط

بازرگانی بین هندوستان، ایران و بین النهرین بشمار میآمده و همچنین یکی از

بزرگترین مراکز تجاری و بندر گاهی خلیج فارس بوده است . طبق شواهد تاریخی جزیره کیش تا ۱۰۰ سال اخیر قرن هفتم اهمیت تجاری خود را حفظ نمود و از آن تاریخ به بعد مرکز بازرگانی خلیج فارس ، به بندر عباس و بندر هرمز انتقال یافت. عمده تجارت جزیره کیش در گذشته مروارید بوده که هنوز هم میدان آن ادامه دارد . در حال حاضر علاوه بر میدان انواع مسافران خوراکی و صدف میدان قریب هفتاد نوع ماهی تزئینی در این جزیره رواج دارد .

در سالهای دهه پنجاه که درآمد نفت کشور از حد معمول فراتر رفت ، امکانات سرمایه گذاری عظیم ریالی - ارزی در کیش با همکاری کمیانیهای چند ملیتی بویژه فرانسویان فراهم شد . در ابتدای امر کیش صرفاً " بعنوان یک جزیره توریستی و نیز محلی برای جذب دلارهای نفتی در نظر گرفته شد . تا اینکه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، شورای انقلاب براساس مصوبه ۵۸/۱۲/۱۸ جزیره کیش را بعنوان اولین منطقه آزاد تجاری اعلام نمود . با این وجود در همان سال طرحهای مختلفی برای تبدیل جزیره به محل نگهداری معتادان یا زندانیان و ۱۰۰۰ ارائه گردید ولی همچنانکه ذکر شد شورای انقلاب تبذیر جزیره را بحد یک بندر آزاد تجاری مورد تصویب قرار داده بود . لیکن اجرای طرح تا سال ۶۵ متوقف و در این سال با بهره مندی از قانون معافیت حقوق و عوارض گمرکی و کسب مجوزهای اولیه ، شروع به عملیات تکمیل ، بازاری و نوآوری تاسیسات و ساختمانها شد . ایجاد مراکز تجاری جدید ، تکمیل مراکز از قبل احداث شده ، توسعه شبکه های خدماتی ، تصویب آئیننامه های جدید جهت رشد و توسعه امر تجارت ویژه بنادر آزاد و بالاخره برنامه ریزی برای پیوستن این جزیره به جرگه بنادر آزاد تجاری موفق که قادر به ادامه رقابت با آنها باشد از جمله اهداف برنامه ریزان اقتصادی است .

بررسی جمعیت کیش

جمعیت جزیره کیش در اولین سرشماری در سال ۱۳۳۵ حدود ۷۶۰ نفر بوده است . این تعداد در سرشماری عمومی دوم در سال ۱۳۴۵ به ۸۵۰ نفر رسید که از رشدی معادل ۱/۱ درصد.

برخوردار بوده است. در سرشماری سوم در سال ۱۳۵۵ میزان جمعیت بومیان جزیره به ۹۵۰ نفر رسید. در حقیقت در فاصله هر دهسال فقط حدود یکصد نفر به جمعیت بومی جزیره اضافه میشد. در سال ۱۳۶۱ براساس برآوردهای انجام شده جمعیت بومی آن به ۹۹۲ نفر رسید که با احتساب کارکنان سازمان عمران کیش و دیگر کارمندان دولت و ارگانهای نظامی و بخش خصوصی به جمعیتی نزدیک به ۴۰۰۰ نفر و بالاخره در سال ۱۳۶۵ به ۶۰۰۰ نفر رسید، که حدود $\frac{1}{3}$ از این تعداد افراد بومی و بقیه غیر بومی بوده‌اند!

با در نظر گرفتن حجم سرمایه گذاریهای انجام شده از سال ۶۵ تاکنون و پیش بینی های انجام شده برای سال ۱۳۷۳، این رقم به چندین برابر خواهد رسید. با اجرای برنامه پنجساله اول که در سال ۱۳۷۳ به اتمام میرسد، انتظار میرود میزان توریست از سالانه ۲۵۰ هزار نفر فعلی به حدود ۱/۵ میلیون نفر افزایش یابد؛ که این رقم در برنامه ۲۰ ساله حدود ۳ الی ۵ میلیون نفر پیش بینی شده است.

از آغاز تبدیل جزیره کیش به یک مرکز تجاری در قالب بندر آزاد، جابجایی جمعیت بومی، تحت تاثیر جابجایی درون جزیره‌ای و نیز فعالیتهای مرتبط با عمران و آبادانی آن بوده است. این جابجایی بیشتر در مرکز تجاری جزیره صورت گرفته و مناطق روستایی از جمله صفین - باغو - دیپو - سجم - و ماشه کمتر تحت تاثیر این جابجایی ها قرار داشته‌اند.

تسهیلات و معافیت‌های ارائه شده در کیش در ابعاد مختلف:

- ۱- در منطقه آزاد کیش هیچگونه حقوق و عوارض گمرکی اعمال نمی شود.
- ۲- آوردن سرمایه و تجهیزات به منطقه و همچنین خروج آنها همراه با سودهای کسب شده به هر میزان طبق مقررات مجاز است.
- ۳- اخذ مالیاتها فعلاً "طبق قانون مالیاتهای مستقیم در مورد مناطق محروم انجام

۱ : حمید عبداللہی، در جهت نیل به رونق اقتصادی مناطق آزاد تجاری - صنعتی،

رونق سال اول، شماره ۸.

مسکبرد.

۲- شروع و ادامه هرگونه سرمایه گذاری و فعالیت منوط به کسب مجوز یا موافقت سازمان عمران کیش و رعایت آئین نامه ها و مقررات ویژه منطقه آزاد کیش و مفاد قراردادهای منعقد شده میباشد.

۵- بزرگترین ویژگی جزیره کیش برخورداری از امکانات وسیع صادراتی آن بخصوص صدور کالاهای تولید شده در خود جزیره است بدین صورت که کلیه محصولات تولیدی در جزیره که مواد اولیه آنها بصورت خام یا نیمه ساخته از خارج به کیش وارد شده و پس از تغییر شکل و انجام کار روی آن بصورت تکمیل شده در آیند بدون تودیع پیمان ارزی و بدون هرگونه تشریفات براجتی قابل صدور به اقصی نقاط جهان خواهد بود و در مورد آن گروه از صنایع تولیدی که بخشی از مواد اولیه آنها از داخل کشور تامین شده باشد صرفاً "تودیع پیمان ارزی برای آن بخش از مواد اولیه کفایت میکند و مجموعه واحد محصول نیازی به سپردن پیمان ارزی ندارد.

۶- هر تولید کننده اعماز اینکه کالا در کیش تولید کرده و یا در جای دیگر، اگر کالای خود را از کیش صادر نماید معادل ۶۰٪ ارزش ارزی صادرات انجام شده خود میتواند بدون پرداخت حتی يك ریال درصد عمرانی به سازمان، کالا وارد کیش نماید و حتی اگر تمایل به وارد کردن همان کالا به داخل کشور داشته باشد از پرداخت ۳۰٪ سود بازرگانی متعلقه نیز معاف است.

۷- معاملات در منطقه با هر نوع پول مورد قبول بانک مرکزی ایران انجام میپذیرد، نوع ارز مورد قبول طرفین معامله را قراردادهای معین میکند.

۸- دریافت زمین در ظرف ۴۸ ساعت که همراه با آن میتوان مجوز ورود کلیه مصالح و ماشین آلات و مواد اولیه مورد نیاز را به جزیره فراهم آورد.

تسهیلات، امکانات و تاسیسات زیربنایی

۱- وجود بیش از ۳۰ پرواز هفتگی به شهرهای داخل کشور از کیش امکان ارتباط هرچه بیشتر این منطقه را با دیگر نواحی کشور فراهم آورده است.

۲- ساخت اسکله بزرگ " درساپای " که کشتی های ۲۰ تا ۳۰ تنی را قادر به پهلوگیری

در این اسکله خواهد ساخت .

تجهیزات پشتیبانی این اسکله شامل جرثقیل های سنگین ، انبارهای سربویشیده و

سردخانه و غیره خواهد بود .

۳- وجود ۳۰ هزار متر مربع انبار آماده در کیش و طرحهایی نیز برای افزایش ظرفیت

انبارها و ساخت انبارهای جدید در دست احداث میباشد .

۴- وجود دفاتر تجاری متعدد و با توجه به ظرفیت انبارهای موجود و نبودن تشریفات -

بورورگراسی میتواند باعث شود که امر صادرات در کیش به سرعت شکل بگیرد .

۵- طراحی يك شهرك صنعتی ، احداث کارخانجات تریکو بافی ، جوراب بافی ، صنایع

پلاستیک ، صنایع برش ، صنایع تولید شناورهای صیادی فایبرگلاس ، کسترو سازی

و پودر ماهی ، صنایع بسته بندی کارخانه یخ و به مرحله اجرای طرح رسیده است . -

علاوه بر این قراردادی نیز در مورد بازسازی ماشین آلات سنگین راه سازی و ساختمانهای

منعقد گردیده که در مرحله بهره برداری است .

۶- وجود چند طرح صنعتی از جمله ۲۴ کارخانه تولیدی که عملیات اجرائی آنها آغاز

شده است ، این کارخانجات در سطح زیربنایی حدود ۳۰ هزار متر مربع در شهرک صنعتی

جزیره در دست احداث میباشد .

۷- مشارکت افراد خارجی در کیش و تسهیلات برای سرمایه گذاران خارجی

دولت اجازه صدور ویزا به اتباع خارجی در مبادی ورودی کیش را داده است که ایستگاه

گام بلندی در جهت حضور سریع و بدون مشکل کارشناسان و در نتیجه رشد مناطق پردازش -

صادرات میباشد .

مشارکت افراد خارجی بدو طریق ممکن است:

شیوه اول : استفاده استیجاری اتباع خارجی از امکانات موجود در کیش است که بر

اساس قوانین کشورمان مانعی در این امر نیست مگر اینکه اتباع خارجی از کشورهایی

باشند که بخاطر اصول و عقاید نظام جمهوری اسلامی ایران علاقه ای به ایجاد رابطه با

آنها نداریم.

شیوه دوم: سرمایه گذاری اتباع خارجی است که در این زمینه در حال حاضر از قانون حمایت از سرمایه گذاری خارجی استفاده می شود، در این قانون قید شده است که مشارکت اتباع خارجی به صورت سرمایه گذاری زمانی مقدور و میر است که حداقل ۵۱٪ سهام اینگونه سرمایه گذاریها که در ایران هم باید به ثبت رسیده باشد متعلق به اتباع جمهوری اسلامی ایران باشد.

نخستین طرح مشارکت شبکه بانکی در طرحهای مختلف منطقه آزاد کیش:

از آنجاکه طرحهای اقتصادی بدون مشارکت شبکه بانکی در هیچ کجای دنیا قابل اجرا و موفق نبوده است، تومیسه میشود که بانکهای داخلی کشور حرکتهای اقتصادی خود در کیش و حتی در قشم و چاه بهار را از پوشش استانی خود خارج کرده و این اقدامات را مستقیماً " زیر نظر مسئولان و معاونان رده بالای بانکها قرار دهند.

اصولاً " شبکه بانکی کشور میتواند به اهداف عمومی دولت در تعیین مناطق آزاد بر مبنای تبصره ۱۹ قانون توسعه اقتصادی - اجتماعی کشور کمک فراوان نماید و بویژه در زمینه اعطای خدمات ارزی باید با مناطق آزاد فعالیتگر برخورد کند.

در راستای ارائه خدمات بانکی بیشتر به بخش تجاری اقتصادی و بخش سرمایه گذاری در کیش، اخیراً " از دو بانک که صد در صد سهام آنها متعلق به بانکهای ایرانی و مالکیت آنها متعلق به جمهوری اسلامی ایران است ولی در دو کشور اروپایی به ثبت رسیده و فعالیت میکنند دعوت شده است که شعبه هایی در کیش تأسیس بکنند.

آئین نامه های اجرایی و قوانین و مقررات موجود در کیش

آئین نامه اجرایی قانون معافیت از حقوق و عوارض گمرکی کالاهائیکه بمنظور استفاده، مصرف و فروش وارد جزیره کیش میشوند مصوب ۵۸/۱۲/۱۸ شورای انقلاب و اصلاحیه های آن بشرح زیر میباشد:

۱. کلمه کالاهای مندرج در فهرست های اعلام شده توسط وزارت بازرگانی برای ورود -

کالاهای بدون انتقال ارز و واردات در مقابل صادرات به علاوه کالاهای مندرج در لیست پیوست بمنظور مصرف و استفاده در جزیره کیش و یا فروش در فروشگاههای جزیره مذکور که وارد آن جزیره میشوند بدون پرداخت حقوق و عوارض گمرکی و سود بازرگانی، حق انحصار، حقیق ثبت سفارش و سایر عوارض (به استثناء عوارض شهرداری، هزینه خدمات بندری و باربری) بدون مطالبه مجوز وزارت بازرگانی، وزارتخانه های تولیدی ذیربط، تأیید قیمت و مجوز ترخیص مراکز تهیه و توزیع کالا و بدون مطالبه کارت بازرگانی و برگه ثبت سفارش بانکی با رعایت سایر مقررات قابل ترخیص خواهد بود.

تبصره ۱: کالاهایی که بر اساس قانون مبادلات مرزی وارد میشود تابع مقررات خاص خود خواهد بود.

تبصره ۲: کالاهای ساخت آمریکا و سایر کشورهای ممنوع معامله همچنین کالاهایی که از طریق کشورهای مذکور خریداری میشود مشمول تسهیلات بند فسوق نمیشود.

۱- کالاهای صادراتی از جزیره به خارج از کشور مشمول مقررات صادرات و واردات است.
۲- کالاهای صادراتی تعاونی های مرزنشینان ساکن جزیره مشمول مقررات خاص خود خواهد بود.

تبصره: مسدود مصنوعات منابع دستی از طریق این جزیره جز در مورد مصنوعات از طلا و نقره، فرش دستباف با سپردن پیمان ارزی و بدون مجوز صادرات بلامانع است.
چنانچه کالاهایی که بموجب ماده ۵۳ آئین نامه مقررات صادرات و واردات سال ۱۳۶۵ از سپردن پیمان ارزی معاف هستند، به جزیره کیش وارد و پس از تبدیل به خشکبار پس از تغییر بمورتهای دیگر از جزیره صادر گردد کماکان مشمول معافیت پیمان ارزی خواهد شد.

۳- سیستم بانکی موظف است تسهیلات لازم اعتباری جهت انجام این طرح را در اختیار سازمان عمران کیش قرار دهد.

این مصوبه تا حدودی به کالبد قانون ویژه کیش روح تازه ای بخشید و تجارت را در جزیره زنده کرد زیرا تعداد بیشتری از کالاهای مشمول قانون معافیت از حقوق و عوارض گمرکی

شدند. این مصوبه با وجودی که با ایجاد برخی تسهیلات مربوط به ورود کالاهای همراه مسافر به کشور برای سازمان عمران کیش و جزیره کیش دیدگاهی تازه گشود اما محدودیت اصلی همچنان فرا روی تحقق کامل کیش بدون يك منطقه آزاد باقی ماند. سرانجام در سال ۱۳۶۸ هیئت محترم وزیران با صدور يك مصوبه و آئين نامه اجرائی آن را حذف کلیه محدودیتها جزیره کیش را در موقعیت يك منطقه آزاد قرار دادند.

" مصوبه شماره ۲۵۵۲۸/ت/۲۴۱ مورخه ۶۸/۴/۲۰ "

- الف : کالاهای وارداتی از خارج کشور به جزیره کیش بصورت بدون انتقال ارز اعم از اینکه در جزیره عملیات تولیدی یا بسته بندی روی آنها انجام گرفته یا نگرفته می باشد بدون تودیع پیمان ارزی و بدون انجام تشریفات مربوط به صادرات کالا قابل صدور مجدد به خارج از کشور خواهد بود.
- ب : کالاهایی که به قصد صدور مجدد از داخل کشور به جزیره ارسال میشود باشد کلیه تشریفات مربوط به صدور قطعی از جمله سپردن پیمان ارزی درمورد آنها انجام شود. کالاهای مذکور ولو اینکه عملیات آماده سازی ، بسته بندی یا تولید روی آنها در سطح جزیره انجام شده یا نشده باشد بدون تودیع پیمان ارزی و بدون انجام مجدد تشریفات صدور به مقصد سایر کشورها میتواند از جزیره خارج شود.
- ج : ترخیص کالاهای لیست اعلام شده بدون انتقال ارز توسط وزارت بازرگانی بصورت تجاری با اخذ سود بازرگانی حقوق گمرکی و عوارض گمرکی از طریق بندر جزیره کیش بداخل کشور بنام صاحبان حرف شاغل صنفی و صنعتی با اولویت تعاونیها - اتحادیه های صنفی و کارخانجات تولیدی و شرکتهای دولتی آزاد میباشد.

د. دستور العمل اجرائی مصوبه شماره ۲۵۵۴۸/ت/۲۴۱ مورخه ۶۸/۴/۲۰ هیئت وزیران

- ۱- برای صدور کلیه کالاهایی که بمنظور صادرات از داخل یا خارج از کشور به جزیره وارد میگردد باید ابتدا مدارك مربوط به واردات کالا از خارج و همچنین پروانه خروج

گمرگی کالاهای داخلی را بنمایشید سازمان گمران کیش رسانند و پس از اخذ مجوز کالای مورد نظر را بدون تسهیل و بیمه ارزی نسبت به امل کالا و همچنین ارزش افزوده آن در جزیره و بدون هیچگونه مجوز و یا انجام هرگونه تشریفات دیگر صادراتی از طریق گمرگ کیش به مقصد سایر کشورها صادر نمود.

۲- با توجه به مفاد لایحه قانونی مصوب ۵۸/۱۲/۱۸ شورای انقلاب اسلامی و مصوبه فوق الذکر هیئت محترم وزیران ، گمرگ ایران مکلف است در رابطه با کلیه کالاهای وارداتی به جزیره اعم از داخل یا خارج و کلیه کالاهای صادراتی از جزیره از انجام هرگونه تشریفات معمول خودداری و تنها به تطبیق اسناد و ثبت آماری این فعالیتها اکتفا نماید.

۳- بمنظور تسهیل امور بندری ، کلیه امور بندر گاه کیش اعم از کنترل و صدور مجوز برای شناورها جهت انجام امور تخلیه و بارگیری و نگهداری کالا ، کنترل ورود و خروج کالا و مسافر به اماکن بندری ، اخذ هزینه های بندری و خدمات مربوط به کالا و شناورها و اخذ هزینه های انبارداری بعهده سازمان گمران کیش خواهد بود .
بدین ترتیب ورود کلیه کالاها بدون انتقال ارز به جزیره و صدور آنها بصورت تجارت انجام میپذیرد .

۴- ماشین آلات طرحهای تولید منعتی از داخل یا خارج کشور قابل تامین میباشد که در این صورت چنانچه از خارج از کشور تامین شوند قابل انتقال به پسرانه داخلی نمی باشند .

۵- سازمان گمران کیش بمنظور کاهش قیمت کالاهای داخلی و کاهش تورم ، واردات کالاهای را از کشورهای غیر مبدا " قابل ترخیص در جزیره کیش نمی داند و کلیه کالاهای میبایست از کشورهای مبدا به مقصد کیش خریداری و حمل گردد .

تصویب نامه شماره ۴۸۸۶۸/ت/۵۰۸ مورخه ۶۸/۵/۱۴ هیئت وزیران

۱- واردات مواد اولیه تولید یخچال ، یخچال فریزر ، تلویزیون رنگی ، ماشین لباسشو جازو برقی ، آب میوه گیری ، چرخ گوشت و فرش ماشینی ، دوچرخه و موتورسیکلت —

مناسب با میزان فروش محصولات مذکور توسط واحدهای تولیدی در فروشگاههای مستقر
در فروشگاهها آزاد خواهد بود.

۲. محصولات مذکور بمنظور اجازه رقابت با کالاهای ساخته شده خارجی مشمول قیمت گذاری
نخواهد بود و صرفاً "در فروشگاههای مبادی ورودی بصورت ریالی عرضه خواهد شد".
همچنین هرگونه کالای وارده از کیش به داخل کشور از پرداخت ۳۰٪ سود بازرگانی معاف میباشد
مشروط بر آنکه کالا از کشور مبدأ خریداری شده باشد. چنانچه تولیدکننده ای اعم از اینکه کالا را در کیش
و یا جای دیگری تولید کرده باشد و بخواهد کالای خود را از کیش صادر نماید معادل ۶۰٪ ارزش ارزی صادرات
انجام شده از پرداخت عوارض عمرانی معاف خواهد بود و حتی چنانچه تمایل به وارد کردن همان کالا به
داخل کشور را داشته باشد از پرداخت ۳۰٪ سود بازرگانی متعلقه نیز معاف میباشد.

"مقررات و قوانین ارزی و بانکی"

بمنظور ایجاد سهولت در انجام فعالیتهای عمرانی (تولید صنعتی، تجاری و سیاحتی و...) اشخاص
حقیقی و حقوقی طرف قرارداد سازمان هماهنگی هائی با سیستم بانکی کشور و سایر مراجع
ذیصلاح بعمل آمده و متعاقب آن تسهیلات ذیل در جزیره کیش ایجاد شده است.
۱- گشایش اعتبارات اسنادی در جزیره کیش نیاز به طی مراحل ثبت سفارش، ارائه گواهی عدم
ساخت داخل کشور، مجوز مراکز تهیه و توزیع کالا و وزارتخانه های مربوطه و قرارداد گشایش
اعتبار و هرگونه تشریفات دیگر را نداشته و صرفاً "ارائه قرارداد منعقد با سازمان عمران —
کیش به انضمام بیمه نامه کالا و پروفرما به بانکهای جزیره کیش جهت گشایش اعتبارات —
اسنادی کفایت مینماید".

۲- تجار کیش میتوانند بدون انتقال ارز اقدام به گشایش اعتبار و ورود کالاهای مجاز
نمایند بشرط آنکه کالا از مبدأ اصلی به مقصد جزیره کیش حمل شود. بازکنندگان اعتبارات —
اسنادی میتوانند ۲۵٪ مبلغ اعتبار را بعنوان پیش پرداخت اعتبار اسنادی پرداخت نموده و بقیه
آن را به هنگام مبادله اسناد به بانک بپردازند.

ضوابط و مقررات واگذاری حق بهره برداری اراضی جزیره کیش

سازمان عمران کیش با انعقاد قراردادهای ۲۱ ساله که برای دو دوره ۲۱ ساله دیگر نیز قابل تمدید
میشود حق بهره برداری از اراضی جزیره کیش را با اشخاص اعمار حقیقی و حقوقی جهت فعالیت های —
عمرانی در جزیره کیش واگذار مینماید.

"آئین نامه پرداخت درصدهای عمرانی کالاهای وارده به جزیره کیش از خارج کشور"

درصدهای عمرانی :

از کلیه کالاهایی که به منطقه آزاد کیش وارد میشوند ((غیر از کالاهایی که از پرداخت درصدهای عمرانی معافند)) درمندی از ارزش سیف کالا ((CIF)) با توجه به نوع آنها بابت عمران جزیره دریافت میشود .
نرخهای درج شده در جدول به کالاهایی که از مبداء حمل شده باشند تعلق میگیرد و چنانچه کالایی از غیر مبداء حمل شده باشد نرخهای جدول دو برابر خواهد بود .
کالاهای زیر از پرداخت درصد عمرانی معاف هستند :

۱- کالاهای مصرفی جزیره :

الف : وسائل اداری ، امور سیاحتی ، خدمات عمومی ، رفاهی و شهری طرحهای عمرانی طرفهای قرارداد با سازمان در جزیره اعم از پیمانکاری یا سرمایه گذاری متناسب با طرح به تشخیص سازمان .

ب : قطعات یدکی ، ماشین آلات و ابزار آلات مورد نیاز طرحهای عمرانی و سرمایه گذاری جزیره و تاسیسات موجود ، قطعات یدکی ، وسائل حمل و نقل جزیره اعم از پیمانکاران یا سرمایه گذاران طرف قرارداد با سازمان متناسب با طرح به تشخیص سازمان .

۲- کلیه کالاهای مورد نیاز عمران جزیره :

الف : انواع مصالح ساختمانی طرف قراردادهای سازمان به تناسب طرح به تشخیص سازمان اعم از پیمانکاری و سرمایه گذاری و یا برای فروش در سطح جزیره .
ب : تجهیزات ، تاسیسات ، دستگاهها و ابزار آلات طرف قراردادهای سازمان به تناسب طرح و به تشخیص سازمان اعم از پیمانکاری و سرمایه گذاری و یا برای فروش در سطح جزیره .

۳- کالاهائی که در فرآیند تولید دارای ارزش افزوده میشوند :

- الف : مواد اولیه کارگاههای طرف قرارداد با سازمان به تناسب طرح و به تشخیص سازمان ((قراردادهای سرمایه گذاری))
- ب : ماشین آلات و قطعات یدکی کارگاههای طرف قرارداد با سازمان به تناسب طرح و به تشخیص سازمان ((قراردادهای سرمایه گذاری))

۴- کالاهای ترانزیتی : ترانزیت صادرات به خارج ((صادرات مجدد))

هـ کالاهائی که ورود آنها بصورت بدون انتقال ارز به کشور مجاز شناخته شوند به غیر از آنچه که انحصارا " از طریق کیش قابل ورود است .

عناوین جدول طبقه بندی کالا و درصدهای متعلقه

ردیف	نوع کالا	درصد
۱	الیاف نسجی مصنوعی، ماشین آلات ساختمانی سنگین، لوازم التحریر	۱
۲	قطعات یدکی ماشین آلات و دستگاههای مکانیکی و برقی و کلیه مواد اولیه منابع	۱
۳	کاغذ رول، مواد اولیه مصنوعات چاپ، مقوا، مواد بسته بندی	۱/۵
۴	ماشین آلات و دستگاههای مکانیکی و برقی صنعتی و ساختمانی لامپ	۱/۵
۵	دستگاههای اپتیک، دارو و لوازم طبی و بند و وسائل ساعت سازی و کامپیوتر و وسائل مهندسی	۱/۵
۶	محصولات نباتی، انواع چای خشک	۲
۷	پلاستیک مصنوعی، کاشوچو، اتر، استر، رزین	۲
۸	مصنوعات از مواد فلزی، آلومینیوم، سیمان، سرامیک، آهن آلات ابزار و وسائل کشاورزی	۲
۹	محصولات حیوانی، انواع گوشت	۲/۵
۱۰	چوب، حصیر و مصنوعات آنها و انواع پارچه	۲/۵
۱۱	اشیا، و مصنوعات متفرقه نظیر ساعت، دماسنج و وسائل وابسته ورزشی و میل و انواع کیف و چمدان	۲/۵
۱۲	چربها، روغن و موم صنعتی (غیر خوراکی)	۳
۱۳	فرآورده های صنایع شیمیائی ((کود شیمیائی، سم مخمرها))، انواع لوازم بهداشتی و صابون	۳
۱۴	محصولات معدنی بطور اعم، انواع ظروف، انواع وسائل آشپزخانه چینی آلات	۳/۵
۱۵	انواع پوشاک، روسری، مصنوعات الیاف مصنوعی و نسجی	۳/۵

ادامه جدول

ردیف	نوع کالا	درصد
۱۶	پوست ، چرم و مصنوعات و البسته تولیدی از آنها	۴
۱۷	فلزات معمولی و مصنوعات آنها ، فیلمهای عکاسی ، نوار خام ویدئو ضبط صوت	۴
۱۸	وسائط نقلیه	۴
۱۹	لوازم بدکی وسائط نقلیه	۴/۵
۲۰	لوازم ضبط یا تولید صدا و تصویر ، لوازم خانگی و قطعات بدکی مربوطه	۴/۵
۲۱	اسباهای بازی و سرگرمی ، جاسویچی ، آتاری ، قاب عکس ، چراغ خواب	۴/۵
۲۲	محصولات صنایع غذایی ، قند و شکر ، آدامس و نوشابه ، شکلات ، توتون ، ترشیجات و مرباجات	۵
۲۳	کفش ، کلاه ، دستکش ، چتر ، عصا ، پر ، گل ،	
۲۴	حیوانات زنده	۵/۵
۲۵	محصولات عطر سازی و آرایشی	۵/۵
۲۶	فلزات و سنگهای گرانبها و زیور آلات اصل و بدل	۶
۲۷	اسلحه و مهمات و مواد محترقه ، انواع بیمیم و وسائل ارتباطی	۶
۲۸	اشیاء هنری ، کلکسیون و عتیقه	۶

■ در مورد اقلامی که به جزیره وارد و پس از مراجعه به جدول تشریحی هم احتمالا " قابل تطبیق با جدول درصدها نباشند کتبا " از دفتر مرکزی استعلام و طبق پاسخ ارسالی اقدام خواهد شد .

قسم

قبل از پرداختن به انگیزه اختصاص بزرگترین جزیره ایرانی واقع در خلیج فارس و دریای عمان بعنوان منطقه آزاد تجاری ابتدائگاهی گذرا به موقعیت و وضعیت جغرافیایی - طبیعی آن خواهیم داشت .

موقعیت جغرافیایی

جزیره قسم با حدود ۱۱۵ کیلومتر طول و بین ۱۸ تا ۱۸ کیلومتر عرض در فاصله ۲۷ کیلومتری جنوب بندر عباس و در دهانه تنگه هرمز قرار گرفته که از شرق در ۱۶ کیلومتری جزیره هرمز، از جنوب شرقی در ۱۶ کیلومتری جزیره لارک، از جنوب ۱۱۴ کیلومتری تنب بزرگ و ۱۶۳ کیلومتری جزیره ابوموسی قرار دارد .

جزیره قسم بزرگترین جزیره خلیج فارس است که در محدوده ۴۵ ثانیه و ۱۶ دقیقه و ۵۶ درجه طول شرقی و عرض شمالی ۳۰ ثانیه و ۵۲ دقیقه و ۲۶ درجه از نصف النهار گریشویج قرار دارد و — ارتفاع بلندترین نقطه آن ۲۵۰ متر است . مساحت جزیره ۱۶۳۰ کیلومتر مربع است و کوتاهترین فاصله آن با کرانه ایران، از لافت کهنه تا بندر پل در حدود ۲ کیلومتر میباشد .

این جزیره را کوهستانهای آهکی بابریدگی های غالباً " تند و قائمی احاطه کرده است . مرتفع ترین نقاط این کوهستان در ۳۵ کیلومتری خاور (با سعیدو) بنام کیش کره است که ۲۵۰ متر ارتفاع دارد و از نمک تشکیل شده است . کرانه های جزیره غالباً " مخروطی و از قسم تاج جزیره هنگام دارای عمق زیادی است که ناوها میتوانند نزدیک کرانه حرکت کنند . ولی از آن به بعد بعثت کمی عمق آب و وجود سنگهای زیر دریایی ناوهانا چارند از کرانه دور شده و از گوشه جنوب باختری از ۲۶ کیلومتری دور از جزیره عبور نمایند . در طرف شمال جزیره قسم ، لافت و با سعیدو قرار گرفته است که بندر قسم در انتهای شرقی جزیره واقع است . جزیره قسم تقریباً " موازی ساحل ایران قرار گرفته و بواسطه تنگه کلارنس از خالصی ایران جدا شده است .^(۱)

قسم به تنهایی از ۱۵ کشور مستقل جهان و با چندین هم نشین خلیج فارس وسیعتر است بطوریکه دارای وسعتی بیش از ۲ برابر وسعت بحرین ، ۵ برابر وسعت عمان ، ۲ برابر مساحت ام القرین و بیش از یک برابر مساحت فجیره میباشد .^(۲)

۱- حمید عبدالهی ، جایگاه مناطق آزاد صنعتی در توسعه کشور ، رونق سال اول شماره ۹ .

۲- همان مأخذ .

شهر بندر قشم در منتهی‌الیه شرق جزیره قرار دارد و بیشترین ارتباط دریایی جزیره را با خارج و نیز بیشترین شمار بازدیدکنندگان جزیره را در خود جای میدهد. جزیره قشم تقریباً یکدست و کم ارتفاع است و حداکثر ارتفاع جزیره به ۴۰۰ متر بالغ میشود^(۱).

آب‌وهوای جزیره قشم در طبقه بندی اقلیمی، در ناحیه بیابانی واقع شده است و از رطوبت نسبی فراوانی برخوردار میباشد. مجاورت با آب‌های خلیج فارس باعث افزایش رطوبت در این جزیره گردیده است. پوشش گیاهی جزیره خوب و دارای استعداد است. آب شیرین در زیرزمین دشت مرکزی وجود دارد و این برای جزایر مشابه نعمت با ارزشی بشمار می‌آید. خاک جزیره گرچه بسیار کم بهره وری قابل زراعت و نگهداری است به نحوی که زندگی در جزیره با شمسار زیادی از مردم خاورمیانه صحرایی دارای تمایز است.

بر اساس آمار و اطلاعات سازمان آب منطقه‌ای هرمزگان متوسط ۲۳ سال بارندگی از سال ۱۳۲۸-۶۱ در جزیره قشم حدود ۲۱۴ میلیمتر در سال بوده است. شرایط آب و هوای در جزیره قشم در هشت ماه از سال با متوسط ۳۴ درجه سانتیگراد و حداقل ۱۹ درجه سانتیگراد در فصل سرما رطوبتی بترتیب معادل ۹۳ درصد و ۷۱ درصد دارای آب و هوایی بسیار مناسب میباشد^(۲).

جزیره قشم از موقعیت استراتژیکی بسیار قوی و خوب در تنگه هرمز برخوردار است. در اهمیت تنگه یادآوری این نکته کافیت که بطور متوسط روزانه ۱۵ میلیون بشکه نفت خاورمیانه بسبب سوی مرزمنهای صنعتی از همین تنگه عبور میکند. موقعیت نظامی - سیاسی تنگه هرمز و دریای عمان را نیز میتوان به این شرایط اضافه کرد. ایران میتواند از طریق این جزیره بزرگ و استراتژیکی هم به تسهیل مبادله و امنیت تجارت کمک کند و هم سهمی از سودهای کلان تجاری را در ازای خدمات مفید و منحصر بفرد به نفع توسعه مناطق عقب مانده و مردم محروم بدست آورده و بکار اندازد.

منابع آب در جزیره قشم

جزیره قشم در طول تاریخ گذشته نشان داده که علاوه بر تامین آب مصرفی ساکنین بومی جزیره، آب سایر جزایر و حتی بنادر را تامین کرده است. آثار سدها و مخازن عظیم و برکه‌های متعدد آب که از دوران هخامنشیان و ساسانیان و صفویه در قشم باقیمانده است موبداین نظریه میباشد. اقوام آریایی پس از استقرار در جزیره قشم متوجه خطر کم آبی گردیدند و از اینرو مخازن بزرگ، آنگیرهای متعدد و سدهای عظیم ساختند که آثاری از سدها و مخازن از دوره

- ۱- فیروز رئیس‌دانا، رویکرد سیستمی در برنامه‌ریزی جزیره قشم، ماهنامه مناطق آزاد شماره یکم سال ۱۳۷۰
- ۲- حمید عبدالهی، جایگاه مناطق آزاد صنعتی در توسعه کشور، رونق سال اول شماره ۹

هخامنشیان و ساسانیان در این جزیره دیده میشد.

وجود سفره های آب شیرین در دشت مرکزی از دیرباز عامل جذب جمعیت به جزیره بسوده است، با این وصف این منابع را نباید به عنوان منابع اقتصادی به حساب آورد، چراکه هزینه تولید آن آنچنان زیاد است که هیچ فعالیت عادی را برپایه خود مقرون به صرفه نمیکند. در حال حاضر قشم با کم آبی روبروست و تنها دشت توریان که در حدود ۲۵ کیلومتری غرب قشم واقع شده و ۲۰ کیلومتر مربع وسعت دارد، شرایط ذخیره آب شیرین را دارد. در جزیره قشم رودخانه های دائمی جریان نداشته و تنها میل ها و رودخانه های فصلی در جریان است. آب قسمتی از روستاها و شهر قشم لوله کشی است که از طریق دو حلقه چاه عمیق تا ^{این}مین می شود که آب تغاوی مشروب جهت شهر قشم و روستاهای اطراف را نخواهد کرد. بهر حال اکثر روستاهای جزیره فاقد آب لوله کشی هستند و از آب برکه ها استفاده میکنند. باری صرفه جویی در مصرف آب شیرین، تبدیل آن به ~~بعضی~~ آب آشامیدنی و آب حمایت کننده محیط زیست عمومی و صرف نظر کردن از کشاورزیهای کم بهر مورد با آب شیرین سفره های زیرزمینی قشم، برای توسعه آینده جزیره و کارآمدی عمومی آن ~~یک~~ ضرورت حتمی است.

در برنامه توسعه منابع آب می باید به روش تلفیق راههای سنتی باراههای فنی جدید که مبتنی بر امکانات جزیره ابداع شده است متوسل شد و در عین حال انتقال بهره برداری منابع آب خارجی را بارشد اقتصادی تدریجی جزیره پیوند زد. در توسعه منابع آب، ایجاد و لایروبی سدهای خاکی سنتی، استفاده از روش برکه و آب انبار، تزریق مصنوعی آب باران به سفره های زیرزمینی از طریق ایجاد چاههای نفوذی در شیب ها، استفاده از روش آب شیرین کن خورشیدی به گونه ای بهم پیوسته توصیه میشود. البته در این راستا میتوان از دستگاههای آب شیرین کن نیز استفاده نمود و به انتقال آب از بندرعباس و میناب به جزیره دست زد.

در تقسیم بندی اقلیمی، جزیره قشم جزئی از منطقه وسیع گرمسیری ایران بوده و چهره رویشی آن جو و جنگلهای نیمه حاره ای یا شبه حاره ای بحساب می آید. جزیره قشم بدلیل فرسایش زیاد آبی و عمق کم خاک و سایر عوامل محدود کننده نظیر بارندگی و آب و هوای گرمسیری، از نظر پوشش گیاهی متغیر است. یکی از گونه های گیاهی بسیار ارزشمند در جزیره قشم درختچه ~~حرا~~ می باشد، که بصورت جنگل یا شین لافت و بندرپل در شمال غربی جزیره قشم و در فاصله ۱۴۰ کیلومتری بندرعباس قرار دارد. جنگل حرا در اطراف جزیره قشم در نواری بعرض ۵۰ تا ۵۰۰ متر واقع شده و مساحت آن حدود ۵۶ هکتار برآورد میشود. درختان حرا آب شور دریا را جذب کرده و به آب شیرین

تبدیل می‌نمایند و برگهای آن برای دام بسیار خوش خوراک بوده و ارزش غذایی زیادی دارد .
 همچنین رودهای فرعی جزیره ، مفر مناسبی برای پرورش انواع ماهی ، میگو و خرچنگ میباشند .
 در این منطقه بیش از ۲۰۰ نوع از نرم تنان ، خرچنگ ها ، لاک پشت ها و برخی از گیاهان دریایی زیست میکنند . همچنین پرندگان متنوع و آبزیان نظیر ساردین ، ناز ماهی ، گوسوسون ، پلی ماهی ، کوتر ماهی و منابع عظیم مدف در منطقه یافت میشود .

سابقه تاریخی جزیره قشم

جزیره قشم بدلیل قرار گرفتن در میان خلیج فارس و اقیانوس هند همواره از موقعیت استثنایی برخوردار بوده است . در واقع قشم از دیرباز بعنوان يك مركز تجاری بین آسیای غربی ، شبه جزیره عربستان و سواحل شرقی آفریقا مورد توجه بوده است . تاریخ قشم به ۵۰۰ سال قبل از میلاد مسیح بر میگردد ، همراه با کشف قاره آمریکا و توسعه راههای ارتباطی با آسیا ، از طریق دماغه امید ، اهمیت استراتژیک خلیج فارس ، تنگه هرمز و جزیره قشم بیش از پیش آشکار شد . بدین خاطر جزیره قشم ، طمع بسیاری از کشورهای استعمارگر را برانگیخت و بطور متوالی در اختیار قدرتهای استعماری پرتغال ، هلند ، کمپانی هند شرقی ، فرانسه ، آلمان و بریتانیا قرار گرفت تا آنکه بعد از جنگ جهانی اول ، حاکمیت ایران بر آن مستقر شد .

از دیدگاه باستان شناسی گذشته تاریخی جزیره قشم به دوره های ماد ، هخامنشی ، پارتیان و ساسانیان میرسد که دارای آثار متعددی از آن زمان در جزیره میباشند . در این زمان جزیره قشم یکی از مراکز مهم دریایی و تجاری ایران میگردد که دارای پایگاههایی بنام لافت ، خرگوه ، شیب دراز ، باسعیدو ، قشم ، حریس دریگداست . با سقوط حکومت ساسانیان لطمه ای بزرگ به جزیره قشم وارد میشود ولی در قرن سوم و چهارم رونقی تازه میگیرد و به کشاورزی و داد و ستد مشغول میشود و به پایگاه تجارتی و مبادلاتی مهمی در منطقه بدل میشود .

اما بر اثر زلزله ویرانگر عظمت آن از بین رفته تا آنکه در قرن ۷ هجری مجدداً " رونق نسبی می یابد با اوضاع نا آرام ایران در فاصله قرون ۷ تا ۱۰ هجری قبایل عرب حوزه جنوبی خلیج فارس بر آن مسلط میگردد و بعداً " پرتغالی ها و انگلیسی ها بر جزیره حاکم میشوند تا در نهایت پرچم ایرانی در آن به اهتزاز در میاید .

قشم بدلیل موقعیت حساس و استراتژیک آن دارای موقعیتهای بسیار بزرگی از نظر نظامی ، تجاری و آبادانی بوده است .

بررسی جمعیت در جزیره قشم

ارائه تصویری روشن از تحول جمعیت در جزیره قشم در جدول زیر مشهود است :

سال	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۲	۱۳۶۹
جمعیت (جزیره قشم)	۲۶۲۰۰	۳۳۲۰۰	۴۷۶۰۰	۵۲۰۰۰

اما جمعیت شهر بندر قشم بر اساس نتایج سرشماری نفوس و مسکن ایران بشرح زیر میباشد :

سال	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵
جمعیت (شهر بندر قشم)	۲۳۵۰	۴۷۰۰	۶۹۷۰	۹۶۸۰

ماخذ: فریبرز رئیس دانا، رویکرد سیستمی برنامه ریزی جزیره قشم، ماهنامه مناطق آزاد، شماره یکم، سال ۱۳۷۰.

چنانچه مشاهده میشود با آنکه نرخ رشد جمعیت شهر بندر قشم کاهش میابد ولی نرخ رشد جمعیت در کل جزیره زیاد میشود به جز شهر بندر قشم در جزیره حدود ۸۰ روستا نیز وجود دارد که فقط یکی از آنها دارای جمعیتی بالاتر از ۴۰۰ خانوار است. روستاهای موجود در جزیره، کوچک، پراکنده، کم بضاعت و ناگوار آسوده هستند. ارتباط میان آنها محدود به ضرورت های معیشتی و بسیار ضعیف است. سطح سواد بسیار پایین است و در حال حاضر در مجموع بیش از ۵۰ درصد از جمعیت درس تحصیل و بالاتر از آن بیسواد هستند. این نسبت برای زنان به ۷۰ درصد می رسد. فعالیت تولیدی آنان بسیار محدود و آنهم در حد فعالیت های ابتدایی و بسیار آلوده امر مید و نگهداری دام و بهره برداری از فضولات دام و علف چینی میباشد.

جمعیت جزیره نسبت به مساحت آن ناچیز بوده و قادر به جذب جمعیتی معادل چندین برابر جمعیت کنونی است.

در حال حاضر جمعیت فعال جزیره فقط ۲۵ درصد و بسیار نازل است. از کل جمعیت شاغل ۱۵ درصد در کشاورزی و شیلات، ۲۳ درصد در ساختمان، ۱۹ درصد در تجارت، ۱۵ درصد در حمل و نقل ۱۱ درصد در خدمات اجتماعی، ۶ درصد در صنایع و معادن و یک درصد در آب و برق و گاز به فعالیت اشتغال دارند. با توجه به نازل بودن سطح بهره وری، کمبود سرمایه بکار رفته و فقدان تکنولوژی

پیشرفته ، اشتغال های مذکور دارای بازدهی بسیار کمتری از اشتغال های مشابه در بندر عباس ویا مناطق شهرهای استان هرمزگان میباشد .

کشاورزی ، شیلات و ماهیگیری و دامداری:

در جزیره قشم ، در روستاهای ، مکان ، کاردان ، توربان ، کوشه ، خرگوشی و دیرستسان گشت و زرع بصورت محدودی صورت میگیرد . محصولات عمده منطقه گندم ، جو آبی و دیم — پیاز ، سبزیجات ، بادمجان ، گوجه فرنگی ، خیار ، هندوانه و ... میباشد . هذالك كشاورزی جزیره را به لحاظ منابع و اقلیم (باتوجه به اقلیم گرم و خشك و بارندگی محدود) نمیتوان به هیچ روی يك كشاورزی دارای برتری نسبی در قیاس با میناب و جیرفت به حساب آورد . بهتراست از فعالیتهای کشاورزی بویژه صیفي کاری آن صرف نظر کرد و بجای آن توسعه درختان محلی کسبم آب برومقام مانند درخت حرا را مورد توجه قرار داد . همچنین نخلستانها که میتوانند از طریق آب تصفیه شده فاضلاب آبیاری شوند مورد حمایت قرار گیرند . این درختان بجز مطبوع کسردن محیط زیست ، زمینه تولید جانبی و توسعه صنایع غذایی ، تامین بخشی از مواد غذایی نیروی کار صنعتی و خدماتی جزیره را تامین میکنند . تولید خرما سالانه ۳۰۰۰ تن و تولید هراصله نخل ۲۵ تا ۳۵ کیلوگرم است . در مجموع در حدود ۴۵۰ هکتار زمین زیر کشت نخلستانها است . با ۳۵۰ هکتار زمین زیر کشت صیفي کاری سالانه مقدار ۵۲۵۰ تن صیفي بعمل میاید . تولید گندم وجودیم ۱۶۵ تن و سطح زیر کشت آن ۲۷۰ هکتار است . بدین ترتیب بازده هکتار آن به حدود ۵۰۰ کیلوگرم می رسد که رقمی ناچیز و نشاندهنده بازدهی بسیار پائینی میباشد . محدودیت آب و شرایط جوی و موقعیت خاک از عوامل اصلی پائین بودن بهره وری بشمار می آیند . اما به جز آن باتوسعه منابع آب نیز به علت محدودیت زمین قابل کشت نمیتوان کشاورزی را در جزیره يك اهرم توسعه بحساب آورد .

ماهیگیری نیز یکی از مهمترین فعالیتهای اساسی و از منابع اصلی درآمد مردم بومی — بشمار میرود . مهمترین ماهیهایی که در منطقه مید بیشترند عبارتند از : ماهی هرورده ، سنگر ، سرخو ، پیش ماهی ، ساردین ، گاریز ، پیاه و میش دندان .

همچنین در حال حاضر نگهداری دام ، بخشی از زندگی معیشتی روستائینان است . بر — اساس آخرین آمارها در جزیره مقدار ۲۵۰۰۰ راس بز و بزغاله ، ۲۷۵۰ راس شتر ، ۳۲۰۰ راس گساو شیری و گوساله و گاو و فقط ۱۰۰۰ راس گوسفند نگهداری میشود . و يك واحد مرغداری ۵۰۰۰ واحدی نیز

در شمال شرقی جزیره که پیشرفته ترین ناحیه جغرافیایی جزیره است و بوسیله بخش خصوصی اداره میشود.^(۱)

يك نوع بز محلی ، مرسوم به بزقالی - عدنی از جمله موارد فعالیت کشاورزی است که با رشد سیستمی جزیره سازگار است . این بزاز سرشاخه های درخت حرا تغذیه میکند و میتواند برای کمک به خانوارهای شاغل در کشاورزی مورد تشویق و حمایت و تکثیر قرار گیرد . این بزازها دارای گوشت نسبتاً " خوب و کافی هستند و نگهداریشان يك فعالیت با صرفه اقتصادی به حساب میاید .

معاینات انرژی

چهار منبع عمده زیرزمینی در جزیره قشم عبارتند از :

۱- منابع شناخته شده و احتمالی گاز : در حال حاضر ایران حدود ۱۵۰۰ منابع گاز طبیعی جهان را در اختیار دارد که اکثر منابع گاز در قسمت جنوبی کشور در جزیره قشم و در مناطق خلیج فارس قرار گرفته است . منابع گاز سلخ ، سور و کورزین از منابع غنی گاز میباشند . اکتشاف منابع گاز در این منطقه تاکنون تکمیل نشده و منابع گاز کشف شده قادر به تولید ۶۰ میلیون متر مکعب گاز طبیعی در روز برای مدتی آینده خواهد بود . ذخایر گاز در میدان کورزین به تعداد $1/25 \times 10^{12}$ فوت مکعب است که در حال بهره برداری بوده و از یک پالایشگاه متوسط معمولی برخوردار است سطح بهره برداری هنوز با لایست و گاز بهره برداری شده به بندر عباس برای استفاده در نیروگاه برق صادر میشود . در میدان گاز سلخ نیز گاز ترش و کم عرق به میزان 10×13 فوت مکعب وجود دارد .

۲- استراتژی توسعه قشم استفاده از منابع غنی و ارزانی قیمت گاز به منظور تامین انرژی برای منابع انرژی بر میباشد . قشم بدلیل وجود منابع گاز طبیعی با قیمت ارزان در مقایسه با سایر نقاط دنیا ، بهترین موقعیت جغرافیایی برای تامین منابع انرژی برادرار میباشد .

۳- منابع نمک به میزان فراوان

۴- منابع قطعی نشده آهن که روز به روز اعتقاد کارشناسان به قطعیت و بهره وری آن زیاد

میشود .

۵- منابع گوگرد به میزان فراوان ، همچنین معادن سنگ لاشه ای نیز در جزیره یافت میشود .

بخش منابع زیرزمینی یاد شده که گاز مهمترین آنها میباشد ، منابع دریایی بسیار غنی

۱- فریبزر رئیس دانا ، رویکرد سیستمی در بهره ریزی جزیره قشم ، ماهنامه مناطق آزاد ، شماره یکم ، سال ۱۳۷۰ .

و قابل گسترش نیز در دریای اطراف قشم بویژه درصید گاههای جنوبی آن موجود است کسمه در سالهای اخیر توسط میادان قشم به شیلالت تحویل داده میشود. اما میزان صید داخلی شاید تا ۲ برابر رقم مذکور باشد. در حال حاضر حدود ۳۵ تا ۴۰ روستای صیادی در قشم و هنگام وجود دارد که حدود ۲۵۰۰ نفر صیاد را مشغول بکار کرده است. وسایل بهره برداری و — لنج های صیادی محدود و فاقد تجهیزات صید و نگهداری در مقیاس بزرگ هستند. (۱)

منابع:

در گذشته نزدیک در جزیره قشم کارخانه های نساجی و پارچه بافی متعددی وجود داشته که بیش از هزار خانوار در این کارخانه ها کار میکردند. محصول این کارخانه ها عموماً " چادر شب، حوله، لنگ، پارچه برای پوشاک و متقال و غیره بوده است که به بندرعباس، مینسب جاسک، چابهار، لار، لنگه و شیخ نشین ها صادر میشد. در حال حاضر، عمده فعالیت صنعتی عبارتست از چند کارگاه لنج سازی صیادی ساره چوبی و یک کارگاه نسبتاً " بزرگ صنعتی لنج سازی و تعمیر با حداکثر ظرفیت ساختن لنج های ۱۰۰ تنی که به سبب شرایط بازار و سابقه نیروی کار، این رشته از فعالیت دارای چشم انداز روشنی است. این فعالیت در حال حاضر موتور سازی و حتی اجزای فلزی لنج را در بر نمیگیرد و بر واردات چوب ۱۰ — متنی است، میتوان بر اساس واردات کالاهای واسطه ای لازم، مانند مواد پلاستیکی پتروشیمی از پالایشگاههای نزدیک، واردات چوب، قطعات موتور و مخزن سوخت و لوله، کارگاههای لنج سازی را افزایش داد.

فعالیت های صنعتی دیگر به جز یک واحد کوچک پلاستیک سازی، و نیز کارخانه یخ، موزایشک سازی و چند واحد تراشکاری و منبع سازی و محدودی فعالیت توربانی در جزیره موجود نیست. توسعه صنعتی در رشته های قایق و لنج سازی، صنایع مونتاژ، الکتریکی، صنایع مواد غذایی و بسته بندی برای ماهی (بویژه ماهی تن و میگو) و برای خرما، نیز صنایع توربانی و با لایحه صنایع دستی که از کارزان استفاده میکند قابلیت استقرار بهره ور را در جزیره دارد. وجود بازارهای جنوبی کشور و نیز بازارهای جزایر خارجی و امکان وارد کردن قطعات ارزان قیمت (بدون تشریفات گمرکی) از مقصد سنگاپور و هنگ کنگ و با لایحه امکان برخورداری از فرآورده های پتروشیمی بندر امام، در آینده زمینه های رشد صنعتی را میسر میسازند.

علاوه بر این فکر ایجاد صنایع سنگین در قشم با بهره گیری از منابع عظیم گاز طبیعی آن و نیز

سرمایه گذاریهای خارجی میتواند در فعال شدن جمهوری اسلامی ایران در صحنه بین المللی موثر واقع شود. در چند سال اخیر از احداث يك مجتمع تولید آهن از سوی شرکتهای ژاپنی با ظرفیت چند میلیون تنی صحبت به میان میاید. بسیار محتمل است که طرح تولید آهن و فولاد به منابع احتمالی آهن در جزیره نظر داشته باشد. بهر تقدیر فعالیت بهره برداری از گیسو از موقعیت جغرافیایی جزیره احداث مجتمع آهن و فولاد را یقیناً "بهره ورمی سازد". اما به نظر نمیرسد که این محل دریایی، اگر بر منابع کافی آهن خود متکی نباشد انتخابی مناسب به حساب آید.

همچنین منابع نفت و گاز منطقه برای ایجاد صنایع انرژی بر نظیر چدن ریزی، ذوب فلز، تمغیه، پتروشیمی، صنایع سنگین و مصالح ساختمانی میتواند بکار گرفته شود. از آنجایی که جزیره قشم در قلب مرکز صادراتی نفت خام جهان قرار گرفته است موقعیت مناسبی برای تاسیس پالایشگاه دارا میباشد. خصوصاً "کیفیت بالای گوگرد خام که در آبهای ایران، عمان، در نزدیکی جزیره قشم یافت میشود برای تاسیس پالایشگاه نفتی که محصول تیر آن در تهیه ذغال سنگ بکار میرود مزیت خاصی به منطقه بخشیده است.

تبدیل قشم به يك منطقه آزاد موقعیتهای بشماري را برای انواع فعالیتهای اقتصادی بوجود آورده است. قدم مهمی که در این زمینه برداشته شده امضای قرارداد با شرکت فولاد ذاب Kobe Steel بمنظور تولید يك بیلیون دلار آهن با استفاده از منابع گاز طبیعی برای تبدیل سنگ معدن به آهن میباشد که در مقایسه با شیوه تولید آهن با استفاده از کوره، پروسه ای فاقد اثرات مضر بیرونی است. ارزیابی اولیه هزینه برای فاز اول پروژه احیای مستقیم آهن که با کمک ژاپن در حال انجام است حدود يك میلیارد دلار اعلام شده است که بر اساس برنامه ریزیها انجام شده قرار است در آبانماه سال ۱۳۷۳ اولین تولید آن عرضه گردد.^(۱)

همچنین مذاکراتی برای پیاده کردن چندین پروژه سنگین با منابع خارجی از جمله صنایع پتروشیمی، فولاد سازی، تبدیل بوکسیت به آلومینا، ایجاد نیروگاه، ایجاد بنسادر عظیم تجاری- صنعتی و اجرای چندین پروژه با منابع داخلی از قبیل جاده سازی، احداث فرودگاه توسط نیروی هوایی، درختکاری با جهاد سازندگی و ... انجام و حتی پیش نویس اغلب این قراردادها به امضاء رسیده است.

در این راستا میتوان به آمادگی هیئت ایتالیائی ((بنام گروه ایری)) جهت همکاریهای اقتصادی با ایران چون ایجاد نیروگاه برق و سرمایه گذاری مشترک در چند پروژه صنعتی در منطقه آزاد قشم،

دکتر حمید عبدالحی، جایگاه مناطق آزاد - حتی در توسعه کشور، روش، سال اول، شماره ۹.

اشاره کرد.

پروژه هایی که قرار است توسط این گروه در منطقه تجاری - صنعتی قشم احداث شود عبارتند

از :

- قرارداد برای احداث يك مجتمع ذوب فلزات در جزیره قشم . این قرارداد براساس مذاکرات

طرفین و نیز وجود انرژی ارزان (گاز) و نیز ارائه معافیت های مالیاتی و گمرکی در قشم

پیشنهاد و بررسی شده است .

- قرارداد برای ایجاد نیروگاه برق قشم . این نیروگاه به قدرت ۲۰۰ مگاوات در جزیره قشم

احداث خواهد شد و در این نیروگاه از انرژی ارزان جزیره استفاده میشود .

- قرارداد پروژه تاسیسات آب شیرین از آب دریا . این پروژه با هدف تامین آب شیرین

مورد نیاز جزیره از آب دریا احداث میشود و سوخت مصرفی آن نیز انرژی ارزان (گاز) میباشد .

- بررسی پروژه تولید میلله های فولادی در قشم . این پروژه با توجه به موقعیت و امکانات

منطقه آزاد قشم پیش بینی شده است .

- بررسی پروژه تولید لوله آهنی در قشم . این پروژه نیز شرایط با لا راداشته و در سطح

بازار بین المللی قابل عرضه خواهد بود . هزینه سرمایه گذاری در این پروژه حدود ۱/۵ میلیارد

دلار پیش بینی میشود .

همچنین طرح احداث يك كارخانه اندودروی آلومینیوم با استفاده از تکنولوژی انحصاری

استرالیا و ایجاد کارخانه تولید کمک نفتی ، کارخانه آلومینیوم سازی و نیز کارخانه تبدیسل

بوکسیت به پودر آلومینا مورد بررسی قرار گرفته است .

بعلاوه شرکت مولتی پلکس ساخت يك هتل با هزینه یکمده میلیون دلار را در قشم عهده دار

(۱)

شده است .

دیگر صنایعی که مسئولین قشم برای بنگاه های خارجی پیش بینی کرده اند که در این

جزیره تاسیس شوند عبارتند از : کارخانه فولاد ، کارخانه تولید وسائل ساختمانی و صنایع

دریائی .

سرمایه گذاری عظیم در این منطقه با استعداد و غنی ، این امکان را بدست خواهد داد

داد که جزیره را بعنوان پلی صرفاً " اقتصادی - تجاری بین آسیا و اروپا از یکسو و مرکب

مهمی برای عمران و آبادانی بنادر و جنوب کشور از سوی دیگر تبدیل نماید ، چراکه منطقه

جنوب ایران قادر خواهد شد (بویژه با داشتن گاز طبیعی موجود در جزیره قشم و نیز امکانات

۱- روزنامه اطلاعات ، تفاهم های ایران و استرالیا در زمینه صنایع و معادن و توسعه جزیره قشم

، دوم دیماه ۱۳۷۰ .

وسیعی که در حال آماده شدن است)) صاحب صنایع انرژی بر ارزآور و در نتیجه اشتغال را باشد .
در واقع ایران بجای صدور گاز خام ، با ایجاد واحدهائی نظیر مجتمع ذوب آهن به روش احیاء ،
مستقیم ، ضمن جذب و جلب تکنولوژی بصورت محصولات واسطه‌ای ونهائی نااثر خواهد شد .
شایان ذکر است که قراردادهای متعددی در سطح منطقه با ارگانهای داخلی منعقد گردیده
از جمله :

الف: قرارداد با وزارت آموزش و پرورش برای ایجاد هنرستان صنعتی جامع در جزیره قشم
که فاز اول آن در سال ۱۳۷۱ هجره خواهد پذیرفت .

ب : پیگیری امر آموزش عالی برای احداث دانشکده فنی بین المللی

ج : مقدمات احداث يك مجتمع نگهداری برای فرزندان فقرا و ایتام جزیره که در سال
۷۱ آماده بهره برداری خواهد شد .

د : تماس با ارگان مربوطه اجرای طرحهای عمرانی - خانه سازی

باتوجه به مراتب بالا در نظر است که جزیره قشم به يك قطب مهم صنعتی بدل شود .
چنین تغییری مستلزم توسعه ارتباطات با کشورهای صنعتی است ، در واقع موقعیت استراتژیک
قشم تاسیس صنایع انرژی بر را می طلبد که مستلزم سرمایه گذاریهای مشترک با کشورهای خارجی
است . در واقع هدف از گسترش منطقه آزاد تجاری - صنعتی قشم ایجاد صنایع سنگین انرژی بر با
استفاده از امکانات موجود ، توسعه صنایع جانبی و جذب سرمایه و تکنولوژی میباشد .

چابهار

کرانه های دریای عمان از جمله سواحل مهمی است که بدلیل دسترسی سریع به اقیانوسها و آبهای آزاد دنیا ، از نظر سوق الجیشی و ایجاد بندرگاهها و مناطق آزاد بسیار قابل توجه میباشد ایجاد مناطق تجارت ویژه در شهرک مرزی - میرجاوه و بندر چابهار از طرحهایی است که از یکسو امکانات بالفعل و بالقوه استثنائی را در زمینه تجارت و ایجاد تحول در اقتصاد استان بکار میگیرد و از سویی بر موقعیت جغرافیائی خاصی تکیه دارد . موقعیت ویژه بندر چابهار از نظر دارا بودن ۳۰۰ کیلومتر مرز آبی در دریای عمان ، موقعیت استثنائی در خارج از تنگه هرمز ، واقعیت بودن در دهانه اقیانوس هند ، موقعیت استراتژیک آن ، اهمیت آن بعنوان يك راه ترانزیتی و بازار اقتصادی در کشورهای شمالی آن چون افغانستان و جمهوریهای شوروی سابق میتواند نقش عمدهای در تامین نیازهای وارداتی کشور ایفا کند .

موقعیت جغرافیائی

بندر چابهار با مساحتی حدود ۹/۱۰ کیلومتر مربع در جنوب استان سیستان و بلوچستان در کنار آبهای دریای عمان در گوشه شرقی خلیج چابهار بین ۲۵ درجه و ۱۷ دقیقه عرض شمالی و ۶۰ درجه و ۳۷ دقیقه طول شرقی نسبت به نصف النهار گرینویچ قرار دارد .

این بندر از شمال به يك رشته کوه کم ارتفاع ، از جنوب و غرب به دریای عمان و از شرق به روستای رمین محدود است . ارتفاع بندر چابهار از سطح دریا حدود ۱۰ متر و فاصله هوایی آن تا تهران حدود ۱۴۵۶ کیلومتر است .

آب و هوای چابهار از نوع گرم بیابانی است که قسمتهای غربی و جنوبی آن به علت مجاورت با دریا از مطلوبیت بیشتری برخوردار است . با اینحال هوای آن از تمام

۱ : ایرج افشار سیستانی ، چابهار و موقعیت ژئوپولیتیک و استراتژیک آن ، نشریه مناطق آزاد تجاری - صنعتی ، سال اول شماره دوم ، فروردین ۱۳۷۰ .

بنادر خلیج فارس و دریای عمان بهتر و سالمتر بوده و در تابستان، حداکثر درجه حرارت به ۴۰ درجه میرسد. جهت بنادر در چابهار بیشتر از جنوب شرقی است و سرعت وزش باد حداقل ۱۵ گره و حداکثر ۳۰ گره دریایی گزارش شده است.^۱

سرزمین چابهار از نظر کشورهای منطقه بعثت واقع شدن در ابتدای راههای زمینی و قرار گرفتن در محل تماس دو ابر قدرت با توجه به موقعیت ژئوپولیتیک آن، از دیرباز موقعیت سیاسی، اقتصادی و نظامی خاصی را احراز کرده است. پیشرفتگی آب در خشکی موجب ایجاد خلیجها و خورها شده است و موقعیت مناسبی را برای ایجاد بندرها بوجود آورده است که قادرند نفتکش های غولپیکر را بپذیرند. این بندرها در زمان اضطراری میتوانند مورد استفاده نیروهای نظامی نیز قرار بگیرند. مهمترین پایگاههای نظامی دریای عمان - از نظر استراتژیک پایگاه نظامی بندر عباس و پایگاه چابهار است که به ترتیب به تنگه هرمز و مدخل ورودی دریای عمان مسلط اند.

جمعیت

شهر چابهار بر اساس برآوردها^۲ که اخیراً توسط سازمان برنامه و بودجه استان سیستان و بلوچستان صورت گرفته است حدود سی هزار نفر جمعیت دارد حال آنکه جمعیت این شهر در سال ۱۳۵۵ حدود ۶ هزار نفر و در سال ۶۵ حدود بیست هزار نفر بوده است.^۳ بنیان زندگی مردم و به طور کلی ساکنان نوار ساحلی استان بر مبنای سنتی و مبادلات قاجاق با شیخ نشینها استوار است. میباید بدیهی است که این دو کانال عمده، امرار معاش مردم، نه تنها تکافوی معاش آنها را نمیکند بلکه رشد و پویای جمعیت بطور مستمر از وسعت معاش آنها منکاهد و فقر را در میان مردم - منطقه گسترش میدهد. ایجاد بندر آزاد چابهار میتواند مبادلات غیر قانونی را هویست و جهت داده و موقعیت ویژه منطقه^۴ که استقرار بر گلوگاه اقیانوس هند میباشد در خدمت ارتقاء سطح زندگی مردم قرار دهد.

۱ - همان ماخذ

۲ - محمد ابراهیم امین، ایجاد بندر آزاد چابهار، سازمان برنامه و بودجه، استان سیستان و بلوچستان، اسفند ۶۸.

وضع تامین آب در چابهار

آب موجود در شبکه شهر چابهار از سه حلقه چاه نیمه عمیق که در حاشیه دریای حفر شده است ، تامین میشود و این آب بطور کلی غیر قابل شرب میباشد . منبسط دیگر تامین آب شهر ، دو دستگاه آب شیرین کن با ظرفیت حدود ۹۰۰ متر مکعب در روز است که در صورت سالم بودن بخشی از آب آشامیدنی شهر تامین و در محلهای مخصوص - توزیع میشود. در حال حاضر کمبود آب شرب شهر با استفاده از آب شبکه کنارک گاه با تانکر به چابهار حمل میگردد جبران میشود .

صادرات و واردات و اسکله های موجود

جمهوری اسلامی ایران از طریق بندر چابهار میتواند به دریای عمان که یکی از پر اهمیت ترین راههای آبی جهان است راه یافته و این امر برای کشور دارای اهمیت اقتصادیست چرا که آبراهی است که ایران را با دریای آزاد و بنادر بزرگ و کوچک جهان مرتبط میسازد . بدین لحاظ روابط اقتصادی ایران را با کلیه کشورهای جهان از جهت ورود و صدور کالا برقرار میکند .

ورود کالا از اقصی نقاط جهان و خروج محصولات داخلی کشور به هر نقطه جهان از طریق کشتیهای بزرگ و کوچک صورت میگیرد که بدون داشتن اسکله های مناسب ، این حمل و نقل غیرممکن است ، گذشته از کشتیهای بیش از صد هزار تن ، همه کشتیهای کوچک چند هزار تنی نیز باید از طریق اسکله ها تخلیه و بارگیری شوند .

تاسیسات موجود بندری در محدوده شهر چابهار و ظرفیت آنها بشرح زیر است :

۱- اسکله شهید بهشتی ، ظرفیت سالانه ۷۵۰/۰۰۰ تن کالای خشك و ۲۵۰/۰۰۰ تن

مواد نفتی .

۲- اسکله شهید کلانتری با چهار پست فعال عملیات دو به کاری و تخلیه موتور لنج

با ظرفیت سالانه ۲۸۰۰۰ تن .

- ۳- اسکله ۲ تهر با ظرفیت سالانه ۲۵۰۰۰ تن .
- ۴- اسکله ایران بندر در نیروی دریایی کنارک که در صورت بهره برداری ظرفیت سالانه آن حدود ۲۰۰/۰۰۰ تن میباشد .
- ۵- اسکله سپاه پاسداران که در صورت بهره برداری برای تخلیه کالاهای تجارتی هر يك سالانه حدود ۲۰/۰۰۰ تن ظرفیت دارند .
- ۶- اسکله های بنادر بزم ، بريس و رمين که در صورت اتمام و بهره برداری برای تخلیه کالاهای تجارتی هر يك سالانه حدود ۱۵۰۰۰ تن ظرفیت دارند .
- ۷- اسکله بٹونی چند منظوره کنارک بطول ۱۸۰ متر و عرض ۱۶ متر با آمخور حداکثر ۱۱ متر مورد استفاده ناوهای لجستیکی ، کشتیهای نفتی و تجاری به ظرفیت ۲۵۰۰ تن در آن پهلو میگیرند .
- ۸- اسکله ایران بندر کنارک بطول ۱۷۸ متر و آمخور حداکثر ده متر ، با ظرفیت پهلوگیری دولی سه ناو (کشتیهای با ظرفیت تا ۲۵۰۰۰ تن)^۱
- اسکله شهید گلانتری و محدوده آن بعنوان مناسبترین محل برای احداث منطقه تجارت ویژه پیشنهاد شده است ، که عوامل زیر در انتخاب این محل تاثیر داشته اند :

 - ۱- در حال حاضر مبدأ ورود کالاهای بوسیله لنج میباشد .
 - ۲- وجود حداقل امکانات و تجهیزات اجرائی مورد نیاز طرح بگونه ای که در شروع کار پائین ترین سطح سرمایه گذاری صورت پذیرد .
 - ۳- از لحاظ زمین و قابلیت گسترش آن مناسب میباشد .
 - ۴- نزدیکی به شهر چابهار و امکان استفاده از امکانات آن .
 - ۵- امکان تامین برق منطقه ای از نیروگاه برق کنارک .
 - ۶- نزدیکی به فرودگاه چابهار جهت تسریع ارتباطات .
 - ۷- قرار گرفتن در کنار جاده کمر بندی که بندر چابهار را به بندر کنارک در ضلع

۱- محمدابراهیم امین ، ایجاد بندر آزاد چابهار ، سازمان برنامه و بودجه

، استان سیستان و بلوچستان ، اسفند ماه ۶۸ .

دیگر خلیج متصل مینماید ، و وجود چاه‌های که راه کمربندی خلیج را به راه چاب‌سار-

ایران‌شهر در قسمت میانی ضلع شرقی محدوده فعلی بندر متصل می‌کند .

۱- اسکله شهید کلانتری در شمال اسکله شهید بهشتی و در شمال غربی و خارج از

محدوده شهر چاب‌سار واقع شده است . این بندر در طرح جامع سازمان بنادر و کشتیرانی

به عنوان اسکله مسافری در نظر گرفته شده بود .

تاسیسات و امکانات اسکله مذکور بشرح زیر میباشد :

— محوطه آن زمینی در حدود ۲۵ هکتار را تشکیل میدهد .

— دارای ۳۰۰ متر اسکله سنگی میباشد که قابلیت احداث پهلو گیر ۱۳۰ متری

برای کشتیهای بزرگتر را بوجود می‌آورد .

— چهار پهلو گیر نصب سریع که هر پهلو گیر قابلیت پهلوگیری از سه طرف

برای تخلیه و بارگیری لنج جمعا " بطول ۴۸۰ متر را دارا میباشد و در وضعیت فعلی ،

ظرفیت آن معادل ۲۸۰۰۰ تن میباشد .

— دو انبار سرپوشیده با وسعتی حدود ۷۷۰۰ متر مربع ، امکانات نگهداری و انبار

این منطقه را تشکیل میدهد .

— محوطه بارانداز وسیعی دارد .

— تعدادی ساختمانهای اداری و کمبری نیز در آن احداث شده است .

بر اساس وضعیت موجود ، اسکله شهید کلانتری از جهت تجهیزات مربوط به تخلیه

و بارگیری و تاسیسات مربوط به نگهداری کالا جوابگوی حجم پیش بینی شده تخلیه

و بارگیری و نگهداری در ۵ سال آتی خواهد بود . با توجه به این مراحل حمل کالاهای

پیش بینی شده در مرحله اول توسط پنج مسیر میباشد که احتیاج به سرمایه‌گذاری نخواهد

داشت چرا که با داشتن چهار اسکله نصب سریع که پاسخگوی بارگیری و تخلیه

لنجهای ۱۰۰ تنی است نسبتا " کافی بنظر میرسد و از لحاظ نگهداری کالا ، انبارهای

سرپوشیده موجود قابلیت انبار کردن ۲۰/۰۰۰ تن کالا در سال و انبارهای روباز قابلیت

نگهداری حدودا " ۶۰/۰۰۰ تن را خواهند داشت که با توجه به حجم و نوع واردات ک

عمدتا " کالاهای مصرفی بدون نیاز به تغییر شکل میباشد ، در این مقاطع نیازی به احداث

ساختمانهای جدیدی نخواهد بود - واحدهای اداری و گمرک نیز با وضعیت موجود مطابقت داشته و صرفاً "به احداث سردخانه و بازار محدود میگردد، که با توجه به طیف کالاهای وارداتی بازار میتواند تخصصی و بمنته به نوع کالا در نظر گرفته شوند، ولی از نظر تاسیسات زیربنایی نظیر آب ، برق ، انرژی و ارتباطات و سایر خدمات از قبیل بانک ، بیمه ، خدمات اداری، هتل و تامین وسایل حمل و نقل زمینی و احداث تاسیسات مربوط به حفاظت و کنترل مرزهای منطقه نیاز - به سرمایه گذاری میباشد -

موقعیت صنعتی چابهار

این شهر در جنوب شرقی ایران در ساحلی از جاسک تا پیشینه - - - - - واسطه پیوند ایران به آبهای آزاد جهان حائز اهمیت فوق العاده است - این منطقه کاملاً "کم آب بوده و عدم امکان فعالیتهای کشاورزی بخاطر شرایط اقلیمی آنرا بسیار مساعد صنعت و فعالیتهای تجاری نموده است -

سرزمین چابهار در مسیر تحولات صنعتی بلوچستان نقش تعیین کننده ای دارد - این بندر با دارا بودن امکان استفاده از دریا ، استقرار صنایع دریایی و شیلات و صنایع وابسته به آنرا میسر میسازد -

نوار ساحلی شهرستان چابهار که حدود ۳۰۰ کیلومتر در کنار دریای عمان - امتداد دارد ، از نواحی مهم صید کشور بشمار می آید و میتوان کرانه های چابهار را از لحاظ داشتن انواع و اقسام ماهی و جانوران دریایی ، در ردیف غنی ترین نقاط ایران و جهان دانست - وجود انواع مختلف ماهی ((قباد ، سنگسر ، هاوور ، سرخو ، شوریده ، ساردین ، راشکو ، حلوا سیاه ، هامور و ...))، میگو و خرچنگ که صید آنها در تمام فصول سال ممکن میباشد ویژگی خاصی به این ناحیه بخشیده است -

۱- همان ماخذ

در این ناحیه بایستی سرمایه گذاریهای کلان بعمل آید و امکانات زیربنایی سرعت گسترش یابده کارخانجات مدرن و تکنولوژی جدید در صنایع دریائی و شیلات بایستی بکارگرفته شود. در چابهار با توجه به امکان توسعه صنایع دریاشیمیایی، ضرورت دارد از تکنولوژی مدرن و پیشرفته توأم با تخصص های ویژه استفاده کرد، البته در مراحل اولیه برنامه توسعه ناحیه چابهار ضروریست که در کنار استفاده از تکنولوژی مدرن نسبت به تامین نیازهای بخش سنتی در این رشته ((شامل ماهیگیری شهری)) — اقدام نمود. در صورت گسترش صنایع دریائی و شیلات، نیاز به سردخانه های جدید و تقویت تولید برق بایستی مورد توجه قرار گیرد.

بندر چابهار بدلیل نقش مهمی که در زمینه بازرگانی و مبادلات تجاری استان - سیستان و بلوچستان و نیز در سطح کشور ایفاء میکند باید از طریق مناسبتری با داخل استان و با شبکه ارتباطی کشور پیوند یابد. برای این منظور ضرورت دارد که راه ایرانشهر - چابهار از مسیر تنگه سرخه که فاصله این بندر تا ایرانشهر را نسبت به مسیر کنونی کمتر میکند، بصورت درجه يك احداث شود.

همچنین کرانه های دریای عمان در بندر چابهار از نظر جلب توریست و گذراندن — اوقات فراغتست در زمستان، میتواند با سرمایه گذاریهای لازم جهت تامین امکانات رفاهی و تفریحی، یکی از نقاط توریستی زمستانی بشمار آید، خصوصاً آنکه زمستانی که شهرهای شمال کشور در سرما و یخبندان بسر میبرند، کرانه های چابهار از هوای — دلپذیر بهاری برخوردار است.

بوشهر

استان بوشهر با داشتن ۶۲۵ کیلومتر مرز آبی و همسایگی با کشورهای حوزه خلیج فارس از قابلیت ویژه ای برای مبادلات بین المللی برخوردار است.

موقعیت جغرافیائی و کمبود امکانات زیربنائی، محدودیتهائی بر سر راه گسترش فعالیتهای کشاورزی و صنعتی ایجاد نموده است. عمده ترین مانع توسعه استان مشکل

آب آشامیدنی و زراعی است . بسیاری از شهرهای استان از قبیل بوشهر ، گناوه و دیلم با مسئله دفع آبهای سطحی مواجهه‌اند و روستاهای زیادی بخاطر فقر پوشش گیاهی با يك بارندگی قابل توجه با خطرانی نظیر سيل مواجه میشوند .

از نظر مکان یابی برای ایجاد بند آزاد با توجه به امکانات زیربنایی که در شهر بوشهر وجود دارد از بهترین موقعیت ممکنه برخوردار است ولی دو مشکل عمده که در این مورد وجود دارد این امر را درباره بندر بوشهر منتفی میکند و آنجمله ————— بود پایگاههای نظامی و نیروگاه اتمی است . از سویی دیگر جزایر مرتبط با این بندر که جزیره خارك از مهمترین آنها میباشد بخاطر موقعیت ویژه‌ای که در امر مبادلات نفت کشور دارد قابلیت اجرای این طرح مهم را نخواهد داشت .

نقاط ساحلی شهرستان تنگستان نیز از هیچگونه امکانات زیربنایی حتی آب — آشامیدنی برخوردار نیست . و بخاطر نزدیکی با استان هرمزگان میتواند از امکانات این استان بخاطر داشتن دو بندر آزاد کیش و قشم استفاده کنند و بهمین دلیل جهست اجرای چنین طرحی در فاصله کوتاهی از استان هرمزگان عفاشی بنظر نمیرسد .

شهرستان گناوه به جهات مختلفی برای ایجاد يك بندر آزاد مناسب بنظر میرسد که بقرار زیر میباشد :

- ۱- شهرستان گناوه بعد از بندر بوشهر از امکانات زیربنایی خوبی برخوردار است و لذا برای اجرای چنین طرحی مناسبتر بنظر میرسد .
- ۲- از لحاظ ارتباط فاصله نزدیکی با استان خوزستان و با استانهای کهگیلویه و بویراحمد و فارس دارد و مسلماً " اجرای طرح مذکور در یکی از نقاط بندری این شهرستان میتواند برای استانهای همجوار مفید و موثر واقع شود .
- ۳- از شهرستان گناوه بخاطر وضعیت جغرافیایی خوب منطقه بطرف خوزستان ((نسبت به راه بوشهر - شیراز)) میتوان با کشیدن خطوط آهن و ارتباط آن با ————— خوزستان تحول اساسی در این منطقه ایجاد کرد .
- ۴- شهرستان گناوه از جمله مناطق مهم تولید صنایع دستی در استان محسوب میشود کلیم و گبه ((یکنوع قالی مرغوب)) از مهمترین صنایع دستی است که در بسیاری از —

روستاها نظیر شول - بهمنیاری - کمالی - کلر بافته می‌شود - مسلماً " اجرای چنین طرحی میتواند بر توسعه منابع دستی منطقه تاثیر گذاشته و زمینه صدور راحت تر آنرا فراهم نماید .

۵- در این شهرستان سه بخش محروم شامل گناوه ، دیلم و ریگ وجود دارد که مسلماً " اجرای این طرح میتواند در رفع محرومیت منطقه بسیار موثر واقع شود .
۶- این شهرستان همانند سایر نقاط استان در حال حاضر از کمبود آب رنج می‌برد ، ولی با برنامه ریزی‌هایی که شده مقدار قابل توجهی از آب رودخانه زهره به دشتیلم منتقل و همچنین اجرای خط سوم ، آب آشامیدانی گناوه را تامین خواهد کرد .
۷- اجرای چنین طرحی در این منطقه بر شهرستان دشتستان تاثیر زیادی خواهد داشت و در آینده زمینه‌ای خواهد شد تا محصولات کشاورزی این شهرستان که مهمترین آنها خرما میباشد از طریق بسته بندی مناسب به خارج از استان صادر گردد .

۱ : مآخذ علی پوریچی ، مکان یابی تاسیس بندر آزاد در استان بوشهر ، سازمان برنامه و بودجه استان بوشهر ، خرداد ماه ۱۳۶۹ .

تحلیل مقایسه‌ای از مناطق آزاد جمهوری اسلامی ایران

مقایسه منطقه آزاد تجاری-صنایع آزاد چابهار با سایر مناطق آزاد ایران

بنظر میرسد جزیره کیش با توجه به سرمایه‌گذاری‌های بعمل آمده خصوصاً " در زمینه اسکله‌های باری که قابلیت پذیرش کشتی‌های تا ۴۰ هزار تن را نیز خواهند داشت از پتانسیل بیشتری بعنوان یک منطقه آزاد تجاری در جهت توسعه صادرات مجدد برخوردار باشد. همچنین با توجه به عدم وجود فضای مناسب جهت تأسیس صنایع و عدم نزدیکی به معادن و منابع و دوری از داخل ایران، گسترش صنایع کاربر گسترش صنایع به تکنولوژی پیچیده‌ای نداشته باشند میتوانند با جهت گیری صادراتی در کیش بکارگیر شوند.

در مقایسه، منطقه قشم بدلیل داشتن منابع گاز طبیعی در سلخ، سورو و کورزین که از منابع بسیار غنی گاز میباشد، بهترین موقعیت جغرافیائی را برای تأسیس صنایع انرژی بر دارا می باشد. بویژه نزدیکی به بندر عباس و امکان پشتیبانی از این طریق در زمینه‌های خدماتی، مزیت خاصی به این جزیره بخشیده است. منابع نفت و گاز این ناحیه میتواند در ایجاد صنایع انرژی بر نظیر فولاد سازی، چدنریزی، ذوب فلز، تصفیه، پتروشیمی، نیروگاههای برق و مصالح ساختمانی بکار گرفته شود. به علاوه از آنجائیکه قشم در قلب مرکز صادراتی نفت خام جهان قرار گرفته است موقعیت مناسبی برای تأسیس پالایشگاه دارا میباشد. خصوصاً " کیفیت مناسب گوگرد خام که در آبهای عمان در نزدیکی جزیره قشم یافت میشود برای تأسیس پالایشگاهی که از محمول قیر آن میتوان در تهیه ذغال سنگ استفاده بعمل آورد، منطقه را از مزیت خاصی برخوردار نموده است. همچنین پروژه احیای مستقیم آهن که در حال حاضر قرارداد آن با شرکت فولاد ژاپن منعقد شده قدم مهمی در زمینه صنعتی شدن این منطقه بشمار می آید. در واقع هدف از گسترش منطقه آزاد تجاری - صنعتی قشم ایجاد صنایع انرژی بر با استفاده از امکانات موجود، توسعه صنایع جانبی و جذب تکنولوژی میباشد. خصوصاً " آنکه این جزیره از وسعت و جمعیت کافی نیز برخوردار است.

بندر چابهار از نظر دارا بودن ۲۰۰ کیلومتر مرز آبی با دریای عمان، واقع بودن

در دهانه اقیانوس هند ، موقعیت استراتژیک و اهمیت آن بعنوان يك راه ترانزیتی و وجود بازارهای اقتصادی در کشورهای شمالی آن چون افغانستان و اتحاد جماهیر شوروی میتواند نقش عمده‌ای در تامین نیازهای وارداتی و صادراتی کشور ایفاء کند .
 خصوصا " آنکه وجود اسکله های متعدد در این منطقه میتواند امکانات مناسبی را برای تخلیه و بارگیری کشتی ها فراهم نماید . از آنجا که نوار ساحلی شهرستان چابهار حدود ۴۰۰ کیلومتر در کنار دریای عمان امتداد دارد از نواحی مهم میسر کشور بشمار می آید و با توجه به منابع غنی ماهی و جانوران دریایی نظیر میگو و خرچنگ میتوان صنایع دریایی و شیلات را سرعت در این ناحیه گسترش داد که این امر مستلزم سرمایه گذاریهای زیربنایی ، تاسیس سردخانه های جدید و ایجا دنیروگاهها^۱ برق میباشد .

از نظر مکان یابی برای ایجاد بندر آزاد ، با توجه به امکانات زیربنایی که در شهر بوشهر وجود دارد این^۲ شهر از موقعیت بسیار خوبی برخوردار است ولی دو مشکل عمده این امر را در مورد بندر بوشهر مستفی میکند و آن وجود پایگاههای نظامی و نیروگاه اتمی است . از سویی جزایر مرتبط با این بندر که جزیره خارک از مهمترین آنها میباشد بخاطر موقعیت ویژه ای که در امر مبادلات نفت کشور دارد قابلیت اجرای این طرح مهم را نخواهد داشت ولی بنظر میرسد اجرای طرح مذکور در یکی از نقاط بندری شهرستان گناوه نمتها در رفع محرومیت منطقه موثر است بلکه برای استانهای همجو^۳ نظیر کهگیلویه و بویر احمد و فارس نیز موثر واقع خواهد شد ، خصوصا " آنکه این شهرستان از جمله مناطق مهم تولید منابع دستی نظیر گلیم و کبه ((پکنوع قالسی مرغوب)) بشمار می آید . لذا اجرای چنین طرحی میتواند بر توسعه صنایع دستی و کاربر منطقه تاثیر گذاشته و زمینه صدور راحت تر آنرا فراهم نماید . اجرای این طرح بر شهرستانهای اطراف نظیر دشتستان نیز اثرات توسعه اقتصادی بجای خواهد گذاشت و در آینده زمینسبای خواهد شد تا امکان صدور محصولات کشاورزی این شهرستان که مهمترین آنها خرما میباشد از طریق بسته بندی مناسب به خارج ، فراهم گردد . — خصوصا " آنکه این ناحیه به سبب دوری از منطقه پراشوب خلیج فارس از امنیست

نسبی برخوردار است. نهایتاً "ناسیس بندر آزاد در این منطقه گامی در جهت هدایت افراد بومی از فعالیتهای ناسالم اقتصادی به مسیر زندگی سالم و قانونی بشمار میرود."

iranecozones.ir

مقایسه مناطق آزاد تجاری جمهوری اسلامی ایران با سایر مناطق آزاد جهان :

گرچه مقررات و محرکهای موجود در مناطق پردازش صادرات در کشورهای مختلف متفاوت میباشد ولی تقریباً " همگی براساس مدل استاندارد شکل گرفته اند . بررسی تجارب مناطق آزاد موفق تجاری جهان نشان میدهد که این مناطق دارای ویژگیهای مشترکی میباشد :

ارائه تضمین های لازم به سرمایه گذاران خارجی در مقابل مسئله ملی شدن ((سلب مالکیت)) ، مجاز داشتن مالکیت صد درصد خارجیان ، امکان بازگشت کامل سود و سرمایه ، معافیت های مالیاتی چند ساله بسمت درآمد و سود شرکت ، اجاره طویل المدت زمین با نرخهای پائین ، اعطای وام با نرخهای ترجیحی به فعالیتهای تجاری و صنعتی ، تامین آب و برق و انرژی بضررهای ارزان ، اعطای تسهیلات بانکی ، ایجاد تسهیلات زیربنایی پشتیبانی صنعتی و خدمات فنی ، تصویب پروژه های سرمایه گذاری در محل بدون انجام تشریفات اداری و هم سوئی و یگانگی در قوانین و مقررات در جهت جذب سرمایه های خارجی ، از جمله ویژگیهای مشترک این مناطق میباشد . اما چنانچه مقررات موجود در مناطق آزاد تجاری ایران را مرور نمائیم ، متوجه اختلافات فاحشی میشویم که در شرایط کنونی بصورت محدودیتها و موانع قانونی در این مسیر خودنمایی میکنند ، ذیلاً " به بررسی برخی از آنها میپردازیم :

براساس قوانین موجود مشارکت افراد خارجی به دو طریق امکانپذیر است : شیوه — استفاده استیجاری اتباع خارجی از امکانات موجود در کیش که براساس قوانین جمهوری اسلامی ایران مانعی در این امر نیست ، مگر آنکه اتباع خارجی از کشورهایائی باشند که بخاطر اصول و عقاید نظام ج ۱۰۱۰ . علاقه ای به ایجاد رابطه با آنها نداریم . شیوه دوم سرمایه گذاری اتباع خارجی است که در این زمینه در حال حاضر از قانون تجارت ((مصوب سال ۱۳۲۴)) استفاده میشود چنانچه در این قانون قید شده مشارکت اتباع خارجی بصورت سرمایه گذاری زمانی مقدور و میسر است که حداقل ۵۱٪ سهام اینگونه سرمایه گذارینها متعلق به جمهوری اسلامی ایران باشد .

چنانچه قبلاً نیز اشاره شد در اکثر مناطق آزاد تجاری موفق ، معافیتهای مالیاتی

بر درآمد و سود شرکت اعمال می‌شود ولی براساس قوانین موجود هیچگونه معافیتی به سرمایه‌گذارهای انجام شده در کیش تعلق نمی‌گیرد ، گرچه تاکنون سرمایه‌گذاران و کسبه عملاً از پرداخت مالیات خودداری نموده ولی براساس مصوبات قانونی ، اخذ مالیاتها در کیش طبق قانون مالیاتهای مستقیم در مناطق محروم انجام می‌گیرد . هم چنین در زمینه امکان بازگشت سود و سرمایه قوانین صریح و روشنی در این خصوص وجود ندارد .

در خصوص استخدام اتباع خارجی در اکثر مناطق آزاد تجاری جهان هیچگونه محدودیتی اعمال نمی‌شود ، در حالیکه در ایران این امر بر طبق قوانین استخدام اتباع بیگانه وزارت کار و امور اجتماعی میباشد و هیچگونه مزیت خاصی برای مناطق آزاد تجاری ملحوظ نگردیده است . بعلاوه در خصوص تضمین سرمایه های خارجی در ایران ، بانک مرکزی به شبکه بانکی اعلام نموده که از پشت نویسی تعهدات بلندمدت بازار ((جیرو کردن)) خودداری نماید و لذا سرمایه های خارجی هیچگونه تضمینی برای ورود به داخل کشور ندارند این در حالیست که یکی از اهداف تاسیس مناطق آزاد تجاری جذب سرمایه های خارجی و نهایتاً " انتقال تکنولوژی است .

همچنین در خصوص مقررات ارزی سرمایه‌گذاران خارجی با وضعیت نسبا معلوم و مبهمی روبرو میباشند چراکه اگر در بازگشت سرمایه و سود نرخ تبدیل ریال استحصالی براساس دلاری ۷۰ ریال ملحوظ شود با مسئله خروج ارز از کشور مواجه خواهیم بود و چنانچه نرخ تبدیل را براساس نرخ شناور ((۱۴۰۰ ریال)) در نظر بگیریم سرمایه گذاران در محاسبات و تحلیل هزینه - فایده طرحهای خود دچار سردرگمی و نااطمینانی خواهند بود ، چراکه در محاسبات بعمل آمده هزینه ها براساس نرخ رسمی محاسبه شده است .

در مجموع میتوان ادعا نمود نه تنها هیچگونه مزیت خاصی در مناطق آزاد تجاری ایران وجود ندارد که این مناطق را برای سرمایه‌گذاران جذاب تر نماید ، بلکه براساس قوانین موجود هنوز فاصله زیادی تا مناطق آزاد تجاری موفق جهان داریم . از آنجا که این مناطق رقابت دائم با یکدیگر میباشند عنصر اصلی در تصمیم گیری برای سرمایه‌گذاری در یک منطقه خاص ، قدرت رقابت بین المللی آنست و نرخ بازدهی آن ، لذا بنظر نمی‌رسد کیش و یا قشم بتوانند نسبت به سایر مناطق تجاری موفق جهان چشم انداز روشنی داشته

باشند مگر آنکه در قوانین و مقررات موجود تجدید نظرهای اساسی بعمل آوریم.

iranecozones.ir

جدول مقایسه‌ای از بخش مقررات و معافیت‌های موجود در مناطق آزاد تجاری جهان و جمهوری اسلامی ایران

معافیت‌های مالیاتی	معافیت از حقوق و عوارض گمرک	آزادی بازگشت سرمایه	آزادی بازگشت سرمایه	مناطق آزاد تجاری
مالیات بر درآمد سود سهام ۵٪ برای مدت ۵ سال کاهش می‌یابد. اعطای معافیت‌های پنج‌ساله	پرداخت عوارض مادامیکه کالاهای تهیه شده از مواد خام وارداتی صادر می‌شوند لغو می‌گردد. ٪۱۰۰	٪۱۰۰	٪۱۰۰	کُره جنوبی
مالیاتها در سطح سازمانی قرار دارد عدم اخذ هرگونه مالیات از سود و سرمایه الکل و تنباکو وضع می‌شود	٪۱۰۰ عوارض گمرکی تنها بر کالاهای نظیر بنزین، الکل و تنباکو وضع می‌شود	٪۱۰۰ تا سه‌زده ماه اول سال پس از سرمایه‌گذاری مجاز می‌باشد.	٪۱۰۰	تایوان
عدم اخذ هر نوع مالیات عدم اخذ هرگونه مالیات معافیت کالاهای تولیدی مناطق آزاد زیر داخت مالیات طبق قانون مالیات‌های مستقیم در مورد مناطق معزوف	٪۱۰۰ ٪۱۰۰ ٪۱۰۰ ٪۱۰۰	٪۱۰۰ ٪۱۰۰ ٪۱۰۰ ٪۱۰۰	٪۱۰۰ ٪۱۰۰ ٪۱۰۰ ٪۱۰۰	هند کنگه سنگاپور دومینیکا ترکیه چین
معافیت کامل مالیات بر درآمد	٪۱۰۰	طبق مقررات آزاد است	طبق مقررات آزاد است	کیش
				قشم

دنباله جدول مقایسه‌ای از برخی مقررات و صفات های موجود در مناطق آزاد تجاری جهان و جمهوری اسلامی ایران

مزیت نسبی منطقه	میزان مجاز فروش در بازار داخلی	آزادی مقررات ارزی	آزاد استخدام اتباع خارجی	حق مالکیت خارجی	مناطق آزاد تجاری
کارگر ارزان	بدون اجازه صدور منطقه جایز نیست		%۱۰۰	%۱۰۰	کره جنوبی
تاکید بر صنایع مادرانی و سنگین	فردی و شرکتی امکان دارد برای تولیدات باید صادر شوند ولی برای دستگاه های داخلی امکان فروش در داخل وجود دارد	%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰ به جز خدمات عمومی و صنایع استخراجی (سنگین)	تایوان
پشتیبانی دولتی، سرمایه گذاری انسانی و اجاره پهن زمین و موقعیت استراتژیک منطقه در حاشیه خلیج فارس		%۱۰۰		%۱۰۰	هنگ کنگ
اقتصادی آزاد					۱۱
موقعیت جغرافیایی خاص			%۱۰۰	%۱۰۰	سنگاپور
موقعیت استراتژیک، انرژی ارزان، نیروی کار فراوان و وجود امکانات زیربنایی مناسب		%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰	دوس
دسترسی به دریای منتهیانه و بازارهای بین المللی زمین		%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰	ترکیه
وجود کارگرسینا "ارزان و هزینه بسیار پائین اجاره"					چین
دسترسی پائین نیروی کار و اجاره ارزان زمین	۵۰ درصد		استخدام از نیروی انسانی خارجی آزاد بود ولی با تطبیق نظام اداری کشور و مقررات داخلی فعالیت کنند	%۱۰۰	چین
موقعیت جغرافیایی خاص، دسترسی به بازارهای جنوب	محدودیتی وجود ندارد		طبق قوانین استخدام اتباع بیگانه وزارت کار و امور اجتماعی وزارت معادن و صنایع است	%۲۹	کیش
موقعیت جغرافیایی خاص، وجود صنایع نفتی گاز و انرژی وجود معادن منطقه و کنگرد	محدودیتی وجود ندارد ۱۸۲		معاملات در منطقه با هر نوع پول مورد قبول است - انجام میگیرد	%۲۹	قسم

)))) فصل سوم))))

" تحلیل هزینه - فایده از مناطق پردازش صادرات "

مناطق پردازش صادرات علاوه بر منافع مستقیمی که همراه دارند ((نظیر کسب درآمدهای ارزی ، ایجاد اشتغال ، افزایش درآمد و ...)) منافع غیر مستقیم و ثانویه‌ای نظیر آموزش و کسب تجارب شغلی که منجر به انتقال تکنولوژی شده ، جذب سرمایه‌های خارجی ، ایجاد ارتباطات با اقتصاد محلی و تقاضا برای مواد خام و قطعات محلی ، تقاضا برای خدمات زیربنایی و ... را به‌بار خواهند آورد . معذالک دستیابی به معیارهای مناسب برای اندازه‌گیری منافع غیر مستقیم منطقه بسیار مشکل است .

اصولا " مشکلات فراوانی بر سر راه ارزیابی مناطق آزاد تجاری در کشورهای مختلف وجود دارد . اولین مشکل نقصان چارچوب عمومی برای تحلیل هزینه - فایده است . بدین علت تحلیل مقایسه‌ای بین کشورهای مختلف دشوار می‌نماید . مشکل دیگری که در این مورد وجود دارد عدم دسترسی به اطلاعات آماری است . در اکثر مواقع اطلاعات آماری ریز در مورد میزان اشتغال ، هزینه‌های سرمایه‌گذاری زیربنایی ، راه‌اندازی ، بهره‌برداری و ... در دسترس نیست ، به‌لحاظ این اطلاعات بندرت برای یک‌دوره چند ساله در اختیار می‌باشند . مشکل اساسی تر عدم امکان تخمین موقعیتی است که در شرایط فقدان منطقه وجود می‌داشت . به‌عبارتی شاید بتوان سهم مناطق آزاد را در ایجاد اشتغال یا افزایش صادرات اندازه‌گیری نمود ولی بهیچ وجه نمیتوان تصور کرد که عملکرد کشور میزبان بدون وجود منطقه آزاد چگونه خواهد بود ، علیرغم تعامی این مشکلات ارزیابی چنین مناطقی امکان‌پذیر خواهد بود گرچه ممکن است از نظر متدولوژی کاملاً " رضایتبخش نباشد .

منافع کلان اقتصادی

منافع کلان حاصل از چنین مناطقی غالباً " بر مبنای میزان صادرات (خصوصاً " میزان خالص صادرات) تعیین میشود . در واقع عملکرد صادراتی مبنای مناسبی برای ارزیابی پروژه های مربوط به تأسیس مناطق آزاد است ، ولی این تاثیر خالص عملکرد صادراتی برای ارزیابی مناطقی که در خلال يك دهه مشغول فعالیت بوده اند ناکافی است چرا که اینگونه مناطق غالباً " به مرحله ای رسیده اند که قسمتی از تولیدات خود را به میزان قابل توجهی در بازار داخلی بفروش میرسانند ، البته لزوماً " ارتباط بین فروش داخلی و فروش صادراتی يك ارتباط خطی ساده نیست ، چنانچه فروش داخلی افزایش مییابد ، خرید محلی از بنگاههای مستقر در منطقه بردارش افزایش خواهد یافت و اگر این افزایش بیشتر از افزایش فروش داخلی باشد ، نسبت خالص صادرات به همچنان افزایش مییابد . عبارت دیگر ، افزایش فروش داخلی لزوماً " بمعنای کاهش در نسبت خالص صادرات منطقه نخواهد بود . معذالک در ارزیابی منافع کلان حاصل از تأسیس منطقه تسلیستی اتکا ، زیادی به این شاخص داشت ، به علاوه میزان این نسبت بندرت از ارقام رسمی منتشر شده قابل دسترس خواهد بود و در بیشتر موارد این ارقام بایستی مجدداً " با سعی و کوشش فراوان از اطلاعات ریزی که توسط مسئولین و بنگاههای خصوصی منتشر میشود محاسبه شود .

معیار مناسبتر برای اندازه گیری منافع کلان اقتصادی چنین مناطقی میزان مشارکت آنها در رشد اقتصادی و در رشد تولیدات صنعتی است که غالباً " آمار مربوطه در دسترس نمیباشد و لذا از شاخص دیگری که همان ارزش افزوده کل در بخش صنعت میباشد - استفاده میشود . در کشورهایی که مناطق آزاد ، امکانات اشتغال بیشتری را بوجود آورده سهم این مناطق در ایجاد ارزش افزوده حائز اهمیت بوده است . جدول شماره ((۱ - ۳) نشانگر سیر تکاملی ارزش افزوده صنعتی در خلال سالهای ۸۹ - ۱۹۷۳ در کشورهایی است که دارای چنین مناطقی میباشد . این کشورها به چهار گروه در ارتباط با اهمیت نسبی اشتغال صنعتی تقسیم بندی شده اند :

چنانچه مشاهده میشود در دو گروه کشورها با بالاترین میزان اشتغال در صنایع مناطق پردازش سهم ارزش افزوده صنعتی دوبرابر این سهم در دو گروه کشورهای با میزان پائین اشتغال در چنین مناطقی میباشد . گرچه رشد سریعتر ارزش افزوده صنعتی بدلیل

وجود صنایع عمده در این مناطق بوده ولی نیایستی آراء آنها علت دانست . اطلاعات آماری موجود ارتباط دیگری را بوجود میآورد و آن اینکه کشورهای که دارای صنایع پویا در مناطق پردازش صادرات بوده‌اند اکثر " کشورهای هستند که تازه در راه صنعتی شدن قدم برداشته‌اند . این ویژگی با مقایسه عملکرد ۱۲ کشور با مناطق مهم پردازش ((باستانای تایوان ، چین و ماکائو)) با سایر کشورهای در حال توسعه قابل ملاحظه است جدول ((۲ - ۳)) . این گروه کشورهای در حال توسعه بدون منطقه پردازش شامل کشورهای با مناطق کوچک پردازش صادرات نظیر هندوستان ، اندونزی یا کلمبیاست که سهم مناطق پردازش آنها در اشتغال صنعتی کمتر از ۵/۰ درصد میباشد و اهمیت مناطق پردازش در این تعداد اندک کشورهای نامچیز و قابل اغماض میباشد .

جدول شماره ((۴۰۱)) تغییرات در سهم مناطق پرورش حاصلات در ارزش افزوده صنعتی تهران
 در خلال سالهای ((۸۱ - ۱۹۷۳)) ((بر حسب درصد))

کسره:	۱۹۷۳	۱۹۸۱	درصد افزایش ((۱۹۷۳=۱۰۰))
<u>کشورهای با سهم بالای ۱۵ درصد اشتغال صنعتی در مناطق پرورشی</u>			
مارشورس	—	۰/۰۱	—
سنگاپور	۰/۰۸	۰/۱۳	۱۶۲
مالزی	۰/۰۹	۰/۱۳	۱۴۴
جمهوری دومینکن	۰/۰۴	۰/۰۵	۱۲۵
تونس	۰/۰۲	۰/۰۴	۲۰۰
سریلانکا	۰/۰۵	۰/۰۵	۱۰۰
کل	۰/۹۸	۰/۹۱	۱۲۶
<u>کشورهای با سهم ۵ تا ۱۰ درصد اشتغال صنعتی در مناطق پرورشی</u>			
مکزیک	۱/۰۸	۱/۴۷	۱۳۶
هند کهنه	۰/۱۲	۰/۲۴	۱۷۱
جمهوری کمره	۰/۲۵	۰/۵۲	۲۰۸
کل	۱/۳۷	۲/۲۳	۱۵۲

موسم افزایش (۱-۱۹۷۳)

کروه

کشورهای با سهم ۱-۲ درصد اشتغال صنعتی در مناطق پردازش صادرات

۱۲۱	۲/۴۱	۱/۹۹
۱۵۰	۰/۱۸	۰/۱۲
۱۲۷	۰/۲۸	۰/۲۲
۱۲۳	۲/۸۷	۲/۳۳

کشورهای با سهم کمتر از ۱ درصد اشتغال صنعتی در مناطق پردازش صادرات

۱۱۵	۰/۹۱	۰/۷۹
۲۴۲	۰/۲۹	۰/۱۲
۱۱۲	۰/۱۸	۰/۱۶
۱۷۷	۰/۲۲	۰/۱۳
۲۰۰	۰/۰۲	۰/۰۲
۸۶	۰/۱۲	۰/۱۲
۱۰۲	۰/۲۷	۰/۲۶
۱۲۸	۰/۱۱	۰/۰۸
۱۲۶	۲/۶۵	۱/۷

United Nations , ILO , Economic and social effects of multinational enterprises in Export processing Zones , Geneva , 1988.

جدول شماره ((۳-۲)) سهم کشورهای در حال توسعه که دارای مناطق پردازش بوده و
 سهم کشورهای در حال توسعه بدون مناطق پردازش در ارزش -
 افزوده صنعتی جهان در خلال سالهای ۸۱ - ۱۹۷۳

گروه	۱۹۷۳	۱۹۸۱	افزایش در خلال سالهای (۱۹۷۳-۸۱)
دوازده کشور در حال توسعه با مناطق پردازش صادرات ^۱	۴/۰۸	۵/۵۱	۱۳۵
سایر کشورهای در حال توسعه بدون منطقه پردازش صادرات ^۲	۵/۲۲	۵/۳۹	۱۰۳
تمامی کشورهای در حال توسعه	۹/۳۰	۱۰/۹	۱۱۷

منابع:

United Nations, ILO, Economic and Social effects of multinational enterprises in Export processing Zones, Geneva, 1988.

میش
 چنانچه از جدول ((۲ - ۳)) مشاهده میشود در خلال سالهای ۱۹۷۳ تا ۱۹۸۱، افزا
 در سهم ارزش افزوده صنعتی جهان، در ۱۲ کشور با مناطق پردازش بیش از ۱۰ برابر
 ((۱۱/۶ = ۳ ± ۲۵)) سایر کشورهای در حال توسعه بدون منطقه پردازش صادرات بوده
 است. البته هیچگونه شواهدی وجود ندارد که تاسیس مناطق پردازش بتنبهائی برای —

- ۱ - شامل ماریتیوس، سنگاپور، مالزی، جمهوری دومینیک، تونس، سرلانکا، هنگ-
 کنگ، مکزیك، كره، برزیل، مصر و فیلیپین.
- ۲ - تمامی کشورهای در حال توسعه بدون منطقه پردازش و یا کشورهایی که مناطق
 پردازش کمتر از ۵/۰ درصد اشتغال صنعتی را در آنها بوجود آورده است.

افزایش سهم ارزش افزوده صنعتی در خلال يك دوره پنج ، ده و یا پانزده ساله موثرتر باشد ولی ارتباط بین صنایع مناطق پردازش يك کشور و نرخ افزایش در سهم ارزش افزوده صنعتی جهانی قوی تر از آنست که يك امر تصادفی تلقی شود.

درات تنها سئوالی که مطرح میشود این است که، از آنجا که اشتغال در مناطق پردازش صنایع سهم نسبتاً ناچیزی در کل اشتغال صنعتی دارد ((بطور متوسط در ۱۲ منطقه عمده این سهم زیر ۲۰ درصد بوده است)) چگونه با توجه به ارتباطات اندک با اقتصاد داخلی کشور میزبان ، این مناطق در ایجاد تحرك در ساختار بخش صنعتی موثر بوده اند . پاسخ دقیقی برای این سئوال وجود ندارد ولی تنها نکته درخور توجه آنست که ممکن است اثرات نمایشی يك منطقه پر تحرك بسیار با اهمیت تر از ارتباطات مرسوم با صنایع داخلی باشد و دقیقاً " همین اثرات نمایشی است که مشارکت صنایع دیگر را برمی انگیزد . بعنوان مثال این اثرات صنایع داخلی را متقاعد میسازد که قادرند سهم فزاینده ای از تولیدات خود را به کشورهای پیشرفته صنعتی صادر کنند ، بعلاوه معافیتها و امتیازاتی که به صنایع مستقر در چنین مناطقی اعطاء میشود ((نظیر معافیتهای مالیاتی ، خدمات عمومی سوبسید دار مثل آب و برق ارزان و یا اجاره ارزانتر زمین و دسترسی به تسهیلات زیربنایی مناسب)) جذابیت چنین مناطقی را بیشتر خواهد کرد . در واقع این امر بدان معناست که مناطق پردازش صادرات بدان میزان که دارای اثرات نمایشی بوده و بـ سـر صنایع داخلی تاثیر میگذارند بر تشویق صادرات و یا تعادل تـبـر از پرداختها موثر نمی باشند . اصولاً " تسهیلات زیربنایی بهتر ، مداخلات بوروکراسی کمتر و ارائه انگیزه های لازم منجر به رشد سریع اشتغال ، صادرات بیشتر و روشهای تولید کارآتر میشود که میتواند بعنوان نیروی محرکه برای مدرنیزه کردن اقتصاد یـ سـا آزاد سازی اقتصادی در خارج از منطقه عمل نماید و این مهمترین منفعت حاصل از یـك منطقه آزاد تجاریست . معذالک در شرایط حاضر هیچ راه حلی برای اثبات این مدعا که این منافع در واقعیت وجود دارد در دسترس نمی باشد و لذا گنجانیدن آن در تحلیل هزینه - فایده از مناطق آزاد تجاری غیر ممکن مینماید . ولی این مسئله مورد توجه بسیاری از سیاستگذاران اقتصادی قرار گرفته و نشانگر آنست که چرا تعداد زیادی از کشورهای در حال توسعه علیرغم میزان رقابت بین المللی و علیرغم درجه بالای ریسک در چنین پروژه هاشی

درصد توسعه مناطق پردازش صادرات میباشند. در واقع تصمیم گیری در مورد تأسیس يك منطقه پردازش ممكن است بیش از آنکه تحت تاثیر نتایج آماری حاصل از تحلیل‌های متداول هزینه - فایده قرارگیرد تحت تاثیر منافع کلان اقتصادی نامحسوس واقع شود.

هزینه های غیر مستقیم و سوبسیدها

چنانچه قبلاً نیز اشاره شد اندازه گیری منافع حاصل از يك منطقه پردازش صادرات بسیار مشکل است و غالباً " در مواردی نظیر اشتغال ایجاد شده، بیش از اندازه درباره آن اغراق شده و بالعکس در مواردی نظیر اثرات کلان اقتصادی منطقه بر کشور میزبان کمتر از واقع بدان توجه شده است . اندازه گیری هزینه های مستقیم تا حدودی آسانتر است چرا که غالباً " هزینه های قابل توجهی را برای ساختمان ، خرید زمین ، آماده سازی زمین، خدمات عمومی و راههای دسترسی دربر میگیرد . مسئله پیچیده تر اندازه گیری هزینه های غیر مستقیم است . تمامی مناطق آزاد تجاری انگیزه های مالی به سرمایه گذاران ارائه میکنند . این انگیزه ها از معافیت مالیاتی تا سوبسید های اعطایی ، از مجوزهای سرمایه گذاری تا اعتبارات خاص برای ایجاد اشتغال ، از سوبسیدهای غیر مستقیم برای خرید مواد خام داخلی و کالاهای شبه نهایی تا اعتبارات آموزشی و مجوز استهلاك برای تجهیزات سرمایه ای ، معمولاً " برای کشور میزبان هزینه هائی ایجاد میکنند که بایستی در هرگونه تحلیل هزینه - فایده در نظر گرفته شوند .

مطالعات انجام شده توسط ILO-UNCTC نشان میدهد که این سوبسیدها با هزینه -

های غیر مستقیم بسیار متفاوت هستند و بدین لحاظ مقایسه آنها بر يك مبنای بین المللی بسیار مشکل مینماید . نکته در خور توجه آنکه در اکثر موارد این معافیتها حائز اهمیت چندانی برای بنگاهها نمیشود ولی برای کشور میزبان بسیار پرهزینه است . به عنوان مثال معافیت ۵۰۰ دلاری برای سرمایه گذار جهت ایجاد هر شغل ، برای بنگاهی که در نظر داشته باشد شغل را استخدام کند ۲۵۰۰ دلار هزینه در بر دارد ولی همین معافیت بظاهر ناچیز برای سرمایه گذار بزرگتر مثلاً " یک ایستگاه ۱۰۰۰۰ شغل ، هزینه ای معادل ۵ میلیون دلار -

را در بر خواهد داشت که احتمالا " معادل ۵ الی ۱۰ درصد از سرمایه گذار بهای زیربنایی خواهد بود. بهمین ترتیب سوبسید ۱۰ درصدی برای هزینه های آب و برق که برای يك سرمایه گذار نوعی بسیار کم اهمیت مینماید ، در بلند مدت برای کشور میزبان هزینه های بالایی را به همراه خواهد داشت ، این امر به این نکته دلالت دارد که اکثر معافیت های پیشنهادی در مناطق آزاد هزینه نهایی بالایی در بر دارند. در واقع از نقطه نظر تحلیل هزینه - فایده ، در اکثر موارد تأیید آنها بسیار مشکل است چرا که هزینه های چنین معافیهایی از منافع آنها پیشی میگیرد.

هزینه های سرمایه گذاری ، عملیاتی و نرخ بهره برداری

=====

سود آوری اقتصادی يك منطقه ممکن است تحت تأثیر این هزینه های غیر مستقیم قرار بگیرد ولی نتیجه مهمتر از نقطه نظر هزینه - فایده ، مبلغ کل هزینه های مستقیم سرمایه گذاری ، هزینه های عملیاتی سالانه و نرخ بهره برداری در منطقه است. متاسفانه اطلاعات آماری دقیقی در مورد سرمایه گذاریهای انجام شده در مناطق مختلف پردازش - صادرات وجود ندارد ولی علیرغم این کمبود اطلاعاتی ، تجربیات زیادی از مطالعه موردی بنگاههای مناطق آزاد در کشورهای مختلف قابل دسترسی است.

اولین نکته در خور توجه نرخ بهره برداری از منطقه است. بعنوان مثال لیبرییه پس از گذشت ده سال از تاسیس منطقه پردازش ، تنها موفق به جذب يك مورد سرمایه گذاری خارجی شده که ۵۰ نفر را به اشتغال در آورده است و یا منطقه پردازش صادرات باتان در فیلیپین بعد از گذشت ۸ سال تنها موفق به جذب نیمی از تعداد بنگاههای برنامه ریزی شده گردید. نرخ بهره برداری در سود آوری منطقه بسیار موثر است. در واقع تمایز بین يك منطقه موفق و ناموفق تنها در شمار مشاغل ایجاد شده و یا حجم صادرات - منطقه نیست بلکه نرخ بهره برداری از منطقه و سرعت بهره برداری از آن نیز عامل

1- United Nations , ILO , Economic and social effects of

multinational enterprises in Export Processing Zones , Geneva, 1988.

تعیین کننده‌ای می‌باشد. در این مورد مخارجی که برای پیشرفت منطقه و یا بازاریابی بکار میرود نبایستی بعنوان هزینه های عملیاتی تلقی شوند بلکه بایستی جزئی از — سرمایه گذاریهای زیربنائی در نظر گرفته شوند که نهایتاً " موفقیت منطقه را تأمین میکنند .

نکته دوم آنکه در تمامی مناطق پردازش صادرات ، اقلام عمده سرمایه گذاری نسبتاً مستشابه بوده و شامل موارد زیر میباشد :

۱- خرید زمین

۲- آماده سازی مکان ((مسطح کردن زمین ، زهکشی و ...))

۳- راههای دسترسی به منطقه و جاده های درون منطقه ای ، پارکینگ ، فضای بارگیری و انکله

۴- عرضه آب و استفاده از آبهای هنر رفته

۵- خدمات عمومی ((برق ، تلفن و سایر تسهیلات ارتباطی))

۶- ساختمان کارخانه

۷- ساختمانهای عمومی ((نظیر مرکز اداره منطقه ، یا مراکزی برای خدمات عمومی نظیر پست ، اداره مالیات و ...))

۸- تسهیلات اجتماعی نظیر رستوران ، بیمارستان و تسهیلات ورزشی

تجربه نشان داده که اهمیت نسبی هریک از اقلام فوق از ناحیه‌ای به ناحیه دیگر کاملاً متفاوت میباشد . بعنوان مثال هزینه زمین در منطقه پردازشی که در نزدیکی فرودگاه پایتخت قرار دارد از هزینه زمین در منطقه‌ای که در یک ناحیه توسعه نیافته قرار گرفته کاملاً متفاوتست . همچنین آماده سازی مکان ممکنست بدلیل اجبار به مسطح کردن دهها هکتار زمین و زهکشی آن بسیار پرهزینه باشد ((چنانچه در مورد ناحیه باتان در فیلیپین چنین بود)) . بعلاوه عرضه آب در منطقه ممکنست بسیار پرهزینه باشد . در واقع بسته به موقعیت و ماهیت خاص هر منطقه ((بزرگی ، موقعیت مکانی ، تراکم تأسیسات زیربنائی و ...)) معمولاً نمیتوان به رهنمود ها و شاخصهای بین المللی پی برد . عبارتی نمیتوان به سطح قابل قبول هزینه هادر مورد هریک از - اقلام فوق و یا تعادلی که بایستی بین این اقلام وجود داشته باشد دست پیدا کرد بعلاوه همواره

مبادلاتی بین این اقلام وجود دارد. بعنوان مثال ممکن است هزینه تأسیس یک بندرگاه به دلیل افزایش ارزش زمین در منطقه تحت تأثیر قرار بگیرد. نکته‌ای که بایستی به برنامه ریزان در مورد مشکلات بالقوه هشدار داد، هزینه‌های غیر عادی و بالای یک قلم خاص و یا بالعکس هزینه نسبتاً "پائین آنها میباشد. بعنوان نمونه تعداد کمی از مناطق پردازش تاکنون مبلغ ناچیزی را صرف جاده‌های داخلی، پارکینگ و تسهیلات ارتباطی نموده ((چسراکه این امر مشکلات بیشماری را پس از گذشت چند سال بوجود می‌آورد)) در حالیکه سایرین سرمایه‌گذاریهای قابل توجهی در مکان کارخانه و یا تسهیلات عمومی بعمل آورده‌اند. ((نظیر لیبریه)).

از نقطه نظر کشور میزبان، سودآوری مالی یک منطقه پردازش تحت تأثیر میزان کل سرمایه‌گذاری و میزان درآمد حاصل از اجاره‌کارخانجات و یا سایر پرداختهای انجام شده توسط بنگاههای مستقر در منطقه قرار می‌گیرد. چنین محاسباتی غالباً "پیچیده هستند و این پیچیدگی هنگامیکه از یک تحلیل مالی صرف به سمت تحلیل اقتصادی سه حرکت کنیم بیشتر خواهد شد. غیرغم فقدان اطلاعات آماری مورد نیاز برای تحلیل هزینه - فایده از مناطق پردازش صادرات میتوان از شاخصهایی در این زمینه استفاده نمود.

شاخصهای ارزیابی

یکی از شاخصهایی که در این زمینه مورد استفاده قرار می‌گیرد، هزینه ایجاد یک شغل در منطقه پردازش صادرات میباشد. این رقم از تقسیم کل هزینه‌های سرمایه‌گذاری بر شمار مشاغلی که در بنگاههای مناطق پردازش ایجاد میشوند بدست می‌آید. بعنوان مثال در ناحیه پاتان، کل هزینه‌های زیربنایی حدوداً ۱۹۰ میلیون دلار بوده در حالیکه کل مشاغل ایجاد شده در منطقه در سطح ۲۸۰۰۰ شغل است. ثابت باقیمانده است. یعنی برای ایجاد هر شغل حدود ۲۰۰۰ دلار هزینه صرف شده است که در مقایسه با استانداردهای بین‌المللی ممکن است رقم بالایی بنظر نرسد ولی در مقایسه با متوسط دستمزد ماهانه ((کمتر از ۴۰ دلار)) و یا ۵۰۰ دلار در سال به

نظر میرسد بسیار بالاتر از حد مجاز قابل قبول باشد. البته هیچگونه معیار سنجش پذیرفته شده‌ای بین نسبت هزینه های سرمایه گذاری برای هر شغل و دستمزد سالانه وجود ندارد ولی هنگامیکه این نسبت بیش از ۱۴ به ۱ باشد دلایل قانع کننده‌ای وجود دارد که اعتبار اقتصادی چنین مناطقی مورد سؤال قرار گیرد. اگر چنانچه هزینه سرمایه گذاریهای بعمل آمده در بنگاههای مستقر در مناطق پردازش را در شکستل ماشین آلات، موجودی مواد خام و سایر کالاهای ————— هزینه های زیربنایی اضافه کنیم نسبت مذکور در منطقه پردازش باتان ۲۰ به ۱ خواهد بود^۱.

با چنین هزینه های بالای سرمایه گذاری برای ایجاد هر شغل، برای کشور میزبان مشکل است که صنایع مناطق پردازش را تا آن مقیاسی توسعه دهد که مستلزم جبران نیروی کار تازه وارد باشد. در واقع با توجه به شواهد در دسترس از سایر کشورها، یک نسبت متعادل تر بین هزینه های سرمایه گذاری زیربنایی و دستمزد سالانه در محدوده ۲ به ۱ و یا ۵ به ۱ خواهد بود اگر هزینه های سرمایه گذاری بعمل آمده توسط بنگاهها مناطق پردازش را نیز در نظر داشته باشیم.

با توجه به این شاخص ها، ممکن است در لیبریه مشاهده کنیم که در حالیکه ————— دستمزد متوسط برای یک کارگر صنعتی حدود ۲۰۰۰ دلار در سال است، کل هزینه سرمایه گذاری برای هر شغل در منطقه پردازش احتمالا^۲ از مبلغ ۱۶۰۰۰ دلار تجاوز نخواهد کرد. با توجه به این حقیقت که مبلغ ۱۵ میلیون دلار برای تأسیس منطقه سرمایه گذاری شده است، شمار مشاغل حداقلی باستانی به ۱۵۰۰ شغل برسد. با توجه به تعداد مشاغلی که هم اکنون از ۵۰ شغل تجاوز نمی کند، هزینه ایجاد هر شغل حدود ۳۰۶۰۰ دلار خواهد بود. چنانچه تنها بنگاه‌ای که عملیات تولیدی را در منطقه ایجاد کرد، کل سرمایه گذاری آن بالغ بر ۱۴۰۰۰ دلار برای هر شغل بود که تقریباً ۵ برابر متوسط دستمزد سالانه است.^۱ این مورد احتمالا^۲ یک حالت کاملاً افراطی -

1- United Nations ,ILO , Economic and social effects of Multinational enterprises in Export Processing Zones ,Geneva, 1988.

است ولی به نتیجه مهمی اشاره دارد و آن اینکه حتی اگر همه چیز بر طبق برنامه اولیه پیش برود ، احتمال کمی وجود دارد که این منطقه دارای قدرت رقابت بین المللی باشد ، با توجه به این حقیقت که علیرغم پائین بودن درآمد سرانه در لیبریه ، سطح دستمزدها در مقایسه با اکثر مناطق پردازش موفق آسیا بسیار بالاست .

شاخص دیگری که برای ارزیابی اعتبار يك منطقه مورد استفاده قرار میگیرد ، هزینه اجاره برای سرمایه گذاران خارجی است . هزینه اجاره زمین در مناطق پردازش صادرات بایستی براساس هزینه های سرمایه گذاری زیربنایی انجام شده توسط مسئولین تعیین شود حتی اگر هزینه اجاره برای سرمایه گذاران بسیار متفاوت از هزینه اقتصادی آنها برای مسئولین منطقه باشد . از آنجائیکه مناطق پردازش در بازارهای بین المللی با یکدیگر در رقابت میباشند هیچ کشوری نمیتواند هزینه های اجاره بسیار بالاتری نسبت به سایر مناطق اعمال کند . بعنوان مثال منطقه جاکارتا در سال ۱۹۸۲ - برای هر متر مربع فضای کارخانه رقمی معادل ۲/۷۵ دلار در ماه دریافت میکرد است ، که هزینه واقعی آن ظاهراً " حدود ۲۰ درصد بالاتر بوده است ((مبلغی حدود ۳/۲ دلار)) . در لیبریه در سال ۱۹۸۰ تنها سرمایه گذار خارجی اجاره ای بالغ بر ۳ دلار در هر متر مربع پرداخت میکرد . در مکزیک نیز بنگاههای خصوصی که در منطقه پردازش تاسیس شده بودند ، اجاره ای معادل ۲/۵ تا ۴ دلار در هر ماه در سال ۱۹۸۵ پرداخت میکرد بنابراین میتوان بیان کرد که هزینه اجاره برای هر متر مربع فضای کارخانه در هر ماه بسته به نرخهای بین المللی در مناطق پردازش صادرات بین ۲ تا ۴ دلار متغیر است . در حقیقت این شاخص يك شاخص خام است چراکه اگر صورتهای مالی برای يك منطقه پردازش جدید نشان دهد که هزینه های سرمایه گذاری چنان بالاست که مستلزم دریافت اجاره ای - معادل ۵ تا ۱۰ دلار برای هر متر مربع باشد ، کشور میزبان بایستی سوبسیدهای بالائی را برای کاهش این نرخ به سطوح بین المللی متحمل شود . چنین موقعیتی نشانگر آنست که منطقه بدلائل مختلف (عوامل مکانی ، هزینه بالای ساختمان ، تسهیلات زیربنایی جاه طلبانه و یا ساختمانها و خدمات لوکس) قادر به رقابت در سطوح بین المللی نخواهد بود .

۱ - همان مأخذ .

این شاخصهای خام عنوان شده در ارتباط با سرمایه گذاریهای زیربنایی مایشی با شاخصهای در مورد هزینه های بهره برداری تکمیل شوند . یکی از چنین شاخصهای می تواند نسبت بین پرسنل اداری و شاغلین صنعتی در منطقه باشد . در اکثر کشورها مسئولین مناطق پردازش تعداد قابل توجهی را برای امور اداری و عملیات منطقه استخدام میکنند . در ارزیابی های متداول اقتصادی ، این نوع اشتغال در مناطق پردازش بعنوان منفعت تلقی میشوند . هر چه تعداد پرسنل اداری بیشتر باشد ، اشتغال بیشتری را برای کشور میزبان بهار می آورد . از نقطه نظر اقتصادی - اجتماعی این مسئله قابل درک است ولی از نقطه نظر تجاری ، تشکیلات اداری گسترده منجر به افزایش هزینه های بهره برداری در منطقه میشود و نهایتاً " منجر به کاهش قدرت رقابت منطقه در سطوح بین المللی خواهد شد .

گرچه وجود تعداد مشخصی از کارکنان خبره برای موفقیت يك منطقه ضروریست ولی مرز بین يك گروه كوچك و يك تشکیلات اداری عریض و طویل به سادگی قابل ترسیم نیست . بعنوان مثال در ناحیه جاکسارتا تعداد کارکنان اداره مسئول منطقه ۳۵۰ نفر در سال ۱۹۸۱ بوده است و کل اشتغال در منطقه پردازش حدود ۷۵۰۰ نفر بوده است که نسبت ۴/۶ درصد را بدست میدهد $\left(\frac{350}{7500} \right) \times 100$. در ترینیداد و توباگو این نسبت معادل ۴/۴ درصد در سال ۱۹۸۵ بوده است $\left(\frac{134}{3000} \right) \times 100$. کارمندان اداری در مقابل ۳۰۰۰ شغل صنعتی $\left(\frac{134}{3000} \right) \times 100$ همچنین در جامائیکا این نسبت ۶/۷ درصد و در باربادوس ۷/۱ درصد بوده است . گرچه این چهار منطقه لزوماً " معرف تمامی مناطق نیستند ولی این حقیقت که نسبتها بسیار متمایز از یکدیگر نیستند این نکته را بازگو میکند که این محدوده نسبت متعادل برای مناطق نسبتاً " كوچك میباشد . احتمالاً " این رقم برای مناطق پردازش بزرگتر ، بمیزان قابل توجهی پائین تر میباشد ولی هیچگونه اطلاعات آماری برای اثبات این ادعا وجود ندارد . چنانچه قبلاً " نیز اشاره شد این شاخص نیز نظیر سایر شاخصها يك قاعده مبهم و کلی است . معذالک به کمک آن میتوان این مسئله را آزمون نمود که آیا هزینه های اداری در يك منطقه جدید سازگار با آنچه در سایر مناطق بوقوع می پیوندد هست یا خیر ؟ رقمی با لای ۷ درصد نشانگر مشکلات عظیم سازمانی و اداری بالقوه

برای منطقه میباشد!

شایان ذکر است که اکثر صادرات صنعتی در کشورهای در حال توسعه که نزدیک به ۲۵۸ میلیارد دلار در سال ۱۹۸۸ میباشد، از فعالیت بنگاههای حاصل شده کسه از موقعیت تجارت آزاد و معافیت از حقوق و عوارض گمرکی و یا سیستم های معاف از عوارض گمرکی و یا از مناطق آزاد تجاری صورت گرفته است. صادرات از مناطق پردازش در سال ۱۹۸۸ حدود ۱۱ تا ۱۲ میلیارد دلار بوده که ۴ تا ۵ درصد کل صادرات را تشکیل میدهد. این رقم در سال ۱۹۸۹ تا حدودی بیشتر بوده است. در این سال صادرات برای هر کارگر در اکثر مناطق پردازش صادرات حدود ۵۵۰۰ دلار تا ۱۰۰۰۰ دلار بوده است. بعنوان مثال جمهوری دومینیک صادراتی معادل ۶۲۰۰ دلار در مقابل هر کارگر داشته است.^۲

همچنین ارزش افزوده در مناطق پردازش صادرات غالباً "حدود ۲۵ درصد درآمست خالص صادرات و یا اندکی کمتر میباشد خصوصاً" هنگامیکه این مناطق تمامی داده های اولیه را وارد میکنند. در تایوان این رقم بالغ بر ۴۵ درصد و در ماسان کره، حدود ۵۱ درصد میباشد. از این ۲۵ درصد ارزش افزوده منطقه حداقل نیمی از آن هزینه نیروی کار و باقیمانده برای اجاره، خدمات عمومی، هزینه حمل و نقل، خدمات کالاهایی است که در داخل کشور تهیه و برخی به مالکین و یا اعتبار دهندگان خارجی ((شامل عرضه کنندگان تجهیزات)) تعلق میگیرد. بنابراین درآمد ارز خارجی خالص حاصل از صادرات کارخانه مستقر در منطقه پردازش ممکن است بمیزان ۱۵ تا ۲۰ درصد ارزش صادرات باشد.^۲

۱ - همان مآخذ -

2: International Bank for Reconstruction and Development ,
Export processing Zones , June 1991.

تحلیل تجربی هزینه - فایده از مناطق پردازش صادرات

www.cerast.org

چنانچه قبلاً" نیز اشاره شد کوششهای ناچیزی برای تخمین هزینه ها و منافع مناطق پردازش صادرات بعمل آمده است با اینحال برخی ارزیابی هایی در این باره انجام شده که چهار تا از مهمترین آنها تحلیل وار. (Warr) و از منطقه پردازش باتان در فیلیپین ، جاگارتا در اندونزی و مناطق پردازش صادرات مالزی و- نیز تحلیل کومار (Kumar) از مناطق پردازش هندوستان میباشد.

این چهار مطالعه که از تکنیک های مرسوم هزینه فایده استفاده میکنند، نتایج روشنی ببار می آورند. اولین نکته مسئله متدلوژی است. در تحلیل های متداول هزینه- فایده برخی از فروض اقتصادی همواره مورد سؤال واقع میشوند (بعنوان مثال نرخ سایه دستمزد با نرخ تنزیل بکار رفته در محاسبات) ولی مشکلات اساسی در جای دیگری قرار دارند. بدلیل ماهیت تحت محاصره بودن مناطق پردازش ، غالباً " دشوار است که بین هزینه ها و منافع کشور میزبان و هزینه ها و منافع مستج از منطقه تمایز قائل شد. به علاوه آنچیزی که عملاً" غیر ممکن بنظر میرسد آنست که عملکرد بنگاه در صورت عدم وجود منطقه پردازش از نقطه نظر هزینه ها و منافع چگونه می بود ؟ بنابراین در - نتیجه این مشکلات ، تحلیل هزینه - فایده از مناطق پردازش نسبت به تحلیل هزینه- فایده متداول پروژه های توسعه تا حدودی متزلزل بنظر میرسد.

ویژگی دوم آنست که تحلیل هزینه - فایده از مناطق پردازش چه در مواردی که پس از تصویب پروژه ها به مرحله اجرا در می آید و چه در هنگامیکه پس از گذشت چند سال فعالیت منطقه توسط افرادی نظیر Warr یا Kumar انجام میشود بر هزینه ها و منافع کشور میزبان تاکید دارد تا هزینه ها و منافع حاصل در سطح بین المللی . چنین مطالعاتی قادرند در مورد مقرون به صرفه بودن تاسیس يك منطقه و یا در مورد موفقیت و شکست يك منطقه مطالب زیادی را عنوان کنند و لیسسی در مورد عملکرد بین المللی و مقایسه ای این مناطق در سطح جهان ، گستر

مطلبی را بازگو میکنند.

ویژگی سوم تحلیل هزینه - فایده از چنین مناطقی چیز است که میتوان آنرا محرکه موفقیت یا شکست نامید. این ویژگی در تحلیل Warf از ناحیه باتان و مناطق پردازش صادرات مالزی کاملاً مشهود است. چنانچه بسیاری از تحلیل گران اشاره کرده اند ناحیه باتان از آغاز فعالیت بدلیل هزینه های زیربنایی سنگین و بدلیل موقعیت جغرافیائی متحمل فشار شده است. گرچه در تحلیل وی، فروش معقولی بکار گرفته شده و حتی برخی از این فروش به نفع منطقه فروش دارند با اینحال ارزش خالص فعلی ناحیه باتان در فیلیپین منفی است. بالعکس در منطقه پردازش صادرات مالزی ارزش خالص فعلی مثبت میباشد گرچه ممکن است فروش محافظه کارانه تری بکار گرفته شده باشد.

یافته های فوق بیانگر این نکته است که تحلیل متداول هزینه - فایده از مناطق پردازش علیرغم کمبودهای موجود از نظر اطلاعات آماری و علیرغم ماهیت متهورانسه فروش اقتصادی راهنمای مناسبی برای سیاستگذاران اقتصادی است. یکی از نتایج ریزی بسیار مهم حاصل از مطالعات Warf و یا Kumar آنست که بایستی به مسئولین برنامه برای تاسیس يك منطقه پردازش توصیه نمود که فروش اقتصادی متفاوت تری را در مورد جریان هزینه ها و منافع حاصل از منطقه بکار گیرند (نسبت به پروژه های مرسوم توسعه). چرا که اگر پروژه بر مبنای غلطی ارزیابی شود بسیار دشوار خواهد بود که آنرا به يك پروژه سودآور برای کشور میزبان تبدیل نمود.

منطقه پردازش بعنوان يك كالاى تجارى بين المللى

هزینه نیروی کار یکی از عناصر تعیین کننده و مهم در صحنه رقابت بین المللی بین مناطق پردازش صادرات در کشورهای مختلف میباشد. نکته درخور تعمق که تاکنون توجه کافی به آن مبذول نشده آنست که در کنار رقابت دستمزدها برای جذب سرمایه گذاران خارجی، رقابت در مورد هزینه های زیربنایی بین مناطق پردازش نیز مطرح میباشد. در این رقابت عنصر تعیین کننده دستمزدها نبوده بلکه سطوح قیمت تسهیلات مستقر در منطقه نقش اساسی دارند. این سطوح قیمت بصورت اجاره فضای کارخانه در ماه و یا هزینه خدماتی

نظیر آب و برق و ارتباطات اندازه گیری میشود.

نکته حائز اهمیت در رقابت هزینه‌ای بین مناطق پردازش صادرات آنستکه موفقیت يك منطقه پردازش در جذب سرمایه گذاران خارجی بستگی به جذابیت نسبی منطقه نسبت به سایر مناطق جهان دارد و سودآوری مالی پروژه چندان مورد توجه قرار نمی‌گیرد. در واقع ضعف تحلیل همسای متداول هزینه - فایده آنست که هزینه‌ها و منافع در ارتباط با اقتصاد کشور میزبان ارزیابی میشود و نه در صحنه رقابت بین المللی. يك منطقه پردازش بر خلاف سرمایه گذاری در امور زیربنائی نظیر مسکن یا توسعه کشاورزی، يك کالای قابل معامله بین المللی است که در بازار دینامیک و کاملاً رقابتی بدون هیچگونه حمایت گمرکی و یا موانع تعرفه‌ای عرضه میشود.

این بدان معناست که عنصر اصلی در تصمیم گیری برای سرمایه گذاری در يك منطقه پردازش، قدرت رقابت بین المللی آنست و نه نرخ بازدهی آن و نه حتی منافع کلان اقتصاد حاصله برای کشور میزبان. نکته در خور توجه اینکه توصیه اکثر برنامه ریزان در مسورد- تأییر يك منطقه پردازش صادرات تأکید بر اقتصاد محلی است و نه قدرت رقابت بین المللی آن. این امر ممکنست بدلیل ماهیت عمومی مناطق پردازش باشد چراکه اغلب مناطق متضمن سرمایه گذاریهای عمده در زمینه خدمات عمومی و تسهیلات اجتماعی است و یا اینکه از نظر اداری و سازمانی بسیار متشابه با سایر پروژه های توسعه زیربنائی میباشد. ولی در واقع عدم موفقیت يك منطقه رامیتوان تا حدود زیادی به فقدان قدرت رقابت بین المللی آن نسبت داد.¹

1- United Nations , ILO , (economic and social effects of multinational enterprises in Export processing zones , Geneva , 1988.

مطلبای هزینه

در این بخش از گزارش به بررسی هزینه های عملیاتی در مناطق پردازش صادرات - در کشورهای در حال توسعه میپردازیم - مبنای مقایسه هزینه ها بر تفاوتهای موجود در عناصر تشکیل دهنده هزینه که در نواحی مختلف متغیر میباشد شکل میگیرد - این هزینه ها عبارتند از :

- هزینه نیروی کار

- هزینه حمل و نقل

- هزینه خدمات ((آب و برق و ...))

- هزینه زمین و فضای کارخانه

- هزینه مالیات و سایر معافیتهای موجود

در عملیات موجود در مناطق پردازش صادرات ، ارزش افزوده معمولاً " معرف ۵۰ درصد تولید ناخالص میباشد ، اگر این منطقه در یک کشور غربی تاسیس شده باشد این نسبت برای صنعت منسوجات تا حدودی کمتر و برای صنایع الکترونیک تا حدودی - بیشتر میباشد - ولی اگر همین صنایع در کشور در حال توسعه ای تاسیس شود ، ارزش - افزوده به حدود $\frac{1}{4}$ تولید ناخالص کاهش مییابد ، که البته این امر بدلیل تائیس - دستمزدهای پائین تر میباشد - اکثر تفاوت موجود بین ارزش افزوده و تولید ناخالص بدلیل مواد خام و قطعات تشکیل دهنده کالاهاست -

البته عملیات در این بخشها کاربر نیز بوده است اگر این عملیات در این کشور صنعتی غربی صورت گیرد هزینه های دستمزد عموماً " معرف $\frac{1}{4}$ تا ۸۰ درصد ارزش افزوده - است ، ولی این نسبت برای کشورهای در حال توسعه کمتر میباشد - گرچه تفاوتهای زیادی بین بخشهای مختلف وجود ندارد ولی صنایع الکترونیک و شیمیائی نسبت به سایر بخشها کمتر کاربر میباشد - در واقع این تفاوتهای منعکس کننده تراکم های متفاوت سرمایه و بالطبع ذخیره استهلاک هزینه بهره و سودآوری متفاوت میباشد - اثر این صنایع در یک کشور صنعتی غربی تاسیس شده باشند نتیجتاً " هزینه های مواد خام ، قطعات و دستمزدها غالباً " حدود ۸۰ تا ۹۰ در صد کل هزینه های عملیاتی را تشکیل میدهند

غربی تاسیس شده باشند، ولی این نسبت برای کشورهای شبه صنعتی و یا در حال توسعه معادل ۷۵ تا ۸۵ درصد میباشد. تراکم سرمایه عموماً " پائین است " معذالك تفاوتهای عمده‌ای در بین رشته های مختلف وجود دارد. صنایعی نظیر پوشاک، کفش، مهندسی و مونتاژ الکترونیک کمترین تراکم سرمایه را داشته در حالیکه صنایع سبك شیمیائی، و قطعات الکترونیک بیشترین تراکم را دارا میباشد. البته صنایعی نظیر محصولات الکترونیکی و منسوجات در میان سایر بخشها از نظر تراکم سرمایه معتدل تر میباشد. چنانچه عملیات این بخشها واقعا " در مناطق پردازش تاسیس شوند تراکم سرمایه پائین تری خواهند داشت، حدود ۲۰۰۰ تا ۵۰۰۰ دلار برای يك کارگر و یا حدود ۲۵ تا ۴۰ درصد تولید ناخالص سالانه. این بدان خاطر است که صنایع مستقر در مناطق پردازش غالباً " تمایل دارند از پروسه های تولیدی کاربر استفاده کنند ((بدلیل هزینه های نسبتاً پائین نیروی کار و نیز بخاطر ریسك سرمایه گذاری و عدم امنیت کامل)).

آمار موجود برای رشته های عمده سرمایه گذاری در مناطق پردازش صادرات تایوان به قرار زیر است:

سرمایه گذاری در مناطق پردازش صادرات تایوان

سرمایه سرمایه برای هر کارگر (هزار دلار))	سرمایه گذاری بعنوان درصد از تولید سالانه
پوشاک	۲
کالاهای پشمی و بافتنی	۳
کفش و محصولات چرمی	۴
الکترونیک	۵
محصولات پلاستیکی	۵
محصولات فلزی و ماشین آلات سبك	۱۰
محصولات بصری و لوازم مهندسی	۱۳
صنایع دستی	۴۰

1- Anthony Edwards, EIU, How to Make offshore Manufacturing pay
special Report NO 171, June 1984.

سایر هزینه ها

به غیر از هزینه های مستمر ، قطعات و مواد خام و ذخیره استهلاک برای سرمایه گذاری ، سایر هزینه ها حائز اهمیت کمتری میباشند . بعنوان مثال برای محصولات تولید شده در کشورهای صنعتی هزینه های حمل و نقل در این بخش بندرت از میزان ۲/۵ درصد هزینه های عملیاتی پیشی میگیرد . البته این رقم برای عملیات در مناطق پردازش حائز اهمیت بیشتری است .^۱

اکثر بنگاهها حداقل برخی از خدمات صنعتی را برای نگهداری و تعمیر خریداری میکنند . این خدمات عموماً " حدود ۲ الی ۵ درصد هزینه های عملیاتی را تشکیل میدهند و از نقطه نظر مدلهای هزینه و مقایسه هزینه ها ، این اقلام بعنوان جزئیاتی از عملیات محسوب میشوند . معافیتها و شهریه جوارها ، رقمی معادل ۵ درصد هزینه های عملیاتی در کشور صنعتی را تشکیل میدهد ولی در بسیاری موارد نصف این میزان میباشد و گاهی در مورد محصولات استاندارد که با تکنولوژیهای مناسب تهیه میشوند هیچگونه پرداختی نمیکند . هزینه های بهره بسمبررداری بسیار متفاوت میباشد بسته به اینکه بنگاه از ملک شخصی خود استفاده کند و یا آنرا اجاره کرده باشد . البته مالیات بر مایملک مربوطه نیز حائز اهمیت است ولی در عمل تعداد اندکی از بنگاهها در این بخش ها هزینه های بهره برداری بیش از ۲/۵ درصد کل هزینه های عملیاتی را در بر داشته اند ((معمولاً این نسبت معادل ۱/۵ درصد میباشد)) . هزینه بهره نیز در دنیای امروز حائز اهمیت فراوانی است . با توجه به اینکه غالباً موجودی مواد خام و کالاهای نهائی حدود ۲۵ درصد تولید سالانه میباشد دلالت بر هزینه بهره ای معادل ۲ الی ۴ درصد کل هزینه های عملیاتی دارد .^۱

هزینه های آب و برق

۱ - همان مآخذ .

یکی دیگر از اقلام هزینه ، مخارج مربوط به سوخت ، آب و برق میباشد . در اکثر موارد این هزینه ها حدود ۱/۵ تا ۲ درصد کل هزینه های عملیاتی است ، البته برای صنایعی نظیر پوشاک غیر بافتنی ، کفش و محصولات الکترونیکی این رقم کمتر میباشد . تقریباً "نیمی از این هزینه ها مربوط به الکتریسیته و محصولات نفتی برای ایجاد گرماست ، البته هزینه سوخت برای گرما در صنایعی که در مناطق پردازش تأسیس میشوند معمولاً" غیر ضرورست . هیچک از این بخشهای صنعتی را نمیتوان بعنوان منابع انرژی بریا آب بر تسلیقی نمود ولی بسیاری از صنایع سیستم شیمیائی معتدل تر هستند و اکثر صنایع منسوجات و محصولات فلزی سبک هزینه هائی معادل ۳ درصد هزینه های عملیاتی ما لانه را در بر میگیرد .

مدلهای هزینه

جدول شماره ((۲-۲)) ده مدل هزینه را برای انواع صنایع ممکن در مناطق پردازش صادرات معرفی میکند . مدل A همان مدل اصلی است که ویژگیهای آن در صفحات پیشین بیان شد و مدلهای B ، C و ... تا J بقرار زیر میباشد :

مدل B : نظیر مدل A ولی کاربرتر ((بالغ بر ۱۹ درصد کل هزینه های عملیاتی))

مدل C : نظیر مدل A ولی کمتر کاربر ((کمتر از ۱۹ درصد کل هزینه های عملیاتی))

مدل D : نظیر مدل A ولی سرمایه برتر ((بالغ بر ۷۵ درصد نسبت به کل هزینه های عملیاتی))

مدل E : نظیر مدل A ولی کمتر سرمایه بر ((کمتر از ۵۰ درصد نسبت به کل هزینه های عملیاتی))

مدل F : نظیر مدل A با تراکم بیشتر مواد خام — ((بالغ بر ۲۲ درصد نسبت به کل هزینه های عملیاتی))

- مدل G : نظیر مدل A با تراکم کمتر مواد خام
 ((کمتر از ۱۹ درصد نسبت به کل هزینه های عملیاتی))
- مدل H : نظیر مدل A ، منتهی سرمایه برتر نظیر D و انرژی برتر ((۱۵۰ درصد))
- مدل I : نظیر مدل A منتهی کمتر سرمایه برتر
 ((نظیر E)) و کمتر انرژی بر ((۵۰ درصد))
- مدل J : نظیر مدل A منتهی با هزینه های حمل و نقل بسیار بالاتر برای حمل داده ها و ستانده ها
 ((۱۰۰ درصد))

البته میتوان تمامی این مدلها را ترکیب نمود ، تا به میزان متوسط واقعی تری که نزدیک به عملیات یک بنگاه باشد دست یافت .

	J	I	H	G	F	E	D	C	B	A	
هزینه های عملیاتی											
مواد اولیه و قطعات	۲۶/۳	۲۰	۲۱/۵	۲۰	۲۵	۲۹/۵	۲۲/۹	۲۱	۲۳	۲۷	
هزینه های حمل و نقل مربوط به داده ها	۲/	۱/۱	۰/۸	۱/۱	۰/۹	۱/۱	۰/۹	۱/۱	۰/۹	۱	
سرویس انسانی و هزینه های مربوطه	۲۵/۳	۳۸/۸	۳۰/۷	۴۰/۶	۳۱	۳۸/۴	۳۲	۲۹	۴۲	۳۶	
آب و برق	۲	۱	۵	۲/۲	۱/۷	۲/۱	۱/۸	۲/۲	۱/۸	۲	
نگهداری و تعمیر و سایر خدمات خریداری شده	۲/۹	۳/۲	۲/۶	۲/۴	۲/۶	۲/۲	۲/۶	۳/۳	۲/۶	۳	
هزینه حمل ساخته ها	۲/	۱/۱	۰/۹	۱/۱	۰/۹	۱/۱	۰/۹	۱/۱	۰/۹	۱	
اجاره	۱/۹	۲/۲	۱/۷	۲/۲	۱/۷	۲/۱	۱/۸	۲/۲	۱/۸	۲	
مخارج عمومی	۱/۹	۲/۲	۱/۷	۲/۳	۱/۷	۲/۱	۱/۸	۲/۳	۱/۸	۲	
ممانعت ها و پرداختهای مربوطه	۲/	۲/۱	۱/۷	۲/۳	۱/۷	۲/۱	۱/۸	۲/۲	۱/۸	۲	
هزینه های بهره ((۱۲/۵ درصد))	۷/۸	۵/۶	۱۱/۸	۸/	۷/۶	۵/۶	۱۱/۹	۸/۹	۷/۱	۸	
مانده استیجاری خالص غیر مستقیم بر هزینه های عملیاتی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
نخیره استیلاک	۵/۹	۲/۷	۱۱/۶	۶/۸	۵/۲	۲/۷	۱۱/۶	۶/۷	۵/۳	۶	
کل هزینه های عملیاتی	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	
ارزش افزوده ((باحتشای سود))	۵۰/۹	۴۹/۳	۵۵/۸	۵۷/۷	۴۵/۵	۴۸/۸	۵۷/۳	۴۶/۹	۵۷/۲	۵۲	
نسبت های کلیدی											
هزینه های عملیاتی برای هر کارگر ((۱۰۰۰ دلار))	۵۶/۳	۵۱/۲	۴۹	۴۸/۹	۶۴/۲	۵۱/۸	۶۲/۱	۶۸/۶	۴۶/۳	۵۵/۲	
ارزش افزوده ((باحتشای سود)) برای هر کارگر ((۱۰۰۰ دلار))	۲۸/۷	۲۵/۲	۲۷/۳	۲۸/۲	۲۹/۲	۲۵/۳	۳۵/۴۶	۳۲/۲	۲۶/۴	۲۸/۷	
سرمایه ثابت برای هر کارگر ((۱۰۰۰ دلار))	۳۳/۱	۱۵/۴	۵۱/۵	۳۳/۱	۳۳/۲	۱۵/۵	۴۵/۲	۲۵/۶	۲۴/۷	۳۳/۱	

J	I	H	G	F	E	D	C	B	A
۵۸/۸	۳۰	۱۰۵	۶۷/۶	۵۱/۷	۳۰	۱۰۵	۶۶/۵	۵۳/۵	۶۰
۱۱۵/۵	۶۰/۹	۱۸۸/۲	۱۱۷/۲	۱۱۳/۶	۶۱/۵	۱۸۳/۲	۱۴۱/۸	۹۳/۵	۱۱۵/۲
۲۵	۳۳	۲۰	۲۵	۲۵	۳۳	۲۰	۲۵	۲۵	۲۵
۷۵	۶۷	۸۰	۷۵	۷۵	۶۷	۸۰	۷۵	۷۵	۷۵
۱۰	۹	۱۱	۱۰	۱۰	۹	۱۱	۱۰	۱۰	۱۰

سرمایه ثابت

زمین و ساختمان ((درصد))

ماشین آلات و تجهیزات ((درصد))

ذخیره استهلاک مسابا لانه ((درصدی از مجموع))

ماخذ: Anthony Edwards , CIU , How to Make offshore Manufacturing pay , Special Report NO 171 , June 1984.

تحلیل هزینه - فایده از مناطق آزاد تجاری در چمپ - وری اسلامی ایران

چنانچه در ابتدای این فصل نیز اشاره شد ، یکی از مشکلاتی که تحلیل هزینه فایده از مناطق آزاد تجاری را با مشکل مواجه میسازد کمبود اطلاعات آماریست . مناطق آزاد تجاری ج ۱۰۱۰ نیز از این قاعده کلی مستثنی نیستند . برای تهیه اطلاعات آماری در این زمینه مشکلات فراوانی راسخمل شده و در نهایت بغیر از یکسری اطلاعات کلی موفق به اخذ کلیه اطلاعات مورد نیاز نشدیم لذا با توجه به آمار و ارقام در دسترس در حد امکان بمتحلیل شاخص های ارزیابی خواهیم پرداخت .

کیش

بر اساس اطلاعات بدست آمده نرخهای حق بهره برداری زمین در بخشهای مختلف سرمایه گذاری در جزیره کیش به قرار جدول (۳-۴) میباشد . چنانچه از جدول مذکور مشاهد میشود میشود اجاره هر مترمربع زمین برای فعالیتهای مختلف صنعتی ، تولیدی تجاری و مسکونی بترتیب دارای نرخهای ۱۰/۰۰۰ ریال ۸۰/۰۰۰ ریال و ۷۹/۰۰۰ ریال در سال میباشد . در واقع مجریان طرح با این نرخ گذاری سعی در هدایت فعالیتهای بطرف فعالیتهای صنعتی تولیدی داشته اند . چنانچه نرخ اجاره هر متر مربع زمین برای فعالیتهای تولیدی و صنعتی در کیش را ((حدود ۵۹/۰ دلار در ماه با احتساب نرخ شناور ارز)) با کرایه هر مترمربع زمین در بندر جبل علی دبی (۱/۴۵ دلار) و یا با مناطق آزاد تجاری ترکیه ((کمتر از ۲ - دلار برای هر مترمربع)) مقایسه نمائیم . رقم نسبتاً " پائینی است ولی در مورد نرخ اجاره زمین در خصوص فعالیتهای تجاری کرایه هر مترمربع زمین حدود ۴/۷ دلار میباشد که در مقایسه با معیارهای بین المللی رقم نسبتاً " بالایی است . در واقع کیش بدلیل عدم موفقیت در جذب منابع و سرمایه های خارجی و عدم مشارکت سرمایه گذاران داخلی به میزان کافی ، برای جبران هزینه های سرمایه گذاری ناچار به اعمال نرخهای بالاتری در مقایسه با سایر مناطق آزاد تجاری موفق گردیده که این خود از موانع و ابهامات قانونی و عدم امنیت سرمایه گذاری نشأت میگیرد . گرچه کیش از نظر جغرافیایی در موقعیت مکانی مناسبی

قرارداد دولتی از آنجا که از نظر امکانات و تأسیسات زیربنایی اولیه در مضیفه میباشد، ناچار از صرف سرمایه‌گذاریهای زیربنایی هنگفتی گردیده که منجر به افزایش کرایه زمین در این منطقه شد. استواین امر تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران خصوصاً "سرمایه‌گذاران خارجی را تحت الشعاع قرار خواهد داد."

جدول شماره ((۳ - ۴)) نرخهای بهره برداری زمین در بخشهای مختلف سرمایه‌گذاری در جزیره کیش

نوع فعالیت	نرخ اجاره در سال	دوره قرارداد
صنعتی ، تولیدی	۱۰/۰۰۰ ریال	۲۱ سال
انبار سازی	۲۰/۰۰۰ ریال	۲۱ سال
سیاحتی (هتل و مهمانسرا و رستوران)	۲۰/۰۰۰ ریال	۲۱ سال
مجتمع مسکونی چند طبقه	۵۰/۰۰۰ ریال	۲۱ سال
غرفه و فروشگاه	۲۰/۰۰۰ ریال	۲۱ سال
دفاتر تجاری	۸۰/۰۰۰ ریال	۲۱ سال
ادارات و موسسات دولتی	۲۵۰۰ ریال	۲۱ سال
مسکونی ویلایی در شهرک صدف	۲۹/۰۰۰ ریال	۲۱ سال
مسکونی ویلایی در خارج از شهرک صدف	۵۰/۰۰۰ ریال	۲۱ سال
مجتمع‌های چند طبقه (برج)	۵۰/۰۰۰ ریال	۲۱ سال

ماخذ: سازمان عمران کیش ، نشریه سرمایه‌گذاری در کیش .

لازم به تذکر است که نرخهای بالا در مورد فعالیتهای بخش دولتی و تحت پوشش دولت با ۲۰٪ تخفیف اعمال میگردد .

بنه

معیار دیگری که برای تحلیل هزینه فایده از مناطق آزاد مورد استفاده قرار میگیرد، هزینه سرمایه‌گذاری برای ایجاد هر شغل میباشد (در بررسیهای انجام شده در مناطق آزاد، سرمایه‌گذاری انجام شده برای ایجاد هر شغل بیش از ۵ هزار دلار استثنایی بوده و در اکثر موارد ، حداکثر سرمایه‌گذاریها کمتر از ۲ هزار دلار و یا حتی هزار دلار بوده است) (۱) براساس اطلاعات بدست

۱- UN. Export processing Free Zones in Developing Countries, New York, 1985, (P.22).

آمده میزان کل سرمایه‌گذاریهای زیربنایی بعمل آمده در کیش تا سال ۱۳۵۶ به
۸۲/۶۰۰/۰۰۰ دلار رسیده است که چنانچه آنرا با تعداد مشاغل ایجاد شده مقایسه نمائیم
میزان سرمایه‌گذاری برای ایجاد هر شغل بدست خواهد آمد.

برای دستیابی به جمعیت شاغل در منطقه به‌مصابحه جناب آقای مهر علیزاده مدیر
عامل سازمان عمران کیش در فصلنامه کیش شماره سوم سال ۱۳۷۰ استناد میکنیم که
جمعیت شاغل در ۷/۰۰۰ نفر عنوان نموده‌اند، در اینصورت هزینه ایجاد هر شغل
حدود ۱۱۰۰۰ دلار خواهد بود که در مقایسه با شاخص‌های بین‌المللی هزینه ایجاد هر شغل
(۵۰۰۰ دلار در کره و ۷۰۰۰ دلار در باتان که منطقه موفقی نیز نبوده است) رقم بسیار بالایی
است. البته چنانچه رقم سرمایه‌گذاریهای زیربنایی در سالهای اخیر در زمینه پروژه‌های
تولید برق، آب، مسکن، فرودگاه، جاده سازی، اسکله و ساختمانهای اداری را در نظر
بگیریم (۳۰/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال) رقمی معادل ۲۱ میلیون دلار خواهد بود که
جمعا "باتوجه به سرمایه‌گذاریهای انجام شده تا سال ۱۳۶۵ به ۱۰۳ میلیون دلار خوا
رسیده که در اینحالت هزینه ایجاد هر شغل ۱۴/۷۰۰ دلار خواهد بود. البته علت بالا
بودن هزینه سرمایه‌گذاری برای ایجاد هر شغل تا حدودی ناشی از بالا بودن هزینه‌های
سرمایه‌گذاری زیربنایی و تأسیس یک منطقه سیاحتی میباشد. (به‌عنوان مثال هزینه
سرمایه‌گذاری شامل هزینه تأسیس کاخ هویدا نیز بوده است). علاوه بر دلیل وقفه‌ای که در
طول دوران جنگ تحمیلی در بهره‌برداری از منطقه ایجاد شد اشتغال ایجاد شده در سطح نسبتاً
پایینی قرار داشته است. واقع‌نویز فعالیتهای تولیدی (طرحهای نساجی، بسته‌بندی، پلاستیک
و...) به‌مسرحله بهره‌برداری نرسیده و لذا مشاغل ایجاد شده در سطح پایینی قرار
گرفته است. چنانچه طرحها و برنامه‌های آینده کیش را مبنی بر ایجاد اشتغالی معادل
۲۵۰۰۰ نفر ملاک قرار دهیم در اینصورت هزینه ایجاد هر شغل حدود ۴۱۲۰ دلار خواهد بود
که در صورت دستیابی به این میزان اشتغال، هزینه ایجاد هر شغل با معیارهای بین‌المللی
قابل مقایسه خواهد بود. علاوه بر اساس آمار کسب شده از سازمان عمران کیش تاکنون کل
میزان سرمایه جذب شده به منطقه حدود ۱۲۲/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال میباشد که با
احتساب نرخ ارز شناور رقمی حدود ۸۷ میلیون دلار سرمایه به منطقه جذب شده است.
همچنین بر اساس اطلاعات کسب شده از سازمان عمران کیش حجم کلی قراردادهای منعقد
بین سازمان و اشخاص حقیقی و حقوقی به تفکیک نوع فعالیت شرح زیر برآورد گردیده است:

ریال	۱۶۰/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰	سرمایه‌گذاری در بخش صنعت
ریال	۴۵۰/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰	سرمایه‌گذاری در بخش خدمات و سیاحت
ریال	۲۰۰/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰	سرمایه‌گذاری در بخش تجاری
ریال	۲۲۰/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰	سرمایه‌گذاری در بخش مسکونی

چنانچه از ارقام فوق مشاهده میشود حجم قراردادهای منعقد شده در بخش صنعت در نازلترین حجم میباشد و بنظر میرسد جهت گیری منطقه يك منطقه تجاری - سیاحتی ^{ایجاد} باشد خصوصاً آنکه به بخش صنعت منطقه هیچگونه تسهیلاتی اعطاء نمیشود. از آنجا که بدلیل موقعیت آب و هوایی هزینه استهلاك در منطقه بالاست و نیز بدلیل دوری از عوامل تولید، هزینه حمل و نقل مواد اولیه به کارخانجات موجب بالا رفتن هزینه تولید خواهد شد و با در نظر داشتن این نکته که صنایع مستقر در کیش از مزیت استفاده از ارز - رقابتی محروم میباشند لذا جاذبه های بخش صنعت در این ناحیه بسیار ضعیف میباشد چراکه بنظر میرسد بدلیل بالا بودن هزینه های تولید در منطقه ، صنایع قدرت رقابت با سایر مناطق آزاد تجاری را نداشته باشند.

در مجموع هزینه های بالای سرمایه گذاری در کیش در مقایسه با اشتغال ناچیزی که در منطقه ایجاد شده است گویای عدم موفقیت این ناحیه در جذب سرمایه ها و فعالیتهای تولیدی است. در واقع تنگناهای جزیره کیش بدلیل محدودیت شدید اشتغال و درآمد، کمبود امکانات رفاهی، آموزشی، بهداشتی و تجهیزات و امور ارتباطی، گرایش بسه مهاجرت را در افراد بومی تشویق کرده و عده زیادی در طی سالهای گذشته در جستجوی کار و درآمد بیشتر به نواحی جنوبی خلیج فارس و عمدتاً " امارات متحده عربی مهاجرت کرده اند که انگیزه اصلی آنها برخورداری از مشاغل دارای درآمد کافی و رفاه نسبی و اجتماعی بوده است. فقدان کشاورزی پیشرفته، عدم تأسیس هنر و کارخانه و کارخانه های مرتبط با صید ماهی یا وسایل نقلیه دریائی و کنسرو سازی، مشکلات ناشی از کمبود آب و فقدان امکانات بهداشتی همگی از عوامل تشدید کننده این گرایش بوده است. یکی از مسائلی که انگیزه مهمی برای تشدید مهاجرت بوده جلوگیری از مبادلات مرزی در مقطع های زمانی مختلف بوده که مانع معیشت مردم جزیره نشین جنوب میشود. با توجه به نیاز مبرم اهالی به صادرات محصولات خویش و نیز برآوردن نیازهای اولیه

و همچنین فقر و بیکاری که در منطقه وجود دارد ، این محدودیت نسبا راحتی زیادی –
بوجود آورده و باعث رکود فعالیت و مهاجرت اهالی بومی از جزیره کیش گردیده است .

iranecozones.ir

" خلاصه پروژه های نماسازی و تزیینات ساختمانی تاسیسات جزیره کیش "

پسروژه	حجم عملیات	تاوچ تکمیل زمانبندی شـ
" فاز اول "		
۱- هتل ((شماره ۱))	۸/۰۰۰/۰۰۰ دلار	سپتامبر ۱۹۷۵
۲- ویلاهای دو لوكس	۷/۰۰۰/۰۰۰	مارس ۱۹۷۵
۳- كازینو	۲/۰۰۰/۰۰۰	ژانویه ۱۹۷۵
۴- اقامتگاه نخست وزیر	۵۰۰/۰۰۰	ژانویه ۱۹۷۶
۵- كلبه نخست وزیر	۲۰۰/۰۰۰	مارس ۱۹۷۳
۶- رستوران كلوپ ساحلی	۵۰۰/۰۰۰	ژانویه ۱۹۷۵
۷- مركز خرید ((بازار))	۲/۰۰۰/۰۰۰	اكتبر ۱۹۷۵
۸- فروشگاه	۶۰۰/۰۰۰	ژانویه ۱۹۷۶
۹- كلینیک	۱/۰۰۰/۰۰۰	مارس ۱۹۷۶
۱۰- مركز كاركنان	۲/۰۰۰/۰۰۰	دسامبر ۱۹۷۵
۱۱- صنایع سبك	۱/۰۰۰/۰۰۰	مارس ۱۹۷۵
۱۲- تسهیلات برای انبار عمومی	۵۰۰/۰۰۰	مارس ۱۹۷۶

جمع ۲۵/۳۰۰/۰۰۰ دلار

" فاز دوم "

۱- هتل ((شماره ۲))	۱۰/۰۰۰/۰۰۰ دلار	ژانویه ۱۹۷۷
۲- ویلاهای سوپر دو لوكس	۱۰/۰۰۰/۰۰۰	ژانویه ۱۹۷۶
۳- بانك عمران	۵۰۰/۰۰۰	ژانویه ۱۹۷۶
۴- مهد كودك	۱/۰۰۰/۰۰۰	ژانویه ۱۹۷۶
۵- مركز مدیریت	۸۰۰/۰۰۰	دسامبر ۱۹۷۵
۶- اسكنه قایقرانی تفریحی	۱/۵۰۰/۰۰۰	مارس ۱۹۷۶
۷- باشگاه ورزشی	۲/۰۰۰/۰۰۰	مارس ۱۹۷۶
۸- مسجد	۵۰۰/۰۰۰	مارس ۱۹۷۶
۹- مجتمع فعالیتهای ورزشی	۱/۰۰۰/۰۰۰	ژانویه ۱۹۷۷

جمع ۲۷/۳۰۰/۰۰۰ دلار

ملاحظات:

KISH DEVELOPMENT ORGANIZATION, DEVELOPMENT PROJECTS KISH ISLAND,
MARCH 1974.

" خلاصه پروژه های زیربنایی تاسیساتی توریستی جزیره کیش "

پروژه	حجم عملیات	تاریخ تکمیل زمانبندی شده
۱- جاده	۵۰۰/۰۰۰ دلار ((فاز اول))	اکتبر ۱۹۷۴
	۷۰۰/۰۰۰ دلار ((فاز دوم))	اکتبر ۱۹۷۵
	۷۰۰/۰۰۰ دلار ((فاز سوم))	اکتبر ۱۹۷۷
۲- بندر	۴/۰۰۰/۰۰۰ دلار	مارس ۱۹۷۵
۳- آب	۱/۰۰۰/۰۰۰	ژانویه ۱۹۷۵ ((فاز اول))
	۱/۰۰۰/۰۰۰	ژانویه ۱۹۷۶ ((فاز دوم))
	۱/۰۰۰/۰۰۰	ژانویه ۱۹۷۷ ((فاز سوم))
۴- برق	۳/۵۰۰/۰۰۰	اکتبر ۱۹۷۵
۵- سیستم فاضلاب	۱/۰۰۰/۰۰۰	اوت ۱۹۷۵
۶- دفع زباله	۳۰۰/۰۰۰	دسامبر ۱۹۷۵
۷- اقامتگاه مخصوص	۲/۰۰۰/۰۰۰	مارس ۱۹۷۶
۸- فرودگاه	۸/۰۰۰/۰۰۰	مارس ۱۹۷۵
۹- پست - تلفن - تلگراف	۳۰۰/۰۰۰	مارس ۱۹۷۵
۱۰- ایستگاه رادیو تلویزیون	۵۰۰/۰۰۰	نوامبر ۱۹۷۵
۱۱- زیبا سازی محیط	۵۰۰/۰۰۰	ژانویه ۱۹۷۷ ((فازهای اول ، دوم و سوم))
۱۲- مجتمع موزه ها	۱/۵۰۰/۰۰۰	ژوئن ۱۹۷۵
۱۳- ساختمان اداری	۵۰۰/۰۰۰	ژوئن ۱۹۷۵
۱۴- تسهیلات برای ژاندارمری	۵۰۰/۰۰۰	ژانویه ۱۹۷۶
۱۵- ایستگاه آتش نشانی	۲۰۰/۰۰۰	ژانویه ۱۹۷۶
۱۶- تسهیلات نیروی دریایی	۱/۰۰۰/۰۰۰	ژانویه ۱۹۷۶
۱۷- فرمانداری	۱۰۰/۰۰۰	ژانویه ۱۹۷۵
۱۸- خانه سازی	۶۰۰/۰۰۰	اکتبر ۱۹۷۵
۱۹- مرکز پزشکی و داروخانه	۱۰۰/۰۰۰	سپتامبر ۱۹۷۵
۲۰- بازار	۱۰۰/۰۰۰ دلار	اکتبر ۱۹۷۵
۲۱- مرکز جنگلیانی	۱۰۰/۰۰۰ دلار	ژوئن ۱۹۷۵

جمع

۳۰/۰۰۰/۰۰۰ دلار

مخمسد:

KISH , DEVELOPEMENT ORGANIZATTON DEVELOPEMAT PROJECTS KISH ISLAND

MARCH, 1974 TEHRAN

یکی دیگر از شاخص های تحلیل هزینه - فایده از مناطق آزاد تجاری میزان صادرات - ناحیه در برابر هر شاغل میباشد، باتوجه به اینکه یکی از اهداف اصلی از تاسیس هر منطقه آزاد تجاری - صنعتی ایجاد امکانات صدور محصولات تولیدی است لذا ضرورت احداث صنایع مختلف باتوجه به منابع و امکانات موجود در این ناحیه ((صنایع کنسرو سازی - تهیه پودر ماهی و ...)) امری اجتناب ناپذیر میباشد. براساس اظهارات مسئولین سازمان عمران کیش به جز چند مورد صدور فرش و میوه که در مقیاس بسیار محدودی صورت گرفته، صادرات دیگر از این ناحیه صورت نپذیرفته است. در واقع رقم صادرات از کیش قابل اغماض و نزدیک به صفر میباشد. این در حالیست که صادرات مجدد کالا از دوی ۸ میلیارد دلار بوده که ۶/۷ میلیارد دلار آن به ایران اختصاص داشته است و این خود میتواند توجیهی برای حمایت از منطقه آزاد تجاری کیش باشد چراکه این میزان کالای وارده به کشور میتواند از طریق کیش به پیکرانه های داخلی وارد شود.

در واقع مشکل عدم دسترسی آسان به جزیره در جهت رساندن مواد اولیه از مشکلاتی است که در مورد صنایع کیش مطرح میباشد و لذا بخش خصوصی استقبال چندانی از تاسیس صنایع بعمل نیاورده و بیشتر متمایل به سرمایه گذاری در بخش تجارتیست در حالیکه احداث صنایعی نظیر صنایع بسته بندی و سبک که ارزش افزوده بالایی را در داخل کشور ایجاد مینمایند میتواند منجر به تشویق صادرات این منطقه گردد. عدم احداث صنایع سبک و صادراتی، نااطمینانی سرمایه گذاران نسبت به ثبات نرخ ارز، تغییرات روزمره قوانین و سیاستهای تجاری از عوامل موثر در کاهش صادرات منطقه میشوند. علاوه بر وجود انبار کافی و اسکله های مناسب نیز از عوامل موثر در نازل بودن حجم صادرات از منطقه قلمداد میشوند. بنظر میرسد تخصیص سهمیه ارز رقابتی برای ایجاد صنایع صادراتی در منطقه کیش، اعطای تسهیلات بانکی با نرخهای ترجیحی، مشارکت فعال تر سیستم بانکی کشور در این زمینه و اعطای معافیت های مالیاتی به فعالیتهای صنعتی میتواند در گسترش صادرات از منطقه موثر واقع شود.

از دیگر شاخص های تحلیل هزینه - فایده نسبت پرسنل اداری سازمان به جمعیت شاغل در منطقه میباشد. براساس اظهارات مسئولین سازمان عمران کیش جمعیت شاغل در این سازمان در منطقه کیش ۱۰۰۰ نفر میباشد که در مقایسه با جمعیت شاغل در کیش که حدود ۲۰۰۰ نفر است، نسبت پرسنل اداره مسئول به جمعیت شاغل رقمی حدود ۱۴ درصد خواهد بود. در حالیکه این

نسبت در جامائیکا ۷/۶ درصد در باربادوس ۱/۷ درصد در چاکارتا ۶/۴ درصد و در ترینیداد و توباگو معادل ۴/۴ درصد می باشد. گرچه این چهار منطقه لزوماً "معرف تمامی مناطق نیستند ولی این حقیقت که نسبت های بسیار متمایز از یکدیگر نیستند، این نکته را بارزگو میکند که این محدوده محدوده نسبتاً "متعادلی برای مناطق نسبتاً "کوچک می باشد. گرچه این شاخص یک معیار کلی و مبهم بنظر میرسد معذلت به کمک آن این مسئله را میتوان آزمون کرد که آیا هزینه های اداری در یک منطقه جدید سازگار با آنچه در سایر مناطق بوقوع می پیوندد هست یا خیر؟ رقمی بالای ۷ درصد نشانگر مشکلات عظیم سازمانی و اداری بالقوه برای منطقه می باشد.^۱ البته در صورتیکه پیش بهی سازمان عمران کیش مبنی بر ایجاد اشتغالی معادل ۲۵/۰۰۰ نفر را ملاک قرار دهیم چنانچه پرسنل اداری سازمان در منطقه افزایش نیابد در این صورت نسبت مذکور معادل ۴٪ خواهد بود که قابل مقایسه با معیارهای بین المللی است.

گرچه تحلیل فوق بدلیل کمبود اطلاعات آماری تحلیل کامل و جامعی نیست ولی با توجه به ارقام حاصله و مقایسه آنها با شاخص ها و معیارهای بین المللی به این نتیجه دست می یابیم که کیش بعنوان یک منطقه آزاد تجاری از چندان موفقیتی برخوردار نبوده و مشکلات قانونی، سیاستی و اقتصادی در این زمینه عواملی در جهت عدم موفقیت آن محسوب میشوند.

عمده ترین مشکلات موجود در این زمینه مشکلات و ابهامات قانونی در مورد سرمایه گذاری های خارجی و امکان وجود دوگانگی در استراتژی های توسعه و طرح مناطق آزاد می باشد. در این باره میتوان به اصل ۱۵۳ از قانون اساسی ج ۱۰ ایران اشاره نمود:

"دادن امتیاز، تشکیل شرکتها و موسسات در امور تجارتی و صنعتی و کشاورزی و معادن و خدمات به خارجیان مطلقاً "منوع می باشد" در واقع این اصل امکان مالکیت صددرد خارجیان را کاملاً منتفی قلمداد نموده و بصورت مانعی در مورد جذب سرمایه های خارجی مطرح می گردد. گرچه از اصل فوق عدم مشارکت ایرانی با سرمایه های خارجی مستفاد نمیشود ولی بایستی به این نکته توجه داشت که قانونی که موجب کاهش مالکیت ۱۰٪ خارجیان بر کارگاه های صنعتی در مناطق آزاد گردد جاذبه آن منطقه را به همان نسبت کاهش خواهد داد.

مشکل قانونی دیگر که در قانون تجارت کشور به آن اشاره شده آن است که میزان مشارکت خارجیان

1- United Nations , ILO , Economic and social effects of Multinational enterprises in Export Processing Zones , Geneva , 1988

بصورت ۵۱٪ سهم ایرانی و ۴۹٪ سهم خارجی مطرح میباشد که این نیز بعنوان عاملی بازدارنده در جلب سرمایه‌های خارجی عمل میکند، چراکه قعوت تصمیم‌گیری و مدیریت را در اختیار طرف ایرانی قرار میدهد، حال آنکه احتمال اینکه سرمایه‌گذاران خارجی تسلیم چنین قیدی شوند تا حدودی دور از انتظار بنظر میرسد. از نکات مبهم دیگر قوانین و مقررات مربوط به نحوه اداره محل و رسیدگی به درخواستهای سرمایه‌گذار است. به علاوه در مورد قوانین مالیاتی نیز در شرایط کنونی هیچگونه معافیتی به سرمایه‌گذارهای انجام شده در کیش تعلق نمیگیرد، حال آنکه اعمال نرخهای ترجیحی یا معافیت‌های چندساله بر درآمد و سود شرکت میتواند بصورت عاملی موثر در جلب سرمایه به منطقه عمل نماید.

در واقع یکی دیگر از مشکلات اصلی در عدم موفقیت مناطق آزاد تجاری در جنوب کشور وجود رقابتی - نظیر بندر آژادجهل علی در ناحیه خلیج فارس میباشد چراکه این بندر دارای امکانات بسیار گسترده‌ای بوده و بعنوان پناهگاه مالیاتی بشمار می‌آید. مسلماً "سرمایه‌گس"سازان خارجی که خلیج را برای فعالیت مناسب می‌بینند بدلیل امتیازات و مشوق‌هایی که در این بندر اعمال میشود و نیز به دلیل امکانات و تسهیلات زیربنایی گسترده جذب مناطق مذکور شده و تعالی به سرمایه‌گذاری در ایران از خود نشان نمی‌دهند.

بعلاوه در شرایط کنونی علیرغم مجاز بودن ورود کلیه کالاهای مجاز و مجاز مشروط کالاهای وارد از کیش صرفاً "کالاهای مصرفی (عمدتاً شامل تلویزیون، ضبط صوت، جاروبرقی، پوشاک و کالاهای لوکس) میباشد و هیچگونه واردات مواد واسطه‌ای یا کالای سرمایه‌ای از این ناحیه صورت نمیگیرد. علت این امر را میتوان ناشی از اعمال معافیت تا سقف ۰/۰۰۰ ریال برای ورود کالاهای همراه مسافران دانست، در حالیکه کالاهای وارد شده توسط صاحبان حرفه، اتحادیه‌های صنفی و تعاونی‌ها مشمول حقوق و عوارض گمرکی و سود بازرگانی معمول میگرددند.

از دیگر مشکلاتی که در کشور ما وجود دارد تغییر روزمره قوانین و مقررات تجاری است. این امر باعث گردیده سرمایه‌گذاری دچار عدم امنیت شده و برنامه‌ریزی تولید دچار مشکل شود. به علاوه باعث بوجود آمدن عدم اطمینان سرمایه‌گذار نسبت به آینده سرمایه‌گذاری شده و این مسئله از سوی افراد و شرکتهای سرمایه‌گذار قابل تحمل نبوده و بالطبع باعث کاهش احتمال موفقیت بنابر آزاد میگردد.

گرچه در مجموع میتوان ادعا کرد کیش بدلیل عدم قدرت باسایر مناطق آزاد تجاری دارای عملکرد موفق نبوده است ولی بنظر میرسد با رفع ابهامات قانونی، امکان مالکیت صد درصد برای خارجی‌ان، ارائه تضمین‌های لازم در مقابل مسئولیت شدن امکسان بازگشت صد درصد سود سرمایه، اعطای معافیت‌های مالیاتی مناسب، ایجاد محیطی امن

برای سرمایه‌گذاری، اعطای تسهیلات بانکی، کاهش مراحل بوروکراتیک و دست‌وپاگیر اداری، تصویب جواز سرمایه‌گذاری بدون انجام تشریفات اداری، اعطای معافیت‌های — ترجیحی برای پروژه‌هایی که جهت گیری صادراتی داشته و یا منجر به انتقال تکنولوژی شوند، تصویب مقررات لازم‌درجهت اعطای وام با نرخ‌های بهره ترجیحی از طریق سیستم بانکی، ایجاد ارتباط با صنایع داخلی و تأسیس مجتمع‌های علمی-فنی بمنظور جذب سرمایه‌گذارهای خارجی باتکنولوژی پیشرفته بتواند در رفع موانع و مشکلات سرمایه‌گذاران در منطقه موثر واقع شود. علاوه بروریست برای کسب موفقیت در این زمینه جایگاه بانکهای بین‌المللی و داخلی را در مناطق آزاد تجاری مشخص نمائیم. تر واقع لازمست سیستم بانکی کشور درجهت افزایش سقف اعتبارات اعطائی به طرحهای اقتصادی و کاهش سود مورد انتظار تسهیلات اعطائی به طرحهای سرمایه‌گذاری در کیش اقدام نماید بنحوی که تخفیف مذکور در جزیره کیش بعنوان يك مزیت نسبی نسبت به سایر مناطق کشور محسوب شود.

بررسی امتیازات اعطائی جهت سرمایه‌گذاری در داخل کشور موید آنست که هیچگونه انگیزه‌ای برای کار و تولید در کیش و مناطق مشابه باقی نمی‌گذارد، در حالیکه یکی از اهداف اصلی از تأسیس مناطق آزاد تجاری-صنعتی ایجاد امکانات صدور محصولات — تولیدی است و لذا ضرورت احداث صنایع مختلف در بنادر آزاد با توجه به منابع طبیعی و امکانات موجود در این نواحی امری اجتناب‌ناپذیر میباشد و بعنوان یکی از اصلی‌ترین شاخه‌های فعالیت در مناطق آزاد بشمار می‌آید. حال آنکه عدم تخصیص سهمیه — ارزش رقابتی برای ایجاد صنایع در منطقه کیش را میتوان توجیهی برعدم احداث صنایع در این ناحیه نسبت داد.

با اینحال اقداماتی نیز در جهت جلب سرمایه‌گذاران به ناحیه کیش صورت گرفته که عمدتاً عبارتند از:

- تمدید قرارداد اجازه غرقه داران از یکسال به ۵ سال جهت ایجاد ثبات اقتصادی و — امنیت شغلی در کیش.
- تمدید زمان اعتبار قراردادهای عمران از ۱۰ سال به ۲۱ سال برای تشویق — سرمایه‌گذاری بیشتر در منطقه.

— بانک ملی در جزیره کیش بمنظور تسریع کارهای بازرگانی و تولیدی ارز آزاد در

اختیار متقاضیان قرار میدهد.

— بانکهای کیش ۸۰ درصد از نیازهای مالی سرمایه‌گذاران را بمرتبت اعطای تسهیلات

و پرداخت وام بدون هیچگونه وثیقه‌ای تامین خواهند کرد.

— معاملات در منطقه باهر نوع پول مورد قبول بانک مرکزی ایران انجام میپذیرد

و نوع ارز مورد قبول طرفین معامله را قراردادهای معین میکند.

فعالیت‌های صورت گرفته در بخش تجارت که در حال حاضر بیشترین فعالیت‌های جزیره

را بخود اختصاص داده است بر دو محور عمده استوار میباشد: محور اصلی تقویت صادرات

مجدد از کیش است؛ کیش باید تبدیل به يك انبار بزرگ و مطمئن کالا بشود و انواع

کالاها از کشورهای مختلف در این مکان تخلیه و مجدداً "به مقصد نهائی صادر شود و به

همین خاطر انبارهای وسیعی در کیش احداث شده است در حال حاضر حدود ۳۰ هزار متر

مربع انبار آماده در کیش وجود دارد و طرح‌هایی نیز برای افزایش ظرفیت انبارها و ساخت

انبارهای جدید در دست احداث میباشد. همچنین دفاتر متعددی در کیش احداث شده است.

سرمایه‌گذارهای سنگینی در بخش تجاری و با انگیزه صادرات مجدد توسط بخش خصوصی

صورت گرفته است از جمله طرح مسکونی مرجان کیش با ۱۷۴ غرفه و قریب به ۴۰ دفتر

تجاری که اعتباری بالغ بر يك میلیارد تومان نیز صرف آن گردیده است.

در مورد: برنامه‌ها و اقدامات سازمان در بخش صنعت؛ يك شهرک صنعتی طراحی

شده است و برخی از قراردادهای مانند احداث کارخانجات تریکو بافی، جوراب بافی،

صنایع پلاستیک، پرش و پولیش سنگ، صنایع بسته بندی و کارخانه بخ به مرحله اجرای طرح

رسیده است علاوه بر این قراردادهایی نیز در مورد بازسازی ماشین آلات سنگین راه سازی و

ساختمانی منعقد گردیده است که در مرحله بهره برداری است. در بخش صنعت چندین

طرح صنعتی از جمله ۲۴ کارخانه تولیدی عملیات اجرایی را آغاز نموده اند که این

کارخانجات در سطح زیربنائی نزدیک به ۳ هزار متر مربع در شهرک صنعتی جزیره در دست

احداث است که یکی پس از دیگری وارد مرحله بهره برداری خواهد شد.

از جمله طرح‌های دیگر سرمایه‌گذاری در کیش میتوان به طرح احداث يك فروشگاه بزرگ

مواد غذایی در بخش مرکزی طرح احداث يك کارخانه تولید لوازم خانگی پلاستیکی و ظروف

پیرکس توسط شرکت جهان آرمان و طرح احداث يك کارخانه ساخت هواپیمای گلایسدر و هواپیمای سبک موتور دار و پیستونی توسط شرکت سبکبالان اشاره کرد.

البته طرحها و برنامه هائی نیز برای مقابله با مشکلات کیش در ۵ سال آینده طراحی شده که هم آنها عبارتند از :

— تکمیل و توسعه اسکله کیش جهت ایجاد ظرفیت سالانه ۵۰۰/۰۰۰ تن تخلیه و بارگیری.

- تکمیل و توسعه فرودگاه کیش و انجام پروازهای بین المللی.
- انبارسازی در متراژ وسیع بصورت سرپوشیده و روباز.
- تولید ۱۴۰ مگاوات برق و ۲۰/۰۰۰ مترمکعب آب شیرین.
- احداث ۱۰۰۰ واحد مسکونی جدید.
- ایجاد اشتغال حداقل ۲۵۰۰۰ نفر در جزیره کیش.
- دستیابی به صید سالانه ۱۳۰/۰۰۰ تن ماهی و ۱۰۰ میلیون قوطی کنسرو.
- ایجاد ناوگان میادی متعلق به سازمان عمران کیش با حداقل ۳۰ فروند شناور صیاد.
- احداث سردخانه های جدید و کارخانجات یخ جهت حمایت امور صیادی.
- احداث حوضچه خشک با ظرفیتهای بالا جهت تعمیرات کشتی.
- احداث محل مناسب جهت برگزاری نمایشگاههای بین المللی تجاری و صنعتی و سمینارها و کنفرانسهای تخصصی داخلی و بین المللی.

قشم

اولین سرمایه گذاری در جزیره قشم با هدف جلب توریست داخلی و خارجی در زمستان سال ۱۳۵۰ صورت گرفت و هدف از آن اقدام به ایجاد یک منطقه توریستی بود تا قشم به یکی از جزایر معروف زمستانی جهان تبدیل شود. در سال ۱۳۵۴ استاندار استان ساحلی هرمزگان اعلام کرد که این جزیره بصورت بندر آزاد در میاید و برای اولین بار فاش کرد که یک منبع عظیم گاز در جزیره قشم پیدا شده است که از آن میتوان روزانه ۲۸۵ هزار متر مکعب گاز بدست آورد و با این وصف محاسبه کردند که قیمت انرژی برای صنایعی که در بندر آزاد قشم ایجاد شود هر متر مکعب ۶/۰ ریال هزینه در برخواهد داشت.^۱ در سال ۱۳۶۷ اولین قرارداد خارجی در قشم میان ایران و ایتالیا پیرامون احداث خط هوایی برق رسانی به امضاء رسید و یک خط هوایی انتقال برق به طول ۲/۵ کیلومتر از بندر پل بندر عباس به لافت در جزیره قشم راه اندازی شد. در سال ۱۳۶۹ اسکله چند منظوره بندر آزاد قشم افتتاح شد و استاندار هرمزگان اعلام کرد طی برنامه پنجساله توسعه اقتصادی - اجتماعی کشور فرودگاه بین المللی بندرگاه و طرح اتصال زمینی جزیره قشم مورد بهره برداری قرار خواهد گرفت.

در تاریخ ۶۹/۵/۲۵ دکتر علی شمس اردکسانی رئیس منطقه آزاد صنعتی قشم در گفتگویی اعلام داشت اولین منطقه عظیم صنعتی ایران بعنوان یک پارک بزرگ صنعتی بین ژاپن و اروپا با سرمایه گذاری معادل ۱۵ میلیارد دلار در جزیره قشم ایجاد خواهد شد. به گفته وی - منطقه صنعتی قشم با هدف بهره وری از ذخائر گاز بدون کمک ارزی و ریالی دولت همراه با تولید محصول برای عرضه به بازارهای داخلی و خارجی ایجاد میشود. بدین ترتیب متقاضیان داخلی و خارجی میتوانند با استفاده از مزیت نسبی ذخائر گاز منطقه نسبت به احداث صنایع بزرگ و زیربنایی در قشم اقدام کنند. صنایعی که هم اکنون در نظر گرفته شده شامل فولاد سازی تولید کک نفتی، پتروشیمی، قطعات فولاد آلیاژی و قطعات آلومینیومی میباشد. پیش بینی

۱- ماهنامه علمی - تحقیقی اجتماعی کهکشان، شماره هشتم آذر و دیماه

وی این است که بیش از ۵۰۰ هزار نفر در منطقه آزاد قشم جذب شده و پیشرفته ترین —
تکنولوژی صنعتی در این منطقه بکار گرفته میشود.

دکتر اردکانی هزینه اجرای طرحهای مورد نیاز قشم در فاز اول را تا ۱۵ میلیارد دلار
عنوان کرد که شامل شبکه های جاده ای ، پل ارتباطی قشم ، فرودگاه ، خط آهن ، بندرگاه
واحدهای مسکونی ، مراکز بهداشتی ، فرهنگی ، دانشگاهی ، امکانات مخابراتی ، آب
و برق و هتل میباشد!

صنایع ایجاد شده نیاز به سرمایه گذاری بالایی دارد که به گفته دکتر اردکانی این
صنایع سرمایه اجرا شده خود را از محل فروش محصول کسب خواهند کرد. وی یادآور شد
که هم اکنون در حال مذاکره برای ایجاد چند واحد بزرگ صنعتی هستیم که در يك مورد —
تقریباً " به توافق رسیده ایم و شامل ایجاد يك واحد عظیم مجتمع فولاد سازی با مشارکت يك
شرکت ژاپنی است که سرمایه گذاری آن بصورت ۶۰ درصد ایران و ۴۰ درصد ژاپن میباشد.
چند پروژه بزرگ صنعتی دیگر که قرار است در مرحله اول در قشم ایجاد شود شامل
کارخانه قطعه سازی فولاد ، کارخانه قطعه سازی صنایع آلومینیومی ، يك مجتمع بزرگ —
فولاد با مشارکت ایتالیا ، کارخانه عظیم تولید کک و کارخانه بزرگ پتروشیمی میباشد.
همچنین ایجاد حداقل دو نیروگاه بزرگ گازی در برنامه پیش بینی شده که با استفاده از —
بخار حاصل از این دو نیروگاه مجتمع های آب شیرین کن نصب شده و نیاز آب و برق جزیره
تامین خواهد شد.

هیئت اعزامی ایتالیا موسوم به " ایری " در زمینه افزایش همکاریهای صنعتی در قشم
به نقطه نظرهای مثبت و سازنده ای رسیده اند. بخشی از مهمترین نکات مربوط به تصمیمات
اتخاذ شده که در ارتباط با منطقه آزاد صنعتی قشم میباشد بشرح زیر است :

۱- توافق پیرامون چارچوب همکاری مالی و فعالیتهای پانگی بمنظور تامین هزینه

اجرای پروژه های صنعتی - اقتصادی در ایران. این توافق را بانک مرکزی ایران و موسسه مالی
اعتبارات میان مدت ایتالیا امضاء میکنند و این موسسه اعتباری به مبلغ يك میلیارد دلار در

اختیار ایران قرار میدهد که باید ظرف مدت پنج سال بازپرداخت شود.

۲- سرمایه گذاریهای خاص: این سرمایه گذاریها شامل فولاد ضد زنگ، ریل راه آهن لو

و ورق برای صنعت نفت و نیازهای بخش ساختمانی و لوازم خانگی به آهن است.

۳- سرمایه گذاریهای مشترک صنعتی: در این سرمایه گذاریها منافع متقابل مورد

بررسی قرار گرفته و گروه صنعتی ایلوا از زیرگروههای ایرانی طرحهای لازم را برای همکا

مشترک دو تولید کننده ذوب فلزات تهیه و بزودی ارائه خواهد داد.

۴- قرارداد برای احداث يك مجتمع ذوب فلزات در جزیره قشم: این قرارداد براساس

مذاکرات طرفین و نیز وجود انرژی ارزان و ارائه معافیتهای مالیاتی و گمرکی در قشم پیشنهاد شده است.

۵- قرارداد برای ایجاد نیروگاه برق در قشم: این نیروگاه به قدرت ۴۰۰ مگاوات در

جزیره قشم احداث خواهد شد.

۶- قرارداد پروژه تأسیسات تهیه آب شیرین از دریا: این پروژه با هدف تامین آب شیرین

مورد نیاز جزیره از آب دریا احداث میشود و سوخت مصرفی آن نیز گاز میباشد.

۷- بررسی پروژه تولید میلله های فولادی در قشم: این پروژه با توجه به موقعیت

و امکانات منطقه قشم انجام پذیر است.

۸- بررسی پروژه تسهیل تولید لوله های آهنی در قشم: این پروژه نیز شرایط مشابه با

را داشته و در سطح بازار بین المللی قابل عرضه خواهد بود. هزینه سرمایه گذاری در این پروژه ها حدود ۱/۵ میلیارد دلار پیش بینی میشود.

بمنظور محاسبه هزینه سرمایه گذاری برای ایجاد هر شغل ابتدا ترکیب نیروی انسانی

شاغل در جزیره را مورد بررسی قرار میدهم. براساس اطلاعات بدست آمده تعداد شاغلین

در واحدهای لنج سازی موجود در جزیره قشم حدود ۲۴۸ نفر میباشد. که بسا اضافه نمودن

فعالیتهای دیگر شامل قایق سازی فایبر گلاس، تراشکاری، موزائیک سازی، آرد سازی،

بسته بندی و بلوک دیواری تعداد آنها به رقم ۴۳۶ نفر میرسد. به همین ترتیب میتوان

اشماره ای به موافقتهای اصولی بعمل آمده در جهت ایجاد صنعت در قشم نمود که

فعالیتهايش نظیر ریسندگی پنبه، گردباف، حصیر پلاستیکی، ظروف ملامین،

شلنگ پلاستیکی، موزائیک سازی، یخ سازی، پودر ماهی، شناورهای فلزی و منبع سازی را

شود^۱ - که تعداد کارکنان آنها نیز در کل شامل ۴۲۰ نفر میباشد، لذا در مجموع تعداد شاغلین در بخش صنعت در جزیره قشم حدود ۹۰۶ نفر خواهد بود.^۱ چنانچه پیش بینی آقای دکتر شمس اردکانی را در مورد ایجاد اشتغالی حدود ۵۰۰ هزار نفر را ملاک قرار دهیم باتوجه به حجم سرمایه گذاریها ((۱۵ میلیارد دلار)) هزینه ایجاد هر شغل حدود ۳۰/۰۰۰ دلار خواهد بود که در مقایسه با معیارهای بین المللی ((هزینه ایجاد هر شغل بطور معمول بین ۲ هزار تا ۵ هزار دلار)) رقم بسیار بالایی است. علت این امر عمدتاً " تاسیسی صنایع سرمایه بر در منطقه میباشد که بدلیل وجود منابع ارزان انرژی مورد توجه قرار گرفته حال آنکه صنایع تاسیس شده در اکثر مناطق آزاد تجاری جهان عمدتاً " صنایع کاربری نظیر الکترونیک، منسوجات و پوشاک بوده است و بدین دلیل هزینه ایجاد هر شغل ————— ((۳۰/۰۰۰ دلار)) نسبت به هزینه ایجاد شغل در سایر مناطق آزاد تجاری بالاست. البته اطلاعات و آمار کافی بمنظور ارائه تحلیل کامل هزینه - فایده از این ناحیه امکان پذیر نبوده و لذا تنها به ارائه یک معیار کلی ((هزینه ایجاد هر شغل)) اکتفا نمودیم. درواقع تنگناهای موجود در جزیره قشم بدلیل کمبود تسهیلات زیربنایی، امکانات رفاهی، آموزشی بهداشتی و تجهیزات ارتباطی موجب شده که برای تبدیل این جزیره به یک بندر آزاد تجاری هزینه های هنگفتی صرف شود. البته باید توجه داشت که در صورت موفقیت این صنایع و بالا بودن میزان صادرات آنها ((احتمالاً " باتوجه به پائین بودن هزینه انرژی در ناحیه قشم - قیمت تمام شده کالاها در مقایسه با قیمتهای بین المللی پائین تر خواهد بود)) میتواند - هزینه های سرمایه گذاری را جبران نمود. البته بایستی به این مسئله نیز توجه داشت که در ارزیابی یک منطقه آزاد تجاری صرفاً " سودآوری مالی آن مطرح نمیشود چراکه یک منطقه آزاد تجاری، منافع کلان اقتصادی را به بار آورده و در ایجاد تحرک در ساختار بخش صنعتی موثر خواهد بود. در واقع تصمیم گیری در مورد تاسیس یک منطقه پردازش صادرات بیــــــــــــش از آنکه تحت تاثیر نتایج آماری حاصل از تحلیل های متداول هزینه - فایده قرار گیرد تحت تاثیر منافع کلان اقتصادی نامحسوس قرار میگیرد. در واقع ضعف تحلیل های متداول هزینه - فایده آنست که هزینه ها و منافع در ارتباط با اقتصاد کشور میزبان ارزیابی میشود و نه در صحنه

۱- ماهنامه علمی، تحقیقی، اجتماعی کهکشان شماره هشتم آذر و دیماه ۱۳۶۹.

رقابت بین‌المللی - يك منطقه پردازش صادرات بر خلاف يك پروژه سرمایه‌گذاری در امور - زیربنایی نظیر مسکن و یا توسعه کشاورزی ، يكه کالای قابل معامله بین‌المللی است که در بازار دینامیک و کاملاً " رقابتی به‌سودن هیچگونه حمایت گمرکی عرضه‌میشود و این بدان معناست که عنصر اصلی در تصمیم‌گیری برای سرمایه‌گذاری در يك منطقه پردازش قدرت رقابت بین‌المللی آنست و نه نرخ بازدهی آن . عبارتی چنانچه حتی تاسیس يك منطقه از نظر مالی مقرون به صرفه نباشد ، ممکنست آنرا بدلیل منافع کلان اقتصادی و اثرات نعایشی حاصله توجیه اقتصادی نمود و منطقه قشم نیز از این قاعده کلی مستثنی نیست . معذلك ارائه تسهیلات و امکانات و معافیت‌هایی که بوسیله آنها بتوان مناطق آزاد تجاری ج ۱۰۱۰ را - قادر به رقابت با سایر مناطق آزاد در ناحیه خلیج فارس و یا کشورهای همجوار ، باخت است از اهمیت خاصی برخوردار است . چنانچه قبلاً " نیز اشاره شد بنظر میرسد رفع ابهامات قانونی ، امکان مالکیت صد در صد خارجیان ، ارائه تضمین های لازم در مقابل مسئله ملی شدن ، امکان بازگشت صد در صد سود و سرمایه ، کاهش مراحل بوروکراتیک و دست و پاگیر اداری ، تصویب مقررات لازم در جهت اعطای وام بانرخرهای بهره‌ترجیحی از طریق سیستم بانکی ، ایجاد ارتباط با منابع داخلی ، اعطای معافیت‌های مالیاتی مناسب و اعطای - معافیت‌های ترجیحی به پروژه‌هایی که جهت گیری صادراتی دارند بتوانند در رفع موانع و مشکلات سرمایه‌گذاران در منطقه موثر واقع شود .

چندول و مشخصات سرمایه‌گذاری داخلی

نام شرکت	نوع پروژه	تولید مصالح ساختمانی و قطعات بتونی پیش ساخته	سرمایه گذاری (ریال)	مرحله انجام کار	تاریخ شروع	تاریخ شروع بهره‌برداری	توضیحات
حدید بندر			۱۰۰۰۰۰۰۰ ریال	محدود مجوز	فروردین ۷۰	شهریور ۷۰	محل احداث تعیین گردیده است
سوله آرمه ایران	ساخت سوله و سازه‌های فلزی		۱۵۰۰۰۰۰۰۰	محدود مجوز	اسفند ۶۹	دی ماه ۷۰	بررسی تعیین محل با اتمام رسیده
صنعتی - بازرگانی	ساخت شناورهای صیادی -		۴۰۰۰۰۰۰۰۰	محدود مجوز	اسفند ۶۹	خرداد ۷۱	بررسی تعیین محل با اتمام رسیده
ایران سول	کار مدغیر پستی		"	توزار دانه اولیه و نقد شده و ذخیره هر دو داشته شده است	پس از صدور مجوز	سه سال پس از شروع	
فولاد رضا	تولید قطعات فولادی و ماشین آلات صنعتی		۲۷۵۰۰۰۰۰۰۰	"	اسفند ۶۹	شهریور ۷۰	
راه فشم	تاسیسات ترموری دریایی	تولید تان	۲۰۰۰۰۰۰۰۰	محدود مجوز	خرداد ۷۰	مهر ماه ۷۰	محل تعیین شده و عملیات ساختمانی
آقای دکتر محمدی	تاسیس کلینیک		۱۷۵۰۰۰۰۰۰۰	محدود مجوز - تعیین محل	آذر بهشت ۷۰	تیر ماه ۷۱	بر شروع آغاز است
سازمان چاپ سینهان	احداث چاپخانه		۸۰۰۰۰۰۰۰۰	محدود مجوز	خرداد ۷۰	اسفند ۷۰	محل احداث مشخص گردیده است
آقای بهمن زاده و همکاران	رفاهی اجتماعی مربوطه		۷۰۰۰۰۰۰۰۰	مذاکره اولیه انجام از بهشت ۷۰	آذر بهشت ۷۰	از دی بهشت ۷۲	بررسی تعیین محل با اتمام رسیده

این شرکت بصورت Holding در شرکتهای تولیدکننده محصولات فلزی عمل مینماید	۱۳۷۲ (بخش ساخت شناور)	۱۳۷۰	مذاکرات اولیه انجام و موافقت کلی مادر گرفته است	۱۰۶۰۶۶۰۶۰۰۰	تراپری دریایی زمینی ساخت شناور	جها اندریا	۱۰
این شرکت بمنظور تامین مسکن در ف بطریق طرحهای همگون و نظارت بر اجرای عملیات ساختمانی منطقه و در ای موارد امور پیمانکاری تأسیس گرد است .			تأسیس و ثبت	۵۶۰۶۶۰۶۰۰۰	طراحی مشاوره پیمانکاری مشارکت / اعطای تسهیلات	فلز قشم مسکن قشم	۱۱ ۱۲

جدول ۱: مشخصات سرمایه گذاریهای خارجی در منطقه آزاد قشم

نام شرکت	نوع محصولات	کشور	میزان سرمایه گذاری	مرحله فعلی کار	تسهیلات قابل تارخ شروع تاریخ پایان پروژه
(۱) کوپه استیل	آهن اسفنجی	ژاپن	۱۶۱ میلیارد دلار	مطالعات اولیه تمام مراحل مهندسی در حال انجام چند زمین تحت بررسی است	تامین کل سرمایه زمستان ۱۳۶۹ آذر ۱۳۷۳
(۲) استکو	نوردلوله سازی	کانادا	۶۰۰ میلیون دلار شمشیرآرشی نیروگاه چادکانه	مطالعات اولیه	تامین کل سرمایه نیمه دوم ۱۳۷۴
(۳) دامپلی	فروگرم	ایتالیا	۱۶۰ میلیون	مطالعات اولیه	تامین کل سرمایه نیمه دوم ۷۷
(۴) کمپوزیم ماروبنی نوستکا، کوپه استیل شیمیایی و پتروشیمی	مواد مختلف	ژاپن	۱۰۰۰۰۰۰۰ دلار ۲۱۸۹۰۰۰۰۰ تن در سال	توافق اولیه (مطالعات نیمه نهایی)	سای بک ۱۳۷۱
(۵) کمپوزیم ماروبنی نوستکا، کوپه استیل	ککاسفتی	ژاپن	۱۶۵۰۰۰۰ دلار ۶۰۰۰۰۰۰ تن در سال	توافق اولیه	سای بک ۱۳۷۳
(۶) کمپوزیم ماروبنی نوستکا، کوپه استیل	پالایشگاه نفت (صادراتی)	ژاپن	حدود ۲۰۰۰۰۰۰۰ دلار ۲۰۰۰۰۰۰۰ تن در سال	توافق اولیه	سای بک ۱۳۷۳
(۷) سی-ای-تیو	پالایشگاه نفت	ژاپن	حدود ۲۰۰۰۰۰۰۰ دلار ۲۰۰۰۰۰۰۰ تن در سال	توافق اولیه	سای بک ۱۳۷۳
(۸) سی-ای-تیو	مواد شیمیایی و پتروشیمی	ژاپن	۵۰۰۰۰۰۰۰ دلار ۷۰۰۰۰۰۰۰ تن در سال	توافق اولیه	سای بک ۱۳۷۳
(۹) زیمنس	نیروگاه تولید آب و برق	آلمان	۱۶۰۰۰۰۰۰ دلار	توافق اولیه	سای بک ۱۳۷۳
(۱۰) پی-ای-تیو	آلوده روی و آلومینیوم	ایتالیا	شعبه مطالعه ۱۵۰۰۰۰۰ تن	توافق اولیه	سای بک ۱۳۷۳

پیوسته اقتصادی

مسئله اول و مشخصات سرمایه گذار بهای خارجی در منطقه آزاد قشم

تاریخ پایان پروژه	تاریخ شروع	تاریخ شریک	تعداد متقابل	موقع فعلی کار	میزان سرمایه گذاری	کشور	نوع فعالیت	نام شرکت
			در حال مذاکره	۱۵۰ میلیون دلار	کانادا	ساختن کامیون	(۱۱) سرمایه گذاران و شرکتی ورت	
			در حال مذاکره	۴۰۰ میلیون دلار	فرانسه	روغنهای سنگین صنعتی	(۱۲) سرمایه گذاران و شرکتی ورت	

خلاصه و نتیجه گیری

چهارمین گزارش ملی توسعه اقتصادی و اجتماعی

صرفه جویی در مصارف ارزی ، تامین مواد اولیه و قطعات مورد نیاز صنایع ، دستیابی به بازارهای آزاد ، جلب سرمایه های خارجی ، کسب تکنولوژی و ورود سهل تر آن ، ازدیاد درآمد ارزی ناشی از صنعت توریسم ، ایجاد اشتغال ، تقویت صنایع داخلی ، افزایش سطح رفاه اقتصادی و مادی مردم کشور و ... از جمله امتیازاتی است که کشور همسایه ای دارای بنابر آزاد از مزایای آن بهره مند میشوند . به همین دلیل است که امروزه اکثریت قریب به اتفاق کشورهای کناره آبهای بین المللی نسبت به احداث يك يا چند بندر آزاد تجاری همت گماشته اند بطوریکه تعداد این بنادر از ۴۵۰ منطقه گذشته است .

در دو دهه گذشته تقریباً " سی کشور در حال توسعه جهان به تاسیس مناطق پردازش - صادرات مبادرت نموده که هدف عمده آنها جذب سرمایه های خارجی و توسعه اقتصادی این کشورها بوده است . مطالعات اخیر بیانگر آنست که برخی از این مناطق نه تنها موفق به جذب سرمایه های خارجی شده بلکه مبادلات خارجی را تسریع بخشیده و منجر به تشویق صادرات شده اند . معذلات اثرات منفی این مناطق را نباید از نظر دور داشت : کاهش فعالیتهای داخلی ، رکود بخش کشاورزی و صنعت سنتی ، کاهش درآمد های دولت از عوارض و گمرکات ، تشدید نابرابریهای اقتصادی درونی و مصرفی شدن جامعه از جمله اثرات نامطلوبی هستند که احتمالاً " فعالیت این مناطق بدنبال خواهند داشت . در واقع بنگاههای خارجی مراحل کاربر پیرویه های تولیدی خود را بدلیل هزینه های نازل نیروی کار به ایستگاه مناطق منتقل مینمایند و بدین خاطر اکثر صنایع مستقر در این مناطق هیچگونه ارتباط واقعی با بخش صنعت کشور میزبان برقرار نکرده اند .

تحرك شرکتهای خارجی مستقر در مناطق آزاد بسیار بالاست چرا که هزینه های نسبتاً پائین سرمایه گذاری ، استفاده از تجهیزات ساده و ارزان ، فقدان حلقه های ارتباطی با اقتصاد محلی و دسترسی به تاسیسات استاندارد در سایر مناطق ، شرکتها را قادر میسازد تا در تغییر مکان از يك کشور به کشوری دیگر با مشکل مواجه نباشند . لذا رقابت بین کشورهای در حال توسعه برای جذب سرمایه گذاران خارجی به مناطق پردازش صادرات شدید بوده

و تعالیاتی برای اعطای معافیت‌های مالی و مالیاتی بیشتر در بین کشورهای در حال توسعه وجود داشته است. در واقع این مناطق مورد توجه برنامه ریزان اقتصادی قسراً میگیرند چراکه بدلیل استعدادهای بالقوه‌ای که برای جذب صنایع خارجی دارند، میتوانند کارگران محلی را استخدام کرده، استفاده از تسهیلات موجود را افزایش دهند، سرمایه - گذارهای خارجی را بمنظور سرمایه‌گذاری مجدد در خارج از منطقه بخود جذب نموده و - دانش فنی و مدیریتی به‌مراه آورند. همچنین انتظار میرود که بازارهای گسترده تری برای صادرات کشور بوجود آورده و ارتباطات بیشتری با صنایع داخلی برقرار نمایند. در نتیجه اثرات فزاینده‌ای بر اقتصاد داخلی بجای بگذارند.

گرچه مناطق آزاد تجاری برای شرکتهای چند ملیتی جذاب میباشد ولی بدلیل - اثرات معکوسی که بر اقتصاد محلی کشور میزبان بجای گذاشته مورد انتقاد قرار گرفته‌اند. بسیاری از این مناطق در کشورهای آسیائی، منافع کلان اقتصادی را که به چنین مناطقی نسبت داده میشوند به‌مراه نداشته و تعداد اندکی از کشورهای آسیائی مقادیر ارزش خارجی که در کره و تایوان کسب شده بدست آورده‌اند. اکثریت مناطق پردازش در کشورهای در حال توسعه تاکنون اندکی بیش از ۱۰ میلیون دلار ارزش خارجی کسب کرده و ارزش افزوده داخلی ایجاد شده بوسیله صنایع منطقه در اکثر کشورها کمتر از ۲۵ درصد ارزش صادرات ناخالص آنها بوده است.^(۱)

در بسیاری از کشورهای آسیائی هزینه داراییهای صنعتی برای مناطق پردازش بسیار بالا بوده و علیرغم مقادیر معتدله سرمایه‌گذارهای خارجی، تعداد مشاغل ایجاد شده در سطح بسیار پائینی بوده است. مطالعات انجام شده حاکی از آنست که اکثر صنایع جذب شده به چنین مناطقی، از نوع صنایع الکترونیک، نساجی و پوشاک و صنایع غذایی میباشد. بطوریکه ۳۰ درصد از شرکتهای تاسیس شده و بین ۵۵ تا ۶۰ درصد از کل اشتغال در این مناطق به صنایع الکترونیک اختصاص یافته و صنایع نساجی و پوشاک ۲۰ درصد از شرکتهای مستقر در مناطق آزاد و بین ۱۵ تا ۲۵ درصد از اشتغال این مناطق را تشکیل میدهند. بنظر

۱- Dennis A Rondinelli, Export processing Zones and Economic

Development in Asia, Journal of Economics and Sociology, Vol46,

NO 1, Jan, 1987.

نمیرسد محصولات نهائی این صنایع همان اثرات فراینده تکنولوژیکی را بر اقتصاد کشور میزبان داشته باشند که صنایعی نظیر ماشین آلات صنعتی، ابزار کشاورزی و سیستم‌های تجهیزات ارتباطاتی، علت تمرکز این دو نوع صنعت را احتمالاً "بایستی در عوامل زیر جستجو نمود." با نگاهی به ماهیت این دو صنعت ملاحظه می‌شود که این دو صنعت از نظر استاندارد جهانی جز صنایع بزرگ محسوب می‌شوند و میتوان پروسه تولید آنها را به مراحل مختلف تقسیم نمود و قسمت‌هایی از زنجیره تولید را که بسیار کاربر هستند به مناطق آزاد منتقل نمود. به علاوه هر دو فرآیند تولید تغییرات ساختاری را در دهه ۱۹۷۰ و اوایل دهه ۱۹۸۰ طی نمودند، به عبارت دیگر صنایع الکترونیک بواسطه تغییرات تکنولوژیکی بسیار سریع و صنعت منسوجات بدلیل محدودیتهائی که در سیستم بازرگانی جهان نظیر سهمیه‌های وارداتی، موانع غیر تعرفه‌ای و موافقتنامه‌هایی که در برابر آن وجود داشت. بهترین جایگاه خود را در مناطق آزاد یافتند. در مقابل صنایع دیگر موجود در مناطق آزاد یا کوچکتر از آن بودند که بصورت صنعت غالب در آیند یا به اندازه کافی نوآور نبودند و یا بسیار سرمایه‌بر بودند ((نظیر صنایع شیمیائی)). در واقع کشورهای میزبان نقش موثری در تعیین نوع صنایع مستقر در مناطق آزاد نداشته یا کمترین تاثیر را دارا بوده‌اند. به علاوه در اکثر صنایع مناطق آزاد از تعداد زیادی کارگران زن استفاده می‌شود که دستمزد ناچیزی دریافت میکنند. بعنوان مثال در هشت منطقه پردازش صادرات مالزی ۷۵ درصد نیروی کار را در سال ۱۹۸۰ بانوان تشکیل داده‌اند. علت استفاده از نیروی بانوان در این مناطق را میتوان به دو عامل نسبت داد: سطح دستمزد پایین‌تر برای کارگران زن، دقت و نظم و مهارت بیشتر زنان نسبت به مردان.

در ارزیابی عملکرد مناطق آزاد تجاری، عدم موفقیت يك منطقه را نمیتوان به يك عامل خاص نسبت داد. در میان عوامل مختلف مهمترین عامل موقعیت مکانی و جغرافیائی منطقه است. بواسطه وجود برخی از شرایط نامناسب سیاسی در کشور میزبان یا در همسایگی آن بعضی از مناطق آزاد دچار زیان شده و تعداد اندکی نیز بدلیل سازمانی قادر به جذب سرمایه‌های خارجی نبوده‌اند. به همین ترتیب توسعه سریع يك منطقه را نمیتوان ناشی از يك عامل خاص نظیر سطوح دستمزدها، ثبات سیاسی، کارآئی نیروی کار، موقعیت مکانی و یا شرایط سازمانی دانست، بلکه مجموعه این عوامل در موفقیت منطقه دخیل میباشد. یکی از عوامل مثبت که توجه کمتری به آن معطوف شده ^{هست} اما

بمعنوان

منطقه آزاد تجاری بمعنوان ابزاری برای توسعه منطقه ایست. در واقع مناطق آزاد را میتوان ابزاری برای توسعه تکنولوژیکی در کشور میزبان بکار گرفت. یکی از عوامل موثر بر توسعه تکنولوژیکی کشور میزبان، ماهیت و تراکم مبادلات میان آنها با صنایع داخلی و بالطبع با اقتصاد محلی است. بطوریکه با خرید مواد اولیه، قطعات و ماشین آلات، شرکت خارجی میتواند بطور مستقیم یا غیر مستقیم مهارت‌های فنی عرضه کنندگان را افزایش دهد. اصولاً کیفیت و تراکم این ارتباطات بستگی به سیاست‌های بنگاه خارجی دارد ولی تجربه نشان میدهد که سیاست‌های کشور میزبان در خصوص تامین مواد اولیه از طریق منابع داخلی و واردات ماشین آلات در این میان دخیل هستند. وجود یا عدم وجود چنین ارتباطاتی تحت تاثیر سطوح کلی توسعه صنعتی کشور میزبان قرار میگیرد. اگر کشور میزبان دارای مبنای صنعتی توسعه یافته باشد این امر منجر به تشویق بنگاه‌های خارجی به استفاده از منابع قطعات محلی میشود چراکه بدلیل کاهش هزینه های حمل و نقل، قیمت‌ها در سطوح رقابتی تری تعیین خواهند شد.

گرچه مناطق پردازش صادرات غالباً " بصورت يك ناحیه تحت محاصره طراحی شده و بالطبع ارتباطات پیشین و پسین اندکی را با اقتصاد محلی برقرار میسازند ولی در واقع کانال اصلی برای انتقال تکنولوژی، سرمایه‌گذاریهای مشترک میباشد. تکنولوژی، مهارت‌های مدیریتی، دانش سازمانی و تجربه بازاریابی بتدریج از طریق پروسه های آموزشی به بنگاه شریک انتقال مییابد. نکته قابل تعمق در این راستا، آنکه بنظر میرسد پروسه انتقال تکنولوژی به اقتصاد داخلی بیشتر تحت تاثیر سیاست‌های بخش خصوصی باشد تا سیاست خاص دولت کشور میزبان. گرچه در بسیاری از مناطق آزاد اصولاً " مسئله انتقال تکنولوژی مطرح نبوده و کالاهای تولیدی باتکنولوژی ساده تولید شده و در حد کالاهای چون پوشاک و یا مونتاژ الکترونیک متوقف مانده است، معذک بایستی به آن روی سکه هم توجه نمود. چرا که با تدوین مقررات ویژه ارتقاء مهارت‌های فنی و حرفه‌ای به منافع سرمایه‌گذاران گره میخورد. مقرراتی نظیر اعطاء مشوقها برای جذب صنایع با تکنولوژی پیشرفته، اعطای معافیت‌های مالیاتی به هزینه های آموزشی، کار با خارجیان متخصص، آموختن سیستم های تعمیر و نگهداری، آشنائی بانظم سازمانی و مکانیزم‌های کنترل کمی و کیفی انتقال غیر ملموس تکنولوژیست که در بلند مدت آثار خوبی در صنعتی شدن بیار میاورد. گرچه شرکت‌های

چند ملیتی در اغلب موارد علاقمند به سرمایه‌گذاری در واحدهای کاربر هستند ولی مدیران مناطق آزاد سعی بر آن دارند حتی الامکان سطح سرمایه‌گذاری در واحد تولیدی را افزایش داده و به صنایع و محصولات تنوع بخشند. در این راستا اعطای معافیت‌های مالیاتی ((مالیات بر درآمد و سود)) بصورت محدود و یا گاهی نامحدود، تامین اعتبار برای شرکت‌های کوچک بین المللی که فاقد سرمایه کافی ولی دارای قابلیت فراوان برای انتقال تکنولوژی هستند، دادن تعهدات نسبتاً " طویل‌مدت در مورد پایبندی به اصول اقتصاد آزاد و کاهش نقش دولت در اقتصاد منطقه می‌تواند در پروسه انتقال تکنولوژی موثر واقع شود. تجارب سه دهه اخیر موید آنست که بیشترین سطح انتقال تکنولوژی موقعی فراهم گردیده که فراگرد توسعه صنعتی مناطق پردازش بطور موثری در اقتصاد کشور میزبان ادغام شده باشد، این امر میسر نخواهد بود مگر با تبادیل تکنولوژیکی از طریق ایجاد ارتباط با اقتصاد داخلی و از طریق استفاده از نهاده‌های تولیدی کشور میزبان نظیر مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای و نیمه ساخته، مواردی که می‌توانند در گسترش ارتباطات تکنولوژیک با اقتصاد محلی موثر واقع شوند عبارتند از: بهبود کیفیت کالاهای داخلی و ارتقاء سطح تکنولوژی نهاده‌های تولیدی از طریق تطابق با استانداردهای بین المللی و رقابت‌های جهانی، تحکیم روابط اقتصادی از طریق خدمات پس از فروش، مشارکت در سرنوشت سود و زیان بین سرمایه داران داخلی و خارجی.

متأسفانه اکثر کشورهای در حال توسعه که اقدام به ایجاد مناطق آزاد نموده‌اند به این هدف توجه چندانی ننموده‌اند. پرداختن به اهدافی نظیر ایجاد اشتغال، کسب درآمدهای ارزی و افزایش نرخ بهره برداری از منطقه، تاثیر این هدف ((انتقال تکنولوژی)) در توسعه اقتصادی را از بین برده است و همین امر باعث شده تا صنایعی در مناطق آزاد شکل بگیرند که نتوانند ارتباط مناسبی با صنایع داخل کشور برقرار نمایند. بدین ترتیب علیرغم موانع و محدودیتهایی که از سوی شرکت‌های چند ملیتی اعمال میشود میتوان بخش عمده‌ای از این نارسائی‌ها را متوجه مسئولین و مقامات کشور میزبان و عدم اتخاذ سیاست‌های صحیح و اصولی دانست.

گرچه مقررات و محرک‌ها در مناطق پردازش صادرات در کشورهای مختلف متفاوت — میباشد ولی تقریباً " همگی براساس مدل استاندارد شکل گرفته‌اند . دسترسی به مواد خام بدون پرداخت حقوق و عوارض گمرکی ، تجهیزات سرمایه‌ای و تسهیلات مشابه برای صادرات از جمله ویژگیهای این مناطق در اکثر کشورها میباشد . علاوه موارد زیر — از جمله امتیازاتی هستند که در اکثر مناطق آزاد تجاری موفق جهان به‌مورد اجرا — گذاشته میشوند :

ارائه تضمین‌های لازم به سرمایه‌گذاران خارجی در مقابل مسئله ملی شدن ((سلب مالکیت)) ، مجاز دانستن مالکیت صد درصد خارجیان ، امکان بازگشت کامل سود و سرمایه ، معافیت‌های مالیاتی چند ساله بر درآمد و سود شرکت ، اجازه طویل‌المدت زمین با نرخهای پائین ، اعطای وام بانرخیهای ترجیحی به فعالیتهای تجاری و صنعتی ، تامین آب و برق و انرژی ارزان ، ایجاد تسهیلات زیربنایی ، پشتیبانی صنعتی و خدمات فنی ، تصویب پروژه‌های سرمایه‌گذاری در محل بدون انجام تشریفات اداری ، همسویی و یگانگی در قوانین و مقررات د ر جهت جذب سرمایه های خارجی از جمله ویژگیهای مشترک ایسـن مناطق میباشد . این در حالیست که مناطق آزاد تجاری در ج ۱۰۱۰ با موانع و محدودیتهای بیشماری مواجه میباشد . از جمله عمده ترین مشکلات موجود در این زمینه ، مشکلات و ابهامات قانونی در مورد سرمایه‌گذاریهای خارجی است . در این‌مورد میتوان — اصل ۱۵۳ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران اشاره نمود :

" دادن امتیاز ، تشکیل شرکتها و موسسات در امور تجاری و صنعتی و کشاورزی و معادن و خدمات بهخارجیان مطلقاً " ممنوع میباشد " در واقع این اصل امکان مالکیت صد درصد خارجیان را کاملاً " منتفی قلمداد نموده و بصورت مانعی در رابطه با جذب سرمایه های خارجی مطرح میگردد . گرچه از اصل فوق عدم مشارکت ایرانی با سرمایه های خارجی مستفاد نمیشود ولی بایستی به این نکته توجه داشت که هر قانونی که موجب کاهش مالکیت صد درصد خارجیان بر واحدهای تولیدی در مناطق آزاد گردد ، جاذبه آن منطقه را به همان نسبت کاهش خواهد داد .

مشکل قانونی دیگر که در قانون تجارت ((مصوب سال ۱۳۳۴)) به آن اشاره شده حداکثر سهم مشارکت خارجی‌ان در سرمایه‌گذاریها در سطح ۴۹٪ می‌باشد. چنانچه در این قانون قید شده است مشارکت اتباع خارجی بمرتبه سرمایه‌گذاری زمانی مقدور و میر است که حداقل ۵۱٪ سهام اینگونه سرمایه‌گذاریها متعلق به ایران باشد. همچنین در زمینه معافیت‌های مالیاتی، براساس قوانین موجود هیچگونه معافیتی به سرمایه‌گذاریهای انجام شده درکیش تعلق نمیگیرد گرچه تاکنون سرمایه‌گذاران و تجار عملاً از پرداخت مالیات خودداری - نموده‌اند. همچنین در زمینه امکان بازگشت سود و سرمایه قوانین صریح و روشنی درایم - خصوص وجود ندارد. بعلاوه در مورد تضمین سرمایه‌های خارجی در ایران، سرمایه‌گذاران - خارجی با عدم اطمینان مواجه می‌باشند، چراکه بانک مرکزی تضمین سرمایه‌های خارجی - توسط سیستم بانکی را ممنوع اعلام نموده و لذا سرمایه‌گذاران خارجی هیچگونه تضمینی برای سرمایه‌گذاری در مناطق آزاد تجاری ۱۰۱۰ - رانداند. این در حالیست که یکی از اهداف تاسیس مناطق آزاد تجاری، جذب سرمایه‌های خارجی و انتقال - تکنولوژی است. در خصوص استخدام اتباع خارجی این امر براساس لیست وزارت کار و امور - اجتماعی در برخی مشاغل مجاز می‌باشد در حالیکه در اکثر مناطق آزاد تجاری جهان هیچگونه محدودیتی در خصوص استخدام اتباع خارجی وجود نداشته و مقررات ویژه‌ای در این مناطق اعمال میشود.

تجزیه و تحلیل هزینه - فایده از مناطق آزاد ج ۱۰۱۰

پی از آنکه برنامه اول توسعه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران به تصویب رسید دولت درمدد برآمد سرمایه‌های تجاری را به کانالهای صنعتی و تولیدی منتقل نماید. در ایمن راستا استفاده از مناطق تجاری - صنعتی که هم به ایجاد صنایع و انتقال تکنولوژی کمک - نموده و هم صادرات کشور را افزایش دهد مورد توجه خاصی قرار گرفت. با توجه - به اینکه زمینه فعالیت سرمایه‌های خصوصی داخلی و بخصوص خارجی - حدودی محدود می‌باشد، لذا ایجاد مناطق آزاد تجاری - صنعتی که -

از محدودیتها و قوانین دولتی باشد، میتواند در این امر بسیار موثر باشد.^{۵۰} موارد فوق به همراه گرایش مسئولین اقتصادی کشور به آزاد سازی اقتصادی از طریق استراتژی توسعه صنعتی با جهت گیری صادراتی موجب گردیدند که طرح استفاده از مناطق آزاد بصورت جدی مطرح و در برنامه اول توسعه اقتصادی نیز برای این منظور چند منطقه در نظر گرفته شود که^{۵۱} اولین بندر از اینگونه بندر در کشور ایران جزیره کیش میباشد.

چنانچه آئیننامه ها و مقررات حاکم بر نحوه ورود و خروج کالا در کیش را مسرور بررسی قرار دهیم، مشاهده میشود که این قوانین از ابتدای تاسیس تاکنون دستخوش تحولات عمده ای گردیده تا آنکه در تیر ماه سال ۱۳۶۸ ورود بلا قید و شرط کلیه کالاهای مجاز و مجاز مشروط آزاد اعلام شده که تاکنون نیز ادامه دارد، ولی نکته در خور توجه آنکه علی رغم مجاز بودن ورود کلیه کالاهای مجاز و مجاز مشروط، کالاهای وارداتی عمدتاً شامل تلویزیون، ضبط صوت، جاروبرقی، لوازم خانگی، پوشاک و کالاهای لوکس میباشد و هیچگونه مواد اولیه یا کالاهای واسطه ای از جزیره کیش وارد نمیشود. با توجه به قوانین موجود هر فرد در سال یکبار میتواند با برخورداری از معافیت حقوق و عوارض گمرکی معادل ۵۰/۰۰۰ ریال کالای مسافری از جزیره کیش همراه خود به مبادی داخلی کشور حمل نماید و کالاهاییکه به این کیفیت داخل کشور میگردد میبایست جنبه مسافری داشته و سقف قانونی معافیت فوق رعایت گردد. در حالیکه کالاهای وارده توسط صاحبان - حرف، اتحادیه های صنفی و تعاونی ها مشمول این معافیت نشده و بایستی حقوق و عوارض گمرکی و سود بازرگانی معمول را بپردازند و لذا تجار و کسبه توسط عده ای دلال اقدام به خرید کارت مسافری نموده و از این طریق کالاهای مورد نظر خود را در محموله های کوچک توسط مسافری به داخل کشور وارد میکنند و این امر خود دلیلی بر ورود کالاهای مصرفی و لوکس از این بندر بوده است.^{۵۲} از آنجائیکه هر گونه کالای وارده از کیش به داخل کشور از پرداخت ۳۰٪ سود بازرگانی معاف میباشد این امر خود بصورت تشویقی برای ورود کالا از طریق جزیره گردیده که هیچگونه رزش افزوده تولیدی در راستای آن ایجاد نشده و هیچگونه اشتغال مولدی را نیز به همراه نداشته است. در واقع ورود این قبیل کالاهای به بازارهای داخلی، منابع بالقوه موجود جهت سرمایه گذاری در رشته های تولیدی و

فعالیت‌های صنعتی را به سمت کالاهای مصرفی و لوکس سوق میدهد، حال آنکه ورود ابزار و قطعات مورد نیاز بخش صنعت، ماشین آلات کشاورزی یا کالاهای واسطه‌ای میتواند در حل مشکلات تولید موثر واقع شود، خصوصا "آنکه کالاهای وارده مشمول حقوق و عوارض گمرکی نمی‌گردند."

تداوم وضعیت کنونی یا رونق کیش بصورت تجاری - سیاحتی صرفا "يك مبدا" ورودی - برای کالاهای مصرفی و لوکس خواهد بود و مسافری نیز در این میان آلت دست گروهی تاجر قرار گرفته و مورد سوء استفاده واقع میشوند. لذا تجدید نظر در قوانین و مصوبات موجود در خصوص حمل کالاهای بصورت مسافری از کیش ضروری مینماید چرا که در چنین شرایطی سرمایه‌گذاران قادر به ورود کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای بطور عمده نخواهند بود.

در حال حاضر اجاره هر مترمربع زمین در کیش برای فعالیت‌های تجاری در سطح ۴/۷ دلار در ماه با احتساب ((نرخ شناور)) نسبت به مناطق مشابه ((دبی ۱/۶۵ دلار و ترکیه ۲ دلار)) رقم نسبتا " بالایی است. در واقع از آنجاکه کیش هیچگاه در بودجه عمرانی دولت جایگاهی نداشته، لذا سازمان عمران کیش بمنظور کسب درآمدهای کافی جهت عمران منطقه اقدام به اجاره زمین با نرخهای بالا نموده و این امر مبنایی بر بالا بودن اجاره‌ها در منطقه گشته است. بالا بودن هزینه اجاره زمین در کیش، عدم دسترسی سهل و آسان به مواد اولیه و نیز وجود ارتباطات هوایی موجب گردیده که سطح قیمتها در کیش نسبت به داخل کشور بالا باشد و لذا سرمایه‌گذاران خارجی صرفا " زمانی اقدام به سرمایه‌گذاری در این جزیره خواهند نمود که از مزیتها و معافیت‌های برخوردار باشند که جبران هزینه‌های جانبی را بنماید."

از آنجاکه یکی از شاخص‌های تحلیل هزینه - فایده از مناطق آزاد تجاری هزینه ایجاد هر شغل میباشد، چنانچه این شاخص را در کیش ((۱۴۷۰۰ دلار)) با شاخص‌های بین‌المللی - بین دو تا پنج هزار دلار مقایسه نمائیم رقم بسیار بالایی است. البته چنانچه به پیش‌بینی‌های سازمان عمران کیش مبنی بر ایجاد اشتغالی در سطح ۲۵۰۰۰ نفر استناد کنیم در این صورت هزینه ایجاد هر شغل رقمی حدود ۴۰۰۰ دلار خواهد بود که با معیارهای بین‌المللی قابل مقایسه میباشد.

در مجموع هزینه‌های بالای سرمایه‌گذاری در کیش در مقایسه با اشتغال ناچیزی که در

منطقه ایجاد است. گویای عدم موفقیت این ناحیه در جذب سرمایه‌ها و فعالیتهای تولیدی است. در واقع تنگناهای جزیره کیش بدلیل محدودیت شدید اشتغال و درآمد، کمبود امکانات رفاهی، آموزشی، بهداشتی و تجهیزات و امور ارتباطی، گرایش به مهاجرت را در افراد بومی تشویق کرده و عده زیادی در طی سالهای گذشته در جستجوی کار و درآمد بیشتر به نواحی جنوبی خلیج فارس و عمدتاً "امارات متحده عربی" مهاجرت کرده‌اند که انگیزه اصلی آنها برخورداری از مشاغل دارای درآمد کافی و رفاه نسبی و اجتماعی بوده است. فقدان کشاورزی پیشرفته، عدم تأسیس هنر و کارخانه و کارخانه‌های مرتبط با صید ماهی یا وسایل نقلیه دریایی و کنسروسازی، مشکلات ناشی از کمبود آب و فقدان امکانات بهداشتی همگی از عوامل تشدید کننده این گرایش بوده است. بر اساس اطلاعات موجود حجم قراردادهای منعقد در بخش صنعت نسبت به بخش‌های خدماتی، مسکونی و تجاری در نازلترین حد قرار داشته است. عدم اختصاص سهمیه‌ارز رقابتی برای ایجاد صنایع در منطقه کیش را میتوان تو جیبی بر عدم استقبال سرمایه‌گذاران از بخش صنعت دانست. در واقع مشکل عدم دسترسی آسان به جزیره در جهت رساندن مواد اولیه از جمله مشکلاتی است که در رابطه با صنایع مطرح میباشد. با لا بودن هزینه استهلاک بدلیل شرایط طبیعی، عدم دسترسی به مواد اولیه ارزان و سهل الوصول بدلیل دوری از منابع و دیر بازده بودن فعالیتهای صنعتی موجب گردیده که سرمایه‌گذاران از سرمایه‌گذاری در بخش صنعت استقبال چندانی نکرده و بیشتر متمایل به سرمایه‌گذاری در بخش‌های تجاری باشند. این در حالیست که احداث صنایعی نظیر صنایع بسته بندی و سبک که ارزش افزوده بالایی در داخل کشور ایجاد می‌تواند منجر به تشویق صادرات از منطقه گردد. عدم احداث صنایع سبک و صادراتی، نا اطمینانی سرمایه‌گذاران نسبت به ثبات نرخ ارز، تغییرات روز قوانین و سیاستهای تجاری از عوامل موثر بر کاهش صادرات منطقه تلقی میشوند. علاوه بر عدم وجود انبار کافی و اسکنه‌های مناسب نیز از عوامل موثر بر نازل بودن حجم صادرات از منطقه قلمداد میشوند. بنظر میرسد تخصیص سهمیه ارز رقابتی برای ایجاد صنایع صادراتی در کیش، اعطای تسهیلات بانکی با نرخهای ترجیحی، مشارکت فعال تر سیستم بانکی کشور در این زمینه، اعطای معافیت‌های مالیاتی به فعالیتهای صنعتی و اعطای معافیت‌های ترجیحی به پروژه‌هایی که جهت گیری صادراتی داشته و یا منجر به انتقال تکنولوژی شوند،

میتواند در گسترش صادرات منطقه موثر واقع شود.

از دیگر موانع موجود بر سر راه موفقیت منطقه کیش که تاثیر تعیین کننده‌ای بر سطح اشتغال داشته با لا بودن سطح دستمزدها نسبت به سایر کشورهای است. بنظر میرسد سطح دستمزدها در جزیره کیش در مقایسه با سایر کشورهای در حال توسعه با لا است. چنانچه متوسط دستمزد یک کارگر ساده در کیش را ماهانه ۱۸ هزار تومان ملاک قرار دهیم، دستمزد ساعتی با احتساب نرخ ارز شناور و با در نظر گرفتن روزانه ۸ ساعت کار معادل ساعتی ۰/۵۳ دلار خواهد بود که با توجه به ارقام جدول زیر سطح دستمزدها در ایران نسبت به موریس ، فیلیپین ، سریلانکا ، هندوستان ، اندونزی و جامائیکا و بسیاری از کشورهای در حال توسعه با لا تر میباشد. بنابراین از نقطه نظر کشور میزبان ، سطح دستمزدها در ایران از مزیت چندانی نسبت به کشورهای رقیب برخوردار نیست و از دید سرمایه گذار خارجی علاوه بر مسئله فوق ، پائین بودن مهارت‌های فنی ، انضباط کاری ضعیف و کارآئی پائین از دیگر عواملی است که احتمالاً " مسئله اشتغال در مناطق آزاد را با محدودیت مواجه میسازد.

جدول مقایسه متوسط دستمزد ساعتی در صنایع الکترونیک، منسوجات و پوشاک در مناطق آزاد کشورهای در حال توسعه و آمریکا و ژاپن ((واحد دلار آمریکایی))

کشور یا منطقه	صنعت الکترونیک	صنعت منسوجات و پوشاک
مکزیک (۱۹۸۰)	۰/۷۵	۰/۷۵
بنگلادش (۱۹۸۰)	۰/۹	۰/۸
جمهوری کره (۱۹۸۰)	۰/۹۱	۰/۵۹
هند کنگ (۱۹۸۰)	۰/۹۷	۱/۰۳
مالزی (۱۹۸۰)	۰/۴۲	—
موریس (۱۹۸۱)	—	۰/۳۲
فیلیپین (۱۹۷۸)	۰/۳	۰/۱۷
دومینیک (۱۹۸۰)	۰/۵	۰/۵
سرلانکا (۱۹۸۱)	—	۰/۱۲
هندوستان (۱۹۸۱)	—	بیش از ۰/۲
اندونزی (۱۹۸۲)	—	۰/۱۳
جامائیکا (۱۹۸۴)	—	۰/۲۶
باربادوس (۱۹۸۴)	۱/۱۵	۱/۰۵
ژاپن (۱۹۸۰)	۵/۹۷	۳/۹۶
ایالات متحده (۱۹۸۰)	۶/۹۶	۴/۵۷
آمریکا		

ماخذ:

OECD , Investing in free Export Processing Zones. PARIS

1984 , P . 29.

همچنین با توجه به وابستگی شدید کشور به واردات مواد اولیه، قطعات و کالاهای مصرفی، آثار اشتغال زایی غیر مستقیم مناطق آزاد نیز محدود می باشد. به عنوان نمونه در سال ۱۳۶۳، ۱۴/۵ میلیارد دلار کالا از خارج وارد شده که حدود ۵۷ درصد آن را مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای تشکیل می داده است. لذا بدلیل این وابستگی، اشتغال سال غیر مستقیم از طریق صرف درآمدها و دستمزدها و یا ارتباطات پس رو بسیار محدود است می باشد.

از دیگر مناطق آزاد تجاری صنعتی در جمهوری اسلامی ایران جزیره قشم می باشد، این منطقه با توجه به وجود منابع گاز طبیعی در سلخ، سورو و گورزین که از منابع بسیار غنی گاز می باشند، بهترین موقعیت جغرافیایی را برای تأسیس صنایع انرژی بر دارا — می باشد. منابع نفت و گاز این ناحیه می تواند در ایجاد صنایع انرژی بر نظیر فولاد سازی، چد ریزی، ذوب فلزات، تصفیه، پتروشیمی و نیروگاه های برق بکار گرفته شود. در واقع از آنجائیکه بیش از ۴۰ درصد هزینه تولید صنعتی هزینه های تأمین انرژی است در قشم بدلیل وجود منابع سرشار گاز این نسبت به ۴۰ درصد کاهش می یابد بر اساس اظهارات جناب آقای دکتر شمس اردکانی قیمت گاز تحویلی در منطقه قشم برای هر یک میلیون بی تی یو فقط ۴۵ تا ۵۰ سنت است که چنین نرخ برای ۵ تا ۸ درصد بهای انرژی مورد نیاز صنایع آلمان می باشد. همچنین بهای برق در منطقه آزاد قشم بسیار ارزان و هر کیلو وات ساعت به قیمت حدود ۲ سنت می باشد. بدین ترتیب متقاضیان داخلی و خارجی می توانند بسا استفاده از مزیت نسبی ذخائر گاز منطقه نسبت به احداث صنایع بزرگ و زیربنایی در قشم اقدام کنند. صنایعی که هم اکنون در نظر گرفته شده است شامل فولاد سازی، تولید کسک نفتی، پتروشیمی، قطعات فولاد آلیاژی و قطعات آلومینیومی می باشد. پیش بینی مسئولین سازمان منطقه آزاد قشم آنست که تنها در مرحله اول ایجاد منطقه حدود ۱۵ — میلیارد دلار هزینه خواهد شد که انتظار می رود در مجموع بیش از پانصد هزار نفر بکار گرفته شوند. به عبارتی برای ایجاد هر شغل رقمی معادل ۲۰/۰۰۰ دلار هزینه خواهد شد.

حال اگر متوسط دستمزد سالانه در منطقه قشم را حدود ۱۰۰۰ دلار در نظر بگیریم، نسبت هزینه سرمایه گذاری برای ایجاد هر شغل به دستمزد سالانه رقم ۲۰ به ۱ خواهد بود که در مقایسه با مناطق ناموفق نظیر فیلیپین نیز بسیار بالاست ((۱۴ به ۱)) در —

حالی که برای دستیابی به يك نسبت معقول ((۵ به يك)) بایستی حداقل ۳ میلیون شغل در منطقه ایجاد شود که دسترسی به چنین رقم بالایی با توجه به امکانات منطقه بعید بنظر میرسد. خصوصاً آنکه صنایع طراحی شده در منطقه عمدتاً " صنایع سرمایه بر میباشند. لذا مقامات مسئول منطقه بایستی در ارزیابی طرحهای زیربنایی از نظر اقتصادی و ظرفیت اینگونه طرحها دقت بیشتری بعمل آورند، چراکه صرف هزینه های هنگفت جهت ایجاد يك منطقه آزاد ممکن است این خطر را به همراه داشته باشد که نتوان از کلیه ظرفیت ها و امکانات موجود استفاده نمود و این امر باعث خواهد شد که بزرگترین مشغله فکری مقامات مسئول منطقه صرفاً " متوجه پر کردن فضاهای خالی شود و نهایتاً " از قدرت تصمیم گیری آنها در رابطه با سرمایه گذاران خارجی بکاهد. البته باید توجه داشت که در صورت موفقیت ایسین صنایع و بالا بودن میزان صادرات آنها ((با توجه به پائین بودن هزینه انرژی در قشم، احتمالاً " قیمت تمام شده کالا در مقایسه با قیمتهای بین المللی پائین تر خواهد بود)) میتوان هزینه های سرمایه گذاری را جبران نمود.

بررسی ساختار اشتغال در قشم هم حاکی از این واقعیت است که فعالیت های بخش خدمات بیشترین میزان را بخود اختصاص داده است. علاوه بر این پائین بودن جمعیت فعال در این منطقه ضرورت تامین نیروی انسانی مورد نیاز را از خارج منطقه بوجود می آورد و هم چنین بسته به نوع صنایع ایجاد شده، میزان نیروی کار و ترکیب آنها متفاوت خواهد بود. چنانچه ایجاد صنایع کاربر در منطقه مدنظر سرمایه گذاران خارجی قرار گیرد، علاوه بر نیاز به تعداد زیاد نیروی انسانی، ترکیب آن نیز از اهمیت زیادی برخوردار است. زیرا در اشتغال اینگونه صنایع تسرّجیح سرمایه گذاران خارجی در آنست که از زنان کارگر استفاده بیشتری بنمایند که با توجه به پائین بودن نقش زنان در منطقه و در سطح کشور این امر با مشکلات زیادی مواجه خواهد بود و چنانچه تاسیس صنایع سرمایه بر مد نظر باشد بایستی هزینه های هنگفتی صرف آموزش نیروی انسانی شود که میتواند منجر به افزایش هزینه های تولید و نهایتاً " عدم امکان صدور کالاهای تولیدی به بازارهای بین المللی گردد.

در مجموع نتایج نامطلوب و عوارضی که برخی مناطق آزاد تجاری در کشورهای آسیائی بدنیال داشته اند ارزیابی مجدد چنین مناطقی را برای توسعه اقتصادی ضروری مینمایانند. شواهد موجود نشانگر آنست که مناطق آزاد تجاری تنها زمانی میتوانند نقش توسعه کلان اقتصادی

برای بسیاری از کشورهای در حال توسعه به‌مراه داشته باشند، که شرایط صحیح و مناسب وجود داشته و برنامه توسعه آنها هماهنگی کامل با طرح ایجاد چنین مناطقی را داشته باشد. این تطابق و حرکت هم‌راستا با خط مشی کلی اقتصاد مهمترین ویژگی بنادر موفق تجاری جهان است. از آنجائیکه ماهیت صنایعی که در داخل کشورها فعالیت دارند عمدتاً "بر مبنای استراتژی جایگزینی واردات شکل گرفته‌اند، طبیعتاً از نظر تکنولوژیکی و کیفیت محصول تولیدی با صنایع مادرانی که بر مبنای استراتژی توسعه صادرات عمل می‌نمایند تفاوت‌های آشکاری دارند. لذا سئوالی که در مورد مناطق آزاد ج ۱۰۱۰ مطرح می‌شود آنست که گرایش این مناطق به چه سمتی است. آیا این مناطق در قالب یک منطقه پردازش صادرات نظیر کره جنوبی فعالیت خواهند کرد و یا در قالب یک منطقه پردازش واردات نظیر بزریل و یاترکیبی از این دو ((نظیر مکزیک)) باید توجه داشت که تجربه کشوری مثل کره، بجز برنامه ریزی اقتصادی انجام شده در این زمینه، ممکن است تا حدودی ناشی از موقعیت خاص سیاسی آن پس از جنگ کمره و تقسیم این کشور به دو منطقه تحت نفوذ غرب و شرق و رقابت‌های سیاسی منتج از ایمنی وضع باشد، در حالیکه چنین شرایطی در کشور ما وجود ندارد. شق دیگر قضیه آنست که مناطق آزاد مورد نظر ایران همانند منطقه آزادمانائوس در برزیل بصورت یک منطقه پردازش واردات فعالیت نماید که در این صورت عملاً "نه تنها ممکن است هیچگونه درآمد ارزی ایجاد نکند بلکه بایستی سال‌های سال از ذخائر ارزی نیز استفاده نماید. بعلاوه بحث ایجاد ارزش افزوده داخلی و ایجاد ارتباط اقتصاد محلی نیز منتفی می‌گردد و صنایع موجود در مناطق آزاد مورد نظر شرایطی را همانند سایر صنایع کشور خواهند داشت، لذا این سؤال ایجاد می‌شود که به چه دلیل بایستی مقامات منطقه هزینه گزافی را برای ایجاد چنین صنایعی در مناطق آزاد متحمل شوند.

حالت سوم حاکی از فعالیت دوگانه مناطق آزاد است، یعنی در عین حال که منطقه بخشی از نیازهای صنعتی داخلی را تأمین می‌کند وظیفه پردازش صادرات را نیز به‌عهده داشته باشد. براساس شواهد موجود گرایش مقامات منطقه آزاد قشم به این حالت است. چنانچه چنین حالتی مد نظر باشد سیاست‌گذاریها و مسئولیتهای مقامات مناطق آزاد به مراتب بیش از دو حالت قبلی خواهد بود. زیرا اولاً "بایستی نیازمندیهای داخل کشور بر

اساس اولویت مشخص شده باشند ، ثانیاً " منایمی که در خدمت نیازهای داخلی کشور قرار میگیرند علی الاصول نباید موجب تضعیف و ورشکستگی صنایع مشابه خارج از منطقه شوند ، ثالثاً " ضوابط جدید باید بر سر راه ورود بعضی کالاها به داخل کشور و عدم ورود برخی دیگر وضع شود . در مجموع با توجه به عطش تقاضا در داخل کشور برای انواع کالاها چنین بنظر میرسد که بعد فعالیتهای وارداتی منطقه بر فعالیتهای صادراتی آن غالب آید و نهایتاً " منطقه را مدبل به يك منطقه پردازش واردات نماید ، بویژه آنکه بدلیل رقابت شدید میان مناطق آزاد ، دسترسی به بازارهای صادراتی به مراتب مشکل تر از فروش آن در بازار داخلی است . لذا ضروریست که مسئولین مناطق آزاد پیش از هر اقدامی اقدام به ایجاد صنایعی در مناطق آزاد نمایند که تقویت کننده و مکمل صنایع داخلی کشور باشد .

نتیجه گیری و پیشنهادات:

از بررسیهای انجام شده میتوان نتایجی بشرح زیر گرفت:

– همه مناطق و نواحی تجارت آزاد از موفقیت کامل برخوردار نبوده و صرفاً " نمونه هائی نظیر سنگاپور ، هنگ کنگ ، تایوان و کره جنوبی نمونه های نسبتاً " موفق از مناطق آزاد تجاری بوده اند . تجربه اکثر کشورهای در حال توسعه که اقدام به ایجاد مناطق آزاد نموده اند نشان داده است که آنها از موفقیت چندانی برخوردار نبوده اند . عدم موفقیت نسبی اینگونه کشورها را میتوان در روشن نبودن اهداف و استراتژیهای اتخاذ شده جستجو نمود ، کشورهای مذکور بدون توجه و بررسی دقیق نسبت به پتانسیلها ، امکانات و محدودیتهای کشور خود و صرفاً " تحت تاثیر موفقیت چند کشور اقدام به تاسیس چنین مناطقی نموده اند . درحالیکه موقعیت کشورهای نظیر کره دقیقاً " در راستای اتخاذ استراتژیهای صحیح و اصولی و با برخورداری از امکانات مطلوب داخلی و شرایط خارجی از نظر تاریخی ، سیاسی ، اقتصادی و فرهنگی صورت گرفته است . در واقع اولین کشورهای موفق جنوب شرقی آسیا زمانی به این طرح توجه کردند که تولید کالاهاى صنعتی در زمینه پوشاک و الکترونیک نیازمند به کارگر ارزان و فراوان بود و لذا سرمایه گذاران خارجی

ترغیب شدند که در این رشته ها سرمایه گذاری کنند. معذک نتایج نامطلوب و عوارضی که برخی مناطق آزاد تجاری در کشورهای آسیای بدخبال داشته اند ارزشهایی مجدد چنیسن مناطقی را برای توسعه اقتصادی ضروری مینمایاند، چراکه در صورت عدم تطابق طرح مناط آزاد با استراتژی توسعه کشور امکان بروز دوگانگی در اقتصاد داخلی کاملاً مشهود است. درخصوص مناطق آزادج ۱۰۱۰ از آنجائیکه ماهیت منایعی که در داخل کشور فعالیت دارند عمدتاً " بر مبنای استراتژی جایگزینی واردات شکل گرفته اند، طبیعاً " از نظر تکنولوژیکی با صنایع صادراتی تفاوت های آشکاری دارند لذا ضروریست که :

۱- مسئولیسن مناطق آزاد پیش از هر اقدامی ، به ایجاد منایعی مبادرت نمایند که مکمل و تقویت کننده صنایع داخلی باشند تا بتوانند ارتباطات پیشین و پسین لازم را با صنایع داخل کشور برقرار نموده و زمینه ورود تکنولوژی به داخل کشور را تسهیل نمایند. ۲- در سطح سیاسی ، نظام سیاسی روشن در ارتباط با سرمایه گذاریهای خارجی ، شامل امکان صد درصد مالکیت خارجیان ، و نیز امکان بازگشت سود و سرمایه و تضمین سرمایه های خارجی در مقابل مسئله ملی شدن از عوامل موثر بر جذب سرمایه های خارجی محسوب - میشوند. در اکثر موارد در مناطق آزاد موفق جهان هیچگونه محدودیتی در مورد میزان مشارکت خارجیان وجود ندارد مگر در مورد برخی پروژه های دولتی . در این راستا تعدیل قوانین و مقررات مبهم و دو پهلو نظیر اصل ۱۵۲ قانون اساسی و قانون تجارت مصوب سال ۱۳۲۴ در ارتباط با حداکثر سهم میزان مشارکت خارجیان تا سقف ۴۹ درصد نقش موثری بر جذب سرمایه ها به مناطق آزاد خواهد داشت ، چراکه در شرایط فعلی احتمال جذب سرمایه های خارجی با توجه به قیود مذکور نامحتمل بنظر میرسد .

۳- ارائه تضمین های لازم به سرمایه گذاران در مقابل مسئله ملی کردن سرمایه ها و یا سلب مالکیت : در این مورد تنها تضمین بانک مرکزی کشور میزبان و یا تضمین شرکت های بیمه که خود بصورت خود اتکائی نزد شرکتهای بیمه جهانی بیمه میباشند معتبر خواهد بود و در اینگونه موارد تضمین سازمان منطقه آزاد کافی بنظر نمیرسد . در شرایط فعلی بانک مرکزی تضمین سرمایه های خارجی توسط سیستم بانکی را ممنوع اعلام کرده و این امر مانعی در جذب سرمایه های خارجی و انتقال تکنولوژی محسوب میشود . (لازم به یادآور است که ارائه تضمین های لازم به سرمایه گذاران یکی از عوامل موثر بر موفقیت منطقه سنگاپور بوده

بطوریکه تجارت این منطقه در سال ۱۹۸۷ سه برابر تولید ناخالص این کشور بوده است.^۴

۴- موفقیت مناطق پردازش صادرات در کشورهای در حال توسعه در ارتباط با نرخ ارز - واقعی و سیاستهای تثبیت کلان اقتصادی است، بطوریکه پنج نمونه موفق از مناطق آزاد تجاری آسیا (مالزی، تایوان، کره، اندونزی و تایلند) از نرخهای ارز واقعی حمایت میکنند و ایمنی امر یکی از عوامل موثر بر گسترش صادرات از این نواحی بوده است، لذا حرکت به سمت یگانگی نرخ ارز در گسترش صادرات از مناطق آزاد ج ۱۰۱۰ از اهمیت خاصی برخوردار خواهد بود.

۵- در اکثر مناطق آزاد تجاری جهان معافیتهای مالیاتی بر صادرات صنعتی و منایعی که در منطقه مستقر میشوند به اجراء درآمده است و هیچگونه مالیات بر سود و سرمایه وجود نداشته و یا معافیتهای چند ساله برای سرمایه گذاران در نظر گرفته میشود. در مناطق موفق تجاری جهان نظیر کره معافیت های چند ساله به سرمایه گذاران خارجی اعطاء میشود به عنوان مثال مالیات بر شرکت و سود سهام سرمایه گذاران خارجی بمیزان ۵۰٪ برای مدت پنجسال کاهش خواهد یافت. همچنین مالیات بر کسب و دارائی و مالیات بر زمین بمیزان ۵۰٪ برای مدت پنجسال برای شرکتهای سرمایه گذار خارجی کاهش مییابد. در مورد دریافت مالیات از این مناطق آنچه که تجربه سایر کشورها نشان داده حاکم آن است که سیاست معافیت مالیاتی نامحدود و یا سخت گیری مالیاتی، هیچیک اثرات مثبت و قابل قبولی را ارائه نمیدهد و تنها سیاست مناسب همان اعطای معافیتهای مالیاتی محدود میباشد. این در حالیست که در کیش هیچگونه معافیت مالیاتی برای فعالیتهای اقتصادی منطقه پیش بینی نشده و صرفاً "فوائین مالیاتی در مناطق محروم در این منطقه لازم الاجراء است."

۶- در ارتباط با آزادی ورود و خروج سرمایه در اکثر مناطق آزاد تجاری جهان قوانین صریح و روشنی وجود دارد، بعنوان مثال در مناطق آزاد کره ورود سرمایه های خارجی بصورت سرمایه گذاری در سهام و اشتراك، تابع قانون تجارت خارجی کره نبوده و نیازی به مجوز واردات ندارد. در حالیکه بعنوان يك قانون کلی بسمبرای ورود کالاهای سرمایه ای صدور مجوز توسط وزارت تجارت و صنعت کره ضروری میباشد. این در حالیست که در مناطق آزاد تجاری ج ۱۰۱۰ هیچگونه قوانین صریح و روشنی در خصوص آزادی ورود و خروج سرمایه وجود ندارد. همچنین آزادی خروج صد درصد سود اکتسابی ناشی از فعالیتهای اقتصادی از-

مادامیکه

جمله مواردیست که بایستی در قانون در نظر گرفته شود، چراکه سرمایه‌گذاران خارجی پس از ریسک و نااطمینانی مواجه هستند اقدامات قانونی برای حمایت از آنها ضروری مینماید.

۷- در اکثر مناطق موفق تجاری استفاده از نیروی کار خارجی آزاد بوده و امکان استخدام مدیران و متخصصین خارجی مجاز شناخته شده است در حالیکه در مناطق آزاد ج.ا.ا. هیچگونه تسهیلات خاصی در این زمینه ارائه نشده و استخدام اتباع خارجی طبق لیست وزارت کار و امور اجتماعی صرفاً "در برخی مشاغل آزاد میباشد".

۸- مناطق موفق تجاری جهان از سیستم مدیریتی خاصی پیروی میکنند که از بسیاری از قوانین و مقررات موجود در داخل کشور مستثنی میباشند. در واقع نحوه مدیریت منطقه و اختیارات اداره اجرایی منطقه از دیگر نکات مهمی است که باید بطور صریح و مشخص در قانون بدان اشاره شود. تصویب پروژه‌های سرمایه‌گذاری در محل و کاهش مراحل دست و پا گیر اداری، بطوریکه مقررات استاندارد یا قوانین دست و پاگیری که در سایر نقاط کشور وجود دارد تحت الشعاع قرار گیرد، عامل موثری در جذب سرمایه‌ها به منطقه محسوب میشود. بعنوان مثال، اداره اجرایی منطقه آزاد در کشور کره دارای اختیاراتی از قبیل تصویب سرمایه‌گذاریهای خارجی به نمایندگی از وزارت دارایی، صدور جواز واردات، صدور پروانه کار و نظارت بر فعالیت شرکتها، بستن قرارداد برای اجاره زمین و کارخانه میباشد که هدف از اجرای چنین قوانینی کاهش هزینه‌های اداری و جلوگیری از تاخیرات غیر ضروریست.

۹- بر اساس مقررات موجود در بسیاری از مناطق آزاد درآمد عمده‌ای از تولیدات منطقه به صدور اختصاص مییابد تا فرصتی برای فروش محصولات در بازارهای جهانی پیش آید. چنانچه کالاهای وارده به مناطق آزاد تجاری به مرزهای گمرکی کشور وارد شوند معمولاً "بایستی حقوق و عوارض گمرکی مقرر را بپردازند". این درحالیست که کالاهای وارده از کیش به مرزهای داخلی از ۴۰٪ سود بازرگانی معمول معاف میباشند و این امر بصورت تشویقی در جهت گیری وارداتی منطقه بشمار میآید.

۱۰- در اکثر مناطق آزاد تجاری انواع سرمایه‌گذاریهای صنعتی با نرخهای بهره پائین تامین مالی میشود و این نوع کمکها صرفاً "برای عملیات صادراتی بکار میرود". بعنوان مثال

دولت تایوان وام‌هایی را در اختیار سرمایه‌گذاران صنایع باتکنولوژی پیچیده قرار می‌دهد یا مدیریت اداری منطقه سنگاپور تامین مالی پروژه‌های باتکنولوژی پیشرفته را بعهده می‌گیرد.^{۱۱}

از دیگر انگیزه‌های موجود برای جذب سرمایه‌های خارجی، آماده سازی فضای کارخانه و زمین مربوطه یا تامین آنها با هزینه‌های نسبتاً "پائین‌میانند، معمولاً" فضای مورد نیاز تحت قرارداد اجاره بلند مدت در اختیار شرکت خارجی قرار می‌گیرد و گاهی زمین و ساختمان با نرخهای پائین بفروش میرسد. این در حالیست که اجاره زمین در کیش حدود ۴/۷ دلار (با احتساب نرخ شناور ارز) نسبت به مناطق مشابه نسبتاً "پالاست" در واقع از آنجا که کیش هیچگاه در بودجه عمرانی دولت جایگاهی نداشته لذا سازمان عمران کیش بمنظور کسب درآمدهای کافی جهت عمران منطقه اقدام به اجاره زمین با نرخهای بالا نموده و این مبنائی بر بالا بودن اجاره‌ها در منطقه گشته است معذک بمنظور افزایش قدرت رقابت منطقه در سطح بین‌المللی بایستی اقدام به کاهش هزینه اجاره زمین (حداقل برای سرمایه گذاران خارجی) از طریق اعطای سوبسید نمود. در واقع گرچه بالا بودن نرخ اجاره زمین در کیش بدلیل هزینه‌های سرمایه‌گذاری هنگفتی است که از زمان قبل از انقلاب آغاز گردیده ولی چنانچه نرخهای موجود ادامه یابند، انتظار جذب سرمایه‌های خارجی با وجود مناطق آزاد تجاری نظیر جبل علی در ناحیه خلیج فارس که اجاره هر مترمربع زمین در آن ۱/۴۵ دلار میباشد انتظاری دور از واقع بنظر میرسد.

۱۲- براساس اظهارات مسئولین سازمان عمران کیش ۴۰٪ درآمد سازمان از محل صدور کارت صرف عمران سایر جزایر با نظارت نهاد ریاست جمهوری میشود. این در حالیست که کیش هنوز امکانات اولیه و زیربنائی کافی برخوردار نیست. بنظر میرسد پرداختن به عمران و آبادانی يك منطقه بگونه‌ای که قادر به رقابت با سایر مناطق تجاری جهان باشد عقلانی تر از تاسیس چند منطقه ناتمام و با امکانات ناچیز است که قادر به جذب سرمایه‌های خارجی نباشد (تاسیس منطقه آزاد تجاری در جزیره هندورابی از این قاعده مستثنی نیست).

۱۳- نکته در خور توجه در خصوص منطقه کیش آنکه براساس قوانین موجود کالاهای همراه مسافر از کیش به مرزهای داخلی تا سقف ۵۰/۰۰۰ ریال از پرداخت حقوق و عوارض گمرکی معاف میباشد، حال آنکه کالاهائی که توسط صاحبان حرف، اتحادیه‌های صنفی و تعاونیها وارد میشوند مشمول حقوق و عوارض گمرکی و سود بازرگانی معمول میگردند و لذا تجارت و کسبه برای

استفاده از این معافیت توسط عده‌ای دلال اقدام به خرید کارت مسافریین نموده و کالاهای موردنظر خود را در محموله های کوچک وارد مرزهای داخلی میکنند، این امر موجب شده کالاهای وارداتی عمدتاً " از نوع مصرفی و لوکس بوده و هیچگونه کالای واسطه‌ای یا سرمایه‌ای از این منطقه وارد کشور نشده و لذا حلقه های لازم برای ایجاد ارتباط با صنایع داخلی ایجاد نگردیده است . در واقع کالاهای وارداتی صرفاً " کالاهای مصرفی هستند که هیچگونه ارزش افزوده تولیدی در راستای ورود آنها ایجاد نشده و هیچگونه اشتغال مولسدی را نیز به همراه نداشته است . لذا تجدید نظر در قانون مذکور مبنی بر اعطاء معافیت به صاحبان حرف ، اتحادیه های صنفی و ... ، یا حذف معافیت مربوط به مسافریین ضروری بنظر میرسد ، چراکه ورود این قبیل کالاهای به بازارهای داخلی منابع بالقوه موجود جهت سرمایه گذاری در رشته های تولیدی و فعالیتهای صنعتی را به سمت کالاهای مصرفی و لوکس سوق میدهد ، حال آنکه ورود ابزار و قطعات مورد نیاز بخش صنعت ، ماشین آلات کشاورزی یا کالاهای واسطه‌ای و بعضاً " سرمایه‌ای میتواند در حل مشکلات تولید و بالطبع کاهش قیمتتها موثر واقع شود خصوصاً " آنکه کالاهای وارده مشمول حقوق و عوارض گمرکی نمیگردند .

۱۴- بنابر آزاد تجاری خارج از مرزهای گمرکی قرار گرفته و بازرسی ها و تشریفات ارائه شده در قانون گمرک در این مناطق کاربرد ندارد ، لذا پیشنهاد میشود از ایجاد سیستم گونه واحد گمرکی در مناطق آزاد تجاری (کیش و قشم) اکیدا " خودداری بعمل آید .

۱۵- بررسی امتیازات اعطائی جهت سرمایه‌گذاری در داخل کشور موید آنست که هیچگونه انگیزه‌ای برای کار و تولید در کیش و مناطق مشابه باقی نمیگذارد در حالیکه یکی از اهداف اصلی تاسیس مناطق آزاد ایجاد امکانات صدور محصولات تولیدی است . لذا ضرورت بازنگری در مقررات موجود و پیش بینی برخی تسهیلات جهت جذب سرمایه گذاری برای احداث صنایع سبك و صادراتی کسبه ارزش افزوده با لایسی ایجاد کنند کاملاً " محسوس است . یکی از تشویق‌هایی که برای احداث صنایع سبك و صادراتی در این منطقه میتوان بکار گرفت اختصاص سهمیه ارز رقابتی به صنایع منطقه میباشد ، چراکه با توجه به استهلاك بالای منطقه به دلیل موقعیت آب و هوایی و نیز با لا بودن هزینه حمل مواد اولیه به جزیر به دلیل دوری از مواصلات تولید سرمایه‌گذاران تنها هنگامی از بخش صنعت استقبال خواهند کرد که بازدهی فعالیتهای تولیدی جبران هزینه های جانبی آنها را بنماید .

م. از دیگر موانع موجود بر سر راه موفقیت منطقه کیش که تاثیر تعیین کننده بر سطح اشتغال داشته با لا بودن سطح دستمزدها نسبت به سایر کشورهاست. بنظر میرسد سطح دستمزدها در جزیره کیش در مقایسه با سایر کشورهای در حال توسعه بالاست، چنانچه متوسط دستمزد يك كارگر ساده را در کیش ماهانه ۱۸ هزار تومان ملاک قرار دهیم دستمزد ساعتی (با احتساب نرخ ارز شناور) معادل ۰/۵ دلار خواهد بود که نسبت به سطح دستمزدها در موریس، فیلیپین، سریلانکا، هندوستان، اندونزی و جامائیکا و بسیاری از کشورهای در حال توسعه بالاتر میباشد. از آنجا که ایران از نقطه نظر سطح دستمزدها نسبت به کشورهای رقیب از مزیت چندانی برخوردار نیست لذا ارائه تضمین های قانونی دیگر (عسدم سلب مالکیت، تضمین سرمایه های خارجی، امکان بازگشت صدمدمد سودو سرمایه، اعطاء معافیت های مالیاتی، امکان افزایش سهم مشارکت خارجیان و...) از اهمیت خاصی برخوردار خواهد بود.

"فهرست منابع و مآخذ"

منابع فارسی :

- ۱- امین محمد ابراهیم ، ایجاد بندر آزاد چابهار ، سازمان برنامه و بودجه ، استان سیستان و بلوچستان ، اسفندماه ۱۳۶۸ .
- ۲- افشار سیستانی ، ایرج ، چابهار و موقعیت ژئوپولیتیک و استراتژیک آن ، نشریه مناطق آزاد تجاری صنعتی ، سال اول ، شماره دوم ، فروردین ۱۳۷۰ .
- ۳- پوریی علی ، مکان یابی تاسیس بندر آزاد در استان بوشهر ، سازمان برنامه و بودجه استان بوشهر ، خرداد ماه ۱۳۶۹ .
- ۴- خسروی بهمن ، پژوهشی در ساختار صنعتی اقتصادی هنگ کنگ ، ماهنامه مناطق آزاد شماره یکم .
- ۵- رضوی ، حشمت الله ، جایگاه مناطق توسعه صادرات در اقتصاد ملی پاکستان ، نشریه مناطق آزاد تجاری صنعتی ، سال اول شماره هفتم شهریور ۱۳۷۰ .
- ۶- رئیس دانا ، فریبرز ، رویکرد سیستمی در برنامه ریزی جزیره قشم ، ماهنامه آزاد شماره یکم سال ۱۳۷۰ .
- ۷- روزنامه اطلاعات ، تفاهم های ایران و استرالیا در زمینه صنایع و معادن و توسعه جزیره قشم ، دوم دیماه ، ۱۳۷۰ .
- ۸- زراعیان ، محمد ، نقش مناطق آزاد در توسعه اقتصادی ، پایان نامه کارشناسی ارشد ، دانشکده اقتصاد ، دانشگاه تهران ، تیرماه ۱۳۷۰ .
- ۹- سایان ، سن ، نگاهی به موقعیت تجاری صنعتی هنگ کنگ نشریه مناطق آزاد تجاری - صنعتی سال اول شماره هفتم شهریور ۱۳۷۰ .
- ۱۰- سازمان برنامه و بودجه " مروری بر مناطق تجارت آزاد در مناطق بسته بندی کالاهای صادراتی نشریه شماره ۱۲۵ استان هرمزگان بهار ۱۳۶۶ .
- ۱۱- سازمان عمران کیش ، فصلنامه کیش ، شماره اول ، پائیز ۱۳۶۹ .
- ۱۲- عبداللهی حمید ، در جهت نیل به رونق اقتصادی مناطق آزاد تجاری - صنعتی ، رونق سال اول شماره ۸ .
- ۱۳- عبداللهی حمید ، جایگاه مناطق آزاد صنعتی در توسعه کشور ، رونق سال اول شماره ۹ .

- ۱۴- علمی، محمد، ویژگیهای مناطق آزاد ترکیه، نشریه مناطق آزاد تجاری صنعتی، سال اول شماره دوم فروردین ۱۳۷۰.
- ۱۵- کفایتی، م، نقش مناطق آزاد در کشورهای در حال توسعه، روند نشریه علمی تخصصی بانك مرکزی جمهوری اسلامی ایران، سال اول شماره دوم پائیز ۱۳۶۹.
- ۱۶- مانیان، امیر، آشنایی با مناطق آزاد تجاری-صنعتی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه ساه تربیت مدرس ۱۳۶۷.
- ۱۷- ماهنامه علمی تحقیقی اجتماعی کهکشان، شماره هشتم آذر و دیماه ۱۳۶۹.
- ۱۸- موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، سنگاپور از سری انتشارات نظری اجمالسی به کشورها.
- ۱۹- موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، آشنایی با مناطق تجارت آزاد، تراز هفته نامه بازرگانی خارجی، شماره ۴۳، تهران، ۱۳۶۵.
- ۲۰- موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، مناطق آزاد تجاری-صنعتی اسفند ماه ۱۳۶۸.
- ۲۱- موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، بررسی تطبیقی شیوه های صادرات در چند کشور منتخب ۱۳۶۹.
- ۲۲- وزارت امور اقتصادی و دارایی، آشنایی با مناطق تجارت آزاد، سلسله مقالات تراز.
- ۲۳- وزارت امور اقتصادی و دارایی، مجله اقتصادی شماره ۱۲، پانزده اسفند ۱۳۶۸.

1- Currie, Jean , Export Processing Zones in the 1980 s , EIU, Special Report , NO 190.

2- Dominick Salvator , International Economics , University of Pennsylvania , 1983.

3- Edwards Anthony , 'How to make offshore manufacturing pay, EIU, Special Report , No 171 June 1984.

4- EIU , Country Profile , Malaysia , Annual Survey of Political and Economic background , 1990 -91.

5- EIU , Country Profile , Sri Lanka , Annual Survey of Political and Economic background , 1990 - 91.

6 - EIU, country Profile , Indonesia , Annual Survey of Political and Economic background , 1990- 91.

7- EIU, Country profile , Thailand , Annual Survey of Political and Economic background , 1990 - 91.

8 - EIU, country Profile , Taiwan , Annual Survey of Political and Economic background , 1990- 91.

9- EIU, Country Profile , Philippines , Annual Survey of Political and Economic background , 1990 - 91.

10- EIU , Country Profile , Pakistan , Annual Survey of Political and Economic background , 1988 - 89.

11- International Bank for Reconstruction and development , Export Processing Zones , June 1991.

12- Kish Development Organization, Development Projects, Kish Island , March , 1974.

13- Laurence Cock , Croft and Roger , C. Ridell , Foreign Direct Investment in Sub Saharan Africa , Working Papers , World-Bank , March 1991.

- 14- MEED , DUBAI , SPREADING WINGS, JULY 1990.
- 15- Ministry of Trade and Industry .Republic of Korea, the Korean Export Processing Zones , 1990.
- 16- OECD , Investing in Free Export Processing Zones, PARIS, 1984.
- 17- Rondinelli Dennis , Export Processing Zones and Economic - development in Asia , Journal of Economics and sociology , vol 46 , No1. Jan 1987.
- 18- U.N. Export Processing Free Zones in Developing Countries, New York , 1985.
- 19- United Nations , Conference on trade and development , Export Processing Free Zones in developing Countries , New York, 1985.
- 20 - United Nations , Economic and Social effects of multinational enterprises in Export Processing Zones, International Labour Office , Geneva , 1988.
- 21- War, Peter, G, Export Processing Zones and Trade Policy, Finance & Development , vol 26 , No 2 , June 1989.

iranecozones.ir